TU Delft

Delft University of Technology

Het Predikheren Mechelen

Herbestemming van een kloosterruïne tot stadsbibliotheek

Stuhlmacher, Mechthild; De Bruyn, Joeri

Publication date
2019

Document Version
Final published version

Citation (APA)
Stuhlmacher, M., & De Bruyn, J. (Eds.) (2019). *Het Predikheren Mechelen: Herbestemming van een kloosterruïne tot stadsbibliotheek*. Public Space.

Important note
To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright
Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy
Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This work is downloaded from Delft University of Technology.
For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.

Het barokke Predikherenklooster in Mechelen kent een bewogen geschiedenis. Het was eerst een klooster, later een militaire kazerne en hospitaal. Elk van die levens heeft zijn sporen nagelaten. Sinds 1975 stond het gebouw leeg en veranderde geleidelijk in een indrukwekkende ruïne. In 2010 besliste de stad Mechelen om het monumentale pand te restaureren en in te richten als openbare bibliotheek. De bijzondere sfeer en de schoonheid van de ruïneuze ruimtes vormden de belangrijkste inspiratiebron voor het ontwerp.

Dit boek brengt een fotografische ode aan het gebouw en zijn transformatie. Verschillende stemmen nemen het woord: ontwerpers, archeologen, historici, kunstenaars en gebruikers. Ze schrijven en reflecteren over de omgang met een ruïne, over de leesbaarheid van de geschiedenis en over restauratie als eigentijdse ontwerpopgave.

The baroque Predikherenklooster in Mechelen, Belgium, has an eventful history that has left many traces in and on the building. Vacated in 1975, the Preachers' or Dominican Monastery gradually turned into an impressive ruin. In 2010 the City of Mechelen decided to renovate the monumental building and to convert it into a public library. The special atmosphere and the beauty of the abandoned spaces were the main source of inspiration for the design of the new library, The Predikheren.

This book is a photographic ode to the building and its transformation. It gives a voice to designers, users, theorists, archaeologists and artists who describe the design approach and place it in a broader context. The main concerns are the legibility of history and the reflection on conservation as a contemporary design task.

9 789491 789205

HET PREDIKHEREN MECHELEN

Public Space

HET PREDIK-HEREN MECHELEN

Het Predikheren Mechelen

Herbestemming van een kloosterruïne tot stadsbibliotheek

The Predikheren Mechelen

Transformation of a Monastery Ruin into a City Library

THE PREDIK-HEREN MECHELEN

Public Space

Het Predikheren / The Predikheren

Bouwheer / Client
Stad Mechelen (Bart Somers, Björn Siffer, Greet Geypen, Heidi de Nijn, Bart Robberechts, Rita van der Wiele, Michel Price, Sven Cuyt, Barbara Adriaensen, Sarah Staessen, Eveline De haes, Marc Debatty, Steven Defoor, Roel Van den Bril en anderen / and others)
Ontwerp / Design
Korteknie Stuhlmacher Architecten, Rotterdam, in samenwerking met / in collaboration with Callebaut Architecten, Drongen en / and Bureau Bouwtechniek, Antwerpen
Team Korteknie Stuhlmacher Architecten
Mechthild Stuhlmacher, Arne Weiss, Rien Korteknie, Sjoerd de Boer, Jille Koop, Ainhoa Barron, Ilana Ginton, Leonie Boelens, Antonia Reif, Titus Lammertse, Mark Jongerius, Myra Nijman, Andri Tsiouti, Nicole Chmielinski, Cornelia Bräuer, Brian Murphy, Xianglyu Li, Laura Gomez, Jara Baarlink, Darlene Tsai, Maurice Tjon, Keimpke Zigterman
Team Callebaut Architecten
Wouter Callebaut, Cedric D'Haese, Thaïs De Pau, Iris Bauwens, Jolien Vermeulen, Laur Van Nieuwenborgh, Maaike Blancke, Frederik Temmerman, Nicholas Matthijs
Team Bureau Bouwtechniek
Gert Biebauw, Willem Broekaert, Bert van den Bergh, Gretel De Smet, Glenn Verdyck
Adviseur constructie, studiebureau stabiliteit / Structural engineers
ABT, Antwerpen (Patrick Jordaens, Ivo van der Ven), Tri-consult, Lummen (Sven Ignoul)
Adviseur installaties, studiebureau technieken / Technical installations
RCR Herent (Hubert Rys, Dirk Roelandts)

Vooronderzoeken / Historical and technical research
Begga Vermaelen, Charlotte Fexer, Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium (Hilde Declercq, Sebastiaan Godts, Tanaquil Berto)
Signalisatie / Signage
Korteknie Stuhlmacher Architecten in samenwerking met / in collaboration with Het Echte Werk, Job Rompa
Aannemers / Contractors
Fase hoogdringende dakwerken / Phase urgent roofing:
Dakwerken Dieltjens / Renovatiebouw Van Broeckhoven
Fase A en B / Phase A and B, Gevel en structuur / Façade and structure:
Renotec, Geel (Marijs van Vlasselaer, Dries van Dessel en / and team)
Fase C / Phase C, Interieur en installaties / Interior and technical installations: Monument Vandekerckhove Ingelmunster (Maarten Vannooteghem, Manu Vermeerbergen en / and team), Potteau (meubelwerk, interieurafwerking / furniture work, interior finish), Megavolt (electra), Spie (HVAC), Altri Tempi (interieurrestauratie / interior conservation)
Erfgoedconsulent Vlaamse Overheid / Heritage Consultant Flemish Government
Elke Denissen
Ontwerp en uitvoering / Design and realization
Wedstrijd / Competition:
Maart 2012 / March 2012
Voorontwerp / Design:
Juni 2013 / June 2013
Definitief ontwerp / Tender documents: 2014-2015
Uitvoering / Realization:
September 2015-Juli 2019 / September 2015-July 2019
Interieur en installaties / Interior and technical installations:
2017-2019

Het Predikheren
Mechelen

Herbestemming van een kloosterruïne tot stadsbibliotheek

The Predikheren
Mechelen

Transformation of a Monastery Ruin into a City Library

1 Luuk Kramer — De ruïne, 2013 / The Ruin, 2013

Ontwerp / Design

42 Stefan Devoldere — Voorwoord / Preface
46 Mechthild Stuhlmacher — Inleiding: Doornroosje / Introduction: Sleeping Beauty
52 Elsbeth Ronner — Op zolder gaat de tijd sneller / Time Flies in the Attic
66 Mechthild Stuhlmacher — Ontwerp / Design

90 Luuk Kramer — Van kloosterruïne tot stadsbibliotheek, 2013–2019 / From Monastery Ruin to City Library, 2013–2019

Het Predikheren in Mechelen / The Predikheren in Mechelen

152 Bart Robberechts — Het boek van steen / The Book of Stone
168 Steven Defoor & Roel Van den Bril — Een plek om op verhaal te komen / A Place for Stories and Contemplation
175 Stef Lernous — Het vleesgeworden er was eens / Once Upon a Time Incarnate

184 Luuk Kramer — 2019

Restauratie als ontwerpopgave / Conservation as a Design Task

216 Christoph Grafe — Landschappen van het geheugen en uitzichten op de toekomst / Landscapes of Memory and Views of the Future
227 Vlad Ionescu — Het gemeenschappelijke minimum De bibliotheek en haar lotgevallen / The Minimum Common. The Library and its Vicissitudes

242 Karin Borghouts — Zomer 2019 / Summer 2019

272 Dirk Somers — Plaats, tijd en monumenten / Place, Time and Monuments
284 Elsbeth Ronner — Het Predikheren, een monumentaire / The Predikheren, a Monumentary

296 Stijn Bollaert — Herfst 2019 / Autumn 2019

Stijn Bollaert
After several years of architectural studies, Stijn Bollaert (b. 1976) decided to switch to the medium of photography. In 2002 he obtained the degree of Master of Visual Arts at the LUCA School of Arts Brussels. He photographs the urban and non-urban landscape, and also works for architects and architectural institutions. His images can be seen in numerous books and most architectural magazines. In his work, Stijn Bollaert focuses strongly on context and environment, and searches with great precision for the moment in the landscape and architecture.

Karin Borghouts
Karin Borghouts studied painting, sculpture and photography, and also worked as a graphic designer. As a freelance artist-photographer, she photographs places, preferably architectural environments and interiors. Besides pursuing her own projects (art and documentary photography), Karin Borghouts likes to work on site-specific projects and has great experience in printing, publishing and exhibiting. She also works on commissioned assignments by art, cultural and heritage organizations, museums, publishers, architects and city councils. Karin Borghouts lives and works near Antwerp.

Joeri De Bruyn
Joeri De Bruyn studied philosophy in Antwerp and Leuven. From 2001 to 2008 he was the editor of the Belgian architecture magazine *A+*. In 2008 he founded Public Space, a publisher and production house for publications, exhibitions and interdisciplinary research on the city, the landscape and society.

Steven Defoor
Steven Defoor studied bassoon at the Royal Conservatoire of Antwerp, before playing with most of the orchestras in the country. After a pedagogical career at various music academies, he became the director of the cultural centre CC de Kollebloem in Puurs. Steven Defoor is currently the general coordinator of Art and Culture for the City of Mechelen. He is in charge of the Predikheren and of the Mechelen Cultural Centre.

Stefan Devoldere
Stefan Devoldere is professor and dean of the Faculty of Architecture and Arts at Hasselt University. He writes regularly on architecture and urban planning, and was editor-in-chief of the Belgian architecture magazine *A+* (2004-2010). He has curated art and architecture exhibitions at home and abroad, and was involved in the Belgian contribution to the Venice Architecture Biennale in 2008, 2010 and 2012. As a deputy and acting Flemish Government Architect (2011-2016), and as chairman of the Stadsatelier Oostende, he monitors and stimulates the quality of the built environment in Flanders.

Christoph Grafe
Architect, curator and writer Christoph Grafe lives and works in Amsterdam, London and Wuppertal. He is Professor of Architectural History and Theory at the University of Wuppertal. From 2011 to 2017 he served as the director of the Flanders Architecture Institute in Antwerp. He has held visiting professorships at Hasselt University (Belgium) and Politecnico di Milano. His book *People's Palaces: Architecture, Culture and Democracy in Post-War Western Europe* was published in 2014. He is the editor of *OASE* and publisher/editor of *Eselsohren*. A member of the editorial board of the *Journal of Architecture* (RIBA) and of the advisory board of the Baukunstarchiv Nordrhein-Westfalen, he acted as chair of the architectural policy committee (with Bob Van Reeth) in Antwerp in 2015.

Vlad Ionescu
Vlad Ionescu studied philosophy and art theory at the Institute of Philosophy, KU Leuven. In 2012 he defended his PhD thesis on the aesthetics and epistemological grounds of the modern science of art as it appears in the work of Aloïs Riegl, Heinrich Wölfflin and Wilhelm Worringer. Besides publishing on Deleuze's interpretation of these authors (in *Deleuze Studies*), he has published on the aesthetics of Jean-François Lyotard. Vlad is currently a lecturer in the history of architecture and theory at the Sint Lucas School of Architecture (Ghent/Brussels) and a researcher at the Institute of Philosophy, KU Leuven. Since 2019 he teaches the theory of art and architecture at PXL MAD/Hasselt University.

Luuk Kramer
Luuk Kramer studied biology in Eindhoven and visual arts at the Rijksacademie in Amsterdam. Since then he has been working as a freelance photographer, carrying out assignments for architects, contractors and commissioners of architecture. His work has been published in the Netherlands and abroad, and has been frequently shown in solo and group exhibitions. Luuk Kramer focuses mainly on architecture and landscape. He sees his work as documentary photography. He lives and works in Amsterdam.

Stef Lernous
After training as a graphic designer, Stef Lernous founded, in Mechelen in 1999, together with Tine Van den Wyngaert and Nick Kaldunski, the Abattoir Fermé theatre company, of which he is now the artistic director. In addition to theatre, he and his company regularly try out other media, including musical theatre, concert, television, film, installation and publishing. As an author, Stef Lernous has written roughly a hundred theatre texts. Abattoir Fermé is the home base from which Lernous operates and regularly collaborates with remarkable international partners within and outside the performing arts. He also regularly publishes texts or provides photographs for literary and art magazines. Stef Lernous has been teaching at the Drama department of RITCS for more than 15 years. In 2017 he was elected City Artist of Mechelen 2017-2019. In 2020 his first feature film, *Hotel Poseidon*, will be released.

Bart Robberechts
Bart Robberechts graduated *magna cum laude* as an archaeologist from KU Leuven. From 2001 to 2003 he worked in the Netherlands at RAAP Archeologisch Adviesbureau and in 2004 for the Flemish Land Agency. In 2005 he started working for the city council of Mechelen as head of the archaeology service. In addition, in 2017 he started his own consultancy firm, ARCHEOproof. He advises public authorities, provides professional assistance to those who have to deal with archaeology (builders, property developers, etc.), and is also committed to highlighting our heritage.

Elsbeth Ronner
Elsbeth Ronner graduated *cum laude* from the Faculty of Architecture at TU Delft in 2010. Since then she has been running Lilith Ronner van Hooijdonk, an office for narrative architecture with assignments in research and design. In addition, Ronner contributes texts on architecture to various media, is a co-founder of the Dutch architecture podcast Windoog, and since 2019 has been involved as a lecturer in the Urban Architecture chair at TU Delft.

Dirk Somers
Dirk Somers studied architecture in Antwerp and Milan and urban planning in Leuven. In 2001, together with Erik Wieërs, he founded Huiswerk architecten, and in 2011 the Antwerp firm of architects Bovenbouw (www.bovenbouw.be). He has been teaching architectural design at Delft University of Technology since 2003 and is involved as a guest professor and guest lecturer in different architecture programmes in Ghent, Antwerp and Brussels. The work of Huiswerk architecten and Bovenbouw architecten has already been published extensively. In 2018 the Flanders Architecture Institute devoted a monographic exhibition and book publication to the work of Bovenbouw. Dirk Somers is the curator of the Belgian pavilion at the Venice Biennale in 2020.

Mechthild Stuhlmacher
Mechthild Stuhlmacher studied music and architecture in Germany and the Netherlands. In 2001, together with Rien Korteknie, she founded Korteknie Stuhlmacher Architecten (www.kortekniestuhlmacher.nl). The office focuses on new buildings and transformation projects for culture, education, care and living. She has been teaching architectural design at Delft University of Technology since 1999 and has been involved as a guest lecturer at KU Leuven / St Lucas Ghent. She was a member of the editorial team of the magazine *OASE*, the Flanders Architectural Yearbook and is involved in various other publication projects. She has been regularly invited for lectures, juries and workshops in the Netherlands and abroad.

Roel Van den Bril
Roel Van den Bril studied criminology at KU Leuven, graduating in 2007. In 2010 he started working in Mechelen, and in late 2017 he became the Cultural Coordinator of the Library and Communication in the new department of Art and Culture. He is responsible for the organization of the public library and educational programmes in the Predikheren.

Colofon / Colophon

Samenstelling en redactie / Compiled and edited by
Mechthild Stuhlmacher,
Joeri De Bruyn
Auteurs / Authors
Stefan Devoldere,
Mechthild Stuhlmacher,
Elsbeth Ronner,
Bart Robberechts,
Steven Defoor,
Roel van den Bril,
Stef Lernous,
Christoph Grafe,
Vlad Ionescu,
Dirk Somers
Vertaling / Translation
Patrick Lennon,
Jenke Van den Akkerveken
Fotografie / Photography
Luuk Kramer,
Karin Borghouts,
Stijn Bollaert
Grafisch ontwerp / Graphic design
Hans Gremmen
Lithografie / Lithography
Steven Decroos, Pixelbound
Druk / Printed by
Wilco Art Books
Uitgever / Publisher
Public Space, Mechelen
www.publicspace.be

ISBN 9789491789205
D/2019/13.171/1

© 2019 Public Space, auteurs, ontwerpers, architecten en fotografen.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door print-outs, kopieën, of op welke manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

© 2019 Public Space, authors, designers, architects and photographers.
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without permission in writing from the publisher.

Deze publicatie is mede mogelijk gemaakt met een subsidie van het Nederlandse Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

Wij danken onze sponsors, zonder wie dit boek niet zou kunnen bestaan: Stad Mechelen, Callebaut Architecten, Korteknie Stuhlmacher Architecten, Group Monument, Abet Laminati, Renotec, Lignotrend, Steenhandel Gelsing, Potteau Labo, Okholm Lighting, RCR studiebureau, Bureau Bouwtechniek.

Wij danken tevens de deelnemers aan het collegiale gesprek over restauratieopvattingen voor hun tijd en betrokkenheid. Het gesprek vond plaats op 27 mei 2019 in Mechelen. Een verslag ervan is onder de titel ‘Het Predikheren, een monumentaire’ opgenomen in deze publicatie. Dank aan Sofie De Caigny, Floris Cornelisse, Maarten Liefooghe, Dirk De Meyer, Paul Meurs, Indira van ’t Klooster, Eireen Schreurs, Philippe Viérin, Caroline Voet.

This publication was made possible in part by a subsidy from the Dutch Creative Industries Fund.

We thank our sponsors, without whom this book could not exist: City of Mechelen, Callebaut Architecten, Korteknie Stuhlmacher Architecten, Group Monument, Abet Laminati, Renotec, Lignotrend, Steenhandel Gelsing, Okholm Lighting, RCR studiebureau, Bureau Bouwtechniek.

We also wish to thank the participants for their time and commitment in the collegial conversation on conservation. The discussion took place on 27 May 2019 in Mechelen.
A report on the discussion is included in this publication under the title ‘The Predikheren, a Monumentary’. Thanks to Sofie De Caigny, Floris Cornelisse, Maarten Liefooghe, Dirk De Meyer, Paul Meurs, Indira van ‘t Klooster, Eireen Schreurs, Philippe Viérin, Caroline Voet.

DEFENSE DE FUMER

24

25

S.T.M

HET
PREDIKHEREN
MECHELEN

THE
PREDIKHEREN
MECHELEN

VOOR-WOORD

Op een ochtend in maart 2012 komen we samen in het Atelier Bouwmeester. De plek in de Brusselse Ravensteingalerij is enkele weken eerder plechtig geopend door Peter Swinnen als publieke werk-, toon- en discussieplek van het Team Vlaams Bouwmeester. De galerij werd in 1958 gebouwd als een intens stedelijk gebouw, een schakel tussen het Centraal Station en het Paleis voor Schone Kunsten die winkels combineert met een metrotoegang, kantoren, een auditorium en zo meer.

De glorie van de wonderjaren is er al een aantal decennia zoek, maar de plek draagt nog steeds een prachtig potentieel in zich om een publieke betekenis op te nemen voor de stad, voor de vele pendelaars die de galerij dagelijks doorkruisen en voor het Vlaamse ruimtelijk beleid. Om dat potentieel aan te boren is een oude winkelruimte in de rotonde van de galerij verbouwd tot atelier, een interface voor de stad en het publiek, waar jury's samenkomen en projecten en ideeën worden tentoongesteld en gemaakt.

Vijf ontwerpteams komen er die dag een voorstel verdedigen voor de restauratie en herbestemming van het Mechelse Predikherenklooster, een beschermd monument dat in de zeventiende eeuw gebouwd werd door de predikbroeders. Zij woonden er anderhalve eeuw, waarna het klooster nog dienst deed als gasthuis, militair hospitaal en kazerne, tot het in 1975 overgedragen werd aan de stad. Nu wil de stad er na jaren zonder bestemming de nieuwe stadsbibliotheek inrichten. Om een ontwerper te vinden wordt beroep gedaan op de Open Oproep, waarvan ikzelf als adjunct Vlaams Bouwmeester de jury mag voorzitten.

Zoals ook de Ravensteingalerij, is het Predikherenklooster een plek met een rijke geschiedenis en een ontegensprekelijke historische waarde die de laatste decennia wat mismeesterd, weggecijferd en zelfs in verval is geraakt. Veertig jaren van leegstand hebben het gebouw zwaar toegetakeld, maar het publiek potentieel is overeind gebleven. Ook omdat de naastgelegen Dossinkazerne aanleiding geeft voor een culturele en groene cluster in het noorden van de Mechelse binnenstad.

Stefan Devoldere

PREFACE

One morning in March 2012, we meet in the *Atelier Bouwmeester*. The space in the Ravenstein Gallery in Brussels had been formally inaugurated a few weeks earlier by Peter Swinnen as a public work, exhibition and discussion place for the Team Flemish Government Architect. The gallery was built in 1958 as an intensely urban building, one that connects the city's Central Station with the Centre for Fine Arts and that accommodates shops, an access to the metro, offices, an auditorium and more.

The splendour of the miracle years is long gone, but the gallery still possesses a wonderful potential to assume a public role for the city, for the many commuters who pass through here on a daily basis and for Flemish spatial policy. In order to tap into that potential, a former shop in the gallery's rotunda has been converted into an *atelier*, an interface for the city and the public, where juries come together and where projects and ideas are exhibited and made.

On that day, five design teams have come to defend a proposal for the conservation and repurposing of the Predikherenklooster in Mechelen, a listed monument built in the seventeenth century by the Dominicans. They occupied it for a century and a half, after which the monastery served as a hospice, a military hospital and barracks, until it was handed over to the city in 1975. Today, after years of neglect, the city wants to house the new city library in it. The Open Call was activated to appoint a designer. In my capacity as deputy Flemish Government Architect, I chaired the jury.

Like the Ravenstein Gallery, the Predikherenklooster is a place with a rich history and an undeniable historical value. In recent decades, however, it has been treated somewhat poorly, being ignored and even falling into serious decay. Forty years of vacancy have ravaged the building, but the public potential remains intact. The neighbouring Kazerne Dossin offers the opportunity to create a cultural and green cluster in the north of Mechelen's city centre.

The various design teams show us how the new programme can breathe a new public life into monastery and church. The cloister will become a place of repose, but also of lively comings and

De verschillende ontwerpteams tonen ons hoe het nieuwe programma klooster en kerk een nieuw publiek leven kan inblazen. De pandgang wordt een plek van verpozing, maar ook van een levendig va-et-vient. De oude kloosterbibliotheek biedt ruimte voor kennis en bezinning. Het binnenhof wordt een – al dan niet overkoepelde – plek voor ontmoeting, die aansluiting zoekt met de omliggende tuinen en pleinen. De kerk wordt een belevingsruimte, een overdekt plein voor de stad, of ook een statige bibliotheek… De toekomst als stadsbibliotheek biedt het ingedommelde klooster boeiende en gevarieerde perspectieven.

Eén team overtuigt echter het meest, door vooral het gebouw zelf te laten spreken. Korteknie Stuhlmacher Architecten, toen nog in samenwerking met HildundK, tonen de jury niet alleen *wat kan zijn*, maar vooral ook *wat er al is*. We krijgen bijna meer beelden te zien van het bestaande, dan van wat de architecten zelf hebben getekend. Hun ontwerp richt zich op de ziel van het gebouw en toont ons hoe het op een zachte, evidente manier zijn nieuwe functie kan opnemen.

De boeken steken ze verrassend onder het dak, ver weg van de begane grond, maar dichtbij het verborgen spektakelstuk van het klooster. Het houten dakgebinte wordt de ruimtelijke drager van de bibliotheek, nauwkeurig gerestaureerd met een zelfdragende isolerende kap erop. De verloren zolder wordt zo het hoogtepunt van een ontwerp dat volop inzet op de beleving van het gebouw en de bezoeker diep naar binnen trekt. Hoge dakkappellen tussen de dakspanten brengen licht binnen zonder de ruimtelijkheid van het geheel te breken. Ze bieden een uitkijk op de stad en maken leesplekken met zicht op de binnenplaats.

Ook elders worden technische kwesties slim weggestoken in een elegante architecturale aankleding of ontwerpbeslissing. Een sobere houten lambrisering doorkruist het gebouw en herbergt de nodige technieken. Waar nodig verdikt ze tot een zitbank, een kast of een balie. Een nieuwe geraffineerde laag wordt zo toegevoegd aan een palimpsest dat geschiedenis ademt. De eerdere lagen van die geschiedenis laten de ontwerpers overal afleesbaar in het gebouw. Een minimale restauratie fixeert het craquelé van de oude, afgebrokkelde verflagen in hun abstracte schoonheid. Boekenkasten missen een achterwand om het zicht vrij te laten op deze fresco's van verval.

Aan de buitenkant wordt de gehavende huid van het gebouw sober en efficiënt hersteld, de littekens sprekend zichtbaar gelaten. Het binnenhof wordt een centrale open plek die via leeszone, cyberzone, refter en café uitstraalt naar de omgeving. De kerk schuift tegen het klooster aan als een intrigerend karkas, een agora voor de stad die als bruikbare ruïne nieuwe verhalen kan ontvangen naast de opgeslagen histories van de bibliotheek. Samen delen ze een voorplein dat opnieuw een plek definieert in het mentale weefsel van de stad.

Op een zonnige namiddag in juli 2019 loop ik rond in de inmiddels bijna afgewerkte stadsbibliotheek. De boeken staan al op de schappen, het personeel heeft er zijn intrek genomen. Het verval dat al die jaren in het Predikherenklooster heeft gewoekerd, is er nog steeds uitdrukkelijk aanwezig. Het wordt echter innig omarmd door een ontwerp dat de poëzie ervan tot zijn kern heeft gemaakt. En zo de gelaagde en turbulente kroniek van het gebouw tentoonspreidt, naast en met de rijkdom van een uitvoerig geschakeerde boekencollectie.

Na een hele poos uit het zicht te zijn verdwenen, vervelde het Predikherenklooster tot een bruikbare publieke plek die de bestaande a priori's van programma en restauratie in vraag durft te stellen. Een plek waar keuzes zijn gemaakt in lijn met de inherente kracht van het gebouw. Korteknie Stuhlmacher Architecten en hun teamgenoten realiseerden een visioen van ingetogen schoonheid, dat op een krachtige en intrigerende wijze resoneert met de plek waar het zich voor de eerste keer aan de stad, de nieuwe gebruikers en mezelf openbaarde, die mooie dag in maart 2012.

goings. The former monastery library will offer space for study and reflection. The courtyard will serve as a partly roofed-over meeting place that seeks to connect with the surrounding gardens and squares. The church will be a space of experience, a covered square for the city, or a stately library. The future as a city library offers the dormant monastery exciting and varied perspectives.

One team's proposal stands out, however, mainly because they let the building itself do the talking. Korteknie Stuhlmacher Architecten, at the time still in partnership with HildundK, show the jury not only *what can be*, but also *what is already there*. We are virtually shown more images of the existing situation than of what the architects themselves have drawn. Their design centres on the soul of the building and shows us how it can assume its new function in a smooth and natural manner.

Surprisingly, they place the books under the roof, at some distance from the ground floor, but close to the monastery's hidden showpiece. The wooden truss becomes the library's spatial support, meticulously conserved with a self-supporting insulated structure on top. The remote attic thus becomes the highlight of a design that banks on the experience of the building and draws visitors deep inside. High dormers between the rafters let light in without fragmenting the spatiality of the whole. They offer perspectives on the city and create reading areas with views of the courtyard.

Elsewhere too, technical matters are cleverly concealed by an elegant architectural decoration or design decision. Sober wood panelling runs through the building, accommodating the required techniques. Where necessary, it expands to form a bench, a cupboard or a counter. A new, sophisticated layer is thus added to a palimpsest that breathes history. The designers leave the earlier layers of that history readable everywhere in the building. Minimal restoration fixes the crackle of the old, peeling layers of paint in their abstract beauty. The back walls of bookcases are omitted to allow a view of these frescoes of decay.

On the outside, the building's dilapidated skin is repaired soberly and efficiently, the scars left just visible. The courtyard becomes a central open space that radiates towards the surroundings through a reading zone, cyber zone, refectory and café. The church stands next to the monastery like an intriguing carcass, an agora for the city that, as a usable ruin, can receive new stories in addition to the stored histories of the library. Together they share a forecourt that again defines a place in the city's mental fabric.

One sunny afternoon in July 2019, I walk around in the by now almost completed city library. The books are already on the shelves, the staff has moved in. The decay that has been spreading all these years in the Predikherenklooster is still explicitly present. However, it has been ardently embraced by a design that has turned its poetry into its core. And thus displays the layered and turbulent chronicle of the building, alongside and together with the richness of an extensively variegated book collection.

Having vanished from sight for a long while, the Predikherenklooster has morphed into a usable public place that dares to challenge the a priori assumptions of programme and conservation.

A place where choices were made in line with the inherent power of the building. Korteknie Stuhlmacher Architecten and their teammates have realized a vision of quiet beauty that resonates in a formidable and intriguing way with the place where it first manifested itself to the city, the new users and myself, on that beautiful day in March 2012.

INLEIDING: DOORN-ROOSJE

INTRO-DUCTION: SLEEPING BEAUTY

Tijdens de eerste briefing voor de deelnemers aan de ontwerpwedstrijd voor Het Predikheren omschreef de opdrachtgever het kloeke, weerbarstige en gehavende gebouw als een *stadskanker*. Men excuseerde zich voor vele jaren leegstand en hoopte op een eigentijds ontwerp dat met nieuw en zichtbaar elan het verval voorgoed achter zich zou laten. Even later zagen we met eigen ogen dichtgetimmerde en dichtgemetselde ramen, pokdalige muren met sporen van diverse verbouwingen, en vele lagen verf en pek.

Toch werd deze dag in de herfst van 2011 een onvergetelijke ervaring. We baanden ons een weg door een overwoekerde tuin en wonderlijke, verlaten en amper verlichte ruimtes die decennialang alleen aan vleermuizen, kevers en af en toe een nieuwsgierige inbreker onderdak hadden verleend. De natuur had zich, soms op een subtiele manier, soms ook met bruut geweld, langs steeds grotere spleten en kieren toegang verschaft tot het klooster. De pandgangen op de benedenverdieping waren onderverdeeld in vele kamers, met afgezakt behang, graffiti en enorme zwammen als bizarre wanddecoratie. Op de verdieping hulde een blauwgrijze sluier van stof en verweerd pleisterwerk de ruimtes in een vaag herfstlicht, dat aanvoelde alsof de tijd een zachte deken over de ruïne had gelegd. Het gebouw leek te berusten in zijn geleidelijk verval. Alleen de zolder stond fier overeind, en op sommige doorgebroken balken, vloergaten en verweerde plafondplaten na, liet deze ruimte onmiddellijk zien wat ze was geweest en wat ze zou kunnen worden.

De oude kloosterarchitectuur was op veel plaatsen aangetast, maar toch nog goed te herkennen. De restanten van de ooit verfijnde ornamentiek, de vervaagde kleuren, de fraai gevormde gewelven, de sporen van vele grove verbouwingen door het latere militaire gebruik, het verval, de stilte en de woekerende planten leken één geheel te vormen. Zouden de mensen die later de bibliotheek bezoeken nog iets kunnen ervaren van de magie van dit eerste bezoek? Zou het ons als ontwerpers lukken om

During the first presentation for the participants in the design competition for the new library in the Predikherenklooster, the sturdy, unruly and battered building was described as an eyesore. The building department of Mechelen apologized for many years of vacancy and expressed its hope for a contemporary answer to the building's problems, an answer that, with a new and visible energy, would leave decay behind it forever. A little later we saw closed and bricked-up window openings, pock-marked walls, traces of renovations, and many layers of paint and pitch.

Nevertheless, this day in the autumn of 2011 became an unforgettable experience. We made our way through an overgrown monastery garden and wonderful, deserted and barely-lit spaces that for decades had only housed bats, beetles, spiders and the occasional intruder. Nature, at times subtly, at times forcefully, had gained access through ever larger crevices and cracks. The corridors on the ground floor were divided into many rooms, with torn-off wallpaper, graffiti and enormous fungi as bizarre wall decorations. On the first floor, blue-grey dust and weathered plaster veiled the rooms in autumnal light that felt as if time had laid a soft blanket over the ruin. The building seemed to be in acceptance of its gradual decline. Only the attic stood proudly upright, and with the exception of some broken beams, a few holes and weathered ceiling, this space immediately showed what it had been and what it could become.

The original architecture had been damaged, but was still recognizable. The remnants of once refined ornamentation, the faded colours, the beautifully shaped vaults, the traces of many coarse renovations, the decay, the silence and the rampant plants seemed to form one single whole.

Could the people who would later visit the library still experience something of this first visit? Would we, as designers, be able to freeze time in these spaces, grasp with both hands and all the senses the delicate atmosphere that we had found, and take it with us to a new time and a new future? Would we be able to formulate a 'contemporary answer' while respecting the decay and the past with all its absurdities?

At a later presentation at the municipality of

de tijd in deze ruimtes stil te laten staan, de sprookjesachtige sfeer die we hadden aangetroffen met beide handen en alle zintuigen te grijpen, en mee te nemen naar een nieuwe tijd en toekomst? Zouden we in staat zijn een 'eigentijds antwoord' op dit alles te formuleren dat zich wél iets zou aantrekken van het verval en het verleden met al zijn ongerijmdheden? Zouden we Doornroosje wakker kunnen kussen zonder dat ze haar schoonheid verliest?

Bij een latere presentatie aan het schepencollege van de stad uitte ik mijn waardering voor de veertig jaar leegstand, die voor een groot deel verantwoordelijk was voor het wonder dat zich in mijn ogen in het gebouw had voltrokken. Men keek me onbegrijpend aan. Maar ik was en ben oprecht dankbaar voor de kracht die van dit eerste bezoek uitging en die ons acht jaar lang zou blijven inspireren.

Een ongebruikelijke visie op restauratie

Veel restauratie- en herbestemmingsprojecten streven vandaag naar een herstel van een vaak fictieve 'oorspronkelijke' toestand die vervolgens op enkele geselecteerde plaatsen in de gerestaureerde gebouwen voelbaar wordt gemaakt. Transformaties voegen zich soms harmonisch, soms schurend in de bestaande muren. De charme van de verbouwing bestaat in het contrast of het naast elkaar laten bestaan van oud en nieuw. Hierbij wordt vaak wat 'oud' is niet nader gedefinieerd en overgelaten aan de kundige hand van de 'restauratiearchitect', die op enige afstand van de 'hoofdarchitect' opereert. Architectuur en restauratie zijn gescheiden disciplines met weinig interactie tussen beide.

Bij het Predikherenklooster ligt dit anders. Hier was de restauratieve aanpak sturend voor de herbestemming en de architectuur. De vraag is niet meer *of* we restaureren en herbestemmen, maar *hoe* we dat doen. De disciplines architectuur en restauratie werken op een intense en geïnteMechelen, I mentioned my appreciation of the 40 years of vacancy, which to my eyes were largely the cause of the miracle that had taken. They looked at me with incomprehension. But I was, and am, sincerely grateful for the powerful impression made by this first visit, and which would continue to inspire us for eight years.

An unusual vision on conservation

Many conservation and renovation projects today aim to restore an often fictitious 'original' condition, which is then made tangible at selected locations in the renovated buildings. Transformations sometimes blend harmoniously, sometimes abrasively into the existing walls. The charm and ambition of many renovations consist in the contrast or the coexistence of old and new. What is 'old' is often not further defined and left to the expert hand of the conservation architect, who operates at some distance from the 'chief architect'. Architecture and conservation are separate disciplines with little interaction between them.

This was different in the case of the Predikherenklooster. The question here was no longer whether we were conserving and repurposing, but how to do it. The disciplines of architecture and conservation are integrated and enable the conservation approach to determine the programmatic integration and interior. The design and use of the interior spaces are attuned to the existing spatiality, colours and textures, while the outside façades tell a subtle story of an eventful history.

Instead of celebrating the 'original' and fixing the building at a specific historical moment, we chose to treat equally every historical layer in the rich life of the building. All periods of life that left traces remain visible, not only the original intentions of the building (as a monastery), but also the traces of later lives (as a military barracks, armoury, military hospital and finally ruin). The approach embraces the entire life of the building, and the interventions were tailored to it. The project is indebted to the term 'Weiterbauen', a term that originated in recent decades in countries such as Switzerland and Germany and that describes a design attitude that

greerde manier samen. De manier van restaureren bepaalt de programmatische inpassing en het ontwerp van het interieur. De inrichting en het gebruik van de ruimtes zijn tot in het detail afgestemd op de ruimtelijkheid en de kleuren en texturen die we hebben aangetroffen. De gevels vertellen een subtiel verhaal van een bewogen geschiedenis.

In plaats van het 'oorspronkelijke' te celebreren en het gebouw te fixeren op een welbepaald historisch moment, hebben we ervoor gekozen om elke historische laag uit het rijke leven van het gebouw evenwaardig te behandelen. Niet alleen de oorspronkelijke intenties waarmee het gebouw ooit is gebouwd (als klooster), maar ook de sporen van latere levens (als militaire kazerne, wapendepot, militair hospitaal en ten slotte ruïne) blijven zichtbaar in het ontwerp. De aanpak omarmt het volledige leven van het gebouw. Elke tijdslaag, ook het verval, is ons even lief. Het project is daarom schatplichtig aan de 'creatieve reconstructie', een term waarmee de Duitse architect Hans Döllgast een aantal van zijn werken beschreef, of aan het *Weiterbauen* (voortbouwen of voortborduren), een term die de laatste decennia in landen als Zwitserland en Duitsland is ontstaan en die een ontwerphouding beschrijft die geschiedenis inzet als drager van het ontwerp en de transformatie van een historisch gebouw.

Met dit boek willen we het debat over oud en nieuw voeden. Onze opvatting botst met de dogma's die vandaag nog leven op het vlak van erfgoed. Het project druist in tegen de afleesbaarheid en de contrasterende benadering van oud en nieuw zoals die in de loop van de laatste decennia in zwang is geraakt door een in onze ogen eenzijdige lezing van de nog steeds invloedrijke en door vele architecten onderschreven *Charter van Venetië* uit 1964. Deze tekst is veel rijker en laat interessantere subtiliteiten toe dan hetgeen vandaag veelvuldig in de praktijk wordt gebracht.

uses history as the very base of the design and transformation of a historical building.

With this book we wish to feed the debate about old and new. Our view clashes with many dogmas that still exist in the heritage field. The project runs counter to the approach of contrasting legibility between old and new that has developed over the past few decades, through what we consider to be a one-sided reading of the still influential 'Venice Charter' of 1964. In our view, the charter is much richer and allows for more interesting subtleties than those that are often put into practice.

A book about The Predikheren

This publication is a portrait of a building and the chronicle of a project that not only concerns us as designers, but also the many people from Mechelen, library users and architecture and heritage buffs. We document, describe, discuss and illustrate many facets of the building and its new future as a library.

The book consists of three parts. In the first part we describe the design philosophy and show plans and technical drawings. Architect and critic Elsbeth Ronner reports on a conversation with the architects. They look back on the design and construction process, the interaction between conservation and architecture, and how the building gradually took on its new form.

The second part focuses on the building with its history and its new use as a library in the context of Mechelen. Bart Robberechts, the city archaeologist of Mechelen, introduces this part of the book with his account of the history of the monastery and its many inhabitants. Next, we will give the floor to Roel Van den Bril, the culture coordinator of the library and Steven Defoor, art and culture coordinator in Mechelen. They describe how a contemporary library can work and what the new cultural place can mean for the city and its inhabitants. The theatre-maker and writer Stef Lernous (Abattoir Fermé) from Mechelen concludes this part with a literary ode to The Predikheren.

In the third part, The Predikheren is the subject of professional reflection and debate. Architect Dirk Somers looks at the project through the eyes of the architect, who himself defines and adopts different

Deze publicatie is een portret van een gebouw en de kroniek van een project dat niet alleen ons als ontwerpers maar ook vele Mechelaars, bibliotheekgebruikers en architectuur- en erfgoedgeïnteresseerden nauw aan het hart ligt. We documenteren, beschrijven, bespreken en illustreren de vele facetten van gebouw en bibliotheek.

Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel beschrijven we de ontwerpfilosofie en tonen we planmateriaal en technische details. Architecte en critica Elsbeth Ronner brengt verslag uit van een gesprek met de ontwerpers. Ze blikken terug op het ontwerp- en bouwproces, de wisselwerking tussen restauratie en architectuur, en hoe het gebouw gaandeweg een nieuwe vorm kreeg.

In het tweede deel staat het gebouw met zijn geschiedenis en zijn nieuwe bestemming als bibliotheek in de Mechelse context centraal. De Mechelse stadsarcheoloog Bart Robberechts leidt dit deel van het boek in met een verhaal over de geschiedenis van het Predikherenklooster en diens vele bewoners. Vervolgens laten we cultuurcoördinator bibliotheek Roel Van den Bril en coördinator kunst en cultuur Steven Defoor aan het woord. Zij beschrijven hoe een hedendaagse bibliotheek kan werken en wat de nieuwe culturele plek kan betekenen voor de stad en haar inwoners. De Mechelse theatermaker en schrijver Stef Lernous (Abattoir Fermé) sluit dit deel af met een literaire ode aan Het Predikheren.

In het derde deel is Het Predikheren onderwerp van professionele reflectie en debat. Architect Dirk Somers bekijkt het project door de ogen van de architect die zelf verschillende houdingen definieert en aanneemt, en hierdoor tot conclusies komt die niet alleen relevant zijn voor het voorliggende project in relatie tot vergelijkbare projecten, maar ook voor de architectuur in het algemeen. Architect en onderzoeker Christoph Grafe beschouwt het project vanuit het perspectief van de architectuurcriticus

die zich bewust is van de controversiële discussies over restauratieopvattingen. Hij definieert het project als een hedendaags antwoord op de complexe gelaagdheid van de geschiedenis. Filosoof Vlad Ionescu stelt zich de vraag hoe de bibliotheek als gemeenschappelijke, openbare ruimte gebaat is bij een bewuste aanpak van het bestaande en plaatst het project in een reeks van bibliotheekgebouwen. We sluiten af met een verslag van een ontmoeting tussen historici, critici en architecten, dat plaatsvond aan de vooravond van de opening van Het Predikheren. Het was een inspirerend gesprek over monumentaliteit, omgang met erfgoed en de ontwerper als documentairemaker.

Fotograaf Luuk Kramer heeft het project met zijn camera gevolgd sinds de eerste instandhoudingswerken in 2013. Zijn foto's vormen de drager van dit boek. Het zijn documentaire foto's van het bouwproces, verstilde beelden van de nog lege ruimtes in verschillende stadia van het proces, om uiteindelijk te tonen hoe het gebouw een laatste keer transformeert door zijn ingebruikname.

De foto's van Karin Borghouts laten de ruimtes met hun vele tactiele details zien door de ogen van de kunstenaar. Borghouts interpreteert de bibliotheek met haar duizenden boeken als een 'verhalenverteller', als een plek met betekenis. Ze toont Het Predikheren als een bijna sacrale plaats van het woord.

Het fotografisch essay van Stijn Bollaert ten slotte, capteert de geesten die in het gebouw rondwaren: in het verweerde pleisterwerk, in het vage herfstlicht, in toevallige spiegelingen. Zijn foto's tonen het gebouw vlak na de opening, op het moment dat het wordt teruggegeven aan het publiek, en daadwerkelijk is ontwaakt.

attitudes, and thereby arrives at conclusions that are not only relevant to the present project in relation to similar projects, but also to architecture in general. Architect and researcher Christoph Grafe considers the project from the perspective of the architecture critic who is aware of the controversial discussions about views on conservation. He defines the project as a contemporary response to the complex stratification of history. Philosopher Vlad Ionescu wonders how the library as a communal, public space benefits from a conscious approach to the existing and places the project in a series of library buildings. We conclude with a report of a meeting between historians, critics and architects, which took place on the eve of the opening of The Predikheren. It was an inspiring conversation about monumentality, dealing with heritage and the designer as a documentary film-maker.

Photographer Luuk Kramer has followed the project with his camera since the first conservation works in 2013. His photographs form the backbone of this book. They are documentary photographs of the building process, stills of the empty spaces at different stages of the process to finally show how the building transforms one last time through its inauguration.

Karin Borghouts' photographs show the spaces with their many tactile details through the eyes of the artist. Borghouts interprets the library with its many books as a 'storyteller', as a place with meaning. She shows The Predikheren as an almost sacred place of the word.

Finally, Stijn Bollaert's photographic essay captures the ghosts that wander around the building: in the weathered plasterwork, in the faint autumnal light, in accidental reflections. His photographs show the building just after its opening, at the moment that it is returned to the public, and has actually awakened.

OP ZOLDER GAAT DE TIJD SNELLER

TIME FLIES IN THE ATTIC

Onze tijdservaring is lineair: van minuut tot minuut beleven we het verglijden van tijd. Wat achter ons ligt, beschouwen we als een afgerond verleden en wat voor ons ligt is een nog niet nader ontsloten toekomst. Naar het verleden kijken we met een nostalgische blik, en vol verwachting kijken we uit naar de toekomst. Dit kleurt ons beeld van architectuur in een historische context. Een ruïne verklaren we heilig: het is onze verbinding met voorouders, vervlogen tijden. Daar tegenover staat het nieuwe als voorbode van wat nog komen gaat.

Dat de tijd alleen lineair verstrijkt is een illusie. Einstein toonde in 1905 aan dat ruimte en tijd onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en vervatte het in het begrip *ruimtetijd*. Des te meer een object een zwaartekrachtveld nadert, des te trager de tijd gaat. Er bestaat in onze wereld dus niet zoiets als absolute tijd. De theorie werd vervolgens bevestigd in een experiment waarbij de tijd op een klok bovenaan een kerktoren en een klok op de grond met elkaar werden vergeleken. Wat bleek? De tijd in de toren verliep sneller. Je kan dus beweren dat een gebouw met meerdere verdiepingen sneller veroudert al naargelang de hoogte van de vloer.

Ook de Franse filosoof Henri Bergson (1859–1941) ondergroef de lineaire lezing van het begrip tijd. Voortkomend uit de simpele menselijke ervaring van momenten waarin de tijd stil lijkt te staan of juist sneller lijkt te gaan dan de mathematische tijdseenheden op de klok, bouwde hij aan een gedachteleer die uitgaat van een andere tijdservaring. Sleutelelement is de 'tijd als duur'. Tijd als duur is niet de ervaring van tijd als een opeenvolging van losse momenten, maar een ophoping van tijd. Een bekende metafoor van Bergson is de tijd als sneeuwbal, die door te rollen laagje per laagje groter wordt. Zoals het ene sneeuwkristal zich vastkleeft aan het andere, zo ook hecht het ene moment zich aan het volgende. Momenten staan in de optiek van Bergson niet los van elkaar,

Our experience of time is linear: we experience the passing of time minute by minute. We regard what lies behind us as a completed past, and what lies ahead is a future that has not yet been unlocked. We look at the past with a nostalgic look, and full of expectation to the future. This colours our image of architecture in a historical context. We declare a ruin sacred: it is our connection with our ancestors, with times gone by. By contrast, the new is a forerunner of what is yet to come.

That time only passes linearly is an illusion. Einstein demonstrated in 1905 that space and time are inextricably linked and he incorporated it in the concept of *space-time*. The more an object approaches a field of gravity, the slower time goes. Therefore there is no such thing as absolute time in our world. The theory was later confirmed in an experiment in which the time on a clock at the top of a church tower and the time on a clock on the ground were compared. The time in the tower went faster. You can therefore say that a multistorey building ages faster, depending on the height of the floor.

The French philosopher Henri Bergson (1859–1941) also undermined the linear reading of the concept of time. Emerging from the simple human experience of moments in which time seems to stand still or precisely to go faster than the mathematical units of time on the clock, he built up a body of ideas founded on a different experience of time. The key element is 'time as duration'. Time as duration is not the experience of time as a succession of separate moments, but an accumulation of time. A well-known metaphor used by Bergson is time as snowball, which, by being rolled, becomes bigger, layer by layer. Just as one snowflake clings to another, so too one moment clings to the next. In Bergson's view, moments are not separate from each other, but have a connection. Therefore, time has no direction; rather, it is an indivisible, continuous accumulation of time experiences.

This experience of time, also called 'real duration' by Bergson, has faded into the background. Since the introduction of the international clock time in 1884, we have lived by the mathematical clock time. The idea of linear time with a single direction has also taken root in architecture. We

maar hebben een samenhang. De tijd heeft dan ook geen richting, ze is veeleer een ondeelbare, voortdurende accumulatie van tijdservaringen.

Deze tijdservaring, die Bergson ook wel de ‘reële tijd’ noemt, is naar de achtergrond verdwenen. Sinds de invoering van de internationale kloktijd in 1884 zijn we gaan leven naar de mathematische kloktijd. Het idee van de lineaire tijd met één richting heeft ook postgevat in de architectuur. We sluiten momenten af, gebouwen van historische waarde plaatsen we in een verloren tijd. De geschiedenis moet gereconstrueerd, momenten herkenbaar gemaakt, de tijd geduid. Dit Westerse moderniteitsconstruct gaat een productieve relatie uit de weg tussen wat in het heden wordt gebouwd, in de toekomst gebruikt en in het verleden is neergezet. Het volgt niet de denkwijze van Bergson, waarbij het historische artefact samensmelt met heden en toekomst. Het is slechts een zeldzaamheid als een gebouw de verschillende tijden verenigt.[1]

Het Predikherenklooster van Korteknie Stuhlmacher Architecten en Wouter Callebaut Architecten bestrijdt de lezing van tijd als een eenduidig lineair principe. Laag voor laag is sinds de zeventiende eeuw een gebouw gevormd dat de rijkdom van vele periodes weerspiegelt. Het prevalerende tijdsbegrip tartend, hebben de architecten het gebouw leven ingeblazen door de tijdslagen samen te laten vloeien in één omvattend beeld.

Ik loop samen met Mechthild Stuhlmacher en Wouter Callebaut door het gebouw. De architecten werken sinds 2011 samen aan de restauratie van het Predikherenklooster met als nieuwe bestemming de bibliotheek van de stad. De voorlopige afronding van het project vindt plaats in 2019. Wat bij oplevering van grote evidentie getuigt, was bepaald geen uitgemaakte zaak tijdens het ontwerpproces, de jurypresentatie of de bouw. De aanleiding om het gebouw op deze manier te restaureren en herbestemmen, de gekozen middelen en de weerbarstige context van de bouwpraktijk in Vlaanderen, zijn onze gespreksonderwerpen.

close off moments, we place buildings of historical value in a lost time. History must be reconstructed, moments made recognizable, time indicated. This Western modernity construction avoids a productive relationship between what is built in the present, used in the future and what has been built in the past. It does not follow Bergson’s way of thinking, in which the historical artefact merges with the present and future. It is only a rarity when a building unites the different times.[1]

The Predikheren by Korteknie Stuhlmacher Architecten and Wouter Callebaut Architecten challenges the reading of time as an unequivocal linear principle. Layer by layer, a building has been formed since the seventeenth century that reflects the richness of many periods. Defying the prevailing concept of time, the architects breathed life into the building by merging the layers of time into one comprehensive image.

I walk through the building with Mechthild Stuhlmacher and Wouter Callebaut. Since 2011, the architects have been working together on the conservation of the Predikherenklooster, with the city’s library as its new purpose. The provisional completion of the project will take place in 2019. What seems perfectly obvious upon delivery was certainly not a foregone conclusion during the design process, the presentation of the jury or the construction. The reason for conserving and repurposing the building in this way, the chosen means and the unruly context of building practice in Flanders are our topics for discussion.

We settle down in the attic, the heart of the library where most of the collection is placed. The books haven’t arrived yet, but there are stories everywhere. Like the story of the very first visit to the site, when the architects’ mouths fell open when they entered the attic space. Such a beautiful roof with trusses, purlins and rafters in sight. How could this beautiful structure remain visible and at the same time meet fire-safety standards? And the story of the fireplace from the military period that had to clear the way. Stories that tell about the history of the building and the design process in which the architects went in search of the right answers in dialogue with the ruin.

We strijken neer op zolder, het hart van de bibliotheek waar het grootste deel van de collectie wordt geplaatst. De boeken zijn er nog niet, maar verhalen zijn er alom aanwezig. Zoals het verhaal van het allereerste locatiebezoek, waarbij de monden van de architecten openvielen toen ze de zolderruimte betraden. Zo’n prachtig dak met spanten, gordingen en kepers in het zicht. Hoe zou die mooie structuur zichtbaar kunnen blijven en tegelijkertijd voldoen aan de brandveiligheid? En het verhaal over de schoorsteen uit de militaire periode die toch het veld moest ruimen. Verhalen die vertellen over de geschiedenis van het gebouw en het ontwerpproces waarin de architecten op zoek gingen naar juiste antwoorden in de dialoog met de ruïne.

Mysterieuze aftakeling

Als in de herfst van 2011 het ontwerpteam voor de eerste keer het gebouw bezoekt, is de appreciatie er meteen. De rondgang is een openbaring: de bezichtiging van de donkere kerk, het doorwaden van de binnentuin, de labyrintische kloostergang en dan de majestueuze zolder. Het gebouw is overwoekerd met planten. Vanuit de binnentuin groeien ze door de raamopeningen naar binnen. Een gruwelijke zwam bekruipt de noordwestelijke ruimte op de eerste verdieping. Een lekkage tussen kerk en klooster heeft een groot deel van het stucwerk van de gewelfde plafonds in de kloostergangen afgespoeld. Maar de aftakeling is niet alleen desastreus, ze creëert ook een mysterieuze sfeer. Melkblauw licht vult de pandgang op de eerste verdieping. Op de begane grond schijnt een geel mediterraan licht naar binnen. De kleuren die in verloop van tijd op de wanden zijn aangebracht, komen in schilfers van de muren. Het achtergebleven schilderwerk heeft de aantrekkelijkheid van Pompeiaanse fresco’s.

De architecten zijn gegrepen door de staat van het gebouw. Van buiten is het gebouw een ruïne met littekens van afgebroken aanbouwen

Mysterious decay

When the design team visited the building for the first time in the autumn of 2011, appreciation was instantaneous. The tour was a revelation: inspecting the dark church, wading through the courtyard, exploring the labyrinthine cloister and then the majestic attic. The building was overgrown with plants. They grew from the coutryard in through the window openings. A horrible fungus had crept into the northwestern corner on the first floor. A leak between church and monastery had washed away much of the stucco from the vaulted ceilings in the cloisters. But the decay was not only disastrous, it also created a mysterious atmosphere. Milk-blue light filled the corridor on the first floor. On the ground floor, a yellow Mediterranean light shone in. The colours that had been applied to the walls over the course of time came off the walls in flakes. The remaining paintwork had the same appeal as Pompeian frescoes.

The architects were captivated by the state of the building. From outside, the building was a ruin with scars from broken extensions and carelessly bricked-up windows. The interior, on the other hand, had survived the countless renovations and years of neglect wonderfully. The design team concluded that the decay rendered the building extraordinary. And more than the decay, the building had lived, not only as a monastery, but also as a military hospital, arsenal and barracks. At a glance, layers of time were visible all at once, making the building so much more unique than comparable monasteries. The question the design team then asked itself was how the character of the building could be preserved. Or as Mechthild puts it: ‘The building was like Sleeping Beauty, it only needed to be kissed awake’.

Appropriate room layout

During the first visit, the design team lacked an overview of the building. The usual layout of the Dominican monastery had been changed by the many uses. The original, clear structure of an outer ring with rooms and a continuous inner ring or cloister around the courtyard, had become a labyrinth. The cloister was also divided into rooms.

en achteloos dichtgemetselde raamopeningen. Het interieur daarentegen heeft de talloze verbouwingen en jarenlange verwaarlozing op wonderschone manier overleefd. Het ontwerpteam concludeert: het verval maakt dit gebouw buitengewoon. En meer dan het verval heeft het gebouw gelééfd, niet alleen als klooster, maar ook als militair hospitaal, wapenarsenaal en kazerne. In één oogopslag zijn alle tijden naast elkaar zichtbaar, wat het gebouw zoveel unieker maakt dan vergelijkbare kloosters. Bij het ontwerpteam dringt de vraag zich op hoe het karakter van het gebouw behouden kan blijven. Of zoals Mechthild zegt: 'Het gebouw was als Doornroosje in haar slaap, het hoefde alleen wakker gekust te worden.'

Passende kamerindeling

Tijdens het eerste bezoek ontbreekt het overzicht in het gebouw. De gangbare opzet van de dominicaanse kloosterbouw is door de vele gebruiken gewijzigd. De oorspronkelijke, heldere structuur van een buitenring met lokalen en een doorlopende binnenring of pandgang rond de binnenplaats, is verworden tot een labyrint. Ook de pandgang is opgedeeld in kamers. Hoewel de oorspronkelijke typologie van het klooster zich goed leent voor de functie van bibliotheek, rijst de vraag of de aanpassingen in stand gehouden moeten worden bij de inpassing van het programma. De nieuwe functie legt een groot beslag op de beschikbare ruimte, te meer vanwege de noodzaak tot nieuwe technieken van ventilatie. Het ontwerpteam studeert dan ook intensief op de plaatsing van de nieuwe functies in het gebouw. Hoewel de ontwerpers de kamerindeling van de pandgang bijzonder vinden, herstellen ze in de nieuwe indeling de pandgang weer in ere. De technieken verdwijnen in de kelder, in het meubilair en op de smalle zolder boven de voormalige kloosterbibliotheek.

Although the original typology of the monastery lends itself well to the function of a library, the question arose as to whether the adaptations should be maintained and integrated in the programme. The new function would occupy much of the available space, all the more so because of the need for new ventilation techniques. The design team therefore carefully studied the placement of the new functions in the building. Although the designers found the room layout of the cloister to be special, in the new layout they restored it to its former glory. Techniques were moved into the basement, the furniture and the narrow attic above the former monastry library.

The programmatic starting points for the competition presentation: the book collection would be placed in the attic, the church would remain empty and function as an agora for public events, and the courtyard garden would remain open as an outdoor space. The client defined three zones: *near, middle, deep*. The designers placed *near* on the ground floor, with public functions such as the entrance hall, the information desk, the café and exhibition spaces. The first floor is *deep*, with in the corridor and the former monastic library the study room, the silent room and the classrooms. The attic is the *middle* zone: the general library.

At first, the jury was not convinced by the functional layout: the heart of the library, namely the book collection, far away from the entrance? Other competition designs show that it was not the most obvious choice either. The other teams proposed to cover the courtyard or turn the church into the library. However, the client was soon convinced by the argument of the attic's beauty. This impressive space is also the only one in the monastery free of ecclesiastical significance. The neutral space lends itself well to receiving a variety of people.

Dialogue with a ruin

The decay has a harmonizing impact on the adjustments from the different periods of the monastery's life. 'Every layer of time is equally dear to me', says Mechthild. In the conservation, the design team wanted to make the different layers of time readable. In this way, the stories of the monastery would remain visible to the library users. The phase of decay occupied a special place within the vision of the restoration.

The design attitude does not stand alone. Through it the architects questioned the usual conservation method and the relationship between a historic building and the new architecture being added to it. A classical conservation project is characterized by, on the one hand, a faithful reconstruction towards an original state and, on the other hand, the search for a strong contrast between the old building and the new uses. As such, the historic building is seen as a lifeless object with no active role in the present. The repurposing of the building therefore does not result in a fruitful dialogue between the existing building and the new addition.

The architects placed themselves in another tradition, one in which the existing is connected to the new in a harmonious manner. With their conservation vision, they sought to connect with projects such as the Neues Museum in Berlin by David Chipperfield and restoration architect Julian Harrap, and the Centro Cultural and Lavapiés in Madrid by José Ignacio Linazasoro. The architectural idiom chosen by these architects for the new addition builds on the existing, without being a direct copy of it. Above all, they looked to the Alte Pinakothek in Munich by architect Hans Döllgast. The elongated building, which was hit at its core by a bomb during the Second World War, was repaired on the basis of the notion of 'interpretative reconstruction'. The rhythm of openings, façade division and spatiality built on the existing, but as materials he chose sober variants of the original.

At the start of the project, the conservation vision met with some resistance. In Flanders, and certainly in historic cities like Mechelen, it is customary to restore buildings to their original state. During negotiations about the assignment in the first half of 2012, the city council expressed doubts about the proposed approach. However, heritage consultant Elke Denissen – who supervised the way in which the monument was dealt with for the Flemish Government – supported the approach. The argument was decided in favour of the architects.

De programmatische uitgangspunten bij de wedstrijdpresentatie: de boekencollectie komt op zolder, de kerk blijft leeg en functioneert als *agora* voor publieke evenementen en de binnentuin blijft open als buitenruimte. De opdrachtgever definieerde drie zones: *nabij, midden, diep*. De ontwerpers plaatsen *nabij* op de begane grond, met publieksfuncties zoals de inkom, de informatiebalie, het café en tentoonstellingsruimtes. Op de eerste verdieping komt *diep*, met in de pandgang en de voormalige kloosterbibliotheek de studeerruimte, de stilteruimte en de leslokalen. De zolder is de plek voor zone *midden*: de algemene bibliotheek.

De jury was in eerste instantie niet overtuigd van de functionele indeling: het hart van de bibliotheek, namelijk de boekencollectie, ver verwijderd van de inkom? Andere wedstrijdontwerpen laten zien dat het ook niet de meest vanzelfsprekende keuze was. De andere teams stellen voor om de binnentuin te overkappen, of de kerk tot bibliotheek te maken. De toelichting van de schoonheid van de zolder overtuigt de bouwheer echter snel. Ook is deze indrukwekkende ruimte als enige in het klooster vrij van kerkelijke betekenis. De neutrale ruimte leent zich goed voor gastvrijheid naar diverse mensen.

Dialoog met de ruïne

Het verval heeft een harmoniserend effect op de aanpassingen uit de verschillende periodes van het leven van het klooster. 'Elke tijdslaag is me even lief,' aldus Mechthild. In de restauratie wil het ontwerpteam de verschillende tijdslagen leesbaar maken. Zo blijven de verhalen van het klooster zichtbaar voor de bibliotheekgebruikers. De fase van verval neemt een speciale plek in binnen de visie op de restauratie.

De ontwerphouding staat niet op zichzelf. De architecten bevragen daarmee de gangbare wijze van restauratie en de verhouding tussen een historisch gebouw en de nieuwe architectuur die eraan toegevoegd wordt.

Het klassieke restauratieproject wordt gekenmerkt door enerzijds een getrouwe reconstructie naar een oorspronkelijke toestand en anderzijds het zoeken naar een groot contrast tussen het oude gebouw en de nieuwe invullingen. Hiermee wordt het historische gebouw gezien als een levenloos object zonder actieve rol in het heden. In de herbestemming van het gebouw ontstaat dan ook geen vruchtbare dialoog tussen het bestaande gebouw en de nieuwe toevoeging.

De architecten plaatsen zich in een andere traditie, één waarin het bestaande op een harmonieuze manier verbonden is met het nieuwe. Met hun restauratievisie zoeken ze aansluiting bij projecten als de Neues Museum in Berlijn door David Chipperfield en restauratiearchitect Julian Harrap en het Centro Cultural en Lavapiés in Madrid van José Ignacio Linazasoro. Het architectonische idioom dat deze architecten kiezen voor de nieuwe toevoeging bouwt voort op het bestaande, zonder er een directe kopie van te zijn. Bovenal kijken ze naar de Alte Pinakothek in München door architect Hans Döllgast. Het langwerpige gebouw dat tijdens de Tweede Wereldoorlog in het hart getroffen is door een bom, herstelt hij vanuit het idee van de ‘interpretatieve wederopbouw’. De ritmiek van openingen, gevelverdeling en ruimtelijkheid bouwt voort op het bestaande, maar als materialen kiest hij sobere varianten van de oorspronkelijke.

De visie op restauratie stuit bij de start van het project op weerstand. In Vlaanderen, en zeker in historische steden als Mechelen, is het gebruikelijk om een gebouw te restaureren naar zijn oorspronkelijke toestand. Tijdens onderhandelingen over de opdracht in de eerste helft van 2012 uit het college van de stad zijn twijfels over de voorgestelde aanpak. Erfgoedconsulent Elke Denissen – vanuit de Vlaamse overheid ziet zij toe op de wijze hoe het monument wordt behandeld – is wél mee met de aanpak. Het pleit is beslecht in het voordeel van de architecten.

Hans Döllgast, Alte Pinakothek München / Munich, 1946-1957. © Maurice Tjon

Bending the rules

After the first conservation works started at the end of 2012, the phase of the final design also began. Without knowing exactly what could be retained and what would be lost when they would first touch the building, the design team drew up rules for the design. The main elements of the rules concerned the restoration of the outer walls, the ornamentation of the vaults, and the treatment of the wall finishes. The underlying rule was that anything that fell off without too much violence would not be returned. And what stuck would stay.

The city façade and the façade around the courtyard garden differ in state. Buildings were added to the outside wall and then torn down again, the original brick walls were whitewashed several times, new gates were added and window openings were filled in. The decay also got a grip on the stone gutters and drips. The inner façade suffered fewer severe damages: the military added a number of bluestone gates. The baroque arched window openings on the ground floor were reduced in size with semi-circular arches in brickwork. The sandstone transoms have disappeared. The architects applied a softer conservation on the outside, a harder one around the courtyard.

The architects opted for a gentle cleaning of the exterior façade. For example, paint and pitch residues were retained. They only used natural stone for the string courses when it was technically necessary. The architects prescribed that small parts of missing or damaged brickwork of five to ten bricks should be filled in with recycled bricks and larger pieces of brickwork should be replaced by the so-called ‘2016 bricks’. This 2016 stone is recognizable as new, but fits in among the existing ones in terms of both colour and shape. At the location of the restaurant, the outside wall was so damaged that it was possible to include a number of large windows in the façade. In the inner façade, the reduced windows from the military period led to reduced light penetration, and so the architects opted to remove this time layer and open up the window openings. This was not entirely in keeping with the conservation principle that all layers of time should be preserved, but as Mechthild points out, ‘We make the rules, so we can bend them’.

The arches in the cloister on the ground floor have remained reasonably intact. Due to a leak, the former monastery library in the southern corridor on the first floor is in advanced state of decay. In the specifications, the design team here made a concession with regard to the conservation principles. On the ground floor, the architects decided to repair the plaster layer between the vaults locally in order for visitors to be able to experience the typical unity of wall and ceiling in the best-preserved corridor. In the former library, only small remnants of the original plaster could be saved and the team decided to retain them carefully without healing them. The brick base determines the character of the new study library.

The polychromy applied to the various rooms in the nineteenth and twentieth centuries appeals to the imagination. A lilac panelling on a Naples-yellow base, cobalt-green bands and Nile-blue wall surfaces. Time has drawn the colours towards one another. During the design process, the assumption was that little of this could be conserved. In order to preserve the characteristic atmosphere as much as possible, the architects strove to retain as much as possible the mural in the corridor. The condition of the walls in the rooms on the outside of the building was so poor that the wall finishing was given up. Due to the fungus in the northwest corner and the salts, the stucco and plaster seemed to be lost. During the work, however, it appeared that a lot could also be preserved in the outer ring too.

Conventions under discussion

The conservation of the monastery is a specialist adventure. The architects strove after a soft transition between the existing and the new interventions. On the other hand, the need for techniques such as heating and ventilation, fire-safety requirements and the reality on site always put pressure on the maintenance of this harmonious transition between old and new. When work was being carried out, the architects improvised a lot. ‘There are rules, but each application requires a new decision’, says Mechthild.

The architects held many conversations in order to understand each other. As the main architect,

Spelregels en deviatie

Nadat eind 2012 de eerste instandhoudingswerken van start gaan, begint ook de fase van het definitief ontwerp. Zonder precies te weten wat behouden kan worden en wat zal sneuvelen bij de eerste aanraking, stelt het ontwerpteam spelregels op voor het ontwerp. Voornaamste onderdelen van de spelregels betreffen de restauratie van de buitengevels, de ornamentering van de gewelven en de behandeling van de wandafwerkingen. Basis is dat alles wat zonder te veel geweld eraf valt, niet teruggebracht wordt. En: wat vast zit, blijft.

De stadsgevel en de gevel rond de binnentuin verschillen in staat. Tegen de buitengevel zijn aanbouwen gemaakt en weer afgebroken, de oorspronkelijke bakstenen muren zijn meervoudig gekaleid, er zijn nieuwe poorten toegevoegd en raamopeningen ingevuld. Het verval heeft ook vat gekregen op de natuurstenen goten en waterlijsten. De binnengevel heeft minder grote verstoringen: de militairen hebben een aantal poorten in arduinsteen toegevoegd. De barok getoogde raamopeningen op de begane grond zijn verkleind met halfronde bogen in metselwerk. De zandstenen kruismonelen zijn verdwenen. Aan de buitenzijde passen de architecten een zachtere renovatie toe, rond de binnentuin een hardere.

In de buitengevel kiezen de architecten voor een zachte reiniging. Verf- en pekresten blijven bijvoorbeeld behouden. Natuursteen voor de speklagen gebruiken ze enkel wanneer het technisch noodzakelijk is. De architecten schrijven voor om kleine delen ontbrekend of beschadigd metselwerk van vijf á tien stenen in te vullen met recuperatiestenen en grotere stukken metselwerk te vervangen door de zogenaamde '2016-steen'. Deze 2016-steen is herkenbaar als nieuw, maar past in kleur en vorm tussen het bestaande. Ter plaatse van het restaurant is de buitengevel zo verstoord dat het mogelijk is een aantal grote ramen in de gevel op te nemen. In de binnengevel leiden de verkleinde ramen uit de militaire periode tot verminderde lichttoetreding en dus kiezen de architecten voor het verwijderen van deze tijdslaag en het openen van de raamopeningen. Dit is niet geheel trouw aan het restauratieprincipe dat alle tijdslagen behouden dienen te blijven, maar zoals Mechthild aangeeft: 'Wij zijn degenen die de regels opleggen, dus wij kunnen er dan ook van afwijken.'

De gewelven in de pandgang op de begane grond zijn redelijk intact gebleven. De voormalige kloosterbibliotheek in de zuidelijke pandgang op de eerste verdieping is vanwege een lekkage in vergevorderde staat van verval. In het bestek doet het ontwerpteam hier een concessie ten aanzien van de principes voor restauratie. De architecten besluiten op de begane grond de pleisterlaag tussen de gewelven plaatselijk te herstellen om in de best bewaarde pandgang de typerende eenheid van wand en plafonds ervaarbaar te maken. In de voormalige bibliotheek zijn slechts kleine restanten van de oorspronkelijke bepleistering te redden en kiest het team ervoor deze zorgvuldig te fixeren zonder ze aan te helen. De bakstenen ondergrond bepaalt het karakter van de nieuwe studiebibliotheek.

De polychromie die in de negentiende en twintigste eeuw in de verschillende ruimtes is aangebracht, spreekt tot de verbeelding. Een lila lambrisering op een Napelsgele onderlaag, kobaltgroene banden en nijlblauwe wandvlakken. De tijd heeft de kleuren naar elkaar toegetrokken. Tijdens het ontwerpproces is de aanname dat weinig hiervan kan worden geconserveerd. Om de karakteristieke sfeer zoveel mogelijk te behouden streven de architecten naar maximale instandhouding van de wandschildering in de pandgang. De conditie van de wanden in de lokalen aan de buitenzijde van het gebouw is dermate slecht dat de wandafwerking wordt opgegeven. Door de zwam in de noordwestelijke hoek en de zouten lijken het stucwerk en de pleister verloren. Bij de werkzaamheden blijkt echter dat ook in de buitenring veel bewaard kan worden.

Korteknie Stuhlmacher Architecten was responsible for the concept, but Wouter Callebaut Architecten was the superior in terms of the knowledge of conservation techniques. It is true that Mechthild is familiar with monument preservation as a result of her seat on the Welstand heritage committee in Rotterdam, but her knowledge comes from books. It was precisely because they did not understand each other at times that the design solutions grew stronger. 'Sometimes it's more powerful when you ignore conventions', says Wouter.

Every two weeks, the team met with the principal of the city of Mechelen and Elke Denissen of the Flemish Organization for Immovable Heritage. As soon as the project had been awarded, Elke Denissen supported the soft conservation approach. But she also questioned every concrete task. For example, the fireplaces that were placed against the columns in the church during the military period. Elke wanted them removed, because they disrupt the scene, but the architects argued for their preservation, to reveal the time layer. In this way, every decision was discussed at length.

As a foreigner in Flanders and an architect with experience in new constructions mostly, Mechthild was unfamiliar with the local sensitivities with regard to heritage. Wouter is well known and is familiar with political relations. Playing 'good cop, bad cop', the team steadily worked on the realization of the design vision. Proposals such as not perfectly cleaning the façade or only local joints are exceptional. Such a patchwork would not usually be accepted. But Wouter has learned: 'The limit lies further than expected'.

Triumph of the visible parts

The final design was ready in mid 2013. After the tendering process, the first construction phase began in mid 2015. It mainly concerned the attic. The place where the people of Mechelen would soon be wandering around between the books, where children would romp on the stairs and adolescents would be able to isolate themselves. Spatial interventions included the insertion of a mezzanine across half the attic and dormers on either sides, the so-called *studioli*. Not only did the dormers let light into the dark attic, they were also a resurgence of the dormers from the eighteenth century.

In itself, the load-bearing structure of the attic was well preserved, but by adding extra weight, the structure has to be reinforced. The attic floor would be raised by 50 centimetres to conceal new steel floor beams. These floor beams were connected with steel beams above the sloping roof surfaces. The new construction worked together to cope with the increased load.

'The greatest triumph was finding a way to keep all the wood visible in the attic with its public function', says Mechthild. The exposure of wooden trusses, purlins and boarding went against fire safety. There are no strict standards for listed monumental buildings, so the fire chief has the final say. The team showed that, in case of fire, with a draught between the windows in the dormer windows and in the ridge, the temperatures would remain low and the smoke would rapidly be evacuated. With the guarantee of fire safety, it was possible to leave the wooden parts in the attic in view, so that the layering of the structure of the roof determines its beauty.

Coloured flakes

While work on the roof and façade had already started, the architects worked on the interior from September to December 2015, focusing on the treatment of the walls and ceilings, the integration of the techniques and the design of the panelling and furniture. The panelling has a special place in the design. Because of its monumental value, the building cannot be insulated in a conventional way with false walls. Neither was there space reserved in the existing building for room ventilation. The man-sized panelling in the spaces adjacent to the corridor has an insulating effect and conceals the ducts in the spaces. Moreover, the panelling forms a spatial continuity that blends all the different atmospheres in the building together.

Work on the interior started in 2017. During this phase, specialists continued their research into plastering and painting. Only after this research was carried out was it definitively known whether the wall finishing needed to be removed or whether it could be retained. An unexpectedly large number of the refined but fragile ornaments and the faded

Bediscussieerde conventies

De restauratie van het klooster is een specialistisch avontuur. De architecten streven naar een zachte overgang tussen het bestaande en de nieuwe ingrepen. Daar staat tegenover dat de noodzaak aan technieken, zoals verwarming en ventilatie, brandtechnische eisen en de realiteit op de werf het vasthouden aan deze harmonieuze overgang tussen oud en nieuw telkens onder druk zet. Tijdens de uitvoering zijn de architecten veel aan het improviseren. ‘Er zijn spelregels, maar elke toepassing vraagt een nieuwe beslissing,’ zo zegt Mechthild.

De architecten voeren veel gesprekken om elkaar aan te voelen. Als hoofdarchitect heeft Korteknie Stuhlmacher Architecten de conceptuele verantwoordelijkheid, maar Wouter Callebaut Architecten is de meerdere in kennis van restauratietechnieken. Weliswaar is Mechthild door zitting in de welstand van Rotterdam bekend met monumentenzorg, maar de kennis komt uit boeken. Juist door elkaar soms niet te begrijpen, worden de ontwerpoplossingen beter. ‘Soms is het krachtiger als je de conventies niet kent,’ aldus Wouter.

Elke twee weken zit het team aan tafel met de bouwheer van de stad Mechelen en Elke Denissen van het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Vanaf de gunning van het project is Elke Denissen mee met de architectuurbenadering van de zachte restauratie. Maar iedere concrete opgave wordt ook door haar in vraag gesteld. Voorbeeld hiervan zijn de schouwen die in de militaire periode aangebracht zijn tegen de kolommen in de kerk. Elke kiest voor verwijdering, omdat ze het beeld verstoren, de architecten pleiten voor behoud, om de tijdslaag inzichtelijk te maken. Zo wordt elke beslissing uitvoerig bediscussieerd.

Mechthild is als buitenlandse in Vlaanderen en als architect met vooral nieuwbouwervaring onbekend met de gevoeligheden ten aanzien van erfgoed. Wouter is bekend in de wereld en kent de politieke verhoudingen. Als een soort *good cop, bad cop* werkt het team gestaag aan de realisatie van de ontwerpvisie. Voorstellen als het niet perfect reinigen van de gevel of slechts plaatselijk voegen zijn uitzonderlijk. Een dergelijk patchwork wordt doorgaans niet aanvaard. Maar Wouter heeft geleerd: ‘De limiet ligt verder dan verwacht.’

Triomf van zichtbare delen

Halverwege 2013 is het definitieve ontwerp klaar. Na aanbesteding gaat de eerste bouwfase medio 2015 van start. Deze heeft voornamelijk betrekking op de zolderverdieping. De plek waar de Mechelaars straks rondstruinen tussen de boeken, de kinderen over de trappen dartelen en dwarse pubers zich kunnen afzonderen. Ruimtelijke ingrepen zijn de invoeging van een entresol over de helft van de zolder en aan weerszijden dakkapellen, de zogenoemde *studiolo’s*. Niet alleen verlichten de dakkapellen de donkere zolder, ze zijn ook een herneming van de dakkapellen uit de achttiende eeuw.

Op zich is de draagconstructie van de zolder goed bewaard gebleven, maar door toevoeging van extra gewicht moet de constructie verzwaard worden. De zoldervloer wordt vijftig centimeter verhoogd om nieuwe stalen vloerbalken te verbergen. Deze vloerbalken worden verbonden met stalen liggers boven de schuine dakvlakken. De nieuwe constructie werkt samen om de vergrote belasting op te vangen.

‘De grootste triomf is om een manier te vinden waarbij op zolder met de openbare functie al het hout zichtbaar blijft,’ aldus Mechthild. De blootstelling van houten spanten, gordingen en bebording druist in tegen de brandveiligheid. Er zijn geen strikte normen voor beschermde monumenten en dus heeft de brandweercommandant het laatste woord. Het team toont aan dat, in geval van brand, met tocht tussen de ramen in de dakkapellen en in de nok, de temperaturen laag blijven en de rook

atmospheric colours on the walls withstood cleaning and fixation. The treatment of the walls had to be reconsidered. The designers chose to treat the walls as a palimpsest. Traces and remnants of paint or wallpaper that were still firmly attached to the wall were retained. The walls resemble abstract murals full of colour and relief.

During the design phase, the architects had thought of producing the furniture in a sea-green colour symbolizing the original colour palette in the building. But because the richness of colours could be preserved, a neutral panelling was chosen. The wood that also dominates the view in the attic became the leitmotif of the new additions on the lower floors. Only in the former refectory on the ground floor was a coloured panelling applied. It combines nicely with the light blue colour on the wall above.

A surprise was also the exposure of a beautiful ceiling with wooden beams and floor panelling on the first floor in the corridor. During the first maintenance works, the weathered plaster ceilings were removed and the wooden structure emerged. The wooden beams punctuate the long corridor, create a logical subdivision with the thickening in the brick wall, and at the same time the floor beams draw the gaze towards the extremities of the corridor.

‘The effect of the thin finishing plaster was a big surprise for me’, says Mechthild. It was applied in places where the existing plaster has been healed. The soft, beige colour of the finishing plaster blends in nicely with the weathered walls. The application of the finishing plaster leaves the underlying structure visible and adds shades of colour to the surface. The previous concession to reconstruct as many of the vaults as possible on the ground floor was revised. The vaults would not be restored to their original state, but partly covered with plaster, while the bricks would be partly visible. The years of decay have been made visible.

In this phase of the execution, decisions were largely of an aesthetic nature. Most instructions were given on site. At each transition, the exact location of the border had to be assessed. Should the transition between the rough brick and the plaster be just around the corner, or before the corner? To what extent did the colour of the new plaster contrast with the old one? These were intuitive decisions made on the basis of the conservation vision. The theoretical choices of the drawing board were challenged by the many inconsistencies in the building. The architects worked closely with the contractors on the building site. It was only thanks to their professionalism and commitment that the decisions led to an unprecedented end result.

Undivided whole

The only thing left in the pipeline now is the conversion of the church into an agora. From monastery to military hospital to library. A new spring is on its way. White daffodils are in full bloom. Soft sunlight shines in over the roofs. In the adjoining cloister, the last workmen are wading through water with soap bubbles. They’re roughing up the shiny black tiles. The smell of detergent floats through the building. ‘Eye of the Tiger’ resonates through their sound system. To quote Bergson: ‘It is the indivisible and unstoppable progress of a melody in which the past enters the present and forms one undivided whole with it.’

1
In writing this passage, ample use was made of the accessible descriptions of Henri Bergson’s philosophy by philosopher Joke J. Hermsen in *Stil de tijd, Pleidooi voor een langzame toekomst* (2009).

snel wordt afgevoerd. Met de waarborging van de brandveiligheid is het mogelijk de houten delen op de zolder in het zicht te laten, zodat de gelaagdheid van de opbouw van het dak de schoonheid bepaalt.

Gekleurde schilferingen

Terwijl de werken aan dak en gevel al begonnen zijn, werken de architecten van september tot en met december 2015 aan de uitwerking van het interieur, waarbij de behandeling van de wanden en plafonds, de integratie van de technieken en het ontwerp voor de lambriseringen en de meubels centraal staan. De lambriseringen nemen een speciale plaats in binnen het ontwerp. Vanuit de monumentale waarde kan het gebouw niet op een gangbare manier met voorzetwanden geïsoleerd worden. Ook is er in het bestaande gebouw geen ruimte gereserveerd voor de ventilatie. De menshoge lambrisering in de ruimtes grenzend aan de pandgang heeft een isolerende werking en herbergt het leidingwerk in de ruimtes. Bovendien vormt de lambrisering een ruimtelijke continuïteit die alle verschillende sferen in het gebouw samensmeedt.

In 2017 starten de werkzaamheden in het interieur. Tijdens deze fase zetten specialisten het onderzoek naar de bepleistering en schilderingen voort. Pas na dit onderzoek is definitief bekend of de wandafwerking verwijderd moet worden, dan wel behouden kan blijven. Onverwacht veel van de verfijnde maar broze ornamenten en de vervaagde sfeervolle kleuren op de wanden doorstaan de reiniging en fixatie. De behandeling van de muren moet heroverwogen worden. De ontwerpers kiezen ervoor om de muren te behandelen als palimpsest. Sporen en resten van verf of behangpapier die nog stevig aan de muur vastzitten, blijven behouden. De muren lijken op abstracte schilderijen vol kleur en reliëf.

Tijdens de ontwerpfase hadden de architecten bedacht om het meubilair in een zeegroene kleur uit te voeren, die symbool staat voor het oorspronkelijk aanwezige kleurenpalet in het gebouw. Maar omdat de rijkheid aan kleuren behouden kan blijven, wordt gekozen voor een neutrale lambrisering. Het hout dat ook het beeld op zolder domineert, wordt het leidmotief van de nieuwe invullingen op de daaronder gelegen verdiepingen. Alleen in de voormalige refter op de begane grond is een gekleurde lambrisering toegepast. Deze valt mooi samen met de lichtblauwe kleur op de wand daarboven.

Een verrassing is ook het vrijkomen van een prachtig plafond met houten balken en vloerbeschot op de eerste verdieping in de pandgang. Tijdens de eerste instandhoudingswerken worden de verweerde gipsplafonds verwijderd en komt de houten constructie tevoorschijn. De houten moerbalken ritmeren de lange gang, maken samen met de verdikkingen in de bakstenen muur een logische onderverdeling en tegelijkertijd verlengen de vloerbalken de blik richting de uiteinden van de gang.

'Het effect van het dunne vliespleister was voor mij een grote verrassing,' vertelt Mechthild. Dit is toegepast op plekken waar het bestaande pleister wordt aangeheeld. De zachte, beige kleur van het vliespleister valt mooi samen met de verweerde wanden. Het aanbrengen van de vliespleister laat de onderliggende structuur zichtbaar en geeft het oppervlak kleurnuances. De eerdere concessie om op de begane grond zoveel mogelijk van de gewelven te reconstrueren wordt herzien. De gewelven worden niet in hun oorspronkelijke staat hersteld, maar zijn deels bedekt met pleister en deels zijn de bakstenen te zien. De jaren van verval zijn zichtbaar gemaakt.

In deze fase van de uitvoering zijn de beslissingen grotendeels van esthetische aard. De meeste aanwijzingen volgen op de werf. Bij elke overgang moet beoordeeld worden waar de grens precies komt. Is de overgang tussen de ruwe baksteen en het vliespleister net om de hoek, of voor de hoek? In welke mate contrasteert de kleur van het nieuwe pleisterwerk ten opzichte van het oude? Het zijn intuïtieve beslissingen gemaakt op basis van de restauratievisie. De theoretische keuzes van de tekentafel worden in vraag gesteld door de vele inconsistenties die het gebouw rijk is. Op de bouwplaats werken de architecten intensief samen met de aannemers. Alleen dankzij hun vakkundigheid en betrokkenheid leiden de beslissingen tot een ongekend eindresultaat.

Ongedeeld geheel

Op de rol staat nu alleen nog de restauratie van de kerk tot *agora*. Van klooster naar militair hospitaal naar bibliotheek. Een nieuwe lente is in aantocht. Witte narcissen staan vol in bloei. Zachte zon schijnt over de daken naar binnen. In de aangrenzende pandgang waden de laatste werklieden door water met zeepbellen. Ze ruwen de glanzende zwarte tegels op. De geur van reinigingsmiddel drijft door het gebouw. Door de geluidsinstallatie schalt *The Eye of the Tiger*. Om met Bergson te spreken: 'Het is de ondeelbare en niet af te breken voortgang van een melodie waarin het verleden het heden binnengaat en er één ongedeeld geheel mee vormt.'

1
Voor het schrijven van deze passage is rijkelijk gebruik gemaakt van de toegankelijke beschrijvingen van de filosofie van Henri Bergson door filosofe Joke J. Hermsen in het boek *Stil de tijd, pleidooi voor een langzame toekomst* uit 2009.

ONTWERP

De volgende tekst is in 2012 geschreven als inleiding voor de wedstrijdbundel en refereert aan de projectdefinitie die de bibliotheek beschrijft als ‘een plek om op verhaal te komen’. Dit motto en de destijds geformuleerde ambities bleven gedurende het gehele uitvoeringsproces relevant. Het grote programma van de bibliotheek wordt verdeeld over de drie zones ‘nabij’, ‘midden’ en ‘diep’. ‘Nabij’ is de benaming voor de publieke informele ruimtes van de bibliotheek, met ‘diep’ worden rustige studieruimtes bedoeld en zone ‘midden’ beschrijft de algemene ruimtes van de bibliotheek met grote collecties en werkplekken.

Een plek om op verhaal te komen

Het Predikherenklooster vertelt vele verhalen. Eeuwenoude verhalen van geloof, ziekte, macht, verval, speculatie, vandalisme en verwaarlozing. Maar ook van toe-eigening en ontdekking, licht, kleur en betovering. En nog vele, vele andere verhalen.

Het is een prachtig idee dat een instelling die het verhaal centraal stelt, zelf haar eigen verhaal aan het klooster gaat toevoegen. In ons ontwerp willen we de verschillende verhaallijnen die het klooster en de kerk ons vertellen laten doorklinken. Dit houdt in dat we de charme en rijkdom van het gebouw in stand willen houden, en waar mogelijk versterken. Het houdt ook in dat we de verschillende onvolkomenheden van de ruïne accepteren en begrijpen als de grote kracht van het gebouwencomplex. De bibliotheek die wij voorstellen ontleent hieraan haar zeggingskracht en betekenis.

DESIGN

The following text was written as an introduction to the 2012 competition entry. It refers to the competition brief that bears the title ‘a place of stories and contemplation’. Both title and design ambitions formulated at the very beginning of the process remained relevant throughout the building process. In the brief the librarian divides the large programme of the new library into three zones called ‘near’, ‘middle’ and ‘deep’. ‘Near’ stands for spaces with a casual public use, ‘deep’ for spaces for concentrated work and study, and ‘middle’ for the general library with the children’s department and the main collections.

A place for stories and contemplation

The Predikherenklooster tells many stories. Ancient stories about faith, illness, power, decay, speculation, vandalism and neglect. But also tales of discovery and appropriation, light, colour, enchantment and more. It is a wonderful idea that an institution that archives, distributes and cherishes stories will add its own story to the place. We want the different storylines that the monastery and church tell us to resonate through our design. This means that we want to maintain and, where possible, strengthen the charm and richness of the building. It also means that we accept and understand the different imperfections of the ruin as the great strength of the building complex. The library we propose owes its expressiveness and significance to this approach.

‘Near, middle and deep’

The original inhabitants of the Predikherenklooster focused on two opposing tasks: preaching and introspection. The clear structure of the building with the large spaces on the perimeter and the two-storey cloister with its beautiful, inward-facing spaces can be read as a spatial translation of this contradiction. Similar contradictions can be found in the library’s programme that divides the library into three distinct zones.

The ‘near’ zone requires extroversion while the ‘deep’ zone requires introverted spaces. Both can easily be integrated into the rigid structure of the monastery.

Nabij, midden en diep

De oorspronkelijke bewoners van het Predikherenklooster richtten zich op twee aan elkaar tegengestelde kerntaken: het prediken en de introspectie. De heldere structuur van het gebouw met de grote ruimtes langs de buitenkant en de tweelaagse pandgang met zijn fraaie, naar binnen gerichte ruimtes laat zich lezen als ruimtelijke vertaling van deze tegenstelling. Vergelijkbare tegenstellingen vinden we in het programma van de bibliotheek. De zone 'nabij' vraagt om extraverte en de zone 'diep' om introverte ruimtes, die zich moeiteloos in de rigide structuur van het klooster laten voegen.

De openbaar toegankelijke ruimtes van de zone 'nabij' passen heel goed in de ruime maat van de 'buitenring'. Door alle bestaande ingangen van het klooster te gebruiken openen we de nieuwe bibliotheek naar alle kanten. Het ooit gesloten gebouw kan zo veelvuldige relaties aangaan met de pleinen en het park die het klooster omgeven.

De 'binnenring' is de meest verstilde ruimte van het complex. We zien dan ook de voormalige bibliotheek op de eerste verdieping en de aangrenzende ruimtes als de ideale behuizing voor de zone 'diep'.

De meest verrassende ruimte in het hele complex is de zolder. In deze indrukwekkende kathedraal van hout en licht is er ruimte voor vele boeken, materialen en activiteiten, voor verhalen, poëzie en romantiek. Men kan er lezen, zoeken, vinden, dwalen, spelen, dromen, werken, praten en uitkijken over de stad. Hier komt het allesomvattende karakter van de zone 'midden' het best tot zijn recht.

En dan is er nog de kerk. Die moet blijven zoals ze is. Alles is hier mogelijk. We houden haar leeg. En organiseren de rest van de bibliotheek zo compact dat het ook écht kan.

The public areas of the 'near' zone fit comfortably within the spacious 'outer ring'. By using all the existing entrances to the building, we open up the new library on all sides. In this way, the once closed monastery can enter into a range of relationships with the surrounding squares and park.

The 'inner ring' is the most tranquil space in the complex. We therefore see the former library on the first floor and the adjoining rooms as the ideal space for the 'deep' zone.

The most surprising space in the entire complex is the attic. In this impressive cathedral of wood and light, there is room for many books, materials and activities, for stories, poetry and romance. You can read, search, find, wander, play, dream, work, talk and look out over the city. This is where the all-embracing character of the 'middle' zone comes into its own.

And then there is the church! It must remain as it is. Everything can happen here. We want to keep it empty. And organize the rest of the library in such a compact way that this is actually possible.

The building before the restoration

The monastery has a prototypical, clear and concentric structure. The courtyard garden forms the centre of the building complex, the cloister or inner ring that surrounds it consists of beautiful vaulted spaces with plaster ornaments, oriented towards the garden. Around the cloister are the more extrovert large spaces of the outer ring, used for various functions, without original decorations.

The church is connected to the cloister on the ground floor, but forms an independent spatial entity. At the start of the project in 2011, the main elements of the building complex, such as the load-bearing external and internal walls, most floors and the roof structure were mainly intact. However, its external and internal finishes, window frames, doors and all ornaments were severely damaged, removed or lost. The interior and exterior were dominated by traces of later additions, alterations and decay.

Het klooster heeft een prototypische, heldere en concentrische structuur. De binnentuin vormt het eigenlijke centrum van het gebouwencomplex; de pandgang (of binnenring) eromheen bestaat uit naar binnen georiënteerde ruimtes met fraaie gewelven en pleisterornamenten. Hieromheen zijn de meer extraverte, grote ruimtes van de buitenring gerangschikt, die voor uiteenlopende functies werden gebruikt, zonder originele versieringen. De kerk is verbonden met de pandgang op het gelijkvloers, maar vormt een zelfstandige ruimtelijke eenheid.

Bij het begin van het project in 2011 waren de belangrijkste elementen van het bouwwerk, zoals de dragende buiten- en binnenmuren, de meeste vloeren en de imposante dakstructuur, goed herkenbaar. Zowel buiten als binnen waren echter alle oorspronkelijke vloer- en wandafwerkingen, het gehele schrijnwerk en de meeste ornamenten zwaar beschadigd, verwijderd of verloren gegaan. Het beeld binnen en buiten werd beheerst door sporen van latere toevoegingen, verbouwingen en verval.

Het uitgevoerde ontwerp

Zone 'nabij': de publieksruimtes, gelijkvloers

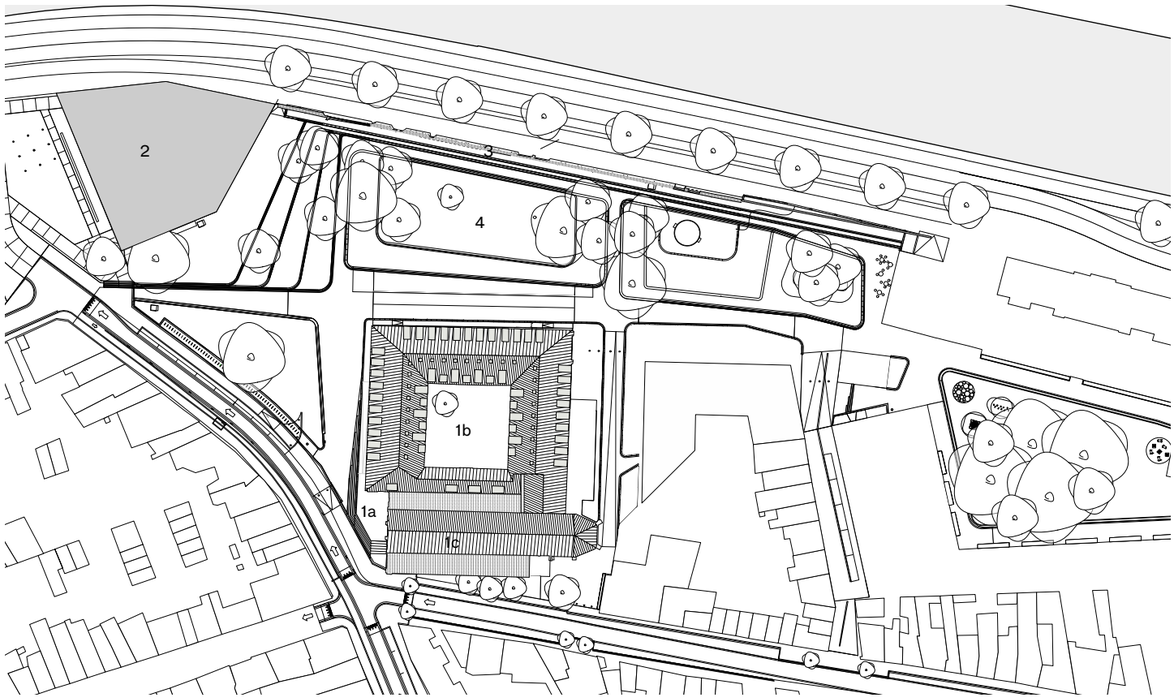
Het Predikheren deelt het voorplein met de kerk, dat zich richt op het stadscentrum. De hoofdinkom van de bibliotheek zit op dezelfde plaats als de oorspronkelijke voordeur van de kloosterlingen. De rijk versierde, goed geconserveerde barokke omlijsting onderstreept het belang van deze ingang en geeft de nieuwe deur cachet en waardigheid. De inkomhal erachter staat in open verbinding met de pandgang en de binnentuin. Beide ruimtes vormen samen het ruimtelijke en symbolische centrum van het gebouw.

The design as built

The 'near' zone: the public areas, ground floor

The Predikheren, as the former Dominican Monastery is called following its reopening as a city library, shares its forecourt with the church facing the city centre. The main entrance to the library is in the same place as the monks' original front door. The richly decorated, well-preserved baroque frame underlines the importance of this entrance and gives the new door its character and dignity. The entrance hall behind it is open to the cloister and the inner garden. Together they form the building's spatial and symbolic centre.

The public spaces in The Predikheren, such as the entrance hall and several multifunctional areas, are all located on the ground floor. The cloister is furnished as a reading and exhibition space with several bookcases and a coffee bar. New floor finishes and timber panelling form a visible new shell and leave the ceilings and part of the walls free. The open space around the courtyard garden is a journey through time that takes in all the construction phases. The historical vaults, different in each wing, tell the story of the building and its history. In the east and north wings there is the rough structure of the cross-ribbed vaults from the first construction phase. The gravestones unexpectedly discovered and excavated during the construction works are laid on the floor, arranged in a composition made to fit the space on a bed of cement and underfloor heating. In the west wing near the entrance hall, the elegant plaster ornaments from the second construction phase are preserved relatively well. Here, minor missing parts have been repaired and the walls have been partially replastered. Ceilings and walls form a unity that approaches the intentions of the original architecture. The south wing, built against the church, suffered most from a leakage between church and monastery which, in the long years of vacancy, has soaked walls and ceilings. The crumbling plaster from the second construction phase revealed large pieces of coarse brickwork. Here too the ceiling and walls merge into one another, but this time in brickwork.

Inplanting

1a Nieuw voorplein en kerk
1b Voormalig kloostergebouw met binnentuin
1c Voormalige kerk
2 Holocaust Museum
3 Tinelmuur, voormalige stads- en kloostermuur
4 Tinelpark, nieuw park op de plek van de voormalige kloostertuin

Site plan

1a New entrance square and church
1b Former monastery building with inner garden
1c Former church
2 Holocaust Museum
3 Tinel wall, former city and monastery wall
4 Tinelpark, new park on the site of the former monastery garden

De meest publieke ruimtes van Het Predikheren bevinden zich allemaal op het gelijkvloers. De pandgang is ingericht als lees- en tentoonstellingsruimte met enkele boekenkasten en een koffiebar. Nieuwe vloerafwerkingen en lambriseringen vormen een zichtbare nieuwe schil en laten de plafonds en een deel van de wanden vrij. De open ruimte rond de binnentuin is een reis door de tijd waar alle bouwfases aan bod komen. De in elke vleugel verschillende historische gewelven vertellen het verhaal van het gebouw en zijn geschiedenis. In de ruimtes in de oost- en de noordvleugel bepaalt de grove structuur van de kruisribgewelven uit de eerste bouwfase het beeld. De tijdens de bouw onverwacht ontdekte en opgegraven grafzerken liggen er op de vloer, in een passend gemaakte compositie op een nieuw bed van cement en vloerverwarming. In de westvleugel nabij de inkomhal zijn de elegante pleisterornamenten uit de tweede bouwfase het best bewaard. Kleine beschadigingen zijn er gereconstrueerd, de wanden deels opnieuw bepleisterd. Plafond en wanden vormen een eenheid die de intenties van de oorspronkelijke architectuur benadert. De tegen de kerk aangebouwde zuidvleugel heeft het meest geleden onder een lekkage tussen kerk en klooster, die in de lange jaren van leegstand muren en plafonds heeft doorweekt. Het afgebrokkelde pleisterwerk uit de tweede bouwfase heeft er grote stukken grof metselwerk blootgelegd. Ook hier gaan plafond en wanden in elkaar over, maar dan in baksteen.

De binnentuin dient als terras en veelzijdig bruikbare buitenkamer. De vierkante ruimte, die zoals elke kloostertuin symbool stond voor het paradijs, was door de militairen veranderd in een axiale ruimte met twee tegenover elkaar geplaatste arduinen poorten in de noord- en zuidgevel van de tuin. De nieuwe glazen terrasdeuren in de oost- en westvleugel herstellen het evenwicht. De gelijkwaardigheid van alle richtingen is ook af te lezen in de nieuwe bestrating en de symmetrische aanleg van de

The inner garden serves as a terrace and versatile outdoor room. The square space, which like every monastery garden was a symbol of paradise, had been transformed by the military into an axial space with two opposing gates framed in bluestone in the north and south façades of the garden. The new glazed doors in the east and west wings restore the balance. The symmetry has been enhanced by the new paving and the layout of the flower beds against the walls. The planting of perennials, bulbs and herbs was inspired by old monastery gardens. A mature honey locust (*Gleditsia triacanthos*) was lifted over the roof with a large crane and planted in the garden, where its yellowish leaves are visible from all sides.

Two staircases have been added, a large public stairway with a solid, tiled intermediate wall mirroring the existing staircase, and a narrow escape stairwell between the vestibule and the entrance hall. In several places, mezzanines have been added in the high spaces providing additional room for technical installations and secondary facilities such as toilets. Almost all non-original partitions and a twentieth-century staircase have been removed. Transparent steel fences occasionally subdivide the continuous cloister, when necessary. The oak benches along the garden façade conceal the ventilation ducts. Acoustic panelling, also made of oak, forms wooden backrests and provides a feeling of warmth as a substitute for the missing interior or exterior insulation that wouldn't have been suitable for the building.

The large spaces in the outer ring mainly show traces from the twentieth century. In the new entrance hall in the west wing, bright remnants of black and green paint form an expressive wall decoration together with new and matching greenish panelling. The large space in the west wing was built as a refectory and later used as a gymnasium. Throughout the construction period it was called 'the blue hall'. Under dark layers of paint and soot, a clear, warm-blue colour emerged after careful cleaning, becoming part of a contemporary colour scheme for the room consisting of grey-blue painted panelling and a new, blue-black concrete floor.

plantvakken. De beplanting met bolgewassen, vaste planten en kruiden is geïnspireerd op oude kloostertuinen. Een volwassen valse christusdoorn (*Gleditsia triacanthos*) is tijdens de bouwwerkzaamheden met een grote kraan over het dak heen getild en in de tuin geplant, waar zijn gelig blad van alle kanten zichtbaar is.

Er zijn twee trappenhuizen toegevoegd, een grote publiekstrap met een stevige, betegelde tussenmuur als spiegelbeeld van de bestaande trap, en een smal vluchttrappenhuis tussen inkomhal en inkomsas. Op verschillende plaatsen zijn mezzanines in de hoge ruimtes geplaatst, waar technische installaties en secundaire voorzieningen zoals toiletten hun plaats vinden. Nagenoeg alle niet-oorspronkelijke tussenwanden en een twintigste-eeuwse trap zijn verwijderd. Transparante stalen hekken zorgen ervoor dat de doorgaande pandgang onderverdeeld kan worden tijdens bijzondere evenementen. De eikenhouten zitbanken langs de tuingevel verbergen de ventilatiekanalen. Akoestische lambriseringen, eveneens van eikenhout, vormen houten rugleuningen en zorgen voor gevoelsmatige warmte ter vervanging van binnen- of buitenisolatie.

De grote ruimtes in de buitenring tonen voornamelijk sporen uit de twintigste eeuw. In de nieuwe inkomhal in de westvleugel vormen felle resten van zwarte en groene verf samen met groengebeitste lambriseringen een expressieve wanddecoratie. De voormalige refter in de westvleugel droeg gedurende de hele bouwperiode de naam ‘de blauwe zaal’. Onder de donkere verf- en roetlagen die in de turnzaal van de militairen zijn aangetroffen, kwam na een behoedzame reiniging een heldere, warmblauwe kleur tevoorschijn, die samen met de grijsblauw geschilderde lambrisering en een nieuwe blauwzwarte betonvloer een nieuwe eenheid vormt.

Als hoofdinkom voor het restaurant in de noordvleugel is de middelste van drie militaire poorten in de noordgevel gekozen, in één lijn met de militaire as in de binnentuin. Hier diende de twintigste-eeuwse tegel-

The central doorway of three military doorways in the north façade was chosen as the main entrance to the restaurant in the north wing, in line with the military axis in the inner garden. Here the remnants of the twentieth-century tiled floor found in the spaces served as an inspiration for the new one. The varied patterns refer to a long forgotten subdivision of the space, of which only short pieces of the partition walls and fragments of pale blue plaster have been preserved. A large new window, cut low in the west wall, allows for the evening sun to enter the room and opens up a view of the monumental weeping willow on the forecourt.

The ‘deep’ zone: quiet areas and study library, first floor

The ‘deep’ zone consists of several silent spaces filled with books and magazines, quiet work and reading areas, and several classrooms, with the former monastery library as the highlight. During the last phase of the construction of the monastery, the library was built against the church. Occupying the entire south wing of the cloister, the room was probably the most accomplished in the baroque monastery, with elegant decorations, beautiful proportions and soft northern light. Just as on the ground floor, the leakage between church and monastery severely damaged the once refined plasterwork. The ruinous ceilings have been meticulously cleaned and the scarce remains of the plasterwork carefully fixated. A rather bulky chimney from the military has been dismantled. The new furnishings refer to prototypical monastery libraries, with heavy reading tables with custom-made reading lamps pushed into the niches of the large arched windows and a continuous oak bookcase along the entire south wall.

In the other rooms in the inner ring, a monumental oak structure was revealed behind the weathered plaster ceilings after the first urgent maintenance works. The beams show their renewed heads, traces of previous treatments and the many black holes and notches made to keep the original ceilings in place. Some floors are covered in oak, others in recycled local ‘*Boomse*’ tiles with beautiful natural shades of colour. The glazed yellow,

vloer ter inspiratie voor de nieuwe vloer. De gevarieerde patronen verwijzen naar een lang vergeten kamerindeling waarvan alleen korte stukken muur en bleekblauwe pleisterresten zijn behouden. Een groot, nieuw raam, laag in de westgevel gesneden, zorgt voor avondzon in de ruimte en uitzicht naar de monumentale treurwilg op het voorplein.

Zone ‘diep’: stilteruimtes en studiebibliotheek, eerste verdieping

Zone ‘diep’ bestaat uit enkele verstilde ruimtes met boeken- en tijdschriftencollecties, rustige werk- en leesplekken en fraaie les- en vergaderlokalen, met de voormalige kloosterbibliotheek als hoogtepunt. Tijdens de laatste bouwfase van het klooster is de kloosterbibliotheek tegen de kerk aangebouwd. Ze neemt de gehele zuidvleugel van de pandgang in beslag. Deze ruimte was waarschijnlijk de meest volmaakte ruimte in het barokke klooster, met elegante versieringen, fraaie proporties en zacht noorderlicht. Net als op het gelijkvloers heeft ook hier de lekkage tussen kerk en klooster het ooit verfijnde pleisterwerk sterk aangetast. De ruïneuze plafonds zijn minutieus gereinigd en de schaarse restanten van de gepleisterde plafonds zorgvuldig gefixeerd. De nieuwe inrichting verwijst naar prototypische kloosterbibliotheken, met zware leestafels die in de niches van de grote getoogde ramen zijn geduwd en een doorgaande eikenhouten boekenkast langs de gehele zuidwand. Ook de leeslampen zijn op maat gemaakt.

In de overige ruimtes in de pandgang kwam na de eerste urgente instandhoudingswerken achter de verweerde gipsplafonds een monumentale eikenhouten structuur tevoorschijn, die in het zicht is gelaten. De balken tonen hun vernieuwde koppen, sporen van eerdere bewerkingen en de vele zwarte gaatjes en inkervingen die zijn aangebracht om de oorspronkelijke plafonds op hun plaats te houden. Op de vloer liggen gerecupereerde Boomse tegels met fraaie natuurlijke kleurschakeringen

green and red tiles from the baroque period found throughout the floor have been put together on some of the interior windowsills, with the rest made of oak.

The murals and layers of paint found on various inner walls have been gently cleaned and carefully preserved. In the large spaces in the outer ring, the oak panelling serves as a frame and backdrop for abstract, colourful frescoes with neither author nor intention. The murals in the inner ring probably date from the nineteenth century. They were deliberately applied at one point in time and show refined lines and colours. The new furniture gives them as much space as possible, providing a calm structure elsewhere.

The repurposing: the ‘middle’ zone – the general library with the children’s and music department and special collections, second and third floor

The impressive attic space is the only space in the monastery free of ecclesiastical significance and past. This is where the children’s and adults’ libraries have been set up. The monumental oak construction is visible everywhere, even after conservation. Additions such as the lifts, the new stairwell and the toilets divide the large space into places with distinctive characters.

A spiral staircase made of black steel and a gallery-like mezzanine floor on slender steel legs have been added above the cloister, with low bookcases and special reading areas (*studioli*) on the upper level. The mezzanine echoes the characteristic structure of the inner and outer ring, originally not perceptible in the attic. Due to the compact arrangement of the shelving units below and above the gallery, the furniture in the remaining attic could be kept relatively low. This enhances the spatial clarity and grandeur of the beautiful space.

High dormers have been added on all sides of the building, remotely inspired by the bold dormers on the roof of the monastery shown only in old prints, even though nobody is sure what they have ever looked like. The dormers on the side of the courtyard are smaller in size and stacked on top of each other. They provide light, air and views without compromising the spaciousness of the attic

en eikenhouten planken. De geglazuurde gele, groene en rode tegels uit de baroktijd die doorheen de gehele verdieping werden gevonden, zijn op enkele venstertabletten bijeengebracht. De overige tabletten zijn gemaakt van eikenhout.

Overal op de eerste verdieping zijn verschillende muurschilderingen en verflagen gevonden die na een zachte reiniging zorgvuldig zijn geconserveerd. In de buitenring vormen de eikenhouten lambriseringen kader en achtergrond voor abstracte, kleurrijke fresco's zonder auteur of intentie. De schilderingen in de binnenring dateren waarschijnlijk uit de negentiende eeuw. Ze zijn ooit bewust aangebracht en tonen verfijnde belijningen en kleuren. Het nieuwe meubilair gunt ze zoveel mogelijk de ruimte en zorgt elders voor rust en structuur.

De herbestemming: zone 'midden': algemene bibliotheek met kinder- en muziekafdeling en bijzondere collecties, tweede en derde verdieping

De indrukwekkende zolderruimte is als enige ruimte in het klooster vrij van kerkelijke betekenis en verleden. Hier zijn de kinder- en volwassenenbibliotheek ingericht. De monumentale eikenhouten constructie is ook na restauratie overal zichtbaar. Toevoegingen zoals de liften, het nieuwe trappenhuis en de toiletten delen de grote ruimte op in plekjes met verschillend karakter.

Boven de pandgang is een stalen wenteltrap en een mezzanine toegevoegd, een galerij-achtige tussenverdieping op ranke stalen pootjes met lage boekenkasten en bijzondere leesplekjes (*studioli*). De mezzanine is een afspiegeling van de kenmerkende structuur van binnen- en buitenring, die oorspronkelijk op zolder niet voelbaar was. Door de compacte opstelling van de stellingkasten onder en boven de galerij kan de rest van de zolderruimte grotendeels laag worden gemeubileerd. Hierdoor blijft de gehele bibliotheek overzichtelijk en de prachtige zolderruimte voor iedereen ervaarbaar.

space. At the same time, together with the skylights placed just below the ridge, they form a smoke and heat extraction system that was developed in consultation with the Mechelen fire brigade, which ultimately ensured the fire brigade's confidence in a repurposing that leaves the entire existing construction visible.

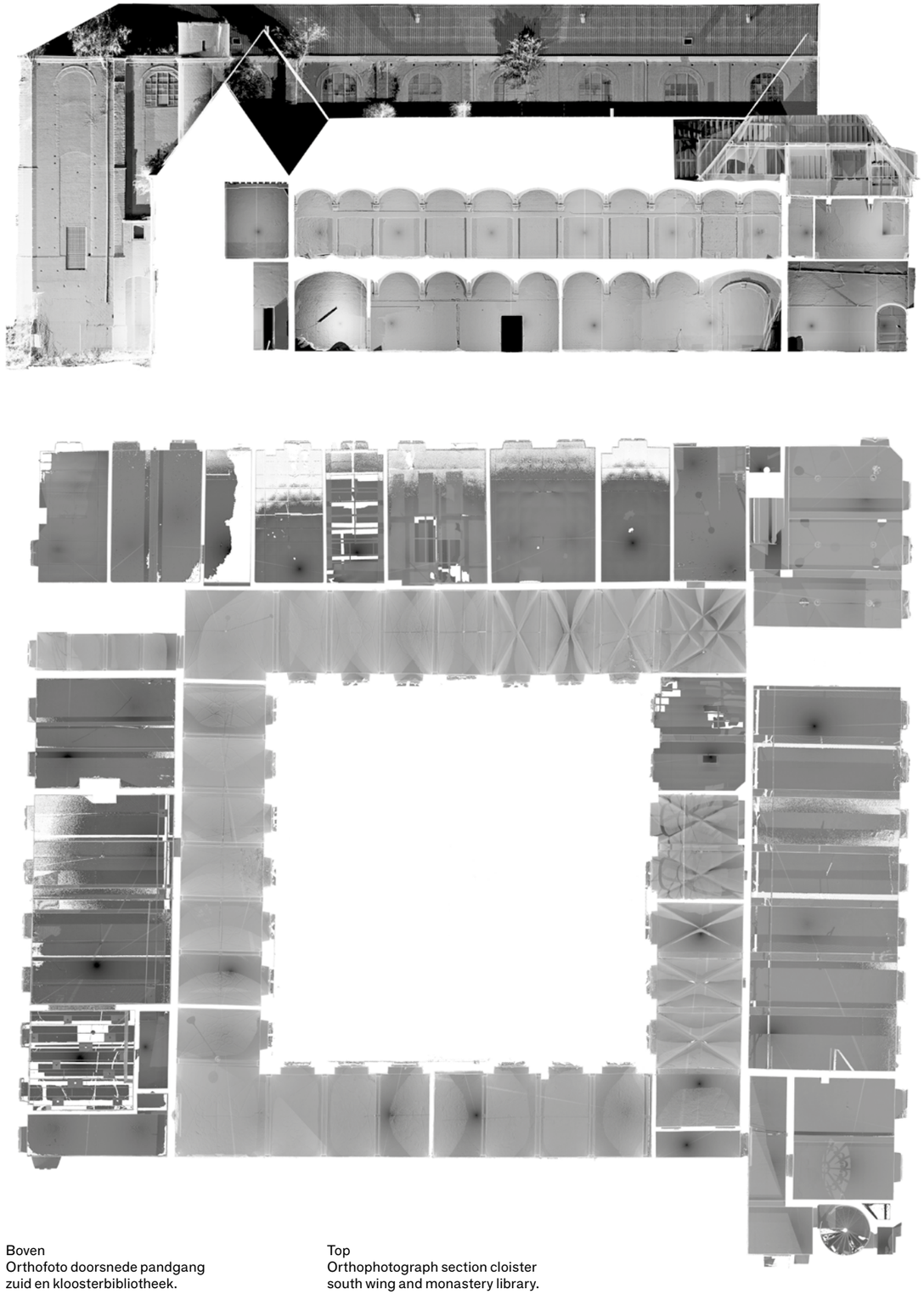
The large ventilation ducts that supply the space with fresh air have been placed along the façades at the bottom of the space, hidden behind work tablets, bookcases and a reading tribune for children.

Treatment of the façades

The conservation of the façades preserves the ruinous image with many traces of earlier extensions and modifications. The walls have been carefully cleaned to remove loose dust, dirt and traces of previous layers of paint and other finishes. Only 'soft' techniques and cleaning agents have been used, so that stuck pieces of pitch and plaster have been preserved. Existing joints have been ground out and the façades completely repointed. The visual effect of this is a subtle levelling of the dilapidated image. Bricked-up window openings have been restored and several new openings have been made in places where previous disturbances of the façade were already present. The new wooden joinery is a contemporary abstraction of the original joinery, in a neutral yet contemporary colour. The woodwork in the two new window openings in the west façade is made of steel. The new dormers make the new function visible from the outside and form warmly lit lanterns on the roof at dusk.

In places where there was a clear technical necessity, damaged natural stone elements have been restored or replaced, such as the gutters and water tables. All other repairs can be subtly read as a contemporary intervention and were carried out in brick in line with previous renovations.

For the conservation of the interior façades, a slightly 'harder' approach was chosen due to the size and refinement of the courtyard garden. The façades have been gently cleaned, and here repairs to the existing natural stone elements were not carried out in brick, but missing or damaged elements were reconstructed in natural stone. Most of the

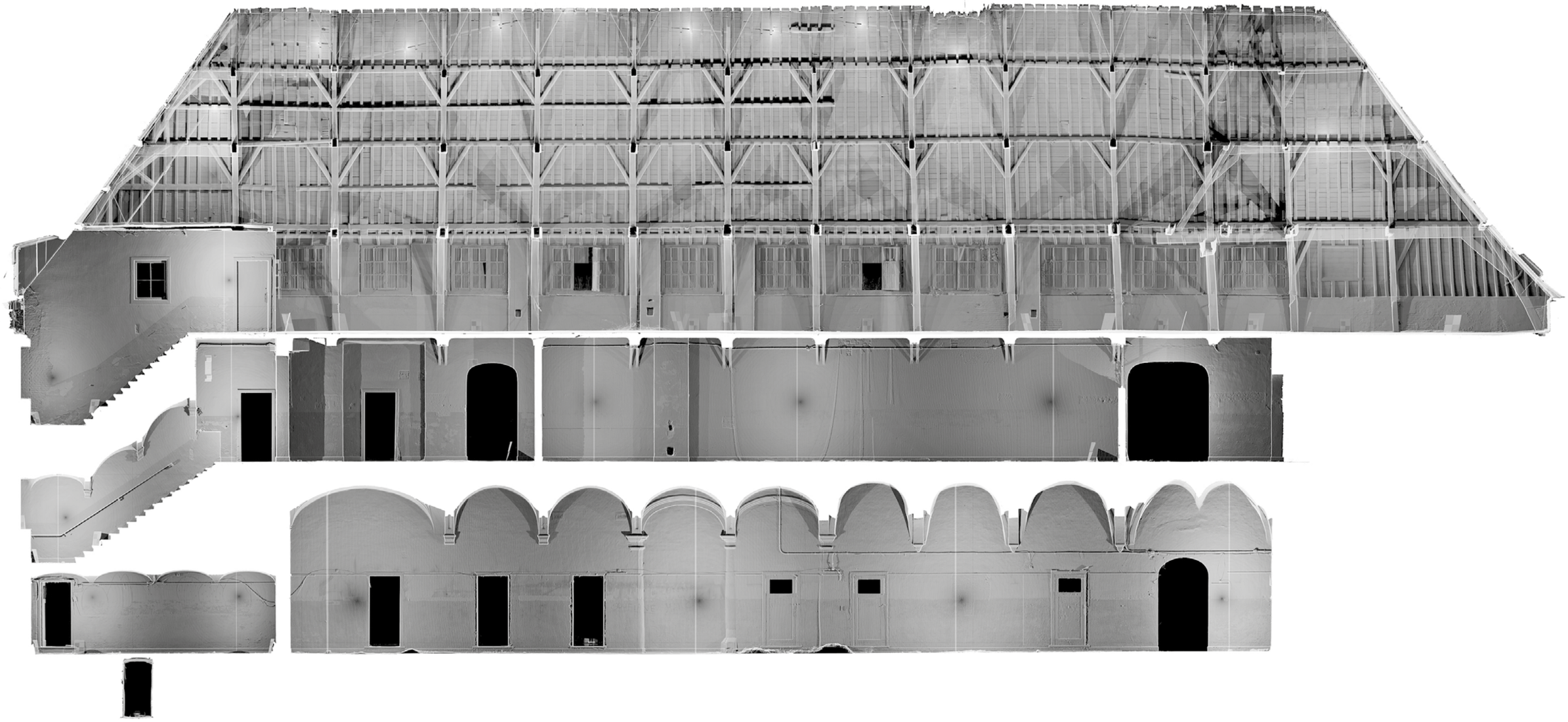

Boven
Orthofoto doorsnede pandgang zuid en kloosterbibliotheek.

Onder
Orthofoto plattegrond begane grond.

Top
Orthophotograph section cloister south wing and monastery library.

Bottom
Orthophotograph plan ground floor.

Bij het begin van de werken is het gehele gebouw in 3D opgemeten met behulp van een laserscanner. Het resultaat is een zogeheten pointcloud (heel veel meetpunten) die als basis van orthofoto's en uiteindelijk maatvaste tekeningen wordt gebruikt.

De orthofoto's zijn een fascinerende, betrouwbare en complete weergave van de complexe bestaande structuur met alle details.

At the start of the work, the entire building was measured in 3D using a laser scanner. The result is a so-called pointcloud (many measuring points) that is used as a basis for orthophotographs and ultimately dimensionally accurate drawings.

The orthophotos are a fascinating, reliable and complete representation of the complex existing structure with all details.

Langs alle kanten van de zolder zijn hoge dakkapellen toegevoegd, geïnspireerd op de zelfbewuste dakkapellen die op oude prenten het dak van het klooster sieren, maar waarvan niemand zeker weet hoe ze er ooit hebben uitgezien. De dakkapellen aan de zijde van het binnenhof zijn kleiner van afmeting en boven elkaar gestapeld. Ze zorgen voor licht, lucht en uitzicht zonder afbreuk te doen aan de ruimtelijkheid van de zolderruimte. Tegelijkertijd vormen ze samen met de vlak onder de nok geplaatste dakvlakramen een rook-warmte-afvoersysteem dat in overleg met de brandweer van Mechelen is ontwikkeld en dat uiteindelijk heeft gezorgd voor het vertrouwen van de brandweer in een herbestemming die de gehele bestaande constructie zichtbaar laat.

De grote ventilatiekanalen die de grote ruimte van verse lucht voorzien, zijn langs de gevels onderin de ruimte gelegd, verborgen achter werktabletten, boekenkasten en een lees- en voorleestribune voor de kinderen.

Behandeling van de gevels

De restauratie van de gevels houdt het ruïneuze beeld met vele sporen van eerdere uitbreidingen en aanpassingen in stand. De muren zijn behoedzaam gereinigd om ze van loshangend stof, vuil en sporen van eerdere verflagen en andere afwerkingen te ontdoen. Hierbij zijn alleen 'zachte' technieken en reinigingsmiddelen gebruikt, waardoor vastzittende stukken pek en kalei zijn behouden. Bestaande voegen zijn uitgeslepen en de gevels integraal hervoegd. Het visuele effect hiervan is een subtiele egalisering van het ruïneuze beeld. Dichtgemetselde raamopeningen zijn geopend en enkele nieuwe openingen zijn gemaakt op plaatsen waar reeds verschillende eerdere verstoringen van de gevel aanwezig waren. Het nieuwe houten schrijnwerk is een eigentijdse abstractie van het oorspronkelijke schrijnwerk, in een neutrale maar toch eigentijdse kleur. Het schrijnwerk in de twee nieuwe raamopeningen in de westgevel is uitgevoerd in staal. De nieuwe dakkapellen tonen het nieuwe gebruik aan de buitenkant en vormen in het donker warm verlichte lantarens op het dak.

Op plaatsen in de buitengevels waar een duidelijke technische noodzaak bestond, zijn beschadigde elementen van natuursteen gerestaureerd of vervangen, zoals ter plaatse van de goten en waterlijsten. Alle overige reparaties zijn subtiel afleesbaar als hedendaagse interventies en in de lijn van eerdere verbouwingen in baksteen uitgevoerd.

Voor de restauratie van de gevels rond de binnentuin is gekozen voor een iets 'hardere' restauratie die afgestemd is op de maat en de verfijning van de binnentuin. De gevels zijn eveneens zacht gereinigd. Hier zijn de reparaties van de aanwezige natuurstenen elementen niet in baksteen uitgevoerd, maar zijn ontbrekende of beschadigde elementen in natuursteen gereconstrueerd. De meeste esthetische wijzigingen uit de militaire periode zijn behouden, zoals de poorten met hun arduinen omlijstingen en de getoogde bovenkanten van de ramen op de verdieping. Een uitzondering vormen de raamopeningen van de pandgang op het gelijkvloers. Hier zijn de door de militairen toegevoegde bakstenen raamkaders verwijderd en de nog aanwezige natuurstenen omlijstingen in ere hersteld. Hierdoor hebben de pandgangen weer ramen met de oorspronkelijke maat en geometrie en evenveel licht als het barokke klooster.

De kerk als 'agora'

In het wedstrijdontwerp is voorzien dat in de kerk alleen de technisch meest noodzakelijke herstelwerkzaamheden worden uitgevoerd. In de indrukwekkende ruimte blijven net als in het klooster vele sporen en littekens van eerder gebruik als wapenarsenaal en paardenstal behouden. Verder blijft de ruimte leeg. Ze kan worden gebruikt voor uiteenlopende activiteiten zoals lezingen, voorstellingen en markten. Een toegevoegd

aesthetic changes from the military period have been retained, such as the gates with their bluestone frames and the arched tops of the windows on the first floor. The window openings of the ground floor cloister are an exception; the brick window frames added by the military have been removed to restore the remaining natural stone frames to their former glory. As a result, the cloister of the building again has windows with the original size and geometry and as much light as the baroque monastery.

The church as agora

According to the competition proposal, only the most technically necessary repairs would be carried out in the church. Many traces and scars from earlier use such as an arsenal of weapons and horse stables have been preserved in this impressive space. Furthermore, the space remains empty. It can be used for various activities such as lectures, performances and markets. A new wooden volume containing a vestibule provides extra comfort and functionality; it accommodates technical installations and a storage room for chairs almost imperceptibly. The relatively flat roof of the church, which replaced the originally much steeper roof after a fire in 1946, is almost invisible from the outside and therefore suitable for solar panels.

At the time of preparing this publication, the city of Mechelen has not yet taken a final decision on the purpose to be given to the church. The conservation work will be carried out in 2020–2022.

'Sustainable = precious' [1]

In the project, conservation and architecture, construction and technical installations form an integrated whole. All the architectural interventions done during the restoration work have been carried out with respect for the atmosphere and charm of the building's condition before the start of the work. The spatial and programmatic zoning and the integration of all building services follow this ambition.

Advanced technical means such as heat/cold storage, underfloor heating and cooling, ventilated panelling and solar panels on the church roof have been used to make the monumental spaces comfortable in an energy-efficient and aesthetically acceptable way. Timeless shapes and colours and natural, high-quality materials such as solid European wood, natural stone, unglazed ceramics, steel and brass have been used for the finishes and furnishings, which, together with the monastery, can age gracefully.

The monastery's beautiful rooms form a powerful framework for a library that doesn't merely want to look to the past but also to embrace the future. Architecturally and technically, every effort has been made to make the building sustainable. Ultimately, however, it is all about the many different people for whom The Predikheren is intended who need to make the building their own. It is to be hoped that they will accept the traces of decay and the sometimes harsh encounters between old and new, that they will appropriate and love the spaces and treat them with respect. Only then will we have created a sustainable building that is truly future-proof.

Precious = sustainable!

1
Title of a leaflet written by Christoph Grafe, former director of the Flanders Architecture Institute, 2011.

houten doksaal met sas zorgt voor extra comfort en functionaliteit. Op nagenoeg onzichtbare manier worden er technische installaties en een stoelenberging ondergebracht. Het relatief vlakke dak waarmee het oorspronkelijk veel steilere dak na een brand in 1946 is vervangen, is nagenoeg onzichtbaar van buitenaf en daarom geschikt voor zonnepanelen.

Ten tijde van de voorbereidingen voor deze publicatie heeft de stad Mechelen nog geen definitief besluit genomen over de invulling van de kerk. De restauratiewerken worden in 2020–2022 uitgevoerd.

‘Duurzaam is dierbaar’[1]

In het project vormen restauratie en architectuur, constructie en technische installaties één geïntegreerd geheel. Bij alle bouwkundige ingrepen die gedurende de restauratiewerken zijn uitgevoerd, is er gewerkt met respect voor de sfeer en charme van de conditie waarin het gebouw zich bevond vóór aanvang van de werken. De ruimtelijke, installatietechnische en programmatische zonering van het gebouw volgt deze ambitie.

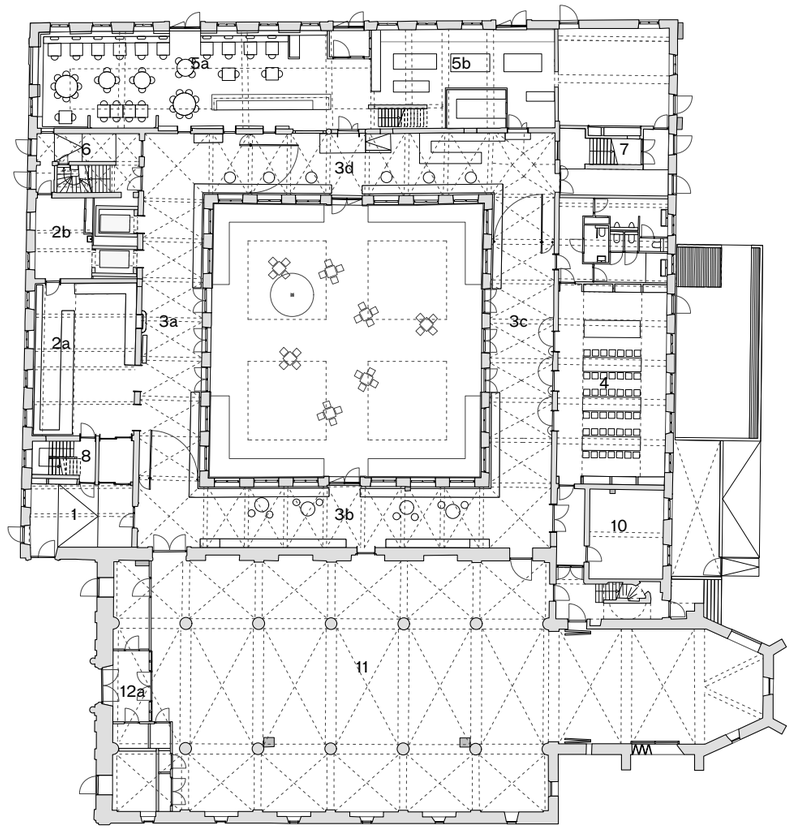
Er zijn geavanceerde technische middelen ingezet zoals warmte-koude-opslag, vloerverwarming en -koeling, geventileerde lambriseringen en zonnepanelen op het dak van de kerk om de monumentale ruimtes op energiezuinige en esthetisch aanvaardbare manier comfortabel te maken. Voor afwerkingen en inrichting zijn vooral tijdloze vormen en kleuren en natuurlijke, hoogwaardige materialen toegepast zoals massief Europees hout, natuursteen, ongeglazuurd keramiek, staal en messing die samen met het klooster op fraaie manier oud kunnen worden.

De prachtige ruimtes van het klooster vormen een krachtig kader voor een bibliotheek die niet alleen naar het verleden maar vooral ook naar de toekomst wil kijken. Op architecturaal en technisch gebied is er alles aan gedaan om het gebouw duurzaam te maken. Uiteindelijk gaat het er echter vooral om dat de vele verschillende mensen waarvoor Het Predikheren is bedoeld het gebouw aannemen en ervan gaan houden. Het is te hopen dat ze de sporen van het verval en de soms schurende ontmoetingen van oud en nieuw accepteren, zich de ruimtes toe-eigenen en er respectvol mee omgaan. Alleen dan hebben we een duurzaam gebouw gemaakt en is het daadwerkelijk toekomstbestendig.

Dierbaar is duurzaam!

1
Titel van een vlugschrift geschreven door Christoph Grafe, voormalig directeur van het Vlaams Architectuurinstituut, 2011.

Niveau 0

Plattegrond gelijkvloers

1 Inkomsas
2a Inkomhal
2b Boekdrop

3a Pandgang west
3b Pandgang zuid
3c Pandgang oost
3d Pandgang noord

4 Refter of ‘blauwe zaal’
5a Restaurant
5b Keuken
6 Bestaande hoofdtrap
7 Nieuwe traphal
8 Nieuwe vluchttrap
9 Bestaande wenteltrap
10 Oude sacristie, vergaderruimte
11 Kerk
12a Hoogspanningskabine
12b Nieuw doksaal

Ground-floor plan

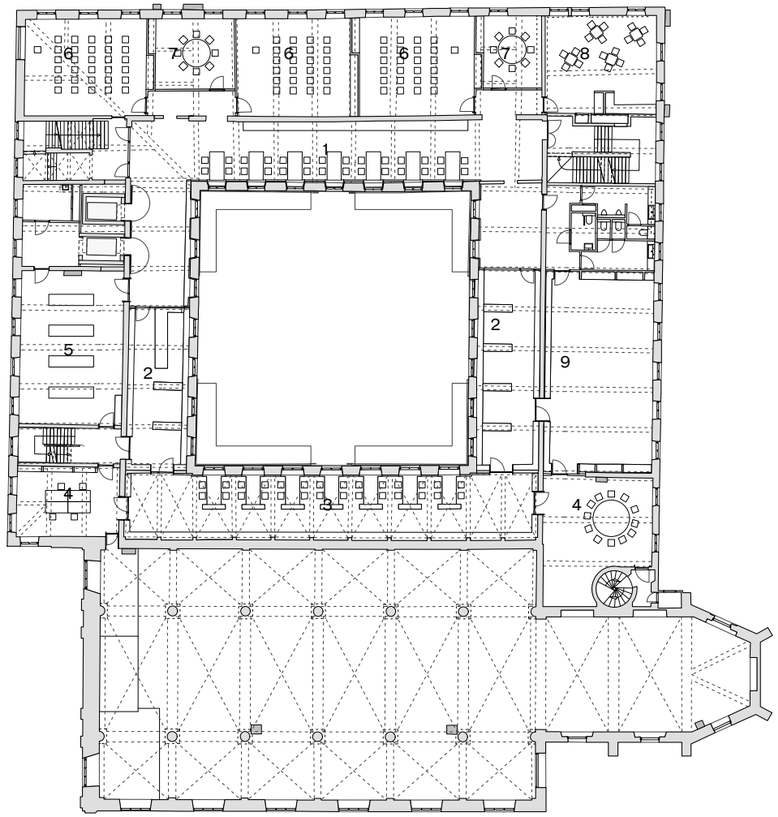
1 Vestibule
2a Entrance hall, reception
2b Bookdrop

3a Cloister west
3b Cloister south
3c Cloister east
3d Cloister north

4 Refectory or ‘blue hall’
5a Restaurant
5b Kitchen
6 Existing main stair
7 New staircase
8 New emergency stair
9 Existing spiral staircase
10 Former sacristy, meeting room
11 Church
12a High-voltage cabin
12b New vestibule church

0 5 10 15 20 M

Niveau +1

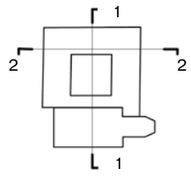

Snede 1 / Section 1

Snede 2 / Section 2

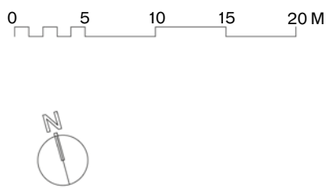

Plattegrond eerste verdieping

1 Zone ‘diep’: open gedeelte, leeszaal tijdschriften
2 Zone ‘diep’: stiltegedeelte, leeszaal
3 Zone ‘diep’: voormalige klooster-bibliotheek, stille leeszaal
4 Vergaderruimte / kantoor
5 Boekbinderij / multifunctionele ruimte
6 Klaslokalen / grote vergaderzalen
7 Vergaderruimtes
8 Refter personeel
9 Kantoorruimte / multifunctionele ruimte

First-floor plan

1 ‘Deep’ zone: open reading room, magazines
2 ‘Deep’ zone: silent reading room
3 ‘Deep’ zone: former monastery library, silent reading room
4 Meeting room / office
5 Bookbinding workshop / multifunctional space
6 Classrooms / large meeting rooms
7 Meeting rooms
8 Staff refectory
9 Office / multifunctional space

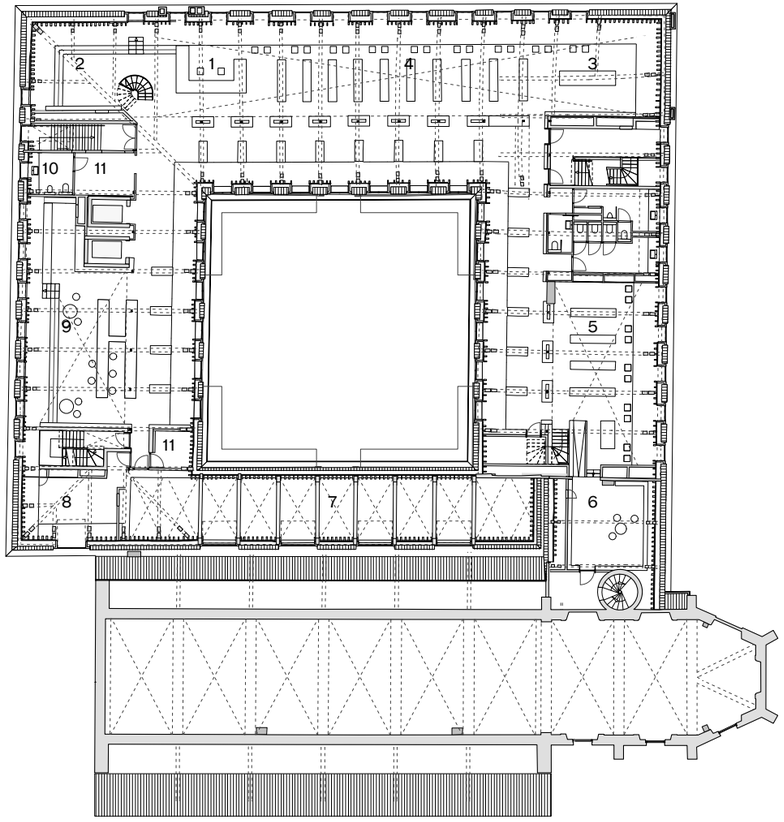
Doorsnede 1 toont de inkomhal, de pandgangen west en oost, de voormalige kloosterbibliotheek met de kleine zolder erboven (technische ruimte), de zolder met mezzanine en de kerk.

Doorsnede 2 snijdt door het bestaande en het nieuwe trappenhuis, pandgang noord en de zolder.

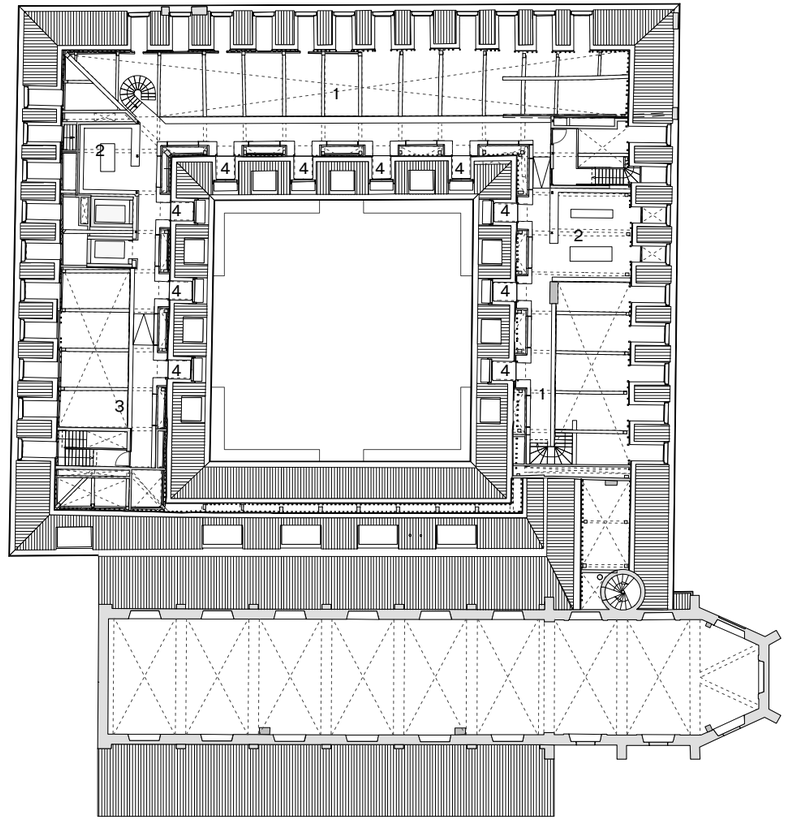
Section 1 shows the entrance hall, the corridors west and east, the former monastic library with the small attic above it (technical room), the attic with mezzanine and the church.

Section 2 cuts through the existing and the new staircase, the north wing of the cloister and the attic.

Niveau +2

Niveau +3

Plattegrond tweede verdieping, zolder

1 Hoofdbalie
2 Voorleestribune
3 Leestafel
4 Boekencollectie algemeen
5 Muziekafdeling
6 Zolderkamer jazzcollectie
7 ‘Kleine zolder’, installatieruimte
8 Kantoor / berging
9 Kinderbibliotheek
10 Familietoilet
11 Berging

Second-floor, attic plan

1 Main information desk
2 Reading tribune
3 Reading table
4 General book collection
5 Music department
6 Attic room jazz collection
7 ‘Small attic’, technical room
8 Office / storage space
9 Children’s library
10 Family toilet
11 Storage space

0 5 10 15 20 M

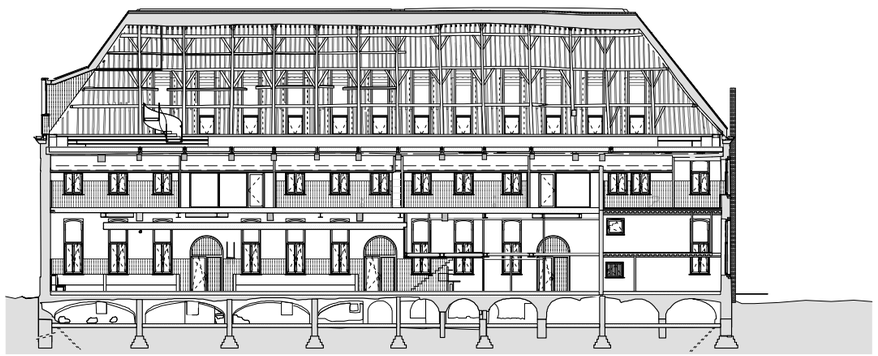
N

Plattegrond derde verdieping, zolder mezzanine

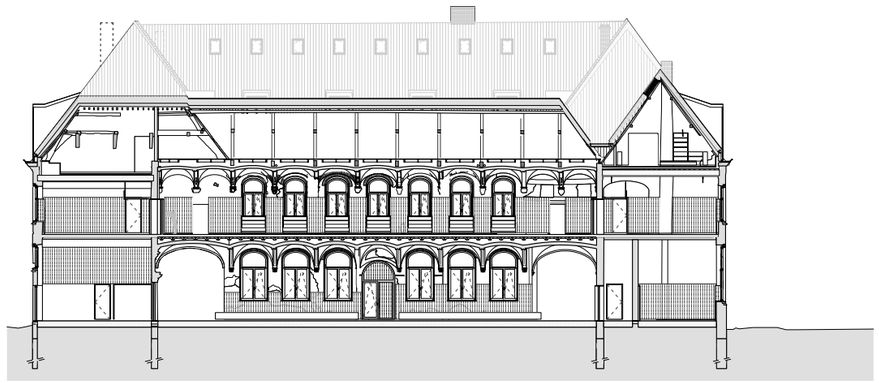
1 Algemene boekencollectie
2 Leestafel
3 Jeugdafdeling
4 Studioli of studiecellen

Third-floor, attic mezzanine plan

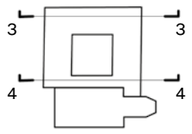
1 General book collection
2 Leestafel / reading tables
3 Youth department
4 Studioli

Snede 3 / Section 3

Snede 4 / Section 4

Doorsnede 3 toont de gehele kelder onder de noordvleugel en het restaurant met de mezzanine boven de keuken. Op de eerste verdieping zijn de grote ruimtes in de buitenring te zien; erboven de volledige zolder met de nieuwe dakkapellen.

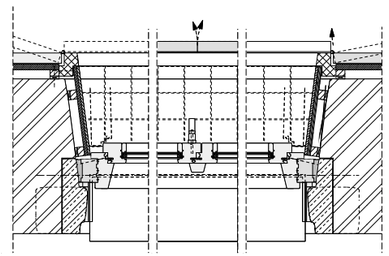
Doorsnede 4 snijdt in lengterichting door de zuidvleugel van de pandgang, de voormalige kloosterbibliotheek, de technische kleine zolder erboven. Op de tweede verdieping is de zolderkamer voor de jazzcollectie met de kenmerkende schouw te zien.

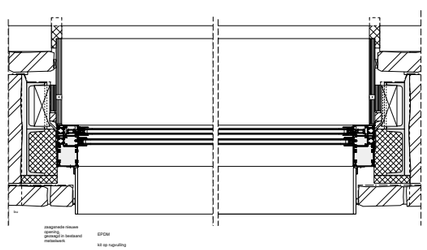
Section 3 shows the entire cellar under the north wing and the restaurant with the mezzanine above the kitchen. The first floor shows the large spaces in the outer ring; above it there is the entire attic with the new dormers.

Section 4 cuts longitudinally through the south wing of the corridor, the former monastic library and the small technical attic above it. On the second floor there is the attic room for the jazz collection with the characteristic chimney.

↑
De fragmenttekeningen van de gevels zijn gemaakt op basis van orthofoto's waarop elke steen is opgemeten.

Links
Fragment westgevel, met nieuwe raamopeningen op een plek met sporen van eerdere verbouwingen. De ramen in de nieuwe gevelopeningen zijn uitgevoerd in staal. Ramen en deuren in bestaande gevelopeningen zijn alle uitgevoerd in hout.

Rechts
Fragment gevel binnentuin, met het herstel van de barokke geometrie van de ramen op het gelijkvloers. In de west- en oostvleugel zijn telkens drie ramen veranderd in glazen deuren. Op de verdieping zijn de segmentbogen uit de militaire periode behouden.

←
Boven
Typisch detail van houten kozijn in bestaande raamopening.

Onder
Detail van een stalen raam in een nieuwe opening in de westgevel.

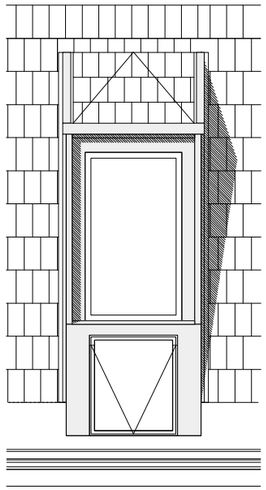
↑
The drawings of fragments of the façades were made on the basis of orthophotographs showing every brick and stone.

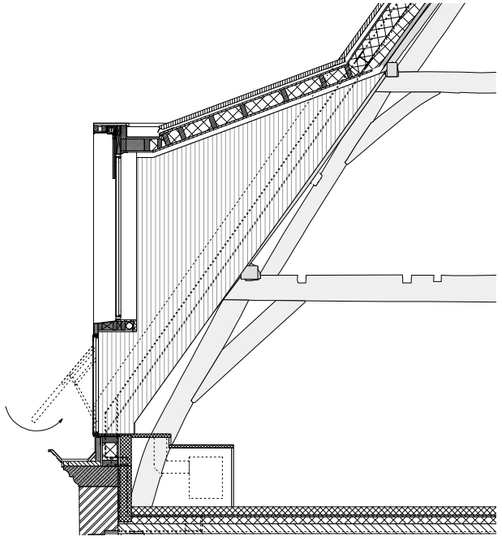
Left
Fragment west façade, with new window openings in a place with traces of previous alterations. The windows in the new façade openings are made of steel. Windows and doors in existing façade openings are all made of wood.

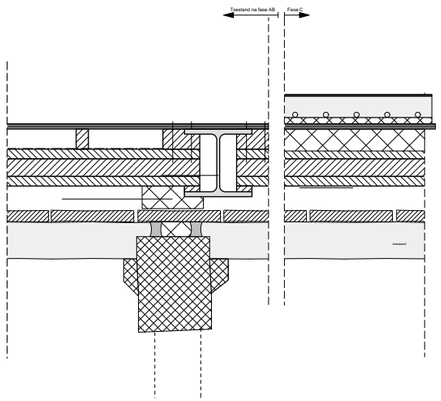
Right
Fragment of the inner garden façade, with the restoration of the baroque geometry of the windows on the ground floor. In the west and east wing three windows have been changed into glass doors. On the first floor, the segment arches from the military period have been preserved.

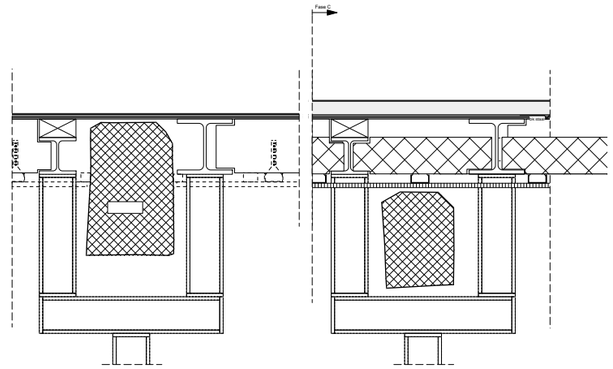
←
Top
Typical detail of a timber window frame in an existing opening.

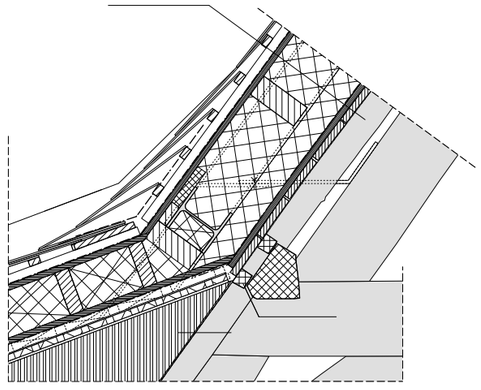
Bottom
Detail of a steel window in a new opening in the west façade. changed into glass doors. On the first floor, the segment arches from the military period have been preserved.

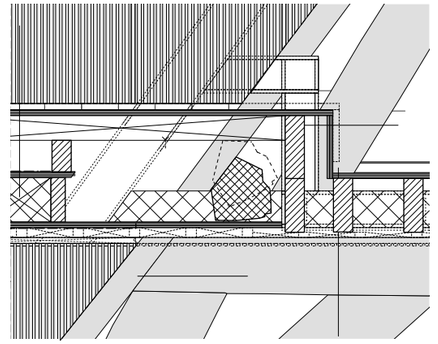

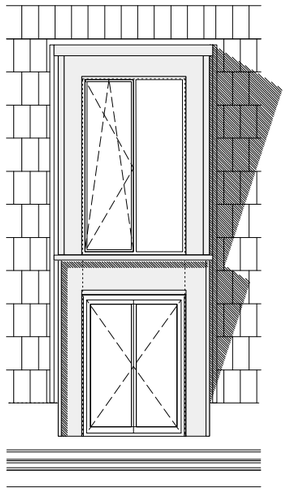

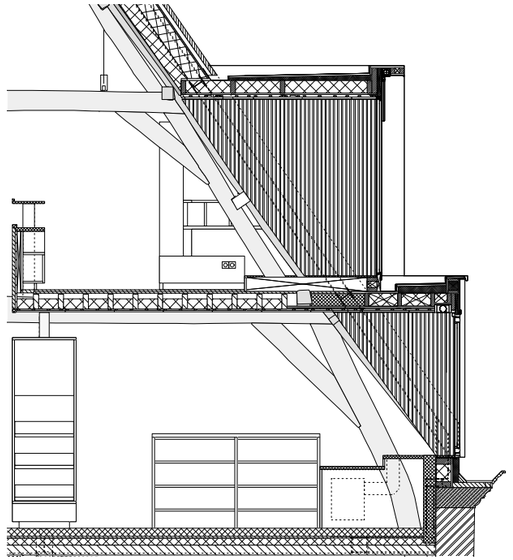

De fragmenttekeningen tonen de dakkapellen aan de binnenkant (boven) en aan de buitenkant (onder) van het dak.

De naar binnen gerichte dakkapellen staan in verbinding met de mezzanine. Bij het bepalen van de vloerhoogtes waren de bestaande gordingen die in elke beuk verschillen maatgevend.

De naar buiten gerichte dakkapellen zijn onderverdeeld in een te openen deel en vaste beglazing. De hoogte in het interieur is eveneens bepaald door de bestaande constructie. De hoogte van buitenaf gezien is afgestemd op de gevel en in overleg met Onroerend Erfgoed vastgelegd.

The drawings of the fragments show the dormers on the inside (top) and on the outside (bottom) of the roof.

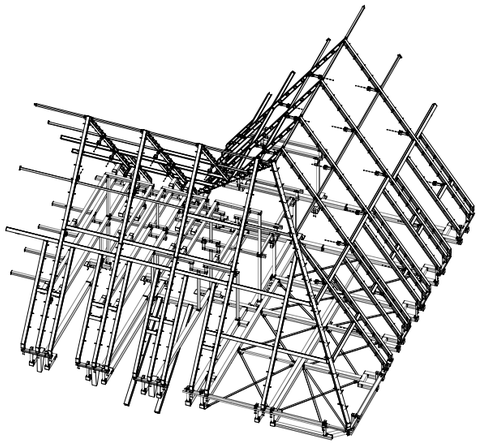
The dormers facing the courtyard are connected to the mezzanine. When determining the floor heights, the existing purlins that differ in each bay were decisive.

The dormers facing the outside were divided into an operable part and fixed glazing. Their height in the interior was also determined by the existing construction. The height seen from the outside has been adjusted to the façade and was decided in consultation with the heritage consultant.

Boven
Aansluiting van de vloer van de mezzanine op zolder en de bestaande spanten.

Midden
Aansluiting dakkapellen buitenring (links) en binnenring (rechts). Bij alle ontmoetingen tussen oud en nieuw zijn zowel de hoogste als de laagste posities van de onregelmatige bestaande structuur maatgevend. De nieuwe staalstructuur is in de vloer van de mezzanine en in het dak geïntegreerd.

Onder
3D-beeld van een deel van de nieuwe dakstructuur die over het bestaande dak is gelegd. De staalstructuur versterkt de bestaande houtstructuur en ondersteunt de dakkapellen en de nieuwe mezzanine.

Top
Connection of the floor of the mezzanine in the attic and the existing trusses.

Middle
Connection dormer windows outer ring (left) and inner ring (right).
In all encounters between old and new, both the highest and lowest positions of the irregular existing structure are decisive. The new steel structure is integrated in the floor of the mezzanine and in the roof.

Below
3D image of a fragment of the new roof structure that has been laid over the existing roof. The steel structure reinforces the existing wood structure and supports the dormers and the new mezzanine.

2013—2019

Van kloosterruïne tot stadsbibliotheek

LUUK KRAMER

From Monastery Ruin to City Library

Kleuren en texturen

Jaren van gebruik en verval hebben verschillende sporen op de kloostermuren achtergelaten. Door de wanden zacht te reinigen zijn de over elkaar heen geschilderde verflagen en behangpapier veranderd in abstracte muurschilderingen.

De ontwerpers beschouwen deze schilderingen als waardevolle getuigen van de geschiedenis en waarderen hun esthetische kwaliteit. Ze zijn bewaard en geïntegreerd in het nieuwe interieur.

Colours and textures

Years of use and decay have left various traces on the monastery walls. After gentle cleaning, layers of paint and wallpaper have become abstract murals.

The architects regard those murals to be valuable witnesses of history and appreciate their aesthetic quality. The murals have been preserved and integrated in the new interior.

Pandgangen gelijkvloers

De gewelven van de pandgangen op het gelijkvloers tonen de verschillende bouwfases en wisselende sporen van het verval tijdens de jaren van leegstand.

In de eerste fase zijn kruisribgewelven zonder pleisterornamenten toegepast, in de latere fases zeilgewelven met ornamenten.

Tegen de zuidelijke pandgang, de laatste bouwfase van het klooster, is dertig jaar later de kerk aangebouwd. Door een lekkage in de kilgoot tussen kerk en klooster zijn de pleisterornamenten in de zuidvleugel sterk aangetast. De gevolgen van deze lekkage bepalen ook na de restauratie in belangrijke mate het beeld van gerestaureerde ruimtes op beide verdiepingen van het klooster.

1
Pandgang zuid,
derde bouwfase.
2
Pandgang noord,
eerste bouwfase.

1 | 2

Cloister ground floor

The vaults in the different wings of the cloister on the ground floor show different construction stages of the monastery and varying degrees of decay.

In the first phase, cross-ribbed vaults without plaster ornament were used, while in the later phases, the monks used domical vaults with ornamentation. Thirty years later the final phase of the monastery complex was completed when the church was built against the southern wing of the cloister.

Due to a leak in the gutter between church and monastery, the plaster in the south wing was severely damaged. This leakage largely determined the appearance of the rooms on both floors of the building and remains visible even after the works have been completed.

1
Cloister south wing,
third construction phase.
2
Cloister north wing,
first construction phase.

Pandgangen gelijkvloers

1
Pandgang noord, eerste en tweede bouwfase.
2
Pandgang zuid, derde bouwfase.
3
Pandgang west, tweede bouwfase.
4
Pandgang zuid, derde bouwfase.
5
Pandgang oost, eerste bouwfase, met opvallende tussenwanden en schilderingen die tijdens de restauratie om technische en esthetische redenen niet zijn bewaard.

1 2 | 5
3 4

Cloister ground floor

1
Cloister north wing, first and second construction phase.
2
Cloister south wing, third construction phase.
3
Cloister west wing, second construction phase.
4
Cloister south wing third construction phase.

5
Cloister east wing, first sconstruction phase, with brick partitions and bright colours that were not preserved for technical and aesthetic reasons.

1 | 3
2 | 4

Buitenring oost, gelijkvloers

De grote ruimte in de oostvleugel van het klooster was oorspronkelijk gebouwd als refter en werd later onder meer gebruikt als turnzaal. De muren en plafonds waren op het laatst zwartgeblakerd door een brand. Onder het roet kwam een helderblauwe kleur te voorschijn. Gedurende de gehele bouwperiode droeg de ruimte de naam ‘de blauwe zaal’.

1
Zuid- en westwand van de voormalige refter in aangetroffen toestand (2013).
2
Kleur- en reinigingstests.
3
Langs bestaande tussenwanden is er ruimte voor schachten en installatiekanalen die de technische ruimtes in de kelder en de bovenliggende verdiepingen met elkaar verbinden.
4
Reiniging westwand met bescherming kleurvlakken met Japans papier.

Outer ring east, ground floor

The large space in the east wing of the monastery was originally built as the refectory. Later it was used for various purposes, such as a gym.
When the conservation works started, the walls and ceilings were black due to a fire. Soft cleaning of the walls revealed a bright blue colour. During the entire construction period the space was called ‘the blue room’.

1
South and west wall of the former refectory in its 2013 condition.
2
Colour and cleaning tests.
3
Service risers besides existing walls connect the technical rooms in the basement and the upper floors.
4
West wall cleaning, new doorways with visible lintels and protection of colour areas with Japanese paper.

1
2
3 | 4

Buitenring noord, gelijkvloers

De ruimtes in de buitenring zijn meermaals van gebruik, indeling en afwerking veranderd. Ze zijn hoog en licht en daarom geschikt voor uiteenlopende doeleinden. In de loop van de militaire periode zijn verschillende tussenwanden, trappen en schouwen en bijbehorende schilderingen aangebracht die tijdens de restauratie-werken zijn beoordeeld en gedeeltelijk zijn geïntegreerd in het nieuwe interieur. De ruimtes bleken hoog genoeg voor de toevoeging van enkele technische mezzanines. Waar mogelijk zijn voor de nieuwe tussen-vloeren houten kanaalplaten toegepast, in verband met gewicht, duurzaamheids-overwegingen en reversibili-teit. Onder de tussen-verdieping is de keuken ingericht, erboven is er plaats voor toiletten en technieken.

1-3
De noordvleugel, de ruimte van het huidige restaurant. De betonvloeren en betonpalken uit de militaire periode zijn verstevigd door middel van toegevoegde koolstofvezelwapening (FRP). Hierbij zijn dragende wanden vervangen door stalen balken.

Outer ring ground floor, north wing

The spaces in the outer ring have many times been changed in terms of use, layout and finish. They are high, bright and suitable for a variety of purposes. During the military period, various partition walls, stairs fireplaces and layers of paint were added, which were assessed, selectively conserved and integrated in the new interior. The rooms are high enough for the addition of technical mezzanines. Wherever possible, the added floors are made of lightweight wooden hollow-core slabs, which allows for reversibility. Below the mezzanine floor there is the kitchen, while toilets and technical installations are located above.

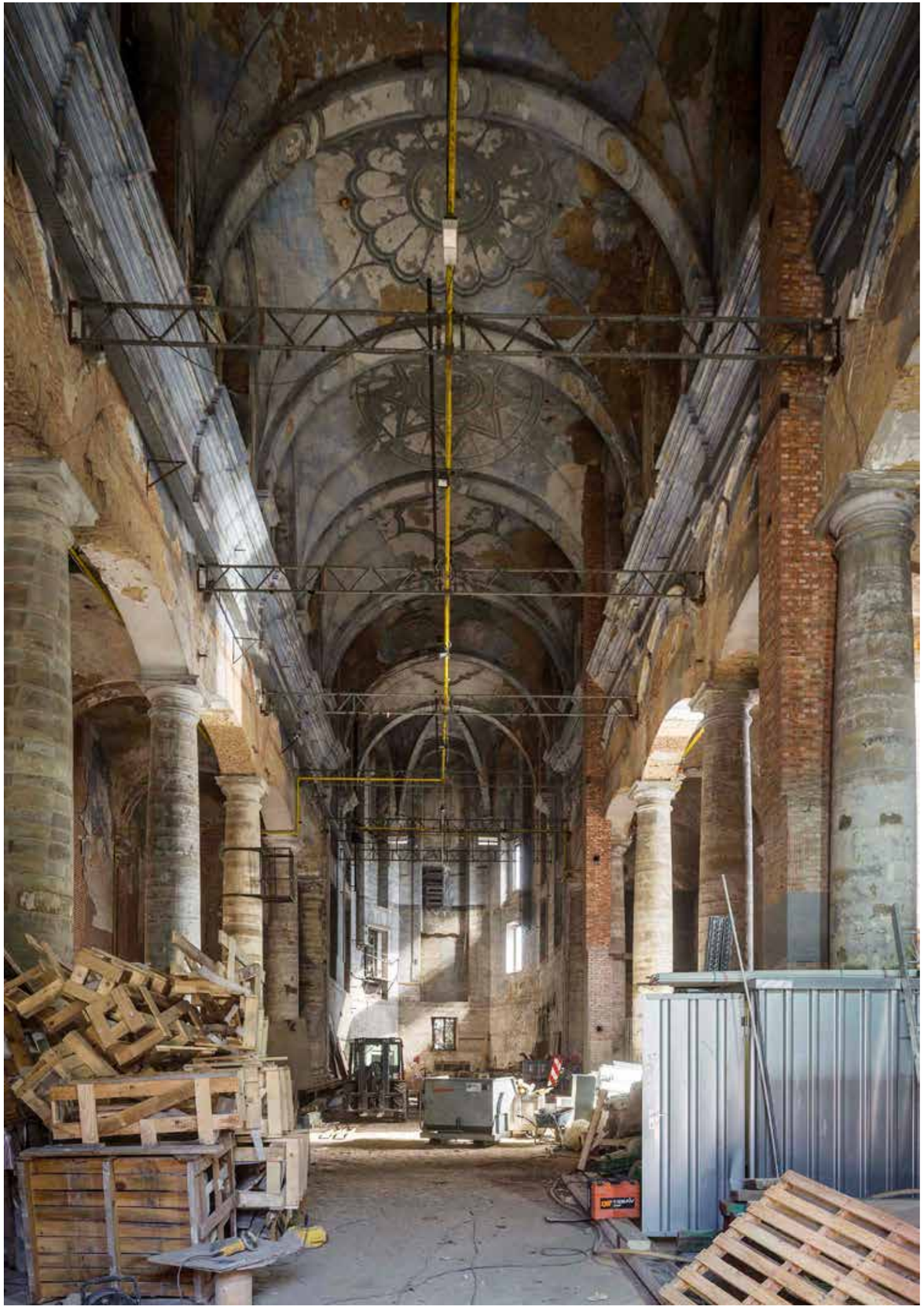
1-3
The north wing, the space of the current restaurant. The existing concrete floors from the military period were reinforced by additional FRP (Fibre Reinforced Polymer). Load-bearing walls were replaced by steel beams and existing beams were reinforced.

Buitenring west, gelijkvloers

4
De aangetroffen afwerkingen stammen alle uit de twintigste eeuw en zijn gedeeltelijk geïntegreerd in het ontwerp voor de nieuwe inkomhal van de bibliotheek.

Outer ring ground floor, west wing

4
The various finishes found in the west wing date from the twentieth century and have been partly integrated into the design for the new entrance hall of the library.

De kerk

De monumentale kerk toont net als het klooster vele sporen van verval en latere verbouwingen. De kerkruimte werd onder meer gebruikt als wapenarsenaal en paardenstal.

Tijdens de werken werd de kerk gebruikt als opslag, bij voorbeeld voor de grafzerken die tijdens de graafwerkzaamheden in de pandgang zijn gevonden.

Na de restauratie zal de kerk waarschijnlijk grotendeels leeg blijven en voor lezingen, concerten en andere evenementen worden gebruikt.

Ook al maakte de kerk deel uit van het wedstrijdontwerp voor de bibliotheek, is ten tijde van de publicatie nog geen definitieve beslissing genomen over de uiteindelijke invulling van de ruimte.

The church

Like the monastery, the monumental church shows many traces of decay, alterations and uses such as an arsenal and a stable.

During the works, the church was used to store materials found during the excavation works: for example, the tombstones found in the east wing of the cloister.

After the works, the church will probably remain largely empty and be used for lectures, concerts and other events. Even though the church was part of the competition design for the library, at the time of publication no final decision has yet been made about the final use of the space.

Buitenring eerste verdieping, noordwestelijke hoek

In de grote ruimte bevinden zich naast een karakteristieke diagonale moerbalk de meest opvallende muurschilderingen van het gebouw. De voor de nieuwe functie onbruikbare schouw is vervangen door een nieuw, laag in de westgevel gesneden raam.

Outer ring first floor, northwest corner

In the large room, next to a characteristic diagonal beam, there are the most striking murals of the monastery. The redundant chimney has been replaced by a new window cut low in the west façade.

Zoldervloer, plafond eerste verdieping

In de loop van de restauratiewerken is besloten de zoldervloer als plafond van de ruimtes op de eerste verdieping in het zicht te houden. Oorspronkelijk was de houtconstructie verborgen achter gips en pleisterwerk. De bestaande plafonds zijn integraal verwijderd om de structuur te kunnen inspecteren en behandelen tegen schadelijke zwammen en insecten.

Enkele balken en diverse balkkoppen zijn vervangen. Andere balken zijn gerestaureerd met behulp van eikenhout en invullingen van epoxy.

Attic floor, ceiling first floor

In the course of the repair works, it was decided to leave the timber structure visible. Plastered ceilings were removed completely in order to inspect and treat timbers against harmful fungi and insects.

Some beams and most of the beam heads had to be replaced. Other beams were restored using solid oak and epoxy fillings. These repairs were kept visible in all rooms.

1 4
2 3 5

Voormalige kloosterbibliotheek, eerste verdieping binnenring zuidvleugel

De voormalige kloosterbibliotheek was waarschijnlijk de meest volmaakte ruimte in het klooster, met fraaie proporties, noorderlicht en verfijnde pleisterornamenten. De gevolgen van de ernstige lekkage tussen kerk en klooster gedurende de jaren van leegstand hebben het pleisterwerk echter sterk aangetast. De restanten van het pleisterwerk zijn met de grootste zorg gefixeerd.

Voor deze bijzondere ruimte gold een strenger regime dan voor de overige ruimtes waar los zittende ornamenten en verflagen niet zijn behouden.

1
Elk travee heeft een ander patroon pleisterwerk.
2
Zelfs zeer kleine pleisterresten zijn zorgvuldig gerestaureerd.
3
Relatief goed bewaard gewelf.
4 + 5
De voormalige kloosterbibliotheek tijdens een lange periode waarin de ruimte tijdelijk werd geclimatiseerd en de kans kreeg om langzaam en gecontroleerd te drogen.

Former monastic library, first floor inner ring south wing

The former monastic library was probably once the most exquisite space in the monastery, with beautiful proportions, north light and refined plaster ornaments. Due to a leakage between church and monastery the plasterwork was seriously affected. In this room the remnants of the plaster have been conserved with the utmost care. Elsewhere in the building, loose layers of paint and remnants of plaster were not preserved.

1
Each bay has a different pattern of plasterwork.
2
Even very small remnants of plaster have been carefully restored.
3
Well-preserved vault.
4 + 5
The former monastic library had the opportunity to dry slowly in a monitored manner over an extended period.

Buitenring eerste verdieping

De ruimtes in de buitenring op de verdieping waren onderverdeeld in verschillende kamers en gangen, ieder met eigen afwerkingen en kleuren en vele lagen verf en behangpapier. De schilderingen in de grote ruimte in de noordwesthoek en de naastgelegen ruimtes waren door de militairen bedoeld als eenvoudige, geschilderde lambriseringen.

Na de reiniging van de verweerde verf kwamen de kleurrijke lagen onder de toplaag te voorschijn.

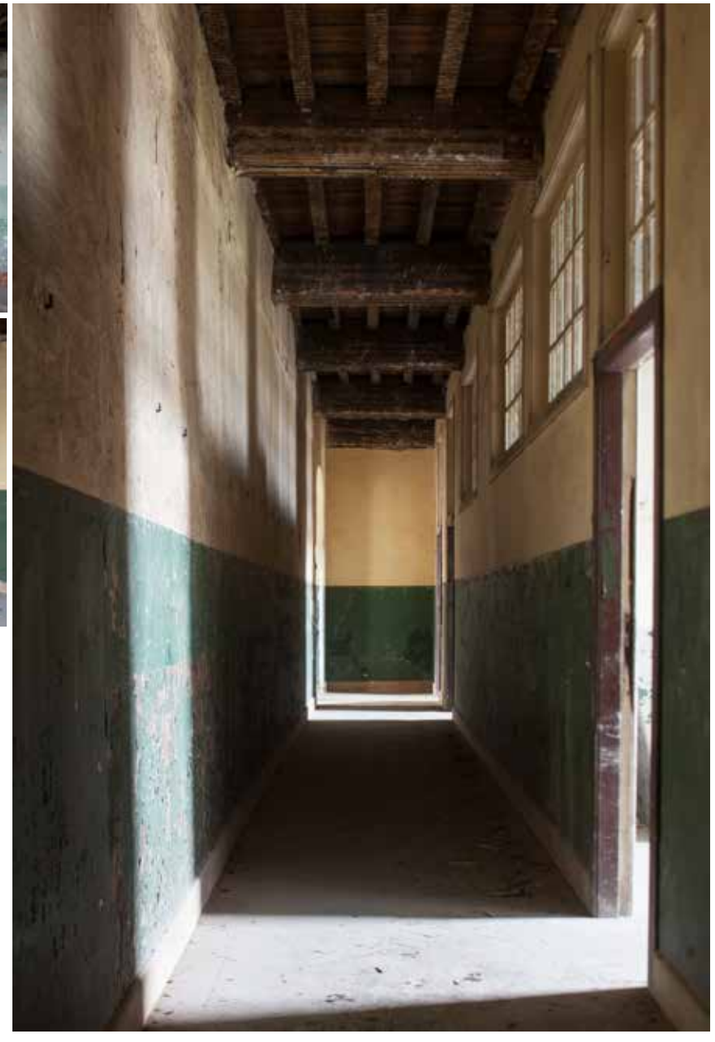
Outer ring first floor

The outer ring on the first floor was subdivided into rooms and corridors, each with its own finishes, colours and many layers of paint and wallpaper. The murals in the rooms in the north wing were intended by the military as simple painted wainscoting. After cleaning the weathered paint, the colourful layers under the top layer emerged.

1 | 3
2 | 4

Buitenring eerste verdieping

1
Westvleugel.
2
Nieuwe openingen ter plaatse van de nieuwe liften in de westvleugel.
3
Oostvleugel.
4
Noordvleugel.

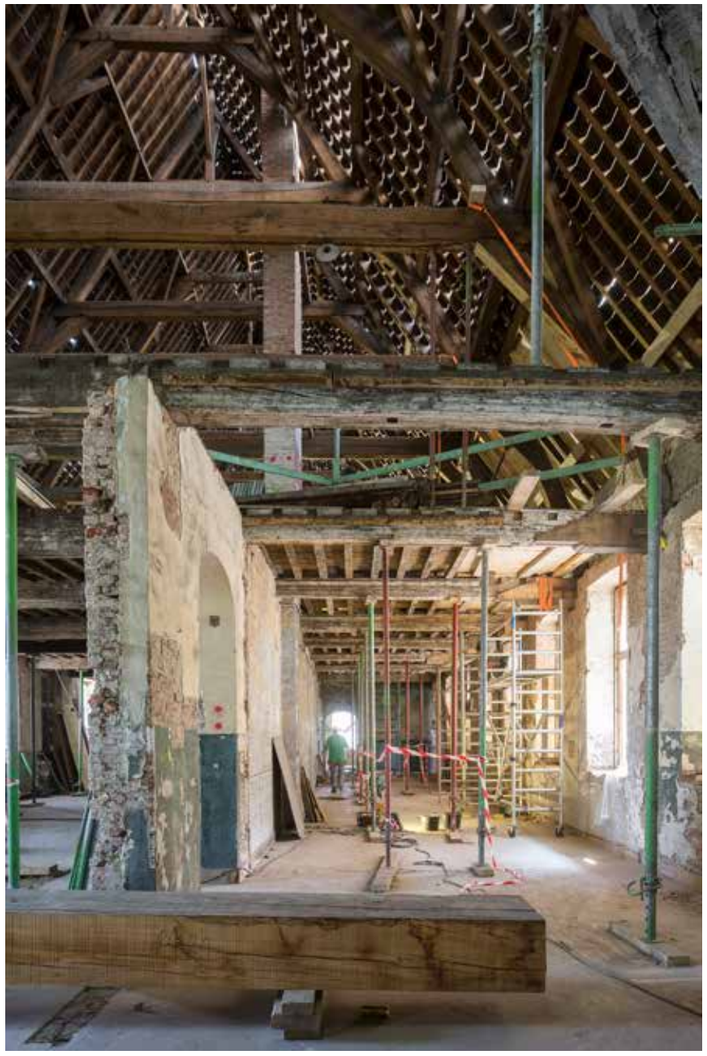
Outer ring first floor

1
West wing.
2
New openings made for the elevators in the west wing.
3
East wing.
4
North wing.

1 | 2 3

4

De nieuwe structuur voor de zoldervloer

1 + 2
De vernieuwing van de zoldervloer en de toevoeging van de staalstructuur boven het dak maakte de vergaande tijdelijke demontage van vele onderdelen noodzakelijk.

3
Het gewicht van de bibliotheek wordt met behulp van stalen balken aan de bestaande dragende buitenmuren van het klooster gehangen. De stalen balken vormen vorken om de bestaande spantvoeten heen.

4
Ook voor de nieuwe trap in de oostvleugel is er gewerkt met een staalconstructie.

The new structure of the attic floor

1 + 2
It was necessary to temporarily dismantle large parts of the existing floor.

3
Steel beams suspended from the existing load-bearing walls carry the weight of the library. The forks around the existing beams leave the existing structure intact.

4
The new steel stair in the east wing.

De nieuwe zoldervloer

In de loop van de restauratiewerken is besloten de zoldervloer als plafond van de ruimtes op de eerste verdieping in het zicht te houden. Het behoud van het plafond stelde bijzondere eisen aan de brandscheiding tussen zolder en eerste verdieping omdat gebruikelijke brandscheidende constructies normaalgezien zijn opgebouwd uit meerdere lagen en per laag moeten kunnen worden gecontroleerd. Door het behoud van het plafond was een dergelijke controle van onderaf niet mogelijk. Om die reden zijn als brandscheiding massief houten elementen toegepast. Hout vormt in het geval van brand een natuurlijke koollaag die het beschermt voor verdere aantasting door vuur. Doordat de elementen alleen uit één enkel, massief materiaal bestaan was een controle van de brandscheiding van bovenaf voldoende.

De mezzanine in de zolderruimte steunt op de bestaande kloostermuren. De vorken boven aan de kolommen zorgen ervoor dat het gewicht van de mezzanine de bestaande balken niet belast.

The new attic floor

In the course of the conversion works, it was decided to keep the attic floor visible to the rooms below. Conventional fire separation normally requires several layers to be assessed per layer. Retaining and revealing the existing floor meant such an approach was not possible. For this reason, solid timber elements were used as fire separation. In the event of a fire, timber forms a natural layer of carbon that protects it from further damage. The single, solid material provides sufficient fire separation. The mezzanine is supported by the existing monastery walls. The forked columns ensure that the weight of the mezzanine is not loaded on the existing beams.

Een nieuwe staalconstructie boven de bestaande dakstructuur

Om de bestaande constructie te verstevigen conform de huidige rekentechnische eisen is een nieuwe staalconstructie boven de bestaande houtconstructie geplaatst. Deze steunt af op de dragende kloostermuren en is constructief verbonden met de bestaande houtconstructie. Op die manier vormen de bestaande en de nieuwe structuur één constructief geheel.

De nieuwe staalconstructie ondersteunt tevens de nieuwe dakkapellen die een essentiële rol spelen bij het rook-warmteafvoersysteem. De ruimte tussen bestaande bebording en het nieuwe leien dak is gedeeltelijk opgevuld met isolatiemateriaal.

A new steel structure above the existing roof structure

De staalconstructie is in grote elementen geprefabriceerd en gemonteerd. Door de maatafwijkingen van het bestaande gebouw is elk stalen element uniek. Tijdens de werken waren de maatafwijkingen vooral ter plaatse van de nok goed te zien.

To strengthen the existing roof to current requirements, a new steel structure was placed above the existing timbers. It rests on the load-bearing monastery walls and is connected to the existing timber structure to form a single structural system.

The new steel structure also supports the new dormers, which play an essential role in the smoke and heat extraction system. The space between the existing boarding and the new slate roof is partially filled with insulation material.

The steel structure was prefabricated and assembled in large elements. Due to dimensional deviations of the existing building, each steel element is unique. During the works these dimensional deviations were especially visible at the ridge.

Het nieuwe dak

Het nieuwe dak is van ver zichtbaar en circa één meter hoger geworden dan het oorspronkelijke dak. In de militaire periode zijn de oorspronkelijke natuurleien op het dak vervangen door asbestleien en zijn lage dakkapellen toegevoegd. Bij de restauratie is de dakbedekking integraal vervangen. In samenspraak met Monumentenzorg is opnieuw gekozen voor natuurleien.

The new roof

The new roof is visible from a distance and is about one metre higher than the original. During the military period the stone slates were replaced by asbestos-cement slates and low dormers were added. In consultation with the conservation authorities, a traditional roof of natural stone slates was specified, which has been carried out in accordance with traditional principles.

1 | 4
2 3 | 5

Restauratie binnentuin

De complexe restauratie-werken in de binnentuin bestonden uit de montage van de staalstructuur op het dak, de toevoeging van de geprefabriceerde dakkapellen en de gevelrestauratie.

1
Geprefabriceerde dakkapellen.
2
De staalstructuur.
3
Een nieuwe dakkapel.
4 + 5
Voorbereidingen voor de nieuwe dakbedekking van natuurleien.
6
De baksteeninvullingen in de grote raamopeningen op het gelijkvloers worden verwijderd. Hierdoor zijn de natuurstenen omlijstingen van de ramen opnieuw zichtbaar en zinvol.

The courtyard garden

The complex work in the courtyard involved the assembly of the steel structure on the roof, the addition of the prefabricated dormers and the restoration of the façade.

1
Prefabricated dormers.
2
Steel structure.
3
New dormer.
4 + 5
Preparations for the new slate roofing.
6
The brick infills in the large window openings on the ground floor are being removed. As a result, the natural stone frames of the windows are again visible and meaningful.

Nieuwe dakkapellen

De dakkapellen zijn de meest zichtbare nieuwe toevoeging aan het gebouw. De hoge, slanke dakkapellen maken van veraf duidelijk dat de zolder de belangrijkste ruimte is van het herbestemde klooster.
De zelfbewuste vormen en afmetingen van de nieuwe dakkapellen zijn geïnspireerd op historische prenten van het klooster waarop hoge en fraai versierde dakkapellen verdeeld over het grote dakvlak te zien zijn.

De dakkapellen aan de binnenzijde van het dak zijn kleiner van afmeting en op elkaar gestapeld. De volumes zijn afgestemd op de maat van de kleinere dakvlakken. Samen met de hoog in het dak gelegen dakvlakramen maken de dakkapellen deel uit van het rook-warmte-afvoersysteem. Ze zijn daarom niet alleen ruimtelijk maar ook technisch van essentieel belang voor het gebruik van de zolder als publieke verblijfsruimte.

De dakkapellen zijn geconstrueerd als eenvoudige houten volumes die gemonteerd zijn op de staalconstructie.
Ze zijn van buiten bekleed met zink en hebben in het interieur een akoestische voering van eikenhout. De stalen uitzetramen openen automatisch in het geval van brand.

New dormers

The dormers are the most visible new addition to the building. From afar they reveal the attic as the most important space of the transformed monastery.
The confident shapes and dimensions of the new dormers were inspired by historical prints of the monastery showing high and beautifully decorated dormers scattered across the large roof area.

The dormers on the inside of the roof are smaller in size and stacked on top of each other. The volumes were adjusted to the size of the smaller roof areas.
Together with the skylights located high up on the roof, they are part of the smoke and heat extraction system. They are therefore not only spatially, but also technically essential for the use of the attic as a public interior.

The new dormers are constructed as simple wooden volumes mounted on the steel structure. They are covered in zinc with an acoustic lining of oak to the interior. The steel windows open automatically in case of fire.

De gevels

Bij het begin van de werken hadden de buitengevels dichtgemetselde of dichtgetimmerde ramen en deuren en toonden resten van eerdere aanbouwsels, verschillende beschadigingen, scheefgezakte schouwen en resten van oude kalei- en peklagen. Voordat de restauratiewerken begonnen zijn de muren behoedzaam gereinigd. Hierbij zijn alleen ‘zachte’ technieken en reinigingsmiddelen gebruikt waardoor vastzittende stukken pek en kalei zijn behouden. Alle bestaande voegen zijn uitgeslepen en de gevels zijn integraal hervoegd. Het visuele effect hiervan betekent een subtiele egalisering van het ruïneuze beeld.

1+2
Details van de gevelrestauratie met het gebruik van natuursteen.
3
Voorbeeld van op maat gemaakte neggestenen die een ontbrekend stuk natuursteen vervangen.
4
Gevelrestauratie waarbij de stenen stuk voor stuk zijn beoordeeld en vervangen indien nodig.
5+ 6
De westgevel vóór en na de restauratie.

The façades

At the start of the works, doors and windows were bricked or boarded up, and the walls showed remnants of earlier additions, much damage, crooked chimneys and layers of paint, plaster and pitch.
The walls were carefully cleaned. Only ‘soft’ techniques and detergents were used, so that fragments of previous finishes have been preserved. All existing joints were hacked out and the façades were completely repointed. Visually the treatment smoothes the ruinous image.

1 + 2
Details of the façade showing the use of natural stone.
3
Example of special bricks to replace missing pieces of natural stone.
4
East façade during the assessment of single bricks to be replaced.
5 + 6
The west façade before and after the works.

1 2 | 5
3 4 | 6

Het schrijnwerk

Het nieuwe schrijnwerk in alle reeds bestaande openingen is uitgevoerd in hout, en heeft een neutrale vormgeving en kleur. Voor volledig nieuwe raamopeningen zoals de twee grote nieuwe ramen in de westgevel en de dakkapellen is schrijnwerk van staal toegepast. Enkele kozijnen in de noord- en oostgevel zijn uitgevoerd als houten roosters waarin de ventilatieroosters van de restaurantkeuken zijn geïntegreerd.

Window frames

All existing openings have new wooden windows with a neutral design and colour. New openings and dormers use steel windows. Some windows in the north and east façades incorporate wooden louvres to ventilate technical rooms such as the restaurant kitchen.

Façades, design rules

De gevelrestauratie, spelregels

Om de geschiedenis leesbaar te houden zijn voor de buitengevels en de gevels rondom de binnentuin verschillende spelregels ontwikkeld.
De buitengevels tonen vele littekens van eerdere verbouwingen en aanbouwsels. De huidige restauratie behoudt het grove, ruïneuze karakter van de buitengevels en voegt er een zichtbare nieuwe laag aan toe.

In de lijn van eerdere verbouwingen zijn voor de meeste grotere en zichtbare reparaties nieuwe bakstenen gebruikt. Voor kleinere invullingen van enkele stuks zijn gerecupereerde oude stenen toegepast. Alleen op plaatsen waar een duidelijke technische noodzaak bestond zijn elementen van natuursteen gereconstrueerd, zoals ter plaatse van de goten en waterlijsten.

De nieuwe ‘steen-2016’ lijkt qua kleur en afmeting op de originele steen die voor het klooster is gebruikt maar is door zijn afwijkende textuur duidelijk als nieuwe toevoeging herkenbaar.

To enhance historical legibility, different rules were developed for the outer walls and the façades around the courtyard.
The outer walls show many scars from previous alterations and extensions. The current restoration preserves the rough, ruinuous character of the façades and adds a visible new layer to it.
In line with previous renovations, new bricks were used for most repairs of a substantial size. Old bricks were used for small areas of infill. Only where there was a clear technical necessity such as for gutters was a new stone incorporated.
The new ‘2016 brick’ resembles the original monastery brick in terms of colour and size. However, due to its different texture it is clearly recognisable as a new addition.

De binnentuin vóór en na aanplant van de kloostertuin

In de west- en oostvleugel zijn telkens drie ramen veranderd in glazen deuren. Zij bieden een tegengewicht tegen de axialiteit die de militairen met hun monumentale arduinen poorten in de noord- en zuidgevel hebben geïntroduceerd. De nieuwe beplanting bestaat uit vaste planten, geneeskrachtige kruiden en bolgewassen en refereert aan oude kloostertuinen.

The courtyard garden before and after planting the monastery garden

In the west and east wings three windows were changed to glass doors. They offer a counterbalance to the axiality of the monumental bluestone gates introduced by the military in the north and south façades.
The new planting consists of perennials, medicinal herbs and bulbous plants, and refers to old monastery gardens.

Gevels binnentuin

De gevels rondom de binnentuin waren minder aangetast door verbouwingen en verval dan de buitengevels. Daarom is hier gekozen voor een iets 'hardere' restauratie die afgestemd is op de maat en de verfijning van de binnentuin.
De gevels zijn zacht gereinigd. Ontbrekende of beschadigde natuursteenelementen zijn gereconstrueerd. Voor reparaties van het metselwerk zijn alleen gerecupereerde bakstenen toegepast.

De meeste esthetische wijzigingen uit de militaire periode zijn behouden zoals de poorten met hun arduinen omlijstingen en de getoogde bovenkant van de ramen op de verdieping.
Een uitzondering vormen de raamopeningen van de pandgang op het gelijkvloers. In de militaire periode zijn deze verkleind en voorzien van een rondboog passend bij de militaire poorten. Bij deze aanpassingen zijn de oorspronkelijke natuurstenen omlijstingen om de ramen heen achter het kalei behouden gebleven. Door de bakstenen invullingen van de ramen te verwijderen hebben de pandgangen weer ramen met de oorspronkelijke maat en geometrie en is ook de lichtinval vergelijkbaar met de oorspronkelijke intenties van de barokke kloosterarchitectuur.

Façades courtyard and cloisters

The courtyard façades were less affected by alterations and decay than the outer walls. Therefore slightly 'harder' restoration principles were applied to suit the size and refinement of the courtyard garden. The façades were gently cleaned. Reused bricks were used for all brickwork repairs. Missing or damaged natural stone elements were reconstructed.

Most changes from the military period were retained, such as the bluestone gates and the arched brick lintels above the first floor windows. The window openings of the cloister on the ground floor were reduced in size during the military period. The semi-circular arches matched the military gates while the original natural stone frames around the windows were hidden behind layers of plaster.

By removing the brick infills from the windows, the original size and geometry of the cloister windows were restored. The quality of light should therefore be comparable to the original intentions of the baroque monastic architecture.

1
Pandgang zuid met barokportaal

Het barokke portaal tussen pandgang en inkomsas is verwant aan de voordeur en behoort tot de schaarse barokke elementen die volledig zijn bewaard.

2
Pandgang west

De gewelven in de westvleugel waren het minst aangetast door lekkages en verval. Hier zijn nagenoeg alle pleisterornamenten behouden. Om op deze plaats de oorspronkelijke eenheid van plafond- en wandafwerking terug te brengen, als voorbeeld voor de originele ruimtelijkheid, zijn de bakstenen wanden in deze vleugel gepleisterd.

Luuk Kramer

1
Cloister south wing with baroque portal

The baroque portal between the cloister and the entrance hall relates to the front door. It is one of the few original ornamental elements to have been fully preserved.

2
Cloister ground floor west wing

The vaults in the west wing were the least affected by leaks and decay. Almost all plaster ornaments were preserved. To set an example it was considered important to restore the original unity of the plastered walls and ceilings in this wing.

Nieuwe vloeren

Bij de restauratie zijn alle vloeren en vloerafwerkingen vernieuwd. Bij de keuze voor de nieuwe afwerkingen is er in overleg met Onroerend Erfgoed gezocht naar materialen waarvan het aannemelijk was dat ze in het oorspronkelijke klooster waren toegepast.

Dit gold met name voor de binnenring.
Voor de vloer van de pandgang op het gelijkvloers is de inmiddels zeldzame Belgische marmersoort 'Noir de Mazy' gekozen die in de zeventiende eeuw voor kerkelijke gebouwen gebruikelijk was.

1
Pandgang zuid.
In deze vleugel waren plafonds en wanden dusdanig aangetast dat een nagenoeg geheel bakstenen ruimte is ontstaan.

2
Inkomhal westvleugel buitenring.

3
Hoek pandgang noord / pandgang west.

New floor finishes

During the works, all structural floors and floor finishes had to be replaced. When choosing the new finishes in consultation with the heritage authorities, materials were sought that were likely to have been used in the original monastery.

This approach was particularly applied to the inner ring. For the ground floor of the cloister the now rare Belgian marble 'Noir de Mazy' was chosen, which was commonly used in ecclesiastical buildings during the seventeenth century.

1
Cloister south wing.
In this wing, the plasterwork on ceilings and walls has been lost almost entirely revealing the bare brickwork .

2
Entrance hall west wing.

3
Corner cloister north and west wing.

1 | 2
3

Pandgang noord eerste verdieping

Om de gewelfde plafonds op het gelijkvloers te stabiliseren zijn de gewelven van bovenaf voorzien van een betonlaag. De nieuwe vloeren erbovenop bestaan uit betonnen balken en lichte vulstukken ('broodjes') gemaakt van houtvezels. Deze vloeren steunen op de dragende muren zonder de gewelven te raken.

Cloister north wing first floor

The vaulted ceilings of the ground floor were stabilized with a reinforced concrete topping.
The new upper floors consist of concrete beams with lightweight wood fibre infill. The floors rest on the load-bearing walls independently of the vaults.

Afwerkingen eerste verdieping

In de binnenring zijn er Boomse tegels gelegd, een typische keramische vloerafwerking met een rijke schakering van grijs- en bruintinten die reeds in de baroktijd werden gebruikt.
Hiervoor zijn verschillende kleine hoeveelheden gerecupereerde tegels toegepast die elders in België zijn gevonden en aangevuld met Franse gelijksoortige tegels.

Finishes first floor

Traditional, local ('Boomse') tiles were laid in the inner ring. This is a typical ceramic floor finish that has been used since the baroque era. The tiles show a rich variety of grey and brown tones. Small quantities of salvaged tiles found elsewhere in Belgium were supplemented with French tiles of a comparable type.

1
Various finishes were chosen for the floors of the inner and outer rings. The long oak planks of the outer ring were imported from Denmark. It is likely that the original floors were also made of wood.

2
Silent reading room, first floor inner ring
The quiet reading rooms are located in the west, south and east wings of the inner ring. The built-in furniture is made of a combination of oak fronts and dark laminated sheets. The open backs of bookcases along the wall gives visibility to the murals.

1 | 2

1
Voor de vloeren van binnen- en buitenring zijn verschillende afwerkingen gekozen. De lange eiken planken in de buitenring zijn geïmporteerd uit Denemarken. Het is aannemelijk dat de oorspronkelijke vloeren eveneens in hout waren uitgevoerd.

2
Stiltebibliotheek of ‘zone diep’, eerste verdieping binnenring
De stiltebibliotheek bevindt zich in de west- en oostvleugel in de binnenring. Het inbouwmeubilair is hier uitgevoerd in een combinatie van eikenhouten fronten en een donker plaatmateriaal. De boekenkasten langs de wand zijn uitgevoerd met een open achterkant om de wandschilderingen niet volledig te verdekken.

Voormalige kloosterbibliotheek

Het interieur van de voormalige kloosterbibliotheek is afgestemd op de bijzondere positie van de ruimte binnen het geheel. Het inbouw-meubilair is geheel vervaardigd in eik. De verlichtings-elementen zijn op maat gemaakt. Ze zijn op het meubiliar en de lambrisering bevestigd en laten de plafonds vrij.

Former monastic library

The interior of the former monastic library is attuned to the special position of the space within the building. The built-in furniture is made entirely of oak. The lighting elements are custom-made and are attached to the furniture and the panelling to leave the ceilings free.

1
Nieuwe traphal, oostvleugel. De nieuwe trap is opgevat als spiegelbeeld van de bestaande trap, met gesloten tussenmuur, licht tegelwerk op de muren en donkere tegels op de vloer.
2-4
Bestaande traphal westvleugel na restauratie.

1
New stairwell, east wing. The new staircase is conceived as a mirror image of the existing staircase, with a closed intermediate wall, pale tiling on the walls and dark tiles on the floor.
2-4
Existing staircase west wing after restoration.

1 2
3 4

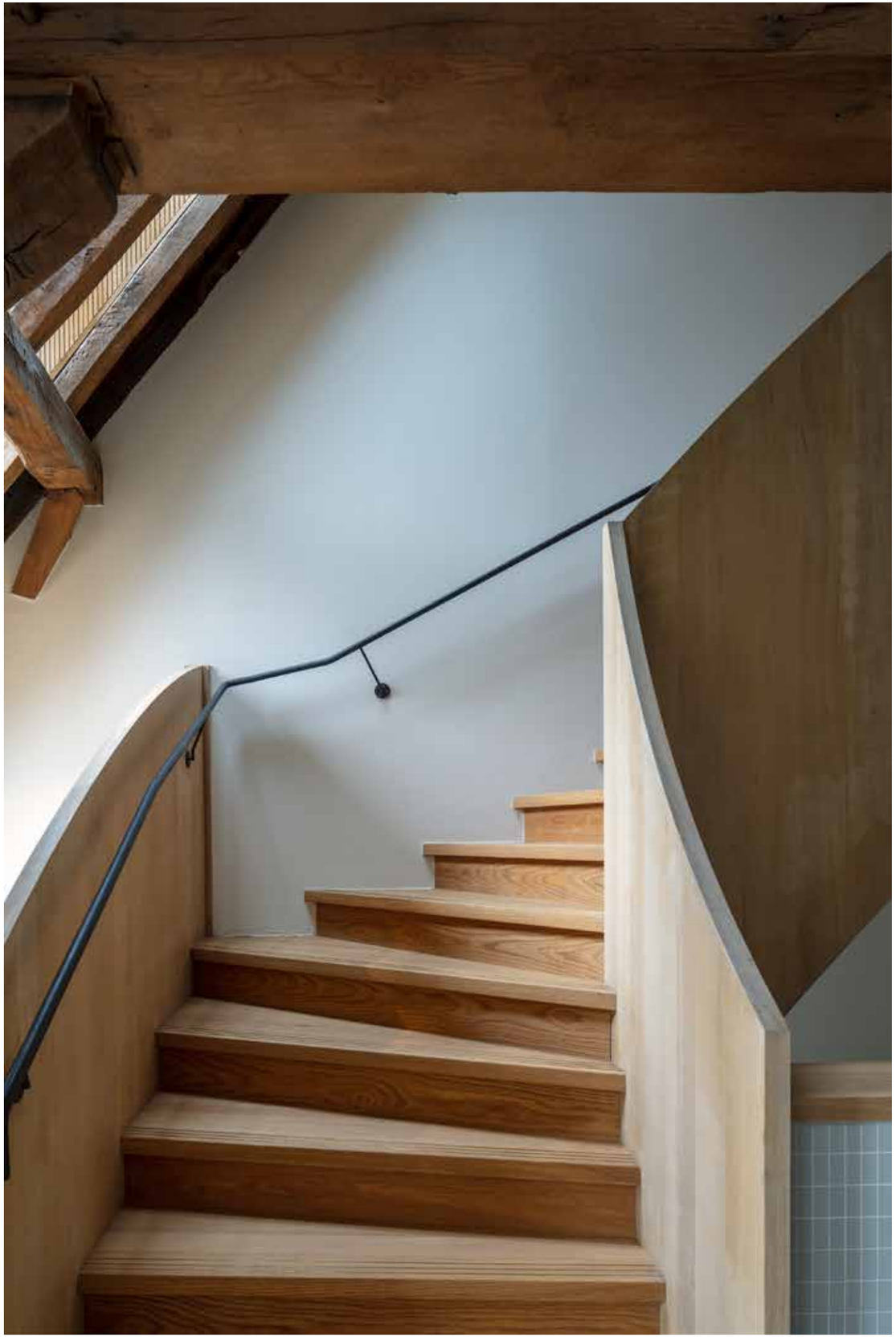

Oud en nieuw tegelwerk, trappen en vensterbanken

De eigentijdse toepassingen van verschillende soorten tegelwerk op verschillende plaatsen in het gebouw zijn geïnspireerd op het prototypische tegelpatroon van groene en gele tegels die in het klooster op de eerste verdieping zijn gevonden. De nog bewaarde tegels zijn samengebracht op enkele venstertabletten in de noordvleugel.

Old and new tiles, stairs and window sills

The contemporary use of new unglazed tiles in varying sizes and patterns in different parts of the building was inspired by the prototypical tile pattern of green and yellow tiles that was found on the first floor in the monastery. The preserved tiles have been placed on several windowsills in the north wing.

Nieuwe trappen

Op verschillende plaatsen in het klooster zijn er nieuwe trappen toegevoegd. Hun vorm en materialisatie hangen af van hun specifieke plek in het gebouw.
De stalen spiltrap in de noord-westhoek van de zolderruimte is opgevat als vrijstaand object terwijl de houten zoldertrap in de oostvleugel een verlengstuk vormt van het grote nieuwe trappenhuis en een meer dienende rol speelt.

De leuningen van alle nieuwe en gerestaureerde bestaande trappen in het gebouw zijn uniform en gemaakt van zwart rondstaal.

New staircases

At various places in the monastery, new stairs have been added. Their shape and materialization depend on their specific position in the building.
The steel spiral staircase in the north-west corner is conceived as a free standing object while the wooden attic stair in the east wing forms a lightweight extension of the large new staircase serving the attic.

The railings of all new and existing stairs in the building are uniform and made of round black steel.

Technieken en mezzanine

De beelden van het bouwproces tonen de ‘anatomie’ van de zolderverdieping. De ventilatiekanalen langs de gevels zijn ingewerkt in brede venstertabletten, werktafels, boekkasten en tribunes. De mezzanine steunt met ranke stalen kolommen op de dragende kloostermuur tussen binnen- en buitenring. Ook deze kolommen zijn later ingewerkt in op maat gemaakte boekenkasten.

Technical installations and mezzanine

The images of the building process show the ‘anatomy’ of the attic floor. The ventilation ducts along the façades are incorporated into wide windowsills, workbenches, shelves and tribunes. The mezzanine is supported by slender steel columns on the load-bearing monastery wall between the inner and outer rings. These columns, too, were later incorporated into custom-made bookcases.

Dakkapellen en daglicht op zolder

De toevoeging van dakkapellen en dakvlakramen was noodzakelijk in verband met het rook-warmte-afvoersysteem. Hiernaast bepalen deze elementen het licht en daarmee het karakter van de ruimte. Door de afwerking van het interieur van de dakkapellen met eikenhout krijgt het daglicht een warme kleur die goed past bij de bestaande houten structuur en de beoogde sfeer op zolder.

Om de bestaande ruimtelijkheid van de zolder zo min mogelijk te verstoren zijn de bestaande kepers ter plaatse van de dakkapellen behouden. In de binnenring zijn de dakkapellen kleiner en doen dienst als ‘studioli’, kleine studeerkamertjes met bijzonder uitzicht, sfeer en akoestiek.

Dormers and daylight in the attic

The addition of dormers and skylights was necessary because of the new smoke and heat extraction system. In addition, these elements determine the light and thus the character of the space. By finishing the interior of the dormers with oak, the daylight gains a warm tone in harmony with the existing wooden structure and the intended atmosphere of the attic.

The existing rafters in front of the dormer windows have been retained in order to minimize any disruption to the existing spatiality of the attic. In the inner ring, the dormers are smaller and serve as *studioli*, small study rooms with special views, atmosphere and acoustics.

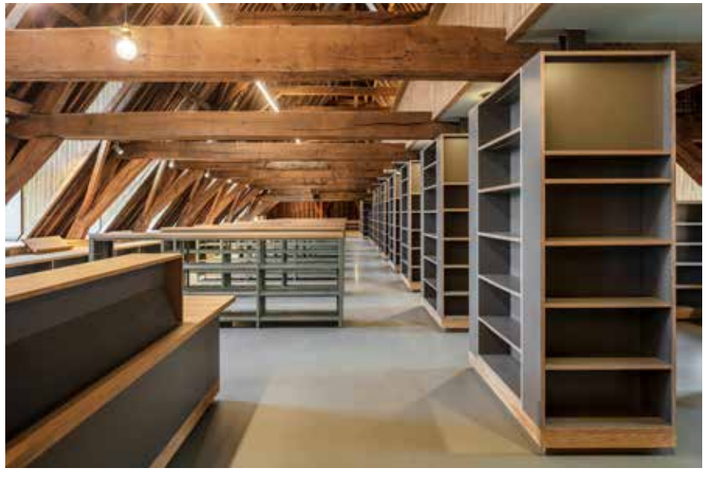

Afwerkingen en meubilair zolder

De gekozen afwerkingen en kleuren die op zolder zijn toegepast, hernemen reeds op de lager gelegen verdiepingen toegepaste materialen. De akoestische eikenhouten lambrisering die op de lager gelegen verdiepingen zorgt voor aankleding en warmte is op zolder toegepast als akoestisch basismateriaal voor alle nieuwe wand-afwerkingen. Het eikenhout is duidelijk als nieuw herkenbaar maar voegt zich op harmonieuze wijze in de bestaande monumentale eikenhouten structuur van de zolder.
De kleurstelling van de boekenkasten vormt een rustige achtergrond voor de vele boeken, materialen en bezoekers van de bibliotheek. Hierbij zijn op maat gemaakte houten boekenkasten en standaard stellingkasten met elkaar gecombineerd.
In tegenstelling tot de eiken-houten boekenkasten op de eerste verdieping is op zolder alleen multiplex in combinatie met gekleurd plaatmateriaal toegepast. De werkbladen, tribunes en afdekplaten zijn gemaakt van massief eikenhout.

Finishes and furniture attic

The choice for finishes and colours used in the attic was based on the material pallet used on the ground and first floor. The acoustic oak panelling providing domesticity and warmth on the lower floors was used in the attic as an acoustic base material for all new wall finishes. The new wood is clearly recognizable but blends harmoniously into the existing monumental oak structure. The colour scheme of the bookcases has been developed as a quiet backdrop for the many books, materials and visitors to the library. Custom-made wooden bookcases and standard shelving units are combined with each other. In contrast to the oak bookcases on the first floor, the book-shelves in the attic are made of plywood, combined with coloured sheet material. In the attic only the surfaces of worktops and tribunes are made of solid oak.

1 2 5
3 6 7
4

1+3
De mezzanine op zolder.
2
Een houten studeercel op het niveau van de mezzanine, ingericht in een dakkapel.
4
Uitzicht over de balken en leeszaal vanaf de mezzanine.

1+3
The mezzanine in the attic.
2
A small timber-lined study area with private character, within a dormer on the mezzanine level.
4
View over the beams and reading room from the mezzanine.

Integratie technieken en structuur op zolder

Het op maat gemaakte meubilair op zolder verbergt alle technische installaties. Langs de buiten- en binnengevels lopen ventilatiekanalen die met de technische ruimte in de lage kap boven de kloosterbibliotheek en enkele technische ruimtes boven de traphallen zijn verbonden. Deze kanalen zijn ingewerkt in de werkbladen langs de gevels, enkele boekenkasten rondom de binnentuin en de lees- en voorleestribunes in de kinderbibliotheek. Op enkele plaatsen komen stalen structuurelementen te voorschijn zoals de kolommen en vorken waarmee de mezzanine op de kloostermuur steunt.

5-7
Kinderbibliotheek met boekenkasten in kenmerkende kleuren en een lees- en voorleestribune.

Integration of technical installations and structural elements in the attic

The custom-made furniture in the attic hides many technical installations. Ventilation ducts run along the outer and inner façades and are connected to the technical space in the low roof above the monastic library and some technical rooms above the staircases and elevators. These ducts are incorporated in the worktops along the façades, some bookcases around the courtyard and the reading tribunes in the children's library. The forked steel columns support the mezzanine onto the inner wall of the monastery.

5-7
Children's library with bookcases in distinctive colours and a reading tribune.

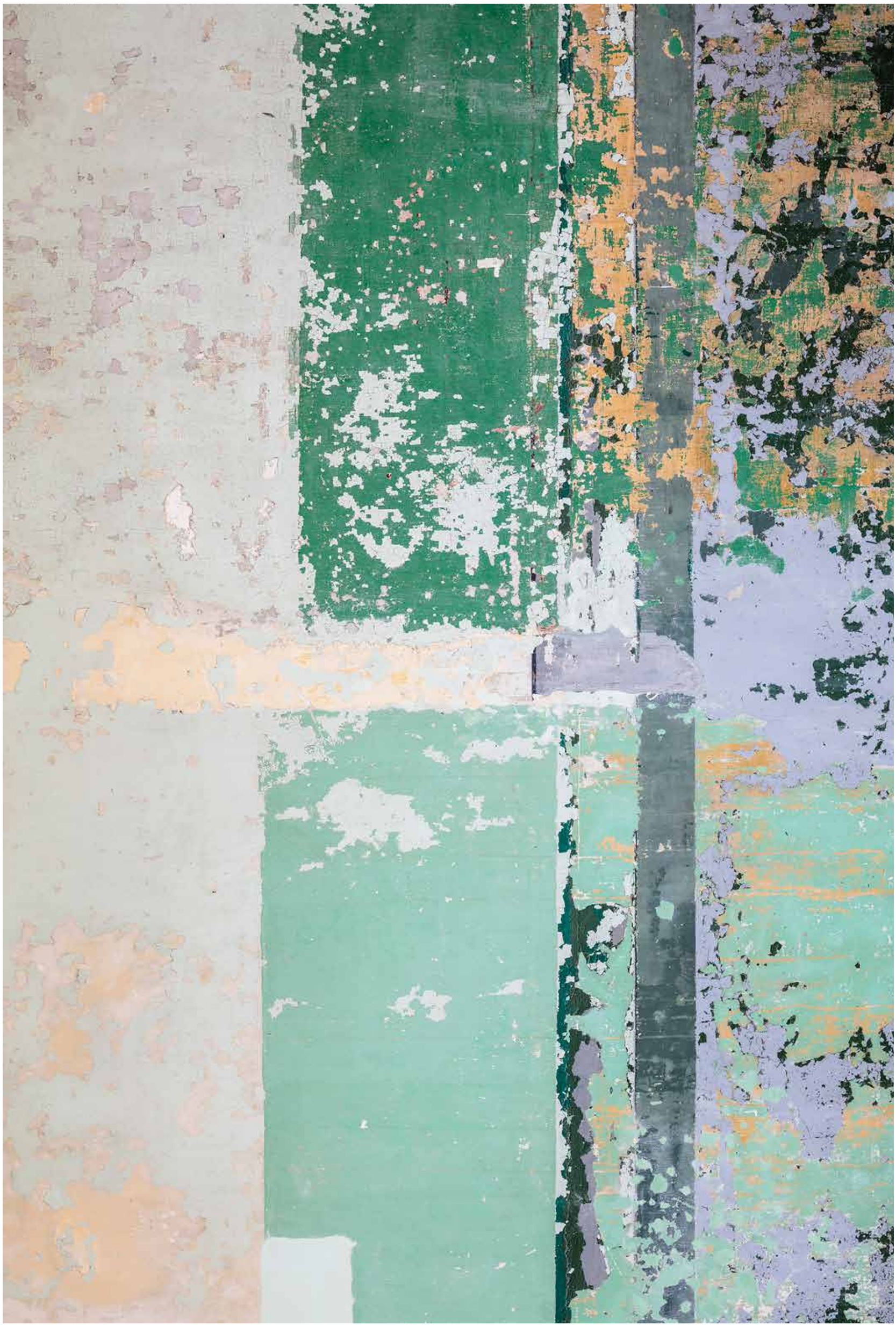
Buitenring eerste verdieping

De ontwerpintenties op de eerste verdieping zijn tijdens de uitvoering meervoudig bijgesteld als gevolg van verschillende ontdekkingen. Onder de oorspronkelijke gipsplafonds kwam een prachtige houtstructuur te voorschijn die vervolgens het karakter van de ruimtes en het ontwerp voor de inrichting in hoge mate heeft bepaald.

De schilderingen op de wanden bleken kleurrijker dan verwacht. Om die reden zijn er bij de renovatie alleen natuurlijke materialen zonder toegevoegde kleuren toegepast .

Outer ring first floor

The design intentions on the first floor were adjusted several times during the works as a result of various discoveries. Under the original plaster ceilings, a beautiful wood structure emerged, which then largely determined the character of the spaces. The walls: the murals turned out to be more colourful than expected. For this reason, only natural materials without any added colours were used in the renovation.

HET BOEK VAN STEEN

THE BOOK OF STONE

Bart Robberechts

In de winter van 2015–2016 deden archeologen een opmerkelijke vondst in het Predikherenklooster. Onder de betonnen vloertegels in de oostelijke pandgang ontdekten ze ruim vijftig grafstenen, de meeste nog in zeer goede staat. Hoewel pandgangen in het verleden wel vaker dienstdeden als begraafplaats voor kloosterlingen, bleek al snel dat de grafstenen niet op hun oorspronkelijke plaats lagen en dat zich onder de stenen geen graven meer bevonden. Kort na de vondst beslisten de architecten om de grafstenen te integreren in de nieuwe vloer, niet enkel omwille van esthetische redenen maar ook omwille van het verhaal dat ze vertellen. De grafstenen laten zich immers lezen als de bladzijden uit een stenen boek, een boek waarin de bewogen geschiedenis van het klooster gebeiteld staat.

Of toch een deel van de geschiedenis, want om het verhaal van het klooster goed te kunnen begrijpen, moeten we verder teruggaan in de tijd. Aan het begin van de dertiende eeuw stichtte de Spaanse kanunnik[1] Dominicus Guzmán de orde van de predikbroeders, een bedelorde die door middel van prediking de strijd aanging met de katharen.[2] In de loop van de geschiedenis zouden de broeders nog met regelmaat worden ingezet tegen allerlei vormen van ketterij. Daarbij gingen ze soms zeer driest tewerk. Denk maar aan de beruchte Inquisitie. Een uitmuntende kennis van de kerkelijke geschriften was noodzakelijk om goed te kunnen prediken en het verschil te kennen tussen goed en kwaad. De grootste kloosters vinden we dan ook vaak terug in universiteitssteden, waar de novicen hun opleiding genoten. Als hoeders van de waarheid droegen ze de leuze Veritas hoog in het vaandel. Bekender is hun motto *Laudare*, *Benedicere*, *Praedicare*, wat zoveel betekent als loven, zegenen en prediken. Dat de predikbroeders ook wel 'dominicanen' worden genoemd, heeft natuurlijk te maken met hun stichter. Die naam gaf op zijn beurt weer aanleiding tot een andere bijnaam: *Domini Canes* of honden van de Heer, trouwe helpers die af en toe ook wel eens durfden bijten. De naam 'predikheren'

In the winter of 2015–2016, archaeologists made a remarkable discovery in the Predikherenklooster. They discovered about 50 tombstones, most of them still in very good condition, under the concrete tiles in the eastern cloister. Although in the past cloisters often served as a burial place for monks, it soon became clear that the gravestones were not in their original place and that there were no graves left under the stones. Shortly after the discovery, the architects decided to integrate the tombstones into the new floor, not only for aesthetic reasons but also because of the story they tell. After all, the tombstones can be read as pages from a stone book, a book in which the eventful history of the monastery is carved.

Or a part of the history at least, because in order to understand properly the story of the monastery, we have to go further back in time. At the start of the thirteenth century, the Spanish canon[1] Dominicus Guzmán founded the Order of Preachers, a mendicant order that sought to convert the Cathars[2] by means of preaching. In the course of history, the friars would be used regularly to combat all kinds of heresy. In doing so, they sometimes acted harshly. Think of the infamous Inquisition. Excellent knowledge of ecclesiastical writings was necessary to preach well and to know the difference between good and evil. The largest monasteries are often found in university towns, where novices received their training. As guardians of the truth, they considered the slogan *Veritas* to be of paramount importance. Better known is their motto *Laudare, Benedicere, Praedicare*, which means praise, bless and preach. The fact that the Preachers are also called 'Dominicans' has of course to do with their founder. This name in turn gave rise to another nickname: *Domini canes* or dogs of the Lord, faithful helpers who sometimes dared to bite. In English they are commonly called 'Black Friars', in reference to the black cloak they wear over their white tunic.

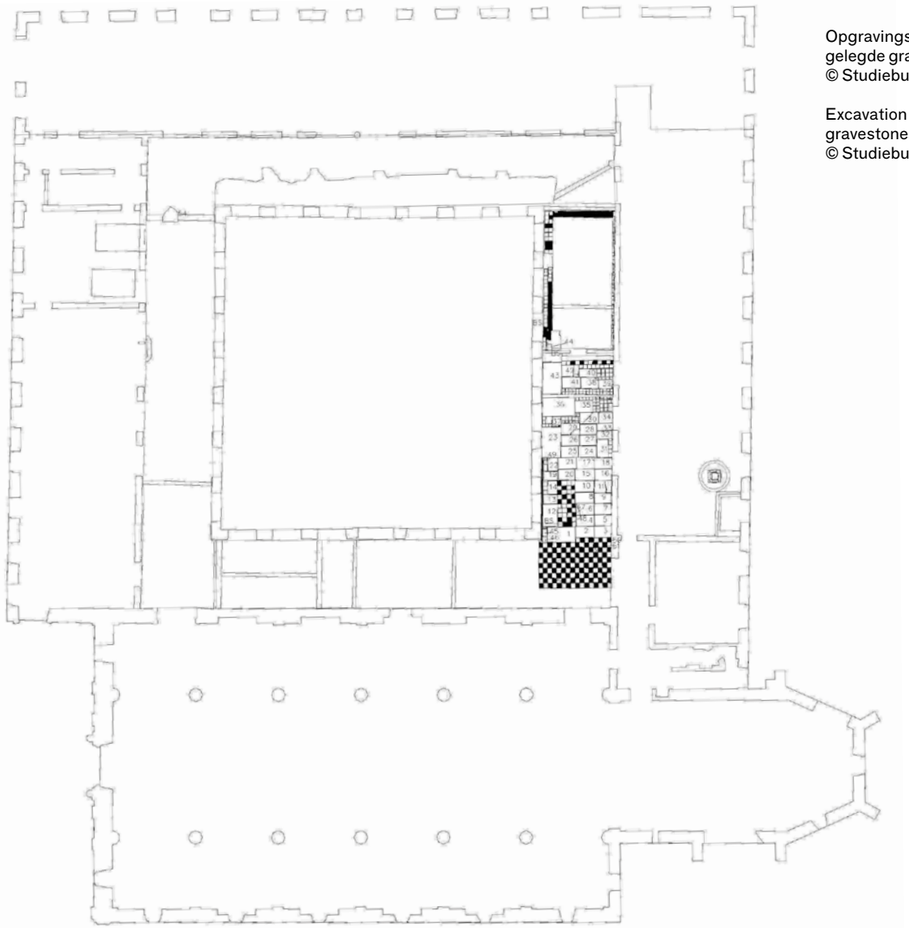
In a short period of time, the order spread across large parts of southern and western Europe. Already in 1228 the friars founded a monastery in Ghent, followed by Bruges, Ypres, Leuven, Liège and Antwerp. For the rest of our story, it is espe-

De architecten beslisten om de gevonden grafstenen te integreren in de nieuwe vloer van de oostelijke pandgang. © Luuk Kramer

The architects decided to integrate the found gravestones into the new floor of the eastern cloister. © Luuk Kramer

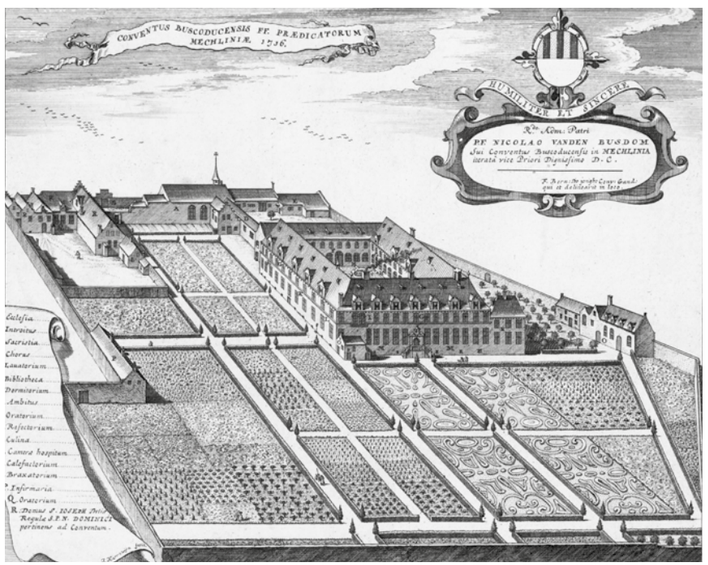

Bart Robberechts

Opgravingsplan met aanduiding van de vrijgelegde grafstenen in de oostelijke pandgang. © Studiebureau Archeologie

Excavation plan with indication of the exposed gravestones in the eastern cloister. © Studiebureau Archeologie

Zicht op het Predikherenklooster en het Sint-Jozefshuis anno 1716, door Jacobus Harrewijn. © Stadsarchief Mechelen

View of the Predikherenklooster and Sint-Jozefshuis in 1716, by Jacobus Harrewijn. © Municipal Archives Mechelen

verscheen pas later en sloot wellicht wat beter aan bij hun hoge status en hun autoriteit binnen de kerk dan het veel bescheidener klinkende 'predikbroeders'.

De orde verspreidde zich op korte tijd over grote delen van Zuid- en West-Europa. In 1228 al startten de predikbroeders met een klooster in Gent, gevolgd door Brugge, Ieper, Leuven, Luik en Antwerpen. Voor het vervolg van ons verhaal is vooral het klooster van Leuven van belang. Aan het eind van de dertiende eeuw stichtte een groep broeders uit Leuven een nieuwe gemeenschap in 's-Hertogenbosch. Het klooster werd er gebouwd langs de Binnendieze en was toegankelijk vanaf de Hinthamerstraat via een zijstraatje dat nog altijd de Predikherenpoort wordt genoemd. Bovengronds is dat trouwens zowat het enige wat vandaag nog herinnert aan het klooster, want na de inname van 's-Hertogenbosch in 1629 door Frederik Hendrik van Oranje werden de kloosterlingen verplicht de stad te verlaten. De kloosterdomeinen werden verkocht en de gebouwen gesloopt. In de Nederlanden woedde op dat moment de Tachtigjarige Oorlog (1568–1648), met in het noorden de gereformeerde Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en in het zuiden het streng katholieke Spaanse vorstenhuis. Bij hun gedwongen uittocht wisten de broeders gelukkig een deel van hun bezittingen mee te nemen, waaronder enkele kunstwerken en een aantal manuscripten uit de kloosterbibliotheek. Daarmee begon voor de predikheren een lange tocht door de door oorlog geteisterde meierij[3] van 's-Hertogenbosch, op zoek naar een nieuw, veilig onderkomen. Omstreeks 1640 dachten ze dat gevonden te hebben in de heerlijkheid Gemert, die toebehoorde aan de Duitse Orde, tot in 1648 de Vrede van Münster roet in het eten gooide.[4] Opnieuw moesten ze de vlucht nemen.

Tijdens deze laatste vlucht trokken ze richting Mechelen, verder weg van het onophoudelijke strijdgewoel. Daar werden ze echter niet

cially the monastery of Leuven that is of importance. At the end of the thirteenth century, a group of friars from Leuven founded a new community in 's-Hertogenbosch. The monastery was built along the Binnendieze and was accessible from the Hinthamerstraat via a side street that is still called the Predikherenpoort (Preachers' gate). Above ground this is in fact virtually all that still reminds us today of the Preachers' monastery (Predikherenklooster), because after the capture of 's-Hertogenbosch in 1629 by Frederick Henry, Prince of Orange, the monks were forced to leave the city. The monastic domains were sold and the buildings demolished. The Eighty Years' War (1568–1648) was raging in the Netherlands at that time, with the reformed Republic of the Seven United Provinces in the north and the strictly Catholic Spanish royal house in the south. During their forced exodus, the friars fortunately managed to take some of their possessions with them, including some artworks and some manuscripts from the monastery library. This was the start of a long journey for the Preachers through the war-ravaged *meierij*[3] of 's-Hertogenbosch in search of a new, safe refuge. Around 1640 they thought they had found it in the seigniory of Gemert, which belonged to the Teutonic Order, until 1648, when the Treaty of Münster threw a spanner in the works.[4] Once again, the friars had to flee.

During this last flight they headed for Mechelen, further away from the constant turmoil of battle. They were not welcomed there with open arms, however. The mendicant orders already present in the city – Friars Minor, Augustinians and Carmelites – saw the Preachers first and foremost as competitors. For the urban authorities, the arrival of the Order meant a reduction in income because of the tax exemptions enjoyed by monasteries. It was only thanks to the intervention of the Spanish monarch and the governor – the Preachers were well connected in the highest echelons of both ecclesiastical and secular power – that they finally got permission to settle in Mechelen. They bought some plots on the corner of the Kerkhofstraat (the current Goswin de Stassartstraat) and the Jodenstraat, and started building their monastery there. This is also where the gravestones start telling us their story.

met open armen ontvangen. De reeds in de stad aanwezige bedelorden – minderbroeders, augustijnen en karmelieten – zagen de predikheren in de eerste plaats als concurrenten. Voor de stedelijke overheid betekende de komst van de orde een vermindering van inkomsten vanwege de belastingvrijheden die kloosters genoten. Het was enkel door tussenkomst van de Spaanse vorst en de landvoogd – de predikheren hadden goede connecties tot in de hoogste echelons van zowel de kerkelijke als de wereldlijke macht – dat ze uiteindelijk toch de toestemming kregen om zich in Mechelen te vestigen. Ze kochten enkele percelen op de hoek van de Kerkhofstraat (de huidige Goswin de Stassartstraat) en de Jodenstraat en begonnen daar met de bouw van hun klooster. Hier begint ook het verhaal dat de grafstenen ons vertellen.

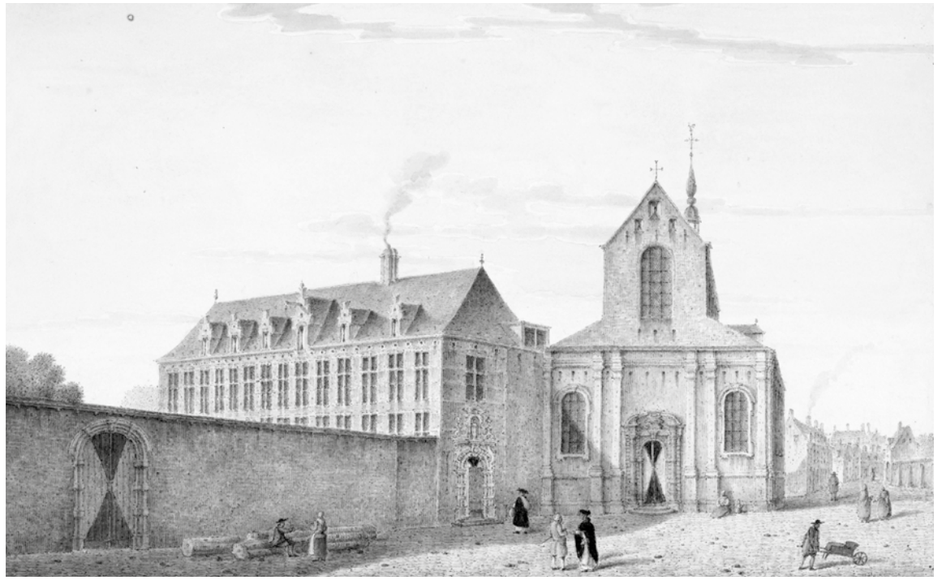
De grafstenen hebben verschillende formaten, de kleinste niet groter dan een tegel, maar allemaal zijn ze gemaakt uit blauwe hardsteen. Sommige zijn rijk versierd, al dan niet met inlegweg van wit marmer. In de stenen staan minstens de naam, eventueel afgekort, en de sterfdatum gebeiteld. Op sommige stenen staan meerdere namen vermeld. In die gevallen gaat het telkens om familiale verwanten die onder dezelfde steen begraven werden. Verder zijn er vier groepen te onderscheiden: grafstenen van paters, van lekenbroeders, van derdeordelingen en van Franse militairen.

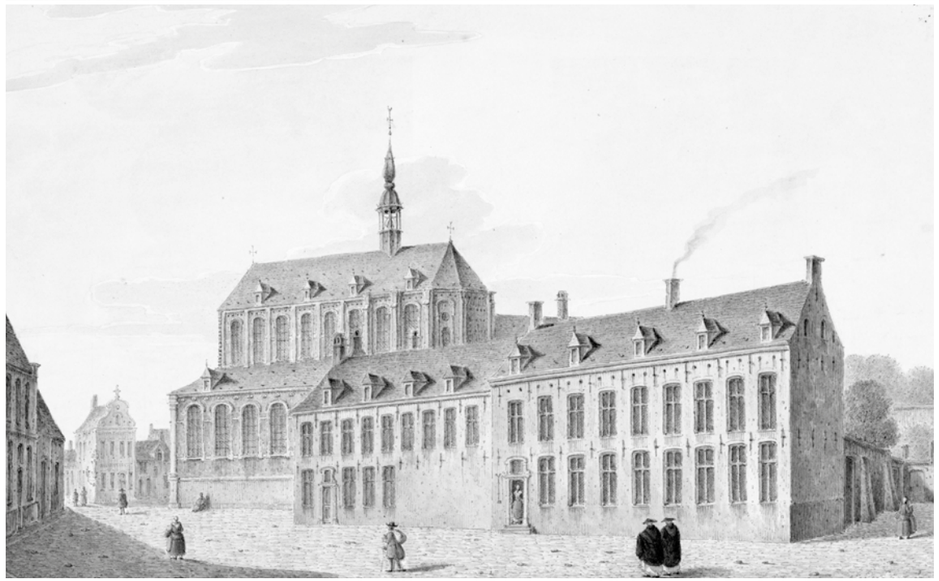
Veruit de meeste grafstenen behoren toe aan paters (habijt van de Mechelse predikheren). Ze zijn onder meer te herkennen aan de kelk en hostie die erop afgebeeld staan als symbool van hun priesterwijding. Hun grafschrift is bovendien meestal in het Latijn opgesteld en hun naam wordt voorafgegaan door de aanspreektitel *Reverendus Pater* of 'eerwaarde pater', eventueel afgekort tot R.P. Vaak vermeldt de grafsteen een opsomming van de verschillende functies die ze tijdens hun loopbaan bekleed hadden: prediker en biechtvader, prefect van de Broederschap van de

The tombstones are of different sizes, the smallest no bigger than a tile, but all are made of bluestone. Some are richly decorated, with or without inlays of white marble. Chiselled in the stones are at least the name, possibly abbreviated, and the date of death. Some of the stones have multiple names. In those cases, they are all family members who were buried under the same stone. Furthermore, four groups can be distinguished among the tombstones: priests, lay brothers, sisters of the Third Order, and high-ranking French soldiers.

By far most gravestones are of priests. They can be recognized by the chalice and the host depicted as symbols of their ordination. Moreover, their epitaph is usually written in Latin and their name is preceded by the title *Reverendus Pater* ('Reverend Father'), possibly abbreviated to R.P. The gravestone often mentions a list of the different functions they held during their career: preacher and confessor, prefect of the Brotherhood of the Holy Rosary, director of the Sint-Jozefshuis, teacher, choir leader, sexton, etc. The highest function within the monastery was that of prior. He represented his monastic community, among other things during the annual or biennial chapter of the monastic province. The prior was elected by his fellow friars for three years at a time. He was assisted by a subprior who could replace him during his absence and a procurator who, as an economist, supervised the finances of the monastery.

It seems that the Preachers never fully integrated in Mechelen. Even long after they had moved to Mechelen and built their new monastery there, they stubbornly continued to call themselves the Preachers of 's-Hertogenbosch. They also continued to move to their original area of activity (*termijngebied*[5]) in the *meierij*. This is evident from the epitaphs that mention the towns and villages in which they were active. They worked there as missionaries, often in very difficult circumstances, celebrated mass in conventicles and clandestine churches – in areas controlled by the Republic, Catholics were forbidden to profess their faith openly – and as pioneers of the counter-reformation, together with the Jesuits, inveighed strongly against Protestant heresy. Inevitably, there were conflicts

Zicht op het Predikherenklooster anno 1790 met op de achtergrond het Sint-Jozefshuis, door Jan-Baptist De Noter.
© Stadsarchief Mechelen

View of the Predikherenklooster in 1790 with the Sint-Jozefshuis in the background, by Jan-Baptist De Noter.
© Municipal Archives Mechelen

Zicht op het Sint-Jozefshuis anno 1790 met vlak daarachter het Predikherenklooster, door Jan-Baptist De Noter.
© Stadsarchief Mechelen

View of the Sint-Jozefshuis in 1790 with the Predikherenklooster just behind it, by Jan-Baptist De Noter.
© Municipal Archives Mechelen

Heilige Rozenkrans, directeur van het Sint-Jozefshuis, leraar, koorleider, koster, enzovoort. De hoogste functie binnen het klooster was die van prior. Hij vertegenwoordigde zijn kloostergemeenschap onder meer tijdens het (twee)jaarlijkse kapittel van de kloosterprovincie. De prior werd telkens voor drie jaar verkozen door zijn medebroeders. Hij liet zich bijstaan door een supprior die hem kon vervangen tijdens zijn afwezigheid en een procurator die als econoom toezicht hield op de financiën van het klooster.

Het lijkt erop dat de predikheren nooit helemaal geïntegreerd zijn geraakt in Mechelen. Ook lang nadat ze naar Mechelen verhuisd waren en er hun nieuwe klooster hadden gebouwd, bleven ze zich koppig de predikheren van 's-Hertogenbosch noemen. Ze bleven ook naar hun oorspronkelijke termijngebied[5] in de meierij trekken. Dat blijkt onder meer uit de grafschriften die vermelden in welke steden en dorpen ze actief waren. Ze werkten er als missionaris, vaak in zeer penibele omstandigheden, droegen er de mis op in schuil- en schuurkerken – in de door de Republiek gecontroleerde gebieden was het voor katholieken verboden om hun geloof openlijk te belijden – en trokken als voortrekkers van de contrareformatie, samen met de jezuïeten, van leer tegen de protestantse ketterij. Onvermijdelijk kwam het daarbij tot conflicten met de gereformeerde gemeenschap die er ondertussen de plak zwaaide. Al te ijverig bekeringswerk leidde er al eens toe dat een pater verbannen werd uit de meierij of zelfs voor een tijdje gevangengezet. In sommige gevallen werd een kloosterling pas vrijgelaten na het betalen van een flinke som losgeld. En voor paters die dat nog niet avontuurlijk genoeg vonden, bestond ook de mogelijkheid om zich als aalmoezenier aan te sluiten bij een legereenheid en daarmee van slagveld naar slagveld te trekken.

De verschillende functies die de paters vervulden, geven een beeld van het leven binnen en buiten de kloostermuren. Behalve paters leefden er in het klooster ook lekenbroeders. Die hadden geen priesterwijding

with the Reformed community, which occupied all official posts by then. Too diligent conversion work could lead to a priest being banished from the *meierij* or even temporarily imprisoned. In some cases, a monk was only released after a large ransom had been paid. And for priests who didn't find it adventurous enough already, there was also the possibility to join an army unit as an almoner and as such move from battlefield to battlefield.

The various functions carried out by the priests draw a picture of life inside and outside the monastery walls. Besides priests, lay brothers also lived in the monastery. They hadn't received priestly ordination. Their tasks were completely different (mostly manual work) and they were lower up the hierarchical ladder. This is also evident from their gravestones, which in most cases are no larger than a tile and therefore contain much less information. Exceptions are the brewer, the cook and the infirmarian. They were given a larger stone, which may indicate that their functions were more important than those of other lay brothers. In the case of the brewer, the tombstone is even nicely decorated with the brewer's attributes: filtering baskets, stirring sticks and forks. The brewery (*braxatorium*), the kitchen (*culina*) and the infirmary (*infirmeria*) are all explicitly mentioned in Harrewijn's drawing from 1716. The functions of the other lay brothers remain to be guessed. Without doubt, some of them will have been responsible for the maintenance of the large monastery garden. The tombstone of one of the lay brothers shows all kinds of tools (hammer, tongs, knife) as well as animals. Perhaps he was a handyman and took care of the (small) livestock that were kept within the walls of the monastery. Historical sources also mention that the Preachers themselves carried out all kinds of construction and repair works on their domain.

At the end of the seventeenth century, right next to the monastery, the Sint-Jozefshuis, a community house for sisters of the Third Order, was founded. These women, also called tertiaries, had chosen to dedicate their lives to God without entering a monastery and taking the relevant vows. However, they did follow a rule and were assisted by a clergyman, in this case a Preacher, who acted as adviser and

ontvangen. Hun takenpakket zag er helemaal anders uit (meestal handenarbeid) en ze stonden wat lager op de hiërarchische ladder. Dat blijkt ook uit hun grafstenen, die in de meeste gevallen niet groter zijn dan een tegel en bijgevolg veel minder informatie bieden. Uitzonderingen zijn de brouwer, de kok en de ziekenbroeder. Zij kregen een grotere steen, wat er mogelijk op wijst dat hun functies belangrijker waren dan die van andere lekenbroeders. In het geval van de brouwer is de grafsteen zelfs mooi versierd met de attributen van de brouwer: stuikmanden, roerstokken en gaffels. Zowel de brouwerij (*braxatorium*), de keuken (*culina*) als de ziekenboeg (*infirmeria*) worden expliciet vermeld op de tekening van Harrewijn uit 1716. Naar de functies van de andere lekenbroeders blijft het raden. Ongetwijfeld zal een aantal van hen ingestaan hebben voor het onderhoud van de grote kloostertuin. Op de grafsteen van een van de lekenbroeders staan allerlei gereedschappen (hamer, tang, mes) en dieren afgebeeld. Mogelijk was hij klusjesman en verzorgde hij het (klein)vee dat binnen de muren van het klooster gehouden werd. Historische bronnen vermelden bovendien dat de predikheren zelf allerlei bouw- en herstellingswerken op hun domein uitvoerden.

Vlak naast het klooster werd aan het eind van de zeventiende eeuw het Sint-Jozefshuis opgericht, een gemeenschapshuis voor derdeordelingen. Deze derdeordelingen of tertiarissen waren dames die ervoor kozen om hun leven aan God te wijden zonder in te treden in een klooster en de daarbij behorende geloften af te leggen. Wel hielden ze zich aan een regel en lieten ze zich bijstaan door een geestelijke, in dit geval dus een predikheer, die optrad als raadgever en biechtvader. In 1699 besloot een groep derdeordelingen zich te vestigen in een pand in de Jodenstraat, vlak naast het klooster. Daar gaven ze ook les aan pensionaires die bij hen inwoonden en aan externe meisjes uit de buurt. Hoewel de tertiarissen hun uitvaart kregen in de parochiekerk, werden minstens een aantal van

confessor. In 1697 a group of tertiaries decided to establish themselves in a building in the Jodenstraat, right next to the monastery. There they also taught *pensionnaires* who lived with them as well as girls living in the neighbourhood. Although the funeral of the tertiaries took place in the parish church, at least some of them were buried in the monastery. Three high-ranking French soldiers were also given a final resting place in the monastery: a *commissaire des guerres* whose administration was responsible for the logistics and financing of the French troops, an officer of the elite troops of the light cavalry of the *Maison du Roi*, and a lieutenant of the infantry regiment of Gondrin. All three died here during the War of the Spanish Succession (1701–1713). Why they were buried in the monastery is not entirely clear, but we know, for example, that the infantry regiment of Gondrin was billeted in Mechelen during the winter of 1705–1706.

Like other monasteries, that of the Preachers of Mechelen often served in fact as a temporary residence for soldiers, with all the inconvenience that this caused. Soldiers also put an end to the monastic period. In 1796, less than a century and a half after taking up residence there, the priests were chased away by French revolutionaries, the so-called *sans-culottes*. The buildings and furnishings were confiscated and sold. Fortunately, a number of artworks were saved: two paintings and a statuette of Mary, brought from 's-Hertogenbosch, are currently in the Cathedral of St Rumbold; another painting is in the Church of St John. The new church, built between 1720 and 1736, was stripped of its interior and used as a depot and arsenal. The monastery was first used for a short time as an old people's home and then as a military hospital. From the beginning of the twentieth century, the former monastery was gradually converted into barracks. In the 1930s the 7th Line Regiment was stationed there and the barracks were named after the former commander, General Delobbe.[6] During the Second World War, the complex was used by the German occupiers. After the war, the Flemish guards working at the German prison camp of Breendonk, collaborating with the Nazi regime, were executed there by a firing squad and in the following years, a military training

Militaire slaapzaal op de eerste verdieping van ‘kazerne Delobbe’, circa 1930. © Stadsarchief Mechelen

Bart Robberechts

Military dormitory, where the monastery used to be, on the first floor of the Delobbe barracks, c. 1930. © Municipal Archives Mechelen

hen ter aarde besteld in het klooster. Ook drie Franse militairen kregen in het klooster een laatste rustplaats: een *commissaire des guerres* wiens administratie instond voor de logistiek en de financiering van de Franse troepen, een officier van de elitetroepen van de lichte cavalerie van het *Maison du Roi* en een luitenant van het infanterieregiment van Gondrin. Alle drie stierven ze hier tijdens de Spaanse Successieoorlog (1701–1713). Waarom ze in het klooster werden begraven is niet helemaal duidelijk, maar van het infanterieregiment van Gondrin weten we bijvoorbeeld dat het tijdens de winter van 1705–1706 in Mechelen was ingekwartierd.

Net als andere kloosters deed ook dat van de Mechelse predikheren trouwens wel vaker dienst als tijdelijke verblijfplaats voor militairen, met alle overlast die dat met zich meebracht. Het waren ook militairen die een eind maakten aan de kloosterperiode. In 1796, minder dan anderhalve eeuw nadat ze er hun intrek hadden genomen, werden de paters verjaagd door Franse revolutionairen, de zogenaamde *sansculotten*. De gebouwen en inboedel werden in beslag genomen en verkocht. Gelukkig konden een aantal kunstwerken gered worden: twee schilderijen en een uit 's-Hertogenbosch meegebracht Mariabeeld bevinden zich vandaag in de Sint-Romboutskathedraal, een ander schilderij hangt in de Sint-Janskerk. De nieuwe kerk, gebouwd tussen 1720 en 1736, werd van haar interieur ontdaan en ingericht als opslagplaats en arsenaal. Het klooster deed eerst korte tijd dienst als ouderlingentehuis en vervolgens als militair hospitaal. Vanaf het begin van de twintigste eeuw werd het voormalige klooster geleidelijk aan ingericht als kazerne. In de jaren 1930 was het 7de Linieregiment er gelegerd en kreeg de kazerne de naam van voormalig bevelhebber generaal Delobbe.[6] Tijdens de Tweede

Habijt van de Mechelse predikheren, toegeschreven aan Jean François Mardulyn.
© Stadsarchief Mechelen

Habit of the Preachers of Mechelen, attributed to Jean François Mardulyn.
© Municipal Archives Mechelen

Kledij van de tertiarissen van het Sint-Jozefshuis, ook wel *kwezels van de Kluis* genoemd, toegeschreven aan Jean François Mardulyn.
© Stadsarchief Mechelen

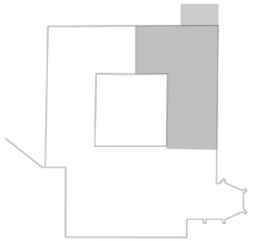
Clothing of the tertiaries of the Sint-Jozefshuis, also known as the '*kwezels van de Kluis*', attributed to Jean François Mardulyn.
© Municipal Archives Mechelen

Wereldoorlog werd het complex gebruikt door de Duitse bezetter. Na de oorlog werden de beulen van Breendonk er terechtgesteld en in de daaropvolgende jaren was er een militair opleidingscentrum gevestigd. In 1975 ten slotte trok de laatste militair de deur achter zich dicht en werd het voormalige klooster overgedragen aan de stad Mechelen. Bij gebrek aan een nieuwe bestemming bleef het gebouw de daaropvolgende veertig jaar quasi onaangeroerd. Ondertussen kon de tand des tijds ongestoord zijn gang gaan: mossen en schimmels tierden welig, planten wortelden zich diep in barsten en voegen, gevoed door insijpelend vocht, kalkpleister bladderde af, schrijnwerk rotte weg, herinneringen werden steeds vager. Tot er op een dag weer volop bedrijvigheid heerste in het voormalige klooster, geluiden die de nakende wedergeboorte aankondigden van Het Predikheren.

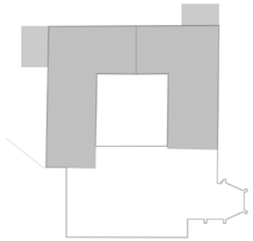
Van het klooster in Mechelen is een *obituarium* bewaard, een lijst van gestorven kloosterlingen. De lijst telt 266 namen, waarvan ongeveer twee derde paters en een derde lekenbroeders. Op de meer dan 50 teruggevonden grafstenen worden de namen van 49 paters en lekenbroeders vermeld. Dat betekent dat er dus nog 217 ontbreken. Sommige paters en lekenbroeders stierven terwijl ze op missie waren en werden bijgevolg elders begraven, maar dan nog. We kunnen niet anders dan vaststellen dat heel wat grafstenen verdwenen zijn. Mogelijk duiken die her of der nog op, zoals de grafsteen van een brouwer uit het klooster, die in 1979 bij toeval werd ontdekt in de kelder van een huis in de Poelstraat, aan de andere kant van de stad. Hij deed er dienst als deksteen van een waterput. De kans bestaat dus dat sommige van de ontbrekende bladzijden uit het stenen boek op een dag weer aan het licht komen en dat we daarmee nog enkele leemten kunnen vullen in het verhaal van dit voormalige klooster en zijn vroegere bewoners. Wie dat verhaal kent en het gebouw bezoekt, vangt daar misschien nog een echo op van hun geschuifel door de gangen.

centre was established. In 1975 the last soldier moved out and the former monastery was handed over to the city of Mechelen. In the absence of a new purpose, the building remained virtually untouched for the next 40 years. During that period, time committed its ravages undisturbed: mosses and fungi flourished, plants were deeply rooted in cracks and joints, nourished by the humidity that had seeped in, limestone plaster faded away, carpentry rotted, and memories grew increasingly vague. Until one day the former monastery was once more a hive of activity, filled with sounds that announced the imminent rebirth of The Predikheren.

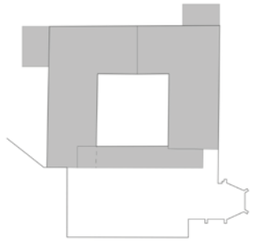
Of the monastery in Mechelen, an *obituarium* has been preserved, a list of deceased monks. The list consists of 266 names, of which about two thirds are priests and one third lay brothers. The names of 49 priests and lay brothers are mentioned on the more than 50 tombstones that were discovered. This means that there are still 217 missing. Some of the priests and lay brothers died while on a mission and were therefore buried elsewhere, but still. We can only conclude that a lot of gravestones have disappeared. It is possible that they will still surface here or there, like the tombstone of a brewer from the monastery, which was accidentally discovered in 1979 in the basement of a house in the Poelstraat, on the other side of the city. It served as the covering stone of a well. So there is a chance that some of the missing pages from the book of stone will one day come to light again and that we will be able to fill some of the gaps in the story of this former monastery and its former inhabitants. Those who know that story and visit the building might catch an echo of their shuffling through the corridors.

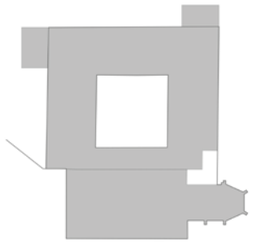
Bouwfase 1a /
Construction stage 1a
1657–…

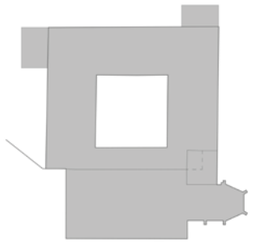
Bouwfase 1b /
Construction stage 1b
1681–1684

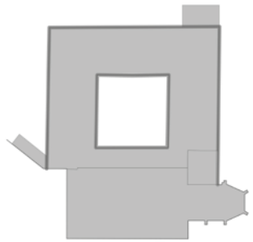
Bouwfase 1c / Construction stage 1c
Kloosterbibliotheek / Monastery
library, 1684–1687

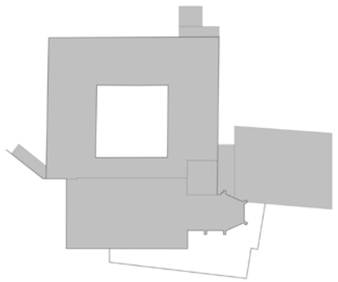
Bouwfase 2 /
Construction stage 2
Kerk / Church, 1720–1733

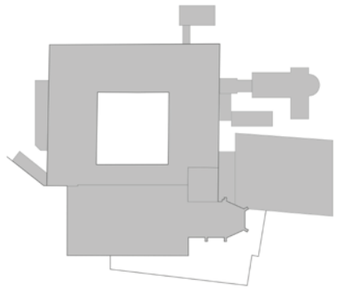
Bouwfase 3 /
Construction stage 3
Sacristie / Sacristy, 1733

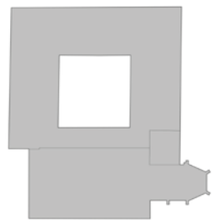
Verbouwingen militaire
periode / Alterations military
period
Segmentbogen / Segment arches,
1800–1850

Uitbreidingen militaire
periode / Extensions
military period, 1850–1900

Uitbreidingen militaire
periode / Extensions
military period
Na / After 1900

Afbraak uitbreidingen, restauratie
en herbestemming / Demolition
extensions, conservation and
transformation, 1970–2019

1
Geestelijke die deel uitmaakt van een kapittel, een gemeenschap van geestelijken die verbonden is aan een belangrijke kerk of kathedraal. In het geval van Dominicus was dat de kathedraal van Osma.

2
Religieuze beweging die in de twaalfde en dertiende eeuw heel wat aanhangers kende, vooral in Zuid-Frankrijk. Ze hielden er een compleet ander wereldbeeld op na, een waarin Satan de plak zwaait. De naam is afgeleid van het Griekse καθαροί wat ‘de zuiveren’ betekent. Op zijn beurt ligt de naam aan de basis van het woord ‘ketters’.

3
Ambtsgebied van een meier, een hoge ambtenaar die door een heer – in dit geval de hertog van Brabant – werd aangesteld om in diens naam een bepaalde regio te besturen. De meierij van ’s-Hertogenbosch werd bestuurd vanuit de gelijknamige stad.

4
Het Verdrag van Münster hield de erkenning in van de Republiek als soevereine staat door Spanje en maakte een eind aan de Tachtigjarige Oorlog. In het licht van de gewijzigde machtsverhoudingen besloot de plaatselijke commandeur (beheerder van een ‘huis’ van de Duitse Orde, in dit geval dat van Gemert) om zich te onttrekken aan het gezag van de Duitse Orde en daarvoor riep hij de hulp in van de Republiek. Staatse troepen (leger van de Republiek) bezetten daarop de heerlijkheid en sloten er alle katholieke gebedshuizen.

5
Aan een klooster toegewezen gebied waarbinnen de kloosterlingen mochten bedelen en prediken.

6
Vlak tegenover kazerne Delobbe, aan de overkant van de huidige Goswin de Stassartstraat, was er nog een kazerne. Dit complex was in het midden van de achttiende eeuw gebouwd om er Oostenrijkse soldaten in onder te brengen. In de jaren 1930 was het nog steeds in gebruik als kazerne en kreeg ook dit gebouw de naam van een voormalig bevelhebber van het Belgische leger: generaal Dossin. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd kazerne Dossin door het naziregime gebruikt als *Sammellager*, van waaruit duizenden Joden, Roma en Sinti werden weggevoerd naar kampen als Auschwitz-Birkenau. Ter nagedachtenis van deze slachtoffers werd enkele jaren geleden in een hoek van de voormalige kloostertuin van de predikheren het gelijknamige Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten gebouwd.

1
A clergyman who is part of a chapter, a community of clergymen that is attached to an important church or cathedral. In the case of Dominicus, it was the cathedral of Osma.

2
Religious movement that had many followers in the twelfth and thirteenth centuries, especially in the south of France. They held a completely different worldview, one in which Satan rules. The name is derived from the Greek καθαροί (‘the pure’).

3
Territory of a *meier* (bailiff), a high-ranking civil servant appointed by a lord – in this case the Duke of Brabant – to manage a particular region on his behalf. The *meierij* of ‘s-Hertogenbosch was managed from the city of the same name.

4
The Treaty of Münster signified the recognition of the Republic as a sovereign state by Spain and put an end to the Eighty Years’ War. In the light of the changed balance of power, the local commander (administrator of a ‘house’ of the Teutonic Order, in this case that of Gemert) decided to withdraw from the authority of the Teutonic Order and for this purpose called on the help of the Republic. Following this, state troops (the army of the Republic) occupied the seigniory and closed all Catholic churches there.

5
An area assigned to a monastery in which the monks were allowed to beg and preach.

6
Opposite the Delobbe barracks, on the other side of today’s Goswin de Stassartstraat, there was another building serving as barracks. This complex was built in the mid eighteenth century to house Austrian soldiers. In the 1930s it was still in use as barracks and this building was also named after a former commander of the Belgian army, General Dossin. During the Second World War, the Dossin barracks were used by the Nazi regime as a *Sammellager* from where thousands of Jews, Roma and Sinti were deported to camps such as Auschwitz-Birkenau. A few years ago, in memory of these victims, the Memorial, Museum and Documentation Centre on Holocaust and Human Rights was built in a corner of the former monastery garden.

EEN PLEK OM OP VERHAAL TE KOMEN

A PLACE FOR STORIES AND CONTEMPLATION

Ooit was de openbare bibliotheek een uiterst toegankelijke databank van kennis en informatie. Door veranderingen in de maatschappij, de komst van het internet en moeilijke budgettaire tijden komt de bibliotheek in verdrukking. De 'klassieke' bibliotheek kan onmogelijk nog concurreren met de mogelijkheden van de nieuwe digitale media. Toen het Mechelse schepencollege in 2010 besliste om het voormalige Predikherenklooster te restaureren en een nieuwe bestemming te geven als stadsbibliotheek, waren er redenen genoeg om zich te bezinnen over de toekomst van de bibliotheek. Hoe ziet de bibliotheek in de eenentwintigste eeuw eruit? Hoe kan een bibliotheek nog relevant zijn in het digitale tijdperk? Welke functies moet ze vervullen? En hoe moeten we ons organiseren om haar opdracht waar te maken?

Een derde plek

Tijdens een intens participatief traject ontwikkelden we een nieuwe visie: *Het Predikheren, een plek om op verhaal te komen*. We zien de nieuwe bibliotheek als een plek in de stad waar verhalen in een kleurrijke waaier samenkomen. De verhalen weerspiegelen de diversiteit die zo eigen is aan de Mechelse samenleving. Het zijn verhalen in woorden, beelden en klanken, in gedrukte, digitale en virtuele vorm. Verhalen in allerlei genres: poëtisch, beschouwend, controversieel, bevragend, uitdagend of wetenschappelijk. Verhalen om te lezen en te verzamelen, maar ook om te schrijven en te vertellen. De nieuwe bibliotheek is de plek waar al die verhalen een plaats krijgen. Het is een plek waar mensen elkaar ontmoeten.

De voorbije jaren hebben we die visie verder vormgegeven. Het Predikheren wordt dé culturele hotspot van Mechelen. Het is een dynamische plek voor cultuur en ontmoeting, lezen en literatuur, debat en gemeenschapsvorming, ontwikkeling en educatie. Daarmee komen we tegemoet aan de belangrijke behoefte van mensen naar een *derde plek*:

The public library was once an extremely accessible database of knowledge and information. Changes in society, the advent of the Internet and difficult budgetary times are putting the library under pressure. The 'classic' library cannot possibly compete with the possibilities of the new digital media. When the City Council of Mechelen decided in 2010 to restore the former Predikherenklooster and to repurpose it as a municipal library, there were reasons enough to reflect on the future of the library. What do libraries look like in the twenty-first century? How can a library still be relevant in the digital age? What functions does it have to fulfil? And how are we to organize ourselves to realize its mission?

A third place

During an intense participatory process, we developed a new vision: *The Predikheren, A Place for Stories and Contemplation*. We see the new library as a place in the city where stories come together in a colourful array. The stories reflect the diversity that is so characteristic of Mechelen's community. These are stories in words, images and sounds, in printed, digital and virtual form. Stories in all genres: poetic, contemplative, controversial, questioning, challenging or scientific. Stories to read and collect, but also to write and tell. The new library is the place where all these stories get a place. It is a place where people meet.

In the past years, we have further developed this vision. The Predikheren will be Mechelen's cultural hotspot. It is a dynamic place for culture and meeting, reading and literature, debate and community building, development and education. In this way, we are meeting people's important need for a *third place*: a place where citizens, young and old, feel at home, next to the safe harbour of their own home and the hustle and bustle of the workplace or school environment. In our society, in which automation and efficiency are key, local policy is responsible for creating places where it is pleasant to stay and where the imagination can come into its own. Everyone needs attractive places in which to retreat for a moment.

The Predikheren has everything to become such a *third place*. You can breathe in culture in the broad

een plaats waar burgers, jong en oud, zich thuis voelen, naast de veilige haven van het eigen huis en de drukte van de werkplek of schoolomgeving. In onze maatschappij, waar automatisering en efficiëntie troef zijn, is het lokale beleid verantwoordelijk om plekken te creëren waar het aangenaam vertoeven is en waar de verbeeldingskracht tot haar recht kan komen. Iedereen heeft nood aan aantrekkelijke plaatsen om zich even terug te trekken.

Het Predikheren heeft alles in zich om zo'n derde plek te worden. Je kan er cultuur opsnuiven in de brede zin van het woord: boeken, architectuur, geschiedenis, culinair genot, culturele activiteiten. Als toonplek voor Mechelse kunstenaars zal Het Predikheren telkens opnieuw verrassend uit de hoek komen. De boekenkasten op zolder nodigen uit tot snuisteren in de collectie, de nissen laten bezoekers figuurlijk verdwalen in verhalen. We dagen bezoekers uit tot ontspanning en ontdekking. Tegelijkertijd biedt het fascinerende gebouw een decor om gewoon te slenteren, rond te kijken of op adem te komen. Bezoekers hoeven geen verantwoording af te leggen waarom ze er zijn. Het Predikheren straalt die ongedwongen sfeer uit waar mensen zich thuis kunnen voelen en aansluiting vinden bij de bredere gemeenschap. Het Predikheren is daarom het laagdrempelige cultuurhuis bij uitstek. De deur staat open voor iedereen. Samen met de bezoekers geven we deze unieke gerestaureerde plek een nieuwe betekenis.

De uitdaging bestaat erin verbinding te maken. Het Predikheren wordt een plek voor iedereen. We maken verbinding tussen de vele burgers die zich het gebouw toe-eigenen. Tussen de traditionele bibliotheekgebruiker en de nieuwe gebruikers. Tussen organisaties en bedrijven. Tussen culturele partners die een inhoudelijk aanbod creëren. Verbinding maken, zodat eenieder Het Predikheren op zijn of haar manier kan beleven en bijdragen aan de dynamieken van deze plek.

sense of the term: books, architecture, history, culinary delights, cultural activities. As an exhibition venue for artists from Mechelen, The Predikheren will be a source of surprise again and again. The bookcases in the attic invite you to browse through the collection, and the alcoves allow visitors to get lost figuratively in stories. We challenge visitors to relax and discover. At the same time, the fascinating building provides a setting in which to simply stroll, look around or catch one's breath. Visitors do not have to justify their presence. The Predikheren radiates that relaxed atmosphere where people can feel at home and connect with the broader community. That is why The Predikheren is the easily accessible cultural centre *par excellence*. The door is open to everyone. Together with the visitors we give this unique restored place a new meaning.

The challenge is to establish a connection. The Predikheren will be a place for everyone. We connect the many citizens who are appropriating the building. Between the traditional library user and the new users. Between organizations and companies. Between cultural partners who present creative content. Connect, so that everyone can experience The Predikheren in his or her own way and contribute to the dynamics of this place.

A modernized operation

From the moment the vision of The Predikheren took shape, the question arose as to the best way to organize such a large project efficiently. We had to transform the current, seasoned library operation into an operation that can give shape to a strong multifunctional meeting place. This requires a great deal of additional expertise. It also requires flexibility on the part of the employees. The library's traditional lending counter now has to deal with several other questions. The personal contact and commitment of competent staff remains invaluable. Fortunately, The Predikheren is not alone, but is part of a much broader municipal organization. The department of Art and Culture forms a strong pillar in this respect. In addition to the traditional houses such as the public library and the cultural centre, it also includes unique projects such as De Garage, H30 and Mechelen Talentenfabriek. If we want to achieve the strong ambitions of The Predikheren, we can make good use of all this expertise.

This means that we have set up collaborations across the partitions of the different services. We have left the familiar paths and are building a unique Mechelen model within the department of Art and Culture. The various services are housed in 'integrated thematic operations' such as artistic offer, talent development, education and collection. By bringing together services and staff, and therefore also knowledge, expertise and experience, we gain in strength and creativity.

A modern cultural hub

The 'classic' library function retains a prominent place within The Predikheren. The library remains the ideal place to discover a varied range of literature compiled by specialists. The strong singularity of the library must not be lost. We are renewing the way the library works without affecting the existing values.

The collection has been streamlined and there is room for *focus collections*. The unique collection of jazz LP records is a good example of this. After two decades of storage in the warehouse, the vinyl is given a prominent place in the attic of the building. The library also plays an important role in stimulating the Dutch language, especially among children and vulnerable target groups. Commitment to the personal development of citizens, with attention to various multicultural target groups, remains a crucial task. The stairs in the attic of the building raise the character of the youth library and the reading sessions in 'the theatre' to a higher level. They give a playful appearance to this activity, which can only be beneficial to the promotion of reading.

Public outreach and cooperation with other Mechelen organizations are growing in importance. The Predikheren is a hub of cultural, educational and social activities. This can take on infinite forms, from exhibitions to concerts, from courses to lectures or debates. We are reaching out to the many organizations that Mechelen can boast of. That is why we are strongly committed to the self-sufficiency of our visitors. Thanks to automatic systems for lending and returning books (and other

Een vernieuwde werking

Vanaf het ogenblik dat de visie van Het Predikheren vorm kreeg, drong de vraag zich op naar de beste manier om zo'n omvangrijk project efficient te organiseren. We moesten de huidige, geroutineerde bibliotheekwerking omvormen tot een werking die gestalte kan geven aan een sterke multifunctionele ontmoetingsplek. Dat vraagt om heel wat bijkomende expertise. Het vergt ook flexibiliteit van de medewerkers. De traditionele uitleenbalie van de bibliotheek krijgt verschillende andere vragen te verwerken. Het persoonlijk contact en de inzet van competente medewerkers blijft van onschatbare waarde. Gelukkig staat Het Predikheren niet alleen, maar is het onderdeel van een veel ruimere stedelijke organisatie. De afdeling Kunst en Cultuur vormt hierin een sterke pijler. Het omvat, behalve de traditionele huizen zoals de openbare bibliotheek of het cultuurcentrum, ook unieke projecten zoals De Garage, H30 en Mechelen Talentenfabriek. Als we de stevige ambities van Het Predikheren willen waarmaken, kunnen we al die expertise goed gebruiken.

Dat betekent dat we samenwerkingen hebben opgezet over de schotten van de verschillende diensten heen. We wijken af van de vertrouwde paden en bouwen aan een uniek Mechels model binnen de afdeling Kunst en Cultuur. De verschillende diensten zijn ondergebracht in 'geïntegreerde themawerkingen' zoals artistiek aanbod, talentontwikkeling, educatie en collectie. Door diensten en medewerkers, en dus ook kennis, expertise en ervaring, samen te brengen, winnen we aan slagkracht en creativiteit.

Een moderne culturele hub

De 'klassieke' bibliotheekwerking behoudt binnen Het Predikheren een prominente plaats. De bibliotheek blijft de uitgelezen plek om een door specialisten samengesteld en gevarieerd aanbod aan literatuur te ontdek-

ken. Die sterke eigenheid van de bibliotheek mag niet verloren gaan. We vernieuwen de werking van de bibliotheek zonder daarom al te zeer te raken aan de bestaande waarden.

De collectie is uitgezuiverd en er is ruimte voor *focuscollecties*. De unieke collectie jazz-langspeelplaten is daar een mooi voorbeeld van. Na twee decennia van bewaring in het magazijn krijgt het vinyl een prominente plaats op de zolder van het gebouw. De bibliotheek speelt ook een belangrijke rol in het stimuleren van de Nederlandse taal, vooral bij kinderen en kwetsbare doelgroepen. Inzet op de persoonlijke ontwikkeling van burgers, met aandacht voor diverse multiculturele doelgroepen, blijft een cruciale opdracht. De tredenpartijen op de zolder van het gebouw tillen het karakter van de jeugdbibliotheek en de voorleessessies in 'het theater' op een hoger niveau. Ze geven een speelse uitstraling aan deze werking, wat de leesbevordering alleen maar ten goede komt.

De publiekswerking en de samenwerking met andere Mechelse organisaties groeien aan belang. Het Predikheren is een hub van culturele, educatieve en sociale activiteiten. Dat kan oneindig veel vormen aannemen, van tentoonstellingen tot concerten, van cursussen tot lezingen of debatten. We reiken de hand uit naar de talloze organisaties die Mechelen rijk is. We zetten daarom sterk in op de zelfredzaamheid van de bezoekers. Dankzij automatische systemen voor het uitlenen en inleveren van boeken (en andere media) kunnen we ons meer toeleggen op publiekswerking en de rol van de bibliotheek als cultureel platform voor de Mechelaar. Het gebouw en zijn collectie staan ten dienste van organisaties, die ermee aan de slag kunnen gaan. Schrijfklassen van de Stedelijke Academie organiseren inspirerende opleidingen tussen de rekken op de zolder, kunstenaars tonen aansluitend aan de collectie hun werken op de brede vensterbanken, terwijl studenten noestig doorwerken aan hun eindwerk in de kloosterbibliotheek. Het kleine zoldertje met de collectie jazzplaten zal met zijn serene verlichting en houten balkstructuur een inspirerende omgeving zijn voor soloconcerten van beginnende tot professionele artiesten. En het is wachten tot een organisatie de jazzcollectie tot in de pandgang beneden brengt om op basis van de bibliotheekcollectie Mechelaars de eerste stappen in een swingdans uit de jaren 1950 aan te leren.

Het Predikheren bevindt zich in het park Tinel en ligt naast de Kazerne Dossin, het Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten. Die belangrijke buur zorgt dat ook Het Predikheren aandacht schenkt aan het thema van de mensenrechten. Samenwerking in bijvoorbeeld de collectieopbouw of de organisatie van tentoonstellingen, lezingen of debatten kan beide organisaties versterken. Dat de verschillende ruimtes in het gebouw vernoemd zijn naar belangrijke denkers en voorvechters van de mensenrechten, is een voorafschaduwing van die ambitie.

Met de vele vergaderlokalen heeft Het Predikheren een sterke troef in handen. De lokalen bieden plaats aan verschillende activiteiten van de bibliotheek, maar bieden ook de mogelijkheid om meetings en congressen te organiseren. Met uitzicht op de omvangrijke treurwilgen in het park wordt zaal Roosevelt een unieke ruimte op de eerste verdieping. We benutten alle troeven van het gebouw, waardoor we betoverende formules aanreiken. Zo dagen we bezoekers tijdens een *walking lunch* uit om te fantaseren over de inscripties op de grafstenen, en kunnen *break-out sessies* in een van de kleine focusruimtes extra dynamiek aan een ontmoetingsdag geven. Nog voor de opening van Het Predikheren hebben we deze troef, samen met Toerisme Vlaanderen, verder ontwikkeld. Het Predikheren is nu gelabeld als een *Flanders Heritage Venue*. Daardoor zijn we een van de eerste zes blikvangers waarmee Vlaanderen zich internationaal promoot als congresbestemming.

media), we can focus more on public outreach and the role of the library as a cultural platform for the people of Mechelen. The building and its collection are at the service of organizations that can set to work with them. The writing classes of the Municipal Academy organize inspiring courses between the racks in the attic; artists show their works on the wide windowsills, next to the collection; students work diligently on their assignments in the library. The small attic with its collection of jazz records, with its serene lighting and wooden beam structure will be an inspiring environment for solo concerts by emerging and professional artists. And it's just a matter of time before an organization brings the jazz collection down into the ambulatory to teach the city's residents some steps of 1950s swing on the basis of the library collection.

The Predikheren is located in Tinel Park, next to Kazerne Dossin, the Memorial, Museum and Documentation Centre on the Holocaust and Human Rights. This important neighbour ensures that The Predikheren also pays attention to the theme of human rights. Collaboration in, for example, the development of collections or the organization of exhibitions, lectures or debates can strengthen both organizations. The fact that the various spaces in the building are named after important thinkers and human rights defenders is a prefiguration of that ambition.

With its many meeting rooms, The Predikheren has a strong asset. The rooms offer space for various library activities, but also offer the opportunity to organize meetings and symposiums. With a view of the many weeping willows in the park, the Roosevelt Room will become a unique space on the first floor. We are employing all of the building's assets in order to offer enchanting formulas. During a walking lunch, we challenge visitors to imagine the inscriptions on the tombstones, and break-out sessions in one of the small focus rooms can give a boost to a meeting day. Even before the opening of The Predikheren, we have further developed this asset, together with Visit Flanders Convention Bureau. The Predikheren is now listed as a Flanders Heritage Venue. This makes us one of the first six eye-catchers with which Flanders will promote itself internationally as a congress destination.

The easily accessible *Barbib* and the unique interior garden are inviting and attractive places where visitors can relax and enjoy themselves, while the restaurant Tinèlle offers them a culinary experience. The chef works with herbs from the courtyard garden, so that the history of the monastery reveals itself in unique culinary creations.

The Predikheren creates opportunities for meeting, collaboration, art, culture and literature. The building's rich history and the unique restoration of the former monastery make it one of the most magical libraries in Flanders. In 'the city's largest living room', everyone can tell their story. The Predikheren is being returned to the people of Mechelen as a place for creation, inspiration and innovation, and it is the people of Mechelen who will write a new history and who will further develop the future of The Predikheren.

De laagdrempelige *Barbib* en de unieke binnentuin zijn uitnodigende en aantrekkelijke plekken waar de bezoeker tot rust kan komen en genieten. Het restaurant Tinelle staat dan weer voor culinaire beleving. De keuken werkt met kruiden uit de eigen binnentuin, waardoor de geschiedenis van het klooster zich onthult op unieke creaties op het bord.

Het Predikheren schept mogelijkheden tot ontmoeting, samenwerking, kunst, cultuur en literatuur. De rijke geschiedenis van het gebouw en de unieke restauratie van het oude klooster maken de plek tot een van de meest magische bibliotheken in Vlaanderen. In 'de grootste leefruimte van de stad' kan iedereen zijn verhaal brengen. Het Predikheren wordt aan de Mechelaar teruggegeven als een plek voor creatie, inspiratie en innovatie. Het zijn de Mechelaars die een nieuwe geschiedenis zullen schrijven en de toekomst van Het Predikheren verder zullen uitbouwen.

HET VLEES-GEWORDEN ER WAS EENS

ONCE UPON A TIME INCARNATE

Ik mis de stoffige pandjes waar oude, verfomfaaide boeken in kasten zijn gepropt en torens van opgestapelde boeken de tafels, toog en vloer sieren. De knullige boekenwinkel in de Befferstraat, het sublieme prototype van de tweedehandswinkel genaamd 'het Boektiekske' in de Hoogstraat, en in de Euroshopping de Salvator met zijn excellente, cirkelvormige, in bruin tapijt beklede bovenverdieping.

Niet alleen vond ik in die wanordelijke gezelligheid altijd wel iets om mee naar huis te nemen, ook de sfeer was bijzonder. Vreemde snuiters achter de toonbank die de zaak runnen: een excentriek madammeke waar je geen leeftijd op kan plakken, een kettingrokende (in de winkel, stel je voor!) besnorde, grauwe man en een onmogelijk koppel waar je een naargeestige soort van betrekking bij kan verbeelden. Een duffe, stoffige astmaverwekkende luchtkwaliteit, de geur van nat papier waarbij ik zware schimmelvorming vermoed en iets in de akoestiek en stilte dat decorum uitwasemt, op het religieuze af.

Ik kan er niet aan weerstaan, waar ter wereld ik ook ben.

Dertig jaar geleden was Los Angeles bezaaid met het soort winkeltjes dat je uit de film kent. Labyrintische panden met bric-à-brac kasten stulpen uit en bergen boeken stapelen zich op tot aan het plafond. De boeken vormen niet alleen gangen maar ook kleine kamers waarin het voor mij als dikke man onmogelijk is te draaien en ik spectaculaire maneuvers uitvoer om bij de uitgang te geraken.

Wat hou ik van het snollen in rekken en me elke keer weer door duizend boeken ploegen om met vuile vingertoppen en bloedende *papercuts* naar huis te gaan. Mijn liefde voor boekenwinkels in al hun curiositeit bestaat uiteraard bij gratie van mijn affectie voor boeken. De origine daarvan ligt bij een schooluitstap.

Het is lekker eten, daar in de schaduw van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, bij La Boya. Voor het pand een restaurant was, was het een kroeg. En voor het een kroeg was, een jeugdbibliotheek. Wat het gebouw dáárvoor was heb ik nooit geweten.

Als kind met de klas naar de jeugdbib is een bijzondere ervaring. Het is mijn eerste kennismaking met boeken. Ik kan me nog levendig voorstellen hoe ze in het raam uitgestald staan en welke me het meest raken. Ik verslind *Pinkeltje*, de avonturen van een saaie kabouter. Al bij al is het vervelende lectuur waar ik er niettemin tientallen van verslijt. Absolute favorieten zijn en blijven Roald Dahls *De Griezels* en Annie M.G. Schmidts *Pluk van de Petteflet*.

Waar de jeugdbib me voedde in mijn kleuterjaren, was er gelukkig – gelukkig! – de 'bibliotheek voor volwassenen' om me door mijn tienerjaren te helpen. De medische sectie en de plank over Afrika waren – pre-internet – *the place to be* voor een puber om bloot te zien. Dát en de pagina's met lingerie van de La Redoute catalogus.

Confronterend werd het wanneer ik vergat boeken terug te brengen en beboet werd. Met zicht op straf was ik te bang om de uitgeleende boeken in te leveren, waardoor de boete steeds hoger opliep. Vervolgens kwamen de brieven. Waarschuwingen met de belofte van een steeds groter wordend af te dokken bedrag. Uiteindelijk gaven mijn ouders me het geld om de schuld te betalen. Naargelang wie er achter de balie stond werd de boete soms kwijtgescholden. Dan hield ik het geld voor mezelf. Boeken te laat terugbrengen was als kind een gemakkelijke manier om geld te verdienen. Eén ding was zeker. Nadat ik ze terugbracht, nam ik steeds weer het maximumaantal uit te lenen boeken weer mee naar huis.

Sinds ik een gepuberte was, draag ik steeds een boek mee. Om te lezen uiteraard, maar ook in de hoop dat de inhoud op bijna magische manier op me afwrijft. Zoals je een cassettebandje met een taal op die je niet beheerst, 's nachts naast je hoofd afspeelt, in de hoop de ochtend erop die taal meester te zijn. Zoiets. Dat heb ik met boeken.

I miss the dusty little buildings where old, tattered books are crammed into cabinets and towers of stacked books adorn the tables, counter and floor. The ramshackle bookshop in the Befferstraat, the sublime prototype of the second-hand shop called 'het Boektiekske' in the Hoogstraat, and in the Euroshopping the Salvator with its excellent circular upper floor and brown carpet.

Not only did I always find something to take home with me in this disorderly cosiness, but the atmosphere was always special too. The strange people behind the counter running the business: an eccentric little old lady whose age was anyone's guess; a chain-smoking (in the shop, imagine!) moustached, grey man; and an improbable couple involved in what you can imagine to be a gloomy kind of relationship. A dull, dusty, asthma-inducing air; a smell of wet paper that suggests the formation of mould; and something in the acoustics and silence that emanates decorum, leaning towards religion .

I can't resist them, no matter where I am in the world.

Thirty years ago, Los Angeles was dotted with the kind of little shops you know from movies. Labyrinthine buildings with bric-a-brac cabinets bulging out and mountains of books stacked up to the ceiling. The books not only form corridors but also small rooms in which it is impossible for me, as a fat man, to turn around so I perform spectacular manoeuvres to reach the exit.

How I love browsing through racks and ploughing my way through a thousand books every time, only to go home with dirty fingertips and bleeding papercuts. My love of bookshops in all their strangeness exists of course by the grace of my affection for books. The origin of this is a school trip.

The food is good at La Boya's, there in the shadow of the Church of Our Lady. Before the building was a restaurant, it was a bar. And before it was a bar, it was a children's library. What it was before that, I've never known.

Going to the children's library with your class as a child is a special experience. It was my first introduction to books. I can still vividly imagine how they were displayed in the window and which ones touched me the most. I devoured *Pinkeltje*, the adventures of a boring gnome. All in all, dull reading, the likes of which I nevertheless devoured by the dozen. My absolute favourites were and remain Roald Dahl's *The Twits* and Annie M.G. Schmidt's *Pluk van de Petteflet*.

Where the children's library fed me in my infancy, there was fortunately – fortunately! – the 'library for adults' to help me through my teens. The medical section and the shelf about Africa were – in an age before Internet – the place to be as an adolescent to see nudes. There and in the lingerie pages of the *La Redoute* catalogue.

It became challenging when I forgot to return books and was fined. With the fine in mind, I was too afraid to hand in the books I had borrowed, which meant that the fine kept getting bigger. Then came the letters. Warnings with the promise of an ever-increasing amount to be coughed up. In the end my parents gave me the money to pay off the debt. Depending on who was behind the counter, the fine was sometimes waived. Then I kept the money to myself. Returning books late was an easy way to make money as a child. One thing was certain. After I brought them back, I always took home the maximum number of books I could lend out.

Ever since I've been an adolescent, I've carried a book around with me. To read of course, but also in the hope that the content would rub off on me in an almost magical way. Like playing a cassette tape with a language you don't master next to your head at night, hoping to master that language the next morning. Something like that.

I have other things with books.

There is the content: the story, the characters, the style.

The story it tells – in, between and with words. The way the words are printed. Typography, type page, punctuation.

But the tactility of the object is also important: the size, the weight, the paper, the age, how used the book is.

To frame the importance of tactility and patience in my own work, let me quote Maja Westerveld's diary excerpt from *Het abc van Abattoir Fermé*:[1]

Ik heb nog meer met boeken.

Er is de inhoud: het verhaal, de personages, de stijl.

Wat erin, tussen en met woorden wordt verteld. De manier waarop de woorden zijn gedrukt. Typografie, bladspiegel, interpunctie.

Maar de tactiliteit van het object is ook belangrijk: het formaat, het gewicht, het papier, de leeftijd, hoe het boek gebruikt is.

Om het belang van tactiliteit en patinage in mijn eigen werk te kaderen, citeer ik Maja Westervelds dagboekfragment uit het boek *Het ABC van Abattoir Fermé*:[1]

> *Het schoolgebouw waarin onze repetitieruimte is gevestigd wordt verbouwd. Voor ons atelier staat een afvalcontainer geparkeerd, gevuld met oude lichtknoppen, stopcontacten, luchtroosters, zekeringkasten, elektriciteitsbuisjes, gordijnrails, geknakte jaloezieën, stukken lambrisering, wandtegels, handvaten en deurknoppen. Een ware schat, recht voor onze neus.*
>
> Factory *speelt zich af in een oud toilet. De muren brokkelen af, de pot ligt aan diggelen en de halve deur hangt nog maar met een scharnier vast. Tijdens het openingsnummer komt er een lading vuilnis naar beneden. Sven merkt op dat het vuil te proper is. De dag erop zijn alle witte stukken vuil bruin gespoten, maar merkt Sven op dat het vuilnis te 'plat' is. Pas als hij er met een kwast en wat tinten verf overheen is gegaan, begint het beeld diepte te krijgen. De kleding is uitstekend gepatineerd, het ziet er ongewassen uit, alleen staat de strijknaad van de kostuumafdeling er nog in. En de wc-bril, die Sven vakkundig aan barrels had geslagen, is vervangen door een nieuw exemplaar: het veiligheidsreglement laat geen scherven op de vloer toe. Dus verft Sven er een laag schimmel op. De korrel, het reliëf en de patinage: alles moet kloppen, anders blijft het beeld plat.*

The school building in which our rehearsal room is located is being converted. A skip is parked in front of our studio. It is full of old light switches, sockets, air vents, fuse boxes, electricity tubes, curtain rails, broken blinds, pieces of panelling, wall tiles, handles and door knobs. A true treasure, right in front of us.

Factory *is set in an old toilet. The walls are crumbling, the pot is falling to pieces, and a single hinge holds up the half door. During the opening number, a load of garbage comes down. Sven remarks that the rubbish is too clean. The next day, all the white pieces have been sprayed brown, but Sven remarks that the garbage is too 'flat'. Only when he has gone over it with a brush and some shades of paint does the image begin to take on depth. The clothes have been excellently patinated, they look unwashed, only the ironing seam of the costume department is still there. And the toilet seat, which Sven had expertly smashed to smithereens, has been replaced by a new one: the safety regulations do not allow shards on the floor. So Sven paints a layer of mould on it. The grain, the relief and the patina: everything has to be right, otherwise the image remains flat.*

Half a word is enough for Sven to assess the grain *of the stage world. Does the image have a coarse or a fine grain? How old is the world? Is it slightly shadowy or so dilapidated and worn-out that any recovery is out of the question? Does the decor need one layer of patina or will it be several layers of paint? Finishing paint or translucent paint? Brown, black, grey or white? Does it rust, is there any scale? Does moss grow there, are there dead animals, is nature making its way in? Does light shine from outside or does all the light come from the scene? Is it sun- or moonlight? How dark does the representation become, what colour does the world have and what temperature?*

The most commonly used tool of our master 'patinater' is a pressure sprayer and an old tea towel. In addition, of course, paint, pots of bistre, sometimes a paint gun and if it really needs to be properly dusted down, he takes a baseball bat at hand. In this way he applies layer after layer to the set, or he peels off layer after layer. As soon as the layer of patina is ready, light and sound will follow.

The props also follow the same grain. *The blood in* Hamlet (2017) *is different from the blood in* Mythobarbital (2008): *it has to look like wine, it has to leave traces on the bodies of the actors and it has to be drinkable, but it can't stick. The liquor in* Buko (2016) *has to be realistic, that in* Colossus (2014) *out of this world. The coffee in* The Black Forest Chainsaw Opera (2018) *has to be blacker than the coffee in* Het Proces (2017). *The chairs in Hamlet have a different degree of decay than those in* The L.A. Play (2016). *The kitchen floor that fits in* Βάκχαι (2016) *doesn't fit in* Hotel Poseidon (2019). *And the smell has to be right. At the start of* Het Proces, *Mrs Grubach fries eggs with bacon in real butter and the coffee runs through the filter. The audience is met by a homely smell. The bar in* Hamlet *smells of stale beer and cigarettes, while the toilets in* Factory *smell of cheap deodorant.*

Sven heeft aan een half woord genoeg om de grain *van de scenische wereld in te schatten. Heeft het beeld een grove of een fijne korrel? Hoe oud is de wereld? Is het er licht schimmig of zo aftands en afgetrapt dat elk herstel uitgesloten is? Heeft het decor één laag patine nodig of worden het meerdere lagen verf? Dekkende verf of doorschijnende? Bruin, zwart, grijs of wit? Roest het, is er kalkaanslag? Groeit er mos, liggen er dode beesten, komt de natuur binnen? Schijnt er licht van buiten of komt alle licht van op de scène? Is het zon- of maanlicht? Hoe donker wordt de voorstelling, welke kleur heeft de wereld en welke temperatuur?*

Het meest gebruikte gereedschap van onze meester-patineur is een drukspuit en een oude theedoek. Daarnaast uiteraard verf, bakken bister, soms een verfpistool en als het echt goed afgeragd moet zijn, neemt hij een honkbalknuppel ter hand. Zo brengt hij laag na laag aan op het decor, of pelt hij laag na laag weer af. Zodra de laag patine klaar is, volgen licht en geluid.

Ook de rekwisieten volgen dezelfde grain. *Het bloed in* Hamlet (2017) *is anders dan het bloed in* Mythobarbital (2008)*: het moet op wijn lijken, het moet sporen nalaten op de lichamen van de spelers en het moet drinkbaar zijn, maar mag niet kleven. De sterke drank in* Buko (2016) *moet realistisch zijn, die in* Colossus (2014) *buitenaards. De koffie in* The Black Forest Chainsaw Opera (2018) *moet zwarter zijn dan de koffie in* Het Proces (2017). *De stoelen in* Hamlet *hebben een andere graad van verrotting dan die in* The L.A. Play (2016). *De keukenvloer die wel in Βάκχαι* (2016) *past, past niet in* Hotel Poseidon (2019). *En de geur moet kloppen. Bij aanvang van* Het Proces *bakt Mevrouw Grubach eieren met spek in echte boter en loopt de koffie door. Het publiek komt binnen in een geur van huiselijkheid. In de kroeg van*

I find paper and cardboard, sometimes also leather, magical. Coloured pages, dented corners, cracked backs, folded pages and scribbled comments here and there: these are things I can only encourage. Although I get disappointed when pages come loose or are torn.

When I buy a used book and find a stamp in it that says it is a discarded library book, I jump for joy. When there is a card stuck inside that lists the names of previous borrowers, I jump for joy a second time.

The noise on books is not just an aesthetic component. It is measurable history.

It is no coincidence when a book keeps falling open on the same page. Like a videotape that always gets warped at the same moment, it is probably the favourite passage of someone who keeps rewinding to the same scene.

George Steiner makes a passionate and somewhat sad argument for reading at the start of an episode of Wim Kayser's *Van de Schoonheid en de Troost* (On beauty and comfort). In it he describes how his Oxford students, lacking history and

Hamlet *ruikt het naar verschaald bier en sigaretten, in de toiletten van* Factory *naar goedkope deodorant.*

Papier en karton, soms ook leer, vind ik magisch. Verkleurde bladzijden, gedeukte hoeken, gekraakte ruggen, omgeplooide pagina's en hier en daar opmerkingen gekrabbeld, kan ik alleen maar aanmoedigen. Hoewel ik dan toch teleurgesteld ben wanneer pagina's loskomen of gescheurd zijn.

Wanneer ik een gebruikt boek koop en er een stempel in vind waarop staat dat het een afgedankt bibliotheekboek is, spring ik een gat in de lucht. Wanneer er vanbinnen een fiche inplakt waarop de namen staan van vorige ontleners, spring ik gelijk een tweede gat.

De ruis die op boeken zit is niet louter een esthetische component. Het is meetbare geschiedenis.

Het is geen toeval wanneer een boek steeds openvalt op dezelfde pagina. Net zoals een videoband waarvan hetzelfde stukje steeds scheeftrekt, zo is waarschijnlijk dat stukje het lievelingsfragment van iemand die steeds terugspoelt naar dezelfde scène.

George Steiner voert een gepassioneerd en ook wat triest betoog over lezen aan het begin van een episode van Wim Kaysers *Van de Schoonheid en de Troost*. Daarin beschrijft hij hoe zijn Oxford-studenten zonder geschiedenis en context niet meer kunnen lezen. Hoe diezelfde literatuur waarvan nu alleen nog maar de letters, maar niet de betekenis wordt gelezen, nog geen honderd jaar geleden deel uitmaakte van het populaire.

Wanneer geschiedenis, via het tastbare boek, niet meer in onze handen belandt, komen we terecht in steriliteit. Wanneer niemand nog boeken leest, of doorbladert, ze betast, eraan ruikt, dan wordt het woord 'boek' een abstract en zielloos woord. Een wereld beschreven door Ray Bradburry in *Fahrenheit 451* is dan niet veraf. Zonder boeken, dat wil zeggen toegang tot informatie van zowel het concrete als van het gevoelsmatige soort, wordt het beangstigend steriel. En steriliteit is de dood van wat ons mens maakt.

Ik kan het niet. Ik kan geen teksten vanop een scherm lezen. Ik moet voelen. Ik moet flink aan de textuur en wil pagina's omslaan. Ik wil niet kijken naar hoe dik een boek is, ik wil het zien. Ik wil een boek kunnen neerleggen en openslaan. Ik wil ermee kunnen vechten. Met het formaat worstelen in bed. Gebruiken als onderlegger voor mijn tas koffie. Ik wil niet dat het breekt wanneer het op de grond valt. Een boek moet solide zijn. Toegegeven dat een oude en zeldzame eerste druk lezen, met witte handschoentjes aan, ook iets heeft. Maar lezen als een wildeman is plezieriger. Als mens moet je flink razen en vechten. Dat leert Dylan Thomas ons, tot aan het sterven toe, met onderstaande beroemde woorden.

Do not go gently into that good night;
Old age should burn and rave at close of day;
Rage, rage against the dying of the light.

Tegenover het steriele staat textuur en patinage.

Patinage wordt door sommige stagiaires scenografie als 'vuil maken' geïnterpreteerd. Maar voor mij betekent het: sporen die het leven achterlaat. Kreuken en krabbels, stof en smeer, vlekken en vouwen.

Patinage geeft diepte, verraadt geschiedenis en contextualiseert.

Het zijn lagen.

Een goed boek is inhoudelijk gelaagd.

Zie ietwat terug in de tekst onder het kopje George Steiner.

Het boek, als object, is ook gelaagd.

Lees hierboven onder het kopje patinage.

En een boek in zijn hele hoedanigheid kan de opmaak van een individu bepalen: smaak, moraliteit, job, enzovoort. Zie zowat alles hierboven.

context, can no longer read. How that same literature – of which only the letters, but not the meaning, are now being read – was part of popular culture less than a hundred years ago.

When history, via the tangible book, no longer lands in our hands, we end up in sterility. When no one reads or browses through books, touches them, smells them, the word 'book' becomes an abstract and soulless word. A world described by Ray Bradbury in *Fahrenheit 451* is not far away. Without books, i.e. access to information of both the concrete and the instinctive kind, it becomes frighteningly sterile. And sterility is the death of what makes us human.

I can't. I can't read texts from a screen. I need to feel. I need the texture and I want to turn pages. I don't want to look at how thick a book is, I want to see it. I want to be able to put down a book and open it. I want to be able to fight with it. Wrestling with the size in bed. Use it as a coaster for my cup of coffee. I don't want it to break when it falls on the floor. A book must be solid. Admittedly, reading an old and rare first edition, with white gloves on, has something to it. But reading like a wild man is more enjoyable. As a human being, you have to rage and fight hard. That's what Dylan Thomas teaches us, right down to dying, with these famous words.

Do not go gently into that good night;
Old age should burn and rave at close of day;
Rage, rage against the dying of the light.

Opposite sterility – texture and patina.

Patinating is interpreted by some budding set designers as 'dirtying'. But to me it means:the traces that life leaves behind. Wrinkles and scribbles, dust and grease, stains and creases.

Patina gives depth, betrays history and contextualizes.

Patina is layers.

A good book is layered in terms of content.

Look back a little in the text under the heading George Steiner.

The book, as an object, is also layered.

Read above under the heading patina.

And a book in its total capacity can determine the make-up of an individual: taste, morality, job, and so on. See just about everything above.

In the theatre, the setting represents in the best case the mental state of a character or of the story. That is why I see Mechelen's new library as a theatrical setting; the building is not a storeroom but an entity. A book is a structure; this structure is a book.

This new library is not a museum space.

It's a place that shows its traces, patina, layers, life. Not a sterile space designed for books and easy maintenance, but a space where, literally, the centuries have gone their own way. A church as a library without being creepy, that does not breathe the atmosphere of heaven or hell, but does invite contemplation. At best, such a space opens not only the head, but also the heart and stomach. A range of things open up in the body and things rise to the surface. Senses awaken that we didn't know existed.

An old building is alive, we know that: it has a soul. This building has soul in abundance.

A living library is also a place in which to meet. It doesn't have to be an individual, cerebral cocoon where you're afraid to talk. At best, it's an extremely social place. To read together, to have a drink together, to have a picnic together, to catch up on the news. In Freiburg the library is accessible 24 hours a day and is an exceptionally free space.

A collection of books and the attempt to catalogue that goes with it is a human undertaking to create order and to arrive at insights. It is a complex way of seeking transparency in the functioning of the universe. In other words: life is a puzzle we haven't figured out. In a living library we might be able to ask each other questions that start out from the books that surround us. Have you read this one? What is reading? What did you think of this? What is memory? Have you read everything she wrote? What is building? Is there a biography? What is life? Hopefully in combination with questions like: how are you? Do you have time for a chat? What do you want to drink?

I've always had a fondness for decay.

To quote Gilbert and Sullivan's *The Mikado*, more specifically the song 'There is beauty in the bellow of the blast':

In theater verbeeldt het decor in het beste geval de mentale staat van een personage of van het verhaal. De nieuwe bibliotheek van Mechelen zie ik daarom als een theatrale setting; het gebouw is geen berging maar een entiteit. Een boek is een bouwsel; dit bouwsel is een boek.

Deze nieuwe bibliotheek is geen museale ruimte.

Het is een plek die zijn sporen, patinage, lagen, leven laat zien. Geen steriele ruimte gedesigned voor boeken en om onderhoudsvriendelijk te zijn, maar een ruimte waar, letterlijk, de eeuwen hun gang mee zijn gegaan. Een kerk als bibliotheek zonder griezelig te zijn, die niet de sfeer van hemel of hel uitademt maar wel uitnodigt tot contemplatie. In het beste geval opent zo'n ruimte niet alleen de kop, maar ook het hart en de maag. Er gaat van alles open in het lijf en er komen dingen te staan. Zintuigen ontwaken waarvan we het bestaan niet van af wisten.

Een oud gebouw leeft, dat weten we: het heeft een ziel. Dit gebouw heeft ziel op overschot.

Een levende bib is ook een plek om af te spreken. Het hoeft geen individuele, cerebrale cocon te zijn waar je bang bent om te praten. In het beste geval is het een uitermate sociale plek. Om samen te lezen, om samen iets te drinken, samen te picknicken, om samen bij te praten. In Freiburg is de bibliotheek 24 op 24 uur toegankelijk en een buitengewoon vrije plek.

Een verzameling boeken en de daaraan gekoppelde poging te catalogiseren is een menselijke onderneming om orde te scheppen en om tot inzichten te komen. Het is een complexe manier om transparantie te krijgen in de werking van het universum. Oftewel: het leven is een puzzel waarvan we het plaatje niet kennen. In een levende bibliotheek kunnen we mekaar misschien vragen stellen die vertrekken vanuit de boeken die ons omringen. Hebt ge deze gelezen? Wat is lezen? Wat vond ge hiervan? Wat is geheugen? Hebt ge alles gelezen dat ze geschreven heeft? Wat is bouwen? Bestaat er een biografie van? Wat is leven? Hopelijk in combinatie met vragen als: hoe is't? Hebt ge tijd om te klappen? Wat moet ge drinken?

Ik heb altijd een voorliefde gehad voor verval.

Om Gilbert en Sullivans *The Mikado*, specifiek het lied *There is beauty in the bellow of the blast* te citeren:

> *Are you old enough to marry, do you think?*
> *Won't you wait till you are eighty in the shade?*
> *There's a fascination frantic*
> *In a ruin that's romantic;*
> *Do you think you are sufficiently decayed?*

Oftewel: er is niks mis met een goeie ruïne. De nieuwe Mechelse Bibliotheek is juist dát. Een gebouw waarin de sporen van het verleden niet alleen bewaard zijn gebleven, maar ook werden gebruikt als inhoudelijk verhaal. Het vleesgeworden 'er was eens'. In een van de gangen liggen dekstenen van oude graven als vloertegels. Er was eens. Gaten in muren, afbladerende verf. Er was eens. De balken naakt, losgekomen plaaster onvervangen. Er was eens. We zien: de originele verf, de blote pleister, de ruwe stenen: het vel, de spieren en de botten van het gebouw.

Er was eens een klooster, een Franse bezetting, een hospitaal, leegstand, een bibliotheek.

Lezen is kijken, voelen en tasten. Het is ruiken en proeven.

Het gebouw als boek.

De nieuwe Mechelse Bibliotheek is episch.

1
Karel Vanhaesebrouck, Stef Lernous, *Het abc van Abattoir Fermé*, Lannoo, 2019.

1
Karel Vanhaesebrouck, Stef Lernous, *Het abc van Abattoir Fermé*, Lannoo, 2019.

2019

LUUK KRAMER

Luuk Kramer

Luuk Kramer

Luuk Kramer

Luuk Kramer

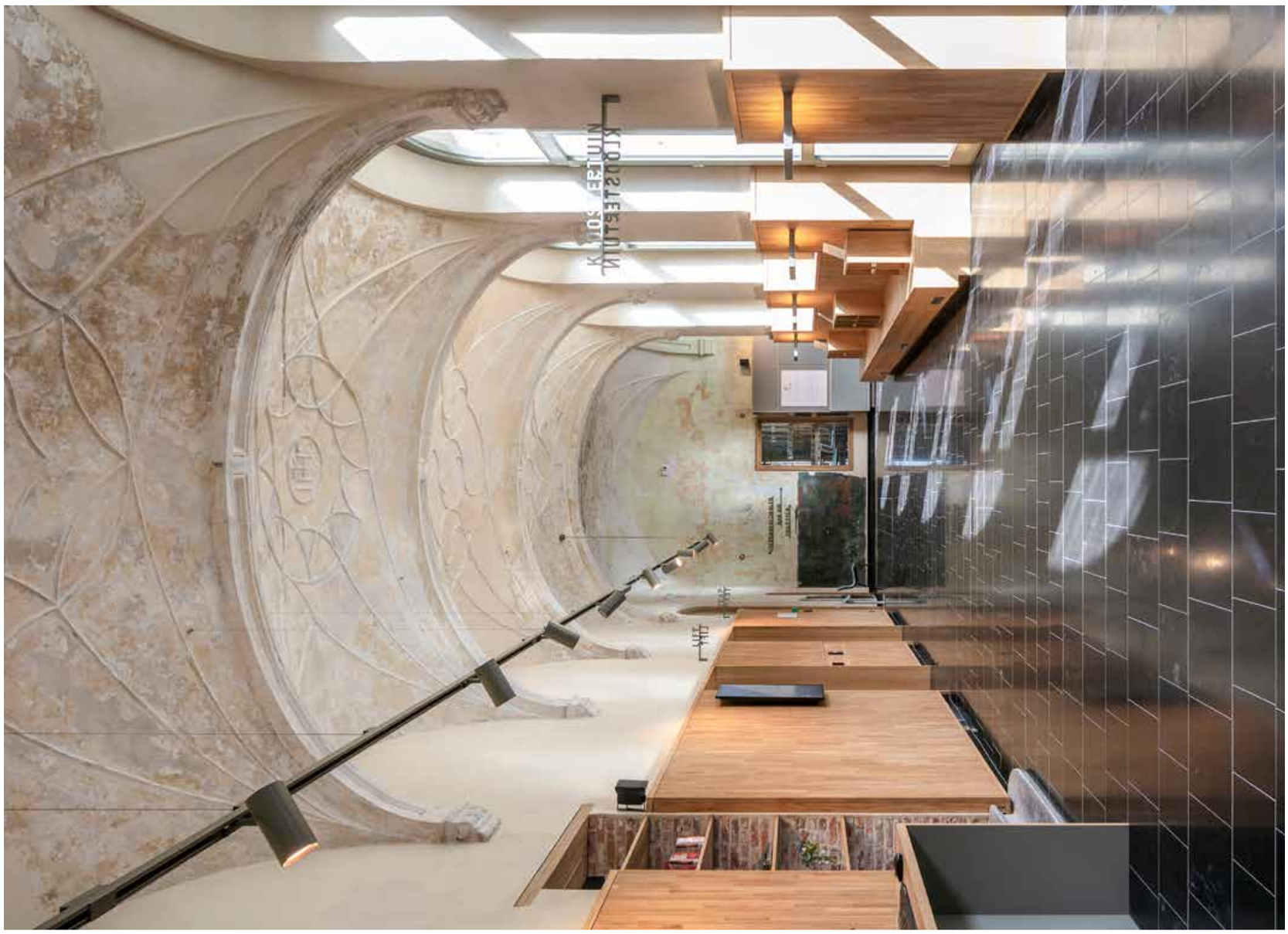

Luuk Kramer

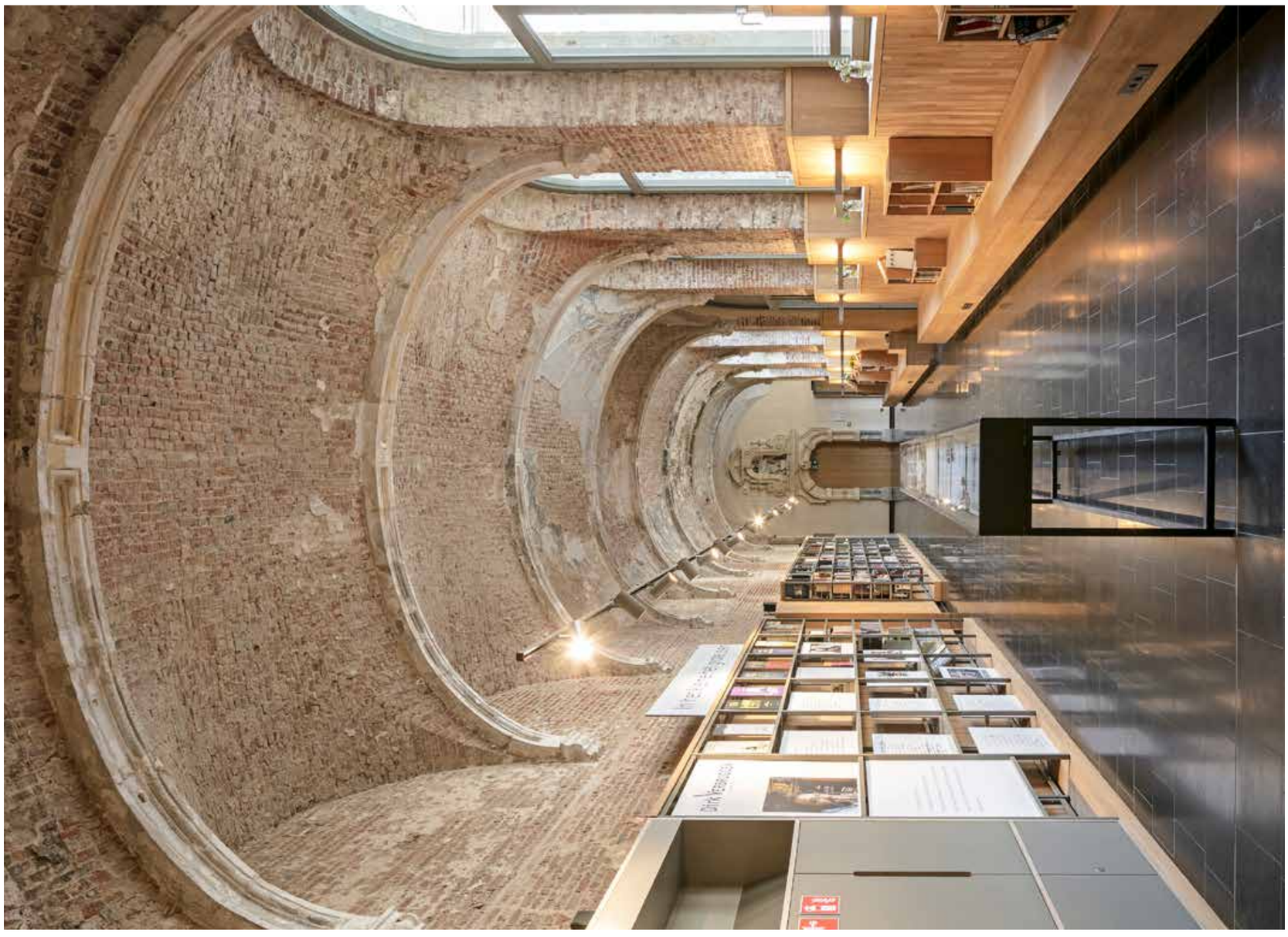
Luuk Kramer

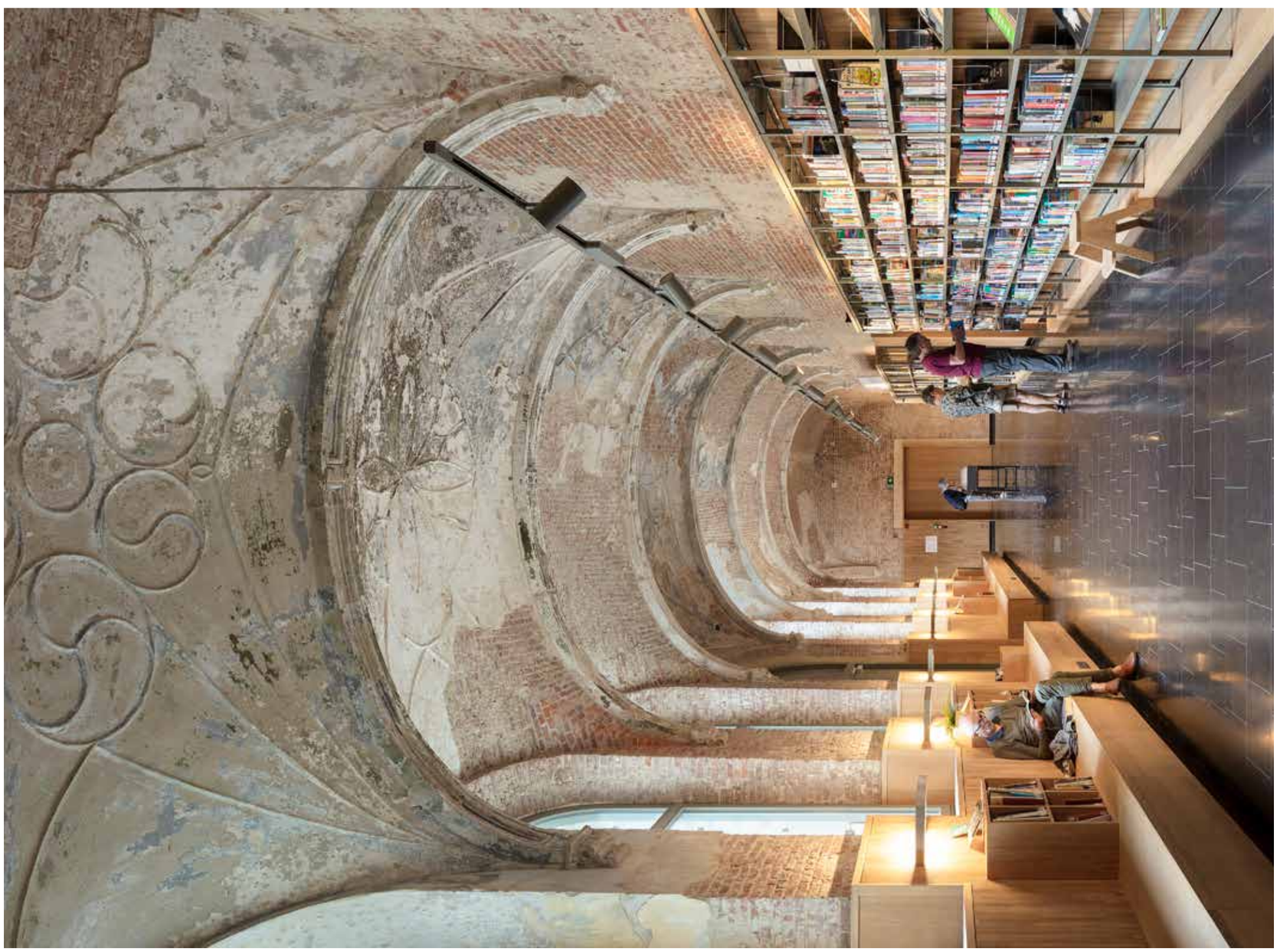

Luuk Kramer

Luuk Kramer

LIFT

Luuk Kramer

Luuk Kramer

Luuk Kramer

Luuk Kramer

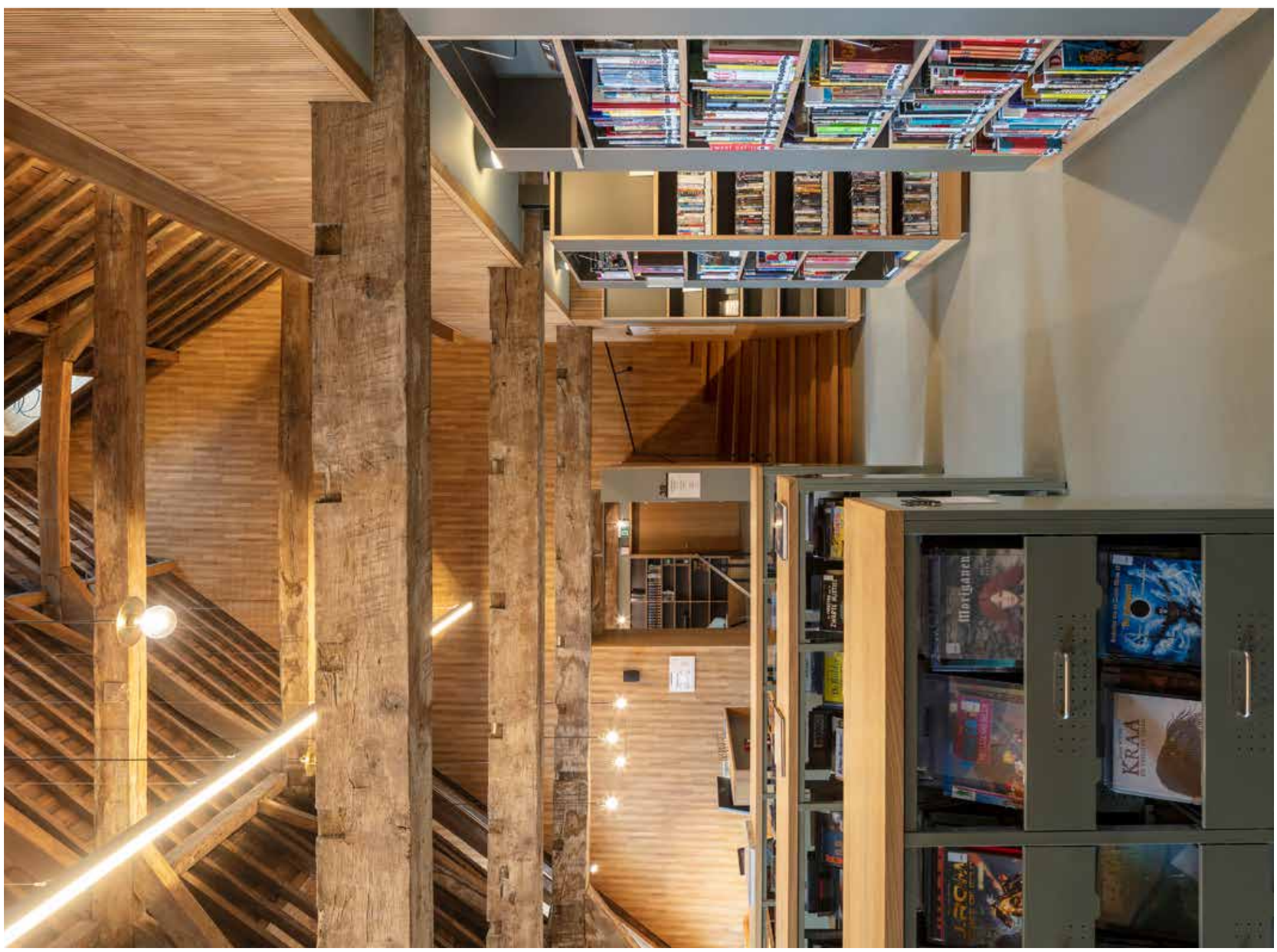

Luuk Kramer

Luuk Kramer

Luuk Kramer

LANDSCHAP-
PEN VAN HET
GEHEUGEN EN
UITZICHTEN
OP DE
TOEKOMST

EEN OEFENING
IN ERFGOED-
BEHOUD

LANDSCAPES
OF MEMORY
AND VIEWS OF
THE FUTURE

AN EXERCISE
IN PRESERVA-
TION

Christoph Grafe

Het herbestemmen van een gebouw gaat steeds gepaard met spanningen. Hoe kan iets wat ooit een specifieke betekenis had een plaats krijgen binnen nieuwe omstandigheden? Een eenentwintigste-eeuwse bibliotheek is niet hetzelfde als een klooster, ook al is die invulling wellicht meer afgestemd op het gebouw dan vele andere. In elke fase moet worden beslist aan welke elementen een historische waarde wordt toegekend, welke nieuwe elementen, zowel architecturale als technische, aanvaardbaar zijn en wat de essentiële sleutelwoorden zijn waarmee het nieuwe verhaal van het gebouw kan worden verteld aan diegenen die erin wonen en er gebruik van maken. De herbestemming van het Mechelse Predikherenklooster tot de belangrijkste openbare bibliotheek van de stad roept veel vragen op: vragen over de aard van de publieke ruimte en de rol van openbare interieurs; over de positie, de plaats en het belang van leren en de noodzaak van permanente educatie binnen de hedendaagse maatschappij; en over vrije toegang tot informatie die over een lange periode werd verzameld. In Het Predikheren worden al die vragen gecontextualiseerd. Ze krijgen vorm in een bouwwerk dat in zijn geheel het karakter van een experiment heeft, een sterk beladen object waarin zowel de nood aan verandering als ideeën over het bewaren van erfgoed zich openbaren, soms als tegengestelden, soms in harmonie, maar steeds onlosmakelijk met elkaar verbonden.

De tegenstelling tussen ideeën over conservatie en restauratie, zoals ze in de negentiende eeuw werden geformuleerd, is sterk aanwezig in het institutionele debat over het behoud van ons gebouwde erfgoed. Binnen de hedendaagse praktijk moet ze echter worden bijgesteld, omdat historische of artistieke waarden een afspiegeling zijn van complexe bouwgeschiedenissen. In elk geval overstijgt alleen al het aantal gebouwen op de lijst met historisch erfgoed ruim het aantal monumenten dat eender welke gemeenschap nodig heeft om enkel haar collectief geheugen

Reusing an existing building necessarily involves a tension. How is that which once had a particular meaning to be incorporated in the new situation? A library in the twenty-first century is not the same as a monastery, even if this use may be more congenial to the building than many others. Still, at every stage, decisions have to be made as to which features are deemed of historical value and as to where new elements, architectural as well as technical ones, should be admitted, and whether they are essential keys for the new narrative that explains the building to those who inhabit and use it. The conversion of the Predikherenklooster in Mechelen into the city's main public library raises many questions: about the nature of the public sphere and the role of public interiors, about the status of learning and the need for continuing education in contemporary society, and about freedom of access to information as it has been collected over a long period. In The Predikheren, all these questions are contextualized – they find a place – in a built structure that constitutes a test case, a highly charged object in which both the need for change and ideas about preserving heritage present themselves – sometimes in opposition, elsewhere in harmony, always inextricably connected.

The opposition between the concepts of conservation and restoration, as formulated in the nineteenth century, are powerfully present in institutional debates on the preservation of the built heritage, but within the contemporary practice this opposition has to be adjusted, as historic or artistic values reflect complex building histories. In any case, the sheer number of buildings listed for protection vastly exceeds the number of monuments any society needs exclusively for the construction of its memory. Reuse, as a response to an abundant and available building stock, is rapidly becoming a default solution for the accommodation of a variety of urban institutions and activities: factories are used for housing or as administrative centres, a car showroom can enjoy a second life as a gallery, a prison can become a university. These projects involve, as a matter of course, the consolidation of a structure, but they also address history and its interpretations. Reuse essentially requires a new narra-

mee op te bouwen. Als antwoord op het overaanbod aan beschikbare gebouwen is herbestemming binnen een relatief korte tijd de standaardoplossing geworden voor het huisvesten en faciliteren van een veelheid aan stedelijke instellingen en activiteiten. Fabrieken worden omgevormd tot woonplekken of administratieve centra, een autoshowroom kan een tweede leven krijgen als galerie, een gevangenis wordt een universiteit. Zulke projecten houden vanzelfsprekend de versteviging van een constructie in, maar raken steeds ook aan de geschiedenis en de interpretaties ervan. Herbestemming vereist in essentie een nieuw narratief: het gebouw wordt immers veranderd om plaats te bieden aan activiteiten, praktijken en betekenissen die ingrijpend kunnen verschillen van het oorspronkelijke gebruik.

De bewogen geschiedenis van het Predikherenklooster in Mechelen toont dit bijzonder duidelijk aan. Het dominicanenklooster is gebouwd tegen de achtergrond van de definitieve splitsing van de Lage Landen in de zeventiende eeuw en was een soort spiritueel en logistiek hoofdkwartier van de contrareformatie. Van hieruit werden missionarissen – soldaten van het katholieke geloof – uitgestuurd naar Noord-Brabant en naar andere gebieden die onder het gezag van de protestantse Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden stonden. Het ontstaan van het gebouw wortelt even sterk in de ideologische en religieuze geschillen die het moderne Europa tekenden als in een zoektocht naar contemplatie. Toch was het Predikherenklooster ook een plaats om te leren, een plek waar seminaristen werden voorbereid op de uitdagingen die ze zouden moeten trotseren in dienst van de diaspora en van educatieve instellingen in de Spaanse en later ook de Oostenrijkse Nederlanden. Nog geen halve eeuw na de wijding van de kerk deelde het klooster al in het lot van vele religieuze instellingen verspreid over Europa. Tijdens de bezetting door Franse revolutionaire troepen werd het aan de controle van de kerk ont-

tive, however, as the structure is altered to provide the setting for activities, practices and meanings that may differ profoundly from the original uses.

The convoluted history of the Predikherenklooster in Mechelen demonstrates this with particular clarity. Constructed in the wake of the definitive division of the Low Countries in the seventeenth century, the Dominican Monastery was something of a spiritual and logistic headquarters for the Counter-Reformation. From here, missionaries – soldiers for the Catholic faith – were dispatched to Northern Brabant and other areas controlled by the Protestant Dutch Republic. The genesis of the building is as much associated with one of the defining ideological and religious conflicts in modern Europe as it is with seeking contemplation. Yet the house of the *Predikheren* – the 'preachers' – was also a place of learning, preparing its seminarists for the intellectual challenges of service in the diaspora and in educational institutions in the Spanish and later Austrian Netherlands. Barely half a century after the consecration of the church, the monastery shared in the fate of many religious institutions across Europe. It was secularized, as the French Revolutionary Army occupied the Southern Netherlands, then was used as a hospital and eventually acquired by the army of the Belgian state. After World War I, the building was once again a place from which troops were dispatched, this time not missionaries, but soldiers to be stationed in Germany in order to maintain a fragile peace. During the German occupation from 1940 to 1945, the Predikherenklooster found itself in close proximity to the logistical centre of the deportation of 25,267 women and men to the extermination camps in Eastern Europe, at Kazerne Dossin, the most potent reminder of the defining crime against humanity of the twentieth century, the industrialized murder of the European Jews and the Sinti and Roma.[1] Situating a library, a public building devoted to education, to ideas and creative thinking, in this particular part of Mechelen is a profound act of faith, perhaps also a recognition of the fundamental importance of learning for a democracy and a civilized society. There is, therefore, an almost infinite number of narratives, all

trokken en vanaf dan gebruikt als hospitaal. Uiteindelijk werd het ingenomen door het Belgische leger. Na de Eerste Wereldoorlog werd het gebouw opnieuw gebruikt als plek van waaruit troepen werden uitgezonden, dit keer geen missionarissen, maar wel soldaten die naar Duitsland werden uitgestuurd om er de broze vrede te bewaren. Tijdens de Duitse bezetting van 1940 tot 1945 bevond zich vlakbij het Predikherenklooster de Dossinkazerne, het logistieke centrum van waaruit 25.267 vrouwen en mannen gedeporteerd werden naar uitroeiingskampen in Oost-Europa, en de plaats die op een van de krachtigste manieren herinnert aan wat met zekerheid de grootste misdaad tegen de mensheid van de twintigste eeuw was, de industriële moord op de Europese Joden, de Sinti en de Roma.[1] Net nabij deze bijzondere plek in Mechelen een bibliotheek plaatsen, een openbaar gebouw dat gewijd is aan educatie, aan ideeën en creatief denken, is een duidelijk statement. Deze keuze betekent echter ook de erkenning van het belang van leren binnen een democratie en een beschaafde samenleving. Uit het weefsel van steen, baksteen en hout waaruit de structuur van het Predikherenklooster is samengesteld, spreken dus oneindig veel verhalen, die stuk voor stuk gegrond en betekenisvol zijn. Verhalen over discipline en zelfrealisatie, over geweld en vrijheid, over politiek en verzet, over het opbouwen van trots, maar ook over verval en verwaarlozing. Vandaag worden die verhalen aangevuld met hoofdstukken over ontdekking – er is een kinderafdeling – en geheugen, terwijl ook de openbare collectie van geschreven en digitale materialen een nieuwe thuis vindt in het gebouw.

Hoe kan de architectuur een antwoord bieden op deze geschiedenis? Na bijna een eeuw dienst te hebben gedaan als veldhospitaal en daarna een lange periode niet te zijn gebruikt, was het gebouw tegelijk een ruïne geworden en een zwaarbeladen constructie, ontsierd door onachtzame toevoegingen en tientallen jaren van verwaarlozing. De archetypische

of them valid and meaningful, associated with the fabric of stone, brick and wood out of which the structure of the Predikherenklooster is assembled – stories of discipline and self-realization, of violence and freedom, of politics and resistance, of building pride, and of decay and dereliction. And now these stories are complemented by episodes of discovery – there is a children's department – and memory, as the public collection of written and digital materials finds a new home in the building.

How is architecture to respond to this? After almost a century of use as a barracks and the long subsequent period of disuse, the building was both a ruin and a highly charged construction, defaced by insensitive additions and decades of neglect. Its archetypal courtyard layout was intact, but the internal divisions and subdivisions, openings brutally cut into the masonry and wilfully altered proportions of windows, meant that a restitution to an imagined original state was not an option. The new function as a public building implied the demand for legibility – people need to find their way around a library – and permeability, including wheelchair access to every corner of the attic. Besides the church, the attic was the single monumental constructive element, but in its existing form it was not fireproof. The state of the building required a strategic approach rather than a technical one, including conservation, restoration and entirely new and visibly contemporary elements. The design proposal of Korteknie Stuhlmacher Architecten departs from the principle of the acceptance of the structurally defining features: the walls (internally and externally), the openings, and the timber structure of the magnificent roof. The latter is without doubt the prime strategic choice: retaining the attic as an uninterrupted interior characterized by the repetition of wooden trusses, the design establishes a sense of the organization and scale of the four wings forming the courtyard. The decision was obvious, but it implied a serious technical complication, as it required the introduction of a new steel roof above the existing one to provide fire protection. The ingenuity of the addition, visible on the outside in the increased height of the tall dormers and supplying daylight for the attic space, is otherwise hidden. Placing the largest space at the top of the building constitutes an audacious reversal of the accepted logic of a public building: a space that had existed as a secret monumental interior, accessible only to a few people for many years, emerges as a breathtaking hall of significant size and structural definition. This strategy establishes the Predikherenklooster as a structure that in its scale and history represents an urban artefact as one of the primary elements and fixed points in the urban dynamic. It exists and persists as one of the markers of the city's history, and presents itself as a part of the collective memory of Mechelen.

If the roof, with its structure, is a fixed point in the firmament, the remainder of the Predikherenklooster is by comparison remarkably fluid, despite the thickness of its construction. There are walls with openings, enveloping four rectangular volumes, and as a notional yet void centre, there is the courtyard. Every change in the use of the building has left traces: what had been conceived as a religious institution with individual cells and a vast array of collective rooms for learning, praying and dining was seriously compromised with every change of use. The wide corridors, structured and adorned by their perspectival series of vaults with delicately chiselled baroque relief, establish a distinct architectural system for the circulation. Their importance and spatial coherence are a significant inheritance, because both movement and experience are structured by the combined effect of light filtering through the tall windows towards the courtyard and washing the modulated surface of the soffit; and also because of the apparent character as a space of passage – neither quite urban nor domestic, but indisputably public. The main staircases – one existing, the other new – participate in the construction of the building in the mind, a diagram that transcends the abstract and becomes a concrete, architectural figure.

Monumental accidents, furnishing the everyday

In the spaces along the periphery of the building, the various changes of use produced drastic alterations to the fabric, as partitions were erected, demolished, rebuilt and adjusted in step with

binnenruimte die jarenlang slechts voor een paar mensen toegankelijk was, groeit hier uit tot een adembenemende hal van een aanzienlijke omvang en met een kenmerkende structuur. Die strategie maakt van het Predikherenklooster een bouwwerk dat door zijn schaal en geschiedenis een stedelijk artefact wordt dat een van de belangrijkste elementen en vaste punten is in het dynamische stedelijke landschap. Het Predikheren is een gebouw dat de geschiedenis van de stad getekend heeft en blijft tekenen, het openbaart zich als een deel van het collectieve geheugen van Mechelen.

Als het dak en de dakconstructie een vast punt aan het firmament zijn, is de rest van het Predikherenklooster in vergelijking opvallend vloeiend, ondanks de dikte van zijn constructie. Muren met openingen omsluiten vier rechthoekige volumes, met de binnentuin als denkbeeldig maar leeg centrum. Elke verandering in het gebruik van het gebouw heeft haar sporen nagelaten: het gebouw dat ooit ontworpen werd als een religieuze instelling, met individuele cellen en een hele reeks ruimtes voor gemeenschappelijk gebruik, om in te studeren, te bidden of te dineren, werd sterk op de proef gesteld bij elke verandering van zijn functie. De brede gangen worden tegelijk gestructureerd en opgesmukt door een perspectivische opeenvolging van gewelven met fijn geciseleerde barokreliëfs. Ze vormen een uitgesproken architectonisch systeem voor de circulatie in het gebouw. Hun belang en ruimtelijke samenhang zijn een belangrijke erfenis, omdat zowel de beweging in als de ervaring van het gebouw gestructureerd worden door het dubbele effect van licht dat gefilterd door de hoge ramen op de binnentuin valt en het plafond van de gang accentueert. Het belang van de gangen zit ook in het feit dat ze duidelijke passages zijn – hun karakter is stedelijk noch huiselijk – maar ontegensprekelijk publiek. De hoofdtrappen, waarvan de ene al bestond en de andere nieuw is, dragen bij aan de mentale constructie van het gebouw als een diagram dat het abstracte overstijgt en een concrete, architecturale vorm aanneemt.

Monumentale accidenten en de inrichting van het dagelijks leven

In de perifere ruimtes hebben de verschillende functieveranderingen van het gebouw geleid tot ingrijpende wijzingen in het weefsel. Scheidingsmuren werden opgetrokken, gesloopt, opnieuw opgebouwd en aangepast aan elk nieuw regime. De sporen die deze veranderingen hebben nagelaten, overstijgen dan ook elke kunsthistorische categorie, beschrijving of definitie. Toch zijn net deze muren ook een van de onvoorziene ontdekkingen die Korteknie Stuhlmacher Architecten deden tijdens het bouwproces. Na een zachte reiniging van de muren kwam uit hun oppervlak plots de volledige wispelturige geschiedenis van het gebouw naar boven. Net als de zolder en de barokke gewelven zijn ook deze tableaus een erfenis, gevonden en gered door een conservatiebehandeling. De waarde van deze muren zou kunnen worden aangeduid met *Alterswert*, een begrip waarmee de twintigste-eeuwse Oostenrijkse auteur Alois Riegl de sporen van ouderdom en verval bij monumenten omschreef: 'De ouderdomswaarde (*Alterswert)* wordt nog meer geactiveerd door het effect dat ontstaat bij het vergaan van het oppervlak (verwering, patina), dat minder gewelddadig is en zich meer optisch dan haptisch toont, en ook door afgesleten hoeken en kanten en dergelijke, waardoor wordt geopenbaard hoe de natuur zich langzaam maar zeker, onophoudelijk en onweerstaanbaar oplost.'[2] Het is natuurlijk dichterlijke vrijheid om te verwijzen naar de natuurelementen bij het aanschouwen van de gehavende muuroppervlakken van het Predikherenklooster, maar het opent wel de poort naar andere literaire interpretaties. Het weelderige blauw en diepgroen van de oppervlakken, dat magisch opdoemde van achter lagen stof en losliggend pleisterwerk, belichamen de ontstaans-

every new regime. The traces left by these changes, therefore, are beyond and outside the categories of art-historical description or definition. Yet, exactly these walls also constitute one of the unpredicted discoveries of the process of the Korteknie Stuhlmacher Architecten project. As the walls were subjected to a gentle scrub, they emerged as surfaces onto which the building's entire volatile history had been grafted. Like the attic and the baroque vaults, these tableaux of use and change are inheritances, found and preserved by an act of preservation. If a value is attached to them, however, it would have to be what the Austrian writer Alois Riegl identified in the early twentieth century as the *Alterswert*, recording the traces of age and decay. As Riegl notes, 'the *Alterswert* becomes far more potent through the effect of the decomposition of the surface (effect, patina), which is less violent and more optically than haptically obvious, as well as through the worn corners and edges etc., revealing the inevitable, natural and therefore irresistible dissolving work of nature'.[2]

The reference to the elements, visible in the battered surfaces in the Predikherenklooster, is obviously poetic licence. It allows for other literary interpretations. For it is in their sumptuous blue and deep-green surfaces, which magically surfaced from behind layers of dust and loose plaster, that the narratives of creation and decay embodied and represented by the walls emerged. These narratives are conjectural and fictive, and will necessarily be charged by personal memories. The surfaces are clearly the product of a series of periods allowing no precise historical attribution. At the same time they appear as testimonies to the different systems of ecclesiastical and worldly power that shaped the building. And they evoke images of elusive landscapes waiting for figures to inhabit them.

Alois Riegl saw the modern cult of monuments as a force directed 'to perceive the monument not as a work of man but as a work of nature', thereby establishing a certain similarity between landscape painting and the care of old buildings.[3] On the walls of the Predikherenklooster, this observation finds an almost literal response. And yet it is emphatically *not* nature that produced the mural paintings, nor was it an artistic act, but a procedure. The action that most clearly expresses the presence of the past in the building is the product of non-intervention, of *not* covering what has been found. There is no need for figurative additions to understand that these surfaces have been touched by many hands that will forever remain anonymous and thus acquire a particular directness, like graffiti recording the emotional attachments of people one does not know, usually found in hidden corners. It would be naive, however, to assume that creation by procedure alone produces meaning. There is always a need for a formal context that allows the apparently accidental to be understood as the result of a premeditated act. The consciously non-authorial art production of the post-1945 neo-avantgardes, for example, relies on framing and a white-cube environment. A similar framing is also at work in this architectural proposal, as sharply precise lines provide the mounting that allows the surfaces, colours or scratches to develop their melancholy beauty of the fragment. This is a paradoxical operation: here the element of precision is, in fact, more intimate and closer to the ephemeral sphere of daily use than the scarred walls. The greatest perfection is found in the lining that turns itself into furniture and vice versa, almost like a surface of fabrics laid out inside a cave. It is in the very surface of the wooden wainscotings, of the bookcases and worktops, that the actual use settles, providing warmth and resting spaces for human bodies to sit, read, think and feel.

The conversion of the Predikherenklooster is not a compromise between restoration and conservation, but an intelligent resolution of the two. It incorporates new structural solutions like the steel roof and achieves technical innovations including balanced ventilation, the use of geothermic warmth, fire protection, floor heating and so on. Essentially, however, the architects' approach is guided by a continued interest in activating – possibly monumentalizing – the atmospheric potential of the old monastery, excavating and highlighting the spatial structure and its parts, the surfaces and the traces of use: the existing, preserved – history, recreated. Operations that have been present in the struggle between restoration and conservation for two cen-

geschiedenis en het verval van de wanden. Ze vertellen fictieve verhalen, zijn eerder gissingen, die opgeladen worden met persoonlijke herinneringen. De oppervlakken zijn duidelijk het resultaat van een opeenvolging van verschillende periodes en laten zich niet exact historisch duiden. Tegelijk getuigen ze van de verschillende kerkelijke en wereldlijke machten die het gebouw hebben vormgegeven en roepen ze beelden op van ongrijpbare landschappen die wachten om door figuren te worden bevolkt.

Alois Riegl zag de moderne monumentencultus als een kracht die erop gericht was 'om het monument niet als een werk van de mens te beschouwen, maar als een werk van de natuur', waarbij hij een vergelijking maakte tussen landschapsschilderkunst en de zorg voor oude gebouwen.[3] Op de muren van het Predikherenklooster wordt deze observatie haast letterlijk weergegeven. Toch is het hier niet de natuur die de muurschilderingen gemaakt heeft. Ze zijn evenmin het werk van een kunstenaar, maar wel het resultaat van een procedure. Datgene wat in het gebouw het duidelijkst het verleden uitdrukt, is het resultaat van een 'niet-ingrijpen', van de keuze om wat ontdekt werd niet te bedekken. Er zijn geen figuratieve toevoegingen nodig om te kunnen begrijpen dat deze oppervlakken aangeraakt werden door vele handen die voor eeuwig anoniem zullen blijven, waardoor ze een bijzondere directheid krijgen, zoals ook graffiti vaak in verscholen hoeken een emotionele band creëert met onbekenden. Het zou echter naïef zijn om te geloven dat enkel creatie vanuit een proces betekenis genereert. Er is altijd een formele context nodig die ervoor zorgt dat wat schijnbaar toevallig is, kan worden begrepen als het resultaat van een voorbedachte handeling. De betekenis van naoorlogse neo-avantgardekunst, die bewust de hand van de kunstenaar of auteur onderdrukt, is voor een groot deel afhankelijk van de context van de white cube-ruimtes waarin zij getoond wordt. Een gelijkaardige contextualisering vinden we terug in deze architectuur, waar de scherpe en precieze lijnvoering ervoor zorgt dat de oppervlakken, kleuren en krassen hun melancholische schoonheid, de schoonheid van het fragment, ten volle kunnen ontplooien. Dit is een paradoxaal gebeuren: de meest precieze elementen zijn immers intiemer verbonden met de vluchtigheid van het dagelijks gebruik van een gebouw dan de ruwe littekens op de muren. De grootste perfectie schuilt in de bekleding die overvloeit in de meubels en omgekeerd, als een doek die gedrapeerd is aan de binnenwanden van een grot. Ook het oppervlak van de houten lambriseringen, de boekenkasten en werktafels, waarop het effectieve gebruik zich ent, stralen warmte uit en zijn rustpunten voor menselijke lichamen, die er kunnen zitten, lezen, denken en voelen.

De omvorming van het Predikherenklooster is geen compromis tussen restauratie en conservatie, maar een intelligente verzoening van beide. Ze integreert nieuwe structurele oplossingen in het geheel, zoals het stalen dak, en gebruikt technische innovaties, waaronder balansventilatie, het inzetten van geothermische warmte, brandbeveiliging, vloerverwarming, enzovoort. De architecten hebben zich bij hun aanpak echter vooral laten leiden door hun niet-aflatende interesse in het activeren – en mogelijk zelfs monumentaliseren – van het atmosferische potentieel van het oude klooster. Als archeologen haalden ze alle fragmenten van de ruimtelijke structuur naar boven, accentueerden ze de oppervlakken en de gebruikssporen. Het bestaande werd bewaard, de geschiedenis opnieuw geschreven. Beide benaderingen spelen al twee eeuwen in de strijd tussen restauratie en conservatie en vinden hun plaats in het bibliotheekproject in Het Predikheren. Ze worden in deze context zowel uitgevoerd als omgekeerd: geschiedenis als een fictie van oorlog en vrede, van heiligen en engelen (maar ook van schurken), die niet door voorstellingen van een ingebeeld verleden wordt opgeroepen, maar wel door de strategie van het 'niet-ingrijpen', die veel krachtiger is door haar ongrijp-

turies have their place in the project for the library in the Predikherenklooster. They are, in this context, both established and reversed: history as a fiction of war and peace, of saints and angels (but also villains), which is evoked not by representations of an imagined past, but by a strategy of non-intervention that is all the more powerful for being elusive. It is this acceptance of the haunting presence of the past – literally visible in the scars and scratches – that allows an a-modern sense of fragile continuity and allows this building to be understood as a response to our perception of ourselves in this finite and endangered world.

1
Lieven Saerens, 'Mechelen: de Dossinkazerne, de moord op de joden', Jo Tollebeek, *België, een parcours van herinnering*, Bert Bakker, 2008, p. 237.

2
'Weit wirksamer gelangt jedoch der Alterswert durch die minder gewaltsame und mehr optisch als haptisch sinnfällige Wirkung der Zersetzung der Oberfläche (Auswirkung, Patina), ferner der abgewetzten Ecken und Kanten und dergleichen zur Geltung, wodurch sich zwar eine sichere und unaufhaltsame, gesetzliche und daher unwiderstehliche Auflösungsarbeit der Natur verrät.' Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus, Sein Wesen und seine Entstehung* (original publication: Braumüller, 1903) quoted from Norbert Huse (ed.), *Denkmalpflege, Deutsche Texte aus drei Jahrhunderten*, C.H. Beck, 1984, p. 136.

3
'So sehen wir den modernen Denkmalkultus mehr dahin drängen, das Denkmal nicht als Menschenwerk, sondern als Naturwerk zu betrachten und so erklärt sich auch die öfter gemachte Beobachtung, dass ihm von den Gebieten der modernen Kunst keine näher steht, als die Landschaftsmalerei.' Alois Riegl, 'Neue Strömungen in der Denkmalpflege' (original publication: *Mitteilungen der K.K. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, 1905), quoted from Norbert Huse (ed.), op. cit, p. 147.

baarheid. Het is deze aanvaarding van de beklijvende aanwezigheid van het verleden – dat zich letterlijk toont in de littekens en krassen – die een a-modern gevoel van fragiele continuïteit opwekt en ervoor zorgt dat het gebouw kan worden begrepen als een antwoord op hoe wij onszelf zien in deze eindige en bedreigde wereld.

1
Lieven Saerens, 'Mechelen: de Dossinkazerne, de moord op de joden', in: Jo Tollebeek, *België, een parcours van herinnering*, Bert Bakker, 2008, p. 237.

2
'Weit wirksamer gelangt jedoch der Alterswert durch die minder gewaltsame und mehr optisch als haptisch sinnfällige Wirkung der Zersetzung der Oberfläche (Auswirkung, Patina), ferner der abgewetzten Ecken und Kanten und dergleichen zur Geltung, wodurch sich zwar eine sichere und unaufhaltsame, gesetzliche und daher unwiderstehliche Auflösungsarbeit der Natur verrät.' Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus, Sein Wesen und seine Entstehung*, Braumüller, 1903, p. 24.

3
'So sehen wir den modernen Denkmalkultus mehr dahin drängen, das Denkmal nicht als Menschenwerk, sondern als Naturwerk zu betrachten und so erklärt sich auch die öfter gemachte Beobachtung, dass ihm von den Gebieten der modernen Kunst keine näher steht, als die Landschaftsmalerei.' Alois Riegl, 'Neue Strömungen in der Denkmalpflege' (originele uitgave: *Mitteilungen der K.K. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale*, 1905).

HET GEMEENSCHAPELIJKE MINIMUM

DE BIBLIOTHEEK EN HAAR LOTGEVALLEN

Vlad Ionescu

THE MINIMUM COMMON

THE LIBRARY AND ITS VICISSITUDES

Hij weet dat de boeken die hier voor hem bewaard worden hem zullen bijstaan in de vele moeilijke en zware periodes in zijn leven, dat ze zijn zelfvertrouwen zullen opkrikken, hem zullen leren dat kapitaal en arbeid geen tegengestelden zijn, maar wel van elkaar afhankelijk zijn en elkaar ondersteunen, dat ze hem in staat zullen stellen om blinde vooroordelen in de kiem te smoren en bedrog aan het licht te brengen en alles behalve de waarheid tot stof te herleiden.

Charles Dickens, speech tijdens de opening van de openbare bibliotheek van Manchester, 1852.

Het gemeenschappelijke minimum

Crisissen voeden nieuwe ideeën, maar het is steeds een uitdaging geweest om de economische situatie in lijn te brengen met het sociale leven: het begrip *Existenzminimum* kaderde binnen de rationale standaardisering van de leefomstandigheden na de verwoestingen van de Eerste Wereldoorlog, die een *minimum* aan comfort moest garanderen. De *minimumwoning* was het antwoord op een duidelijke vraag: hoe kon een minimum aan comfort – ruimte, lucht, licht en warmte – gedeeld worden met een maximum aan mensen?[1] Maar wanneer de economie op een mondiale schaal draait en gemeenschappen lokaal blijven, ontstaan nieuwe uitdagingen, zowel op ecologisch als op sociaal vlak.[2] Daarom moeten we ons vandaag de vraag stellen hoe we gemeenschappelijke ruimte kunnen voorzien voor zoveel mogelijk mensen. Met uitzondering van openbare wegen, parken en pleinen, wordt de gedeelde ruimte vaak het decor voor privé-initiatieven. Enerzijds zorgen de investeringen binnen een liberale maatschappij voor de voortdurende verplaatsing van productiecentra.[3] Anderzijds worden gemeenschappen nog steeds gedefinieerd door sterke lokale banden, die evolueren door de tijd. Individuen gaan over in gemeenschappen in de gedeelde publieke ruimte, niet enkel in parken of op pleinen, maar ook in openbare bibliotheken of concertgebouwen.

He knows that the books stored here for his behoof will cheer him through many of the struggles and toils of his life, will raise him in his self-respect, will teach him that capital and labour are not opposed, but are mutually dependent and mutually supporting – will enable him to tread down blinding prejudice, corrupt misrepresentation, and everything but the truth, into the dust.

Charles Dickens, Speech for the opening of the Manchester Public Library, 1852

The Minimum Common

Crises foster new ideas, but the adaption of economics to social circumstances has been a constant challenge: following the ravages of WWI, the notion of *Existenzminimum* represented the rational standardization of living conditions that could guarantee a *minimum* of comfort. The *minimum dwelling* was the answer to a clear question: how to share a minimum amount of comfort – space, air, light and heat – with a maximum number of people?[1] But when economics operates on a *global* level and communities remain *local*, different challenges emerge, both ecological and social.[2] Hence the question today is how to provide a common space to a maximum number of people? Except for circulation, parks and squares, shared space is often subordinated to private initiatives. On the one hand, in a liberal society, investments constantly shift their production centres.[3] On the other hand, communities are still defined by strong local ties that develop in time. The step from individuals to communities takes place in shared public spaces – not just parks and squares, but also public libraries and concert halls.

Echoing the *minimum dwelling,* let's use the term *Minimum Common* to designate the places that a community needs in order to represent itself as something more than the sum of its members. Public libraries have always been a privileged part of this *Minimum Common* because they embody a basic goal of a community: knowledge is not there for a privileged group, but for everyone to share, acquire, debate and expand. Since its early days, the library has essentially been a social programme: you are here to work on your knowledge, and knowledge

Laat ons naar analogie met de *minimumwoning* kiezen voor de term *gemeenschappelijk minimum* om te verwijzen naar de plaats die een gemeenschap nodig heeft om meer te kunnen zijn dan de som van haar delen. Openbare bibliotheken hebben steeds een bevoorrechte plaats ingenomen in dit *gemeenschappelijke minimum*, omdat ze een van de basisbetrachtingen van een gemeenschap belichamen, namelijk dat kennis er niet moet zijn voor een bevoorrechte groep, maar door iedereen moet worden gedeeld, bediscussieerd en uitgebreid.

De bibliotheek heeft sinds haar ontstaan een sociale insteek gehad. Mensen kunnen er hun kennis uitbreiden en die kennis wordt er steeds meer onderbouwd wanneer ze op de proef gesteld wordt, bevraagd en gedeeld wordt. De bibliotheek is dus een deel van het gemeenschappelijke minimum dat iedere vrije mens aanbelangt. De oude Grieken waren zich hier erg van bewust: voor hen was het doel van het leven niet om te werken als een slaaf, maar om tijd te hebben voor onderricht en debat, en het ellendige najagen van rijkdom en veiligheid te overstijgen.

Een groeiende leesgemeenschap

De architectuur van de bibliotheken veranderde samen met de uitbreiding van het aantal mensen dat kon lezen en schrijven. Hun ruimtelijke transformatie kan niet worden losgekoppeld van het feit dat kennis steeds meer kon worden gedeeld met een exponentieel groeiend publiek. Tijdens de renaissance deelden alle vooraanstaande families hun boekencollectie met de gemeenschap die ze trachtten te verbeteren. Palla Strozzi, een machtige bankier en de rivaal van de invloedrijke Cosimo de'Medici, schonk zijn collectie aan de abdij van Santa Giustina (Padua). Michelangelo ontwierp de legendarische Biblioteca Laurenziana voor de collectie van de Medici's, maar de mecenas van dit project, Paul Clemens VII, deelde zijn boeken met de universiteitsbibliotheek.[4] Voor de humanisten van de renaissance, die rijk en invloedrijk, religieus en gecultiveerd waren, was de openbaarheid van de bibliotheek een middel waarmee ze hun macht konden omzetten in cultuur. Waarlijk macht hebben betekent de wereld kunnen veranderen ten goede van de gemeenschap.

De eerste echte openbare bibliotheek was de Biblioteca Angelica in Rome, een initiatief van bisschop Angelo Rocca, die een grote collectie schonk aan het augustijnenklooster. In 1609 werd ze de eerste openbare bibliotheek en die functie heeft ze vandaag nog steeds. Zodra bibliotheken openbaar werden, werd er steeds meer gelezen. Daardoor groeiden ook de collecties aan en moest de architectuur zich aanpassen. In de zeventiende eeuw was voor de wiskundige en filosoof Leibniz het optimaal en compact ter beschikking stellen van waardevolle (wetenschappelijke) kennis, in kleine volumes en op één plaats, een essentiële uitdaging voor de bibliotheek. Slechts een minderheid kon destijds lezen, dus wendde hij dit principe aan als basis voor het ontwerpen van bibliotheekinterieurs.

Ook al konden in de achttiende eeuw grotere groepen 'burgers' in Parijs lezen, het zou tot in de negentiende eeuw duren vooraleer 'lezen' als functie het ontwerp van openbare bibliotheken zou bepalen en de Westerse maatschappij zou hervormen. De vrouw, de arbeider en het kind worden dan de nieuwe lezers. Overal ter wereld groeit de 'leesgemeenschap'. Sociale emancipatie is ondenkbaar zonder bibliotheken waar individuen ideeën van gelijkgestemden vinden in de boeken, de kranten en op de pamfletten die ze lezen. De 'elites' zouden de revolutionairen van 1848 beschuldigd hebben van het verspreiden van subversieve literatuur. In zijn openingsspeech in Manchester, in 1852, pleitte Charles Dickens ervoor dat de bibliotheek een brug moest vormen tussen de arbeidersklasse en de hogere stand.[5]

Dat een bibliotheekontwerp een efficiënte verdeling van de ruimte inhoudt, komt dus omdat gegronde kennis zelf altijd een *publieke* dimensie

is more than belief when it is tested, questioned and shared. Hence, it is (a) *common* that concerns every free human being. The ancient Greeks were quite aware of this: the goal of life is not to work like a slave, but to have the time for education and debates, to overcome the miserable pursuits of life, riches and safety.

A growing reading community

When the reading and writing public expands, the architecture of libraries changes as well. Their spatial transformation is inseparable from the act of sharing knowledge with an exponentially growing public. During the Renaissance, all powerful families shared their book collection with the communities they tried to improve. Palla Strozzi, a powerful banker and a rival of the influential Cosimo de' Medici, donated his collection to the Abbey of Santa Giustina (Padua). Michelangelo designed the legendary Biblioteca Laurenziana for the Medici book collection, but the patron, Pope Clement VII, also shared it with the university library.[4] For the Renaissance humanists – rich and influential, religious and cultivated – the library's public character was a way of converting power into culture. To be truly powerful meant that you could change the world for the common good.

The first actual public library was the Biblioteca Angelica in Rome, the initiative of Bishop Angelo Rocca, who donated a large collection to the Augustinian monastery. In 1609 it became the first public library, a function which it still performs today. Reading slowly expanded when libraries become public, so collections grew larger and their architecture had to be altered. By the seventeenth century, the mathematician and philosopher Leibniz thought about the space of libraries strictly in terms of the optimal access to valuable (scientific) information, Leibniz's prime concern being that the information should be published in small volumes. At the time, only a minority could actually read, but the partition of space and the compression of information motivated the design of library interiors.

Even though larger masses of 'citizens' read in Paris in the eighteenth century, it is in the nineteenth century that reading would design the public library and reshape Western society. Women, workers and children were the new readers; 'reading societies' multiplied all over the world. Social emancipation is inconceivable without libraries where individuals could find common denominators in the books, newspapers and pamphlets that they read. Allegedly, the 'elites' blamed the 1848 revolutions on the spreading of subversive literature. In his 1852 opening speech in Manchester, Charles Dickens passionately argued that the public library was meant to bridge the gap between the working class and the upper class.[5]

Therefore, if library design entails an efficient partition of space, it is because valid knowledge itself has always had a *public* dimension. When reading becomes a common practice, more knowledge is generated and this knowledge requires a minimal common space where it can be stored and shared. In this sense, the public library is a progressive social programme with two generic goals: firstly, the emancipation of the lower classes by giving them a space where they can recognize themselves as a community; secondly, their protection from becoming slaves to routine work, disinformation and simplistic consumerism. An optimistic Dickens argued that reading would keep the working class from 'blinding prejudice' and 'corrupt misrepresentation'. Both rich and poor can meet on a minimal common ground when they access the same books and journals.

Just read on

Reading and debating emancipates communities – this is arguably one of the few points on which both liberal and communist societies agreed. England's Public Library Act of 1850 introduced a local tax of 1 penny in order to facilitate the free access to knowledge, 'knowing no sect, no party, no distinction; nothing but the public want and the general good'.[6] Later, Alexander Rodchenko's *Worker's Club*, presented at the 1925 International Exhibition in Paris, had a similar ambition. Access to, and especially *time* for, reading and debate were seen as the engine of social cohesion and general education.

Hence, the public library was never just a larger book collection, but a space where communities

heeft gehad. Wanneer lezen een gangbare praktijk wordt, wordt meer kennis gegenereerd, en deze kennis vereist een gemeenschappelijk minimum waar ze kan worden bewaard en gedeeld. In die zin heeft de openbare bibliotheek een progressief sociaal programma met twee algemene doelstellingen: ten eerste de emancipatie van de lagere klassen, door hen een ruimte te geven waar ze zichzelf kunnen herkennen als een gemeenschap, en ten tweede hen ervan weerhouden slaaf te worden van routinewerk, desinformatie en simplistisch consumentisme. Een optimistische Dickens argumenteerde dat lezen de arbeidersklasse zal beschermen tegen 'blinde vooroordelen'. Rijk en arm ontmoeten elkaar op een minimale gelijke hoogte wanneer ze dezelfde boeken en tijdschriften raadplegen.

Lees gewoon verder

Lezen en debatteren emancipeert gemeenschappen. Dit is wellicht een van de weinige inzichten die liberale en communistische samenlevingen met elkaar deelden. In Engeland introduceerde de Public Library Act van 1850 een lokale belasting van 1 penny om vrije toegang tot kennis mogelijk te maken, 'gezindheid, partij noch onderscheid kennend; niets dan de publieke behoefte en het algemene welzijn'.[6] Later had Alexander Rodtsjenko een gelijkaardige ambitie met zijn *Arbeidersclub*, die hij toonde op de *Exposition Internationale des Arts Décoratifs et Industriels Modernes* in Parijs, in 1925. Toegang tot en vooral tijd voor lezen en debatteren werd gezien als de motor achter sociale cohesie en algemene educatie.

De openbare bibliotheek was dus nooit louter een grote boekenverzameling, maar ook een ruimte waar gemeenschappen zichzelf verder konden ontwikkelen. Vandaag, in een tijd waarin informatie digitaal wordt overgedragen, is de openbare bibliotheek van de toekomst een instelling die potentiële vaardigheden naar boven moet brengen en moet beschermen (Martha Nussbaum). Hoeveel informatie mensen ook hebben, het is belangrijk te leren wat ze waard is. Het is nog steeds door te lezen, te debatteren en door dingen te maken dat individuen hun verbeelding en geheugen ontwikkelen. Sociale media sturen ons 'profiel' naar anderen, maar het is op de eigenlijke 'agora' dat mensen naar elkaar leren luisteren en leren debatteren. Verder leren mensen in workshops niet enkel hoe ze objecten moeten maken, maar ook hoe ze moeten focussen, hoe ze zich moeten aanpassen aan verschillende situaties en hoe ze kunnen improviseren.

De ruimtelijke verdeling van de openbare bibliotheek verschilt van die van de wetenschappelijke bibliotheek. De gespecialiseerde wetenschappelijke bibliotheek is ontworpen om geconcentreerde studie te faciliteren en om een exhaustieve hoeveelheid informatie optimaal ter beschikking te stellen. De openbare bibliotheek daarentegen moet tegemoetkomen aan de brede interesses van de gemeenschap en ontmoetingen aanmoedigen. Vooral vandaag, nu mensen hun smartphones gebruiken om 'sociaal' te zijn in hun eentje, is het binnenplein van Het Predikheren een genereus platform voor menselijke ontmoetingen. Ook de circulaire rondgang van de benedenverdieping accentueert de menselijke factor: de openbare bibliotheek herinnert ons eraan dat 'menselijke relaties in de eerste plaats relaties tussen mensen zijn'. Er zijn weliswaar *ook* machines te vinden, maar de bibliotheek is geen 'wereld vol machines waarin men ook wel eens medemensen kan vinden'.[7]

Het is dus niet verwonderlijk dat dit de enige overgebleven inscriptie op een Atheense bibliotheek is: 'De openingstijden zijn van 'het eerste tot het zesde uur' en 'het is verboden om werken mee te nemen uit de bibliotheek".[8] Als deel van het gemeenschappelijk minimum heeft de bibliotheek altijd enkele fundamentele voorwaarden hooggehouden: iedereen is welkom, als het licht is en als de inhoud gerespecteerd wordt. Op een balk onder het dak van de bibliotheek van Mechelen staat te lezen: 'Niet

could work on their own development. Nowadays, when information is transmitted digitally, the future public library has become an institution meant to create and protect capabilities (Martha Nussbaum). Regardless of how much information we have, people need to learn what it is worth. It is still in the act of reading, debating and making things that individuals develop their imagination and memory. Social media sends our 'profile' to others, but it is in the actual agora that people learn how to listen to each other and debate. Also, workshops do not just teach people how to make artefacts, but also how to focus, adapt to different situations and improvise.

Compared to the scientific library, the spatial distribution is different in the public library. The specialized scientific library is designed for concentrated study and optimal access to an exhaustive amount of information. The public library caters for the broad interest of the community and encourages encounters. Especially nowadays, when people use smartphones to 'socialize' in solitude, the inner courtyard of The Predikheren can provide a generous stage for human encounters. The ground floor's circular movement too highlights the human factor – the public library reminds us that 'human relations are primarily still relations towards humans' where one can *also* find machines, and not a world of machines where one can also find fellow humans.[7]

No wonder then that the only remaining inscription of an Athenian library reads 'the opening times are "from the first to the sixth hour" and that "it is forbidden to take works out of the library"'.[8] As a minimum common, the library has always facilitated some fundamental conditions: everybody is welcome, if there is light and if they respect its contents. Underneath the roof of Mechelen's library, we read on a beam: 'No Smoking'. The goal of the contemporary library is to expand the facilities with which it started: besides protecting the reader in a silent *studiolo*, the library has recently become an adaptable workspace. Not just a room where people read, but a place where the community works on itself in spaces reserved for debate, workshops and dialogue.

The integration of different activities in the traditional programme of the library has already been documented. What has not been stressed enough, however, is the fact that the library protects these activities because they are essential to the life of the mind. Just as the gym caters to the body, the library fosters attentive reading, careful listening habits and an active memory. In this regard, Korteknie Stuhlmacher Architecten has provided an intelligent distribution of the main activities: reading, meeting and the shared collection. Their design emphasizes the public aspect of the library and addresses 'reading' as a complex activity requiring different spaces. The ground floor becomes mainly a space of meeting and debate, an agora. Reading can in principle take place anywhere, but the reserved spaces for the attentive reading are arranged separately.

Reinventing the library means accepting that the institution is no longer a large archive of books, journals, records and CDs. Digitization has changed forever the access towards information and will continue to do so. Digital collections compress more information than ever, so Leibniz's dream has come true: knowledge is easily stored and instantly shared. Nevertheless, the fact that people access knowledge digitally has nothing to do with the value of reading or with the public libraries. Facebook's data centre in Princeville is one of those colossal archives yet it is just a large 'serving space' that does not signal any post-human condition.[9] Saying that the digital archive is taking over humanity is as true as saying that if I purchase a high-tech fridge, I will become a great cook. The transition from storing food to becoming a chef is analogous to the transition from storing information to becoming a reader.

The library is there so that readers can transform *information* into *insight* through careful reading, creative activities and a space for debate. Regardless of the digital world, a reader still has 24 hours a day and a limited amount of time and attention. In the new library, the screen is not so much an enemy[10] as an overestimated ally. It neither helps us read better nor does it increase our insight into the world. Arguably, it is a technological outcome of, in the words of Paul Valéry, a 'modern man that no longer

roken'. Het doel van de hedendaagse bibliotheek is om de voorzieningen uit te breiden in functie van datgene waarmee het allemaal begon: naast het beschermen van de lezer in een stille *studiolo* is de bibliotheek sinds kort ook een flexibele werkruimte geworden. Ze is niet enkel een plaats waar mensen lezen, maar waar gemeenschappen aan zichzelf werken in ruimtes die bestemd zijn voor debat, workshops en dialoog.

De manier waarop verschillende activiteiten geïntegreerd werden in de traditionele opzet van de bibliotheek is reeds gedocumenteerd. Maar wat nog niet genoeg benadrukt werd, is het feit dat de bibliotheek deze activiteiten ook beschermt, omdat ze essentieel zijn voor het geestelijke welzijn. Zoals fitness voorziet in de behoeften van het lichaam, zo zorgt de bibliotheek voor de geest. Ze biedt een plek waar met aandacht kan worden gelezen, waar zorgvuldig luisteren wordt aangemoedigd en een actief geheugen wordt getraind. Vanuit dit oogpunt zorgde Korteknie Stuhlmacher Architecten voor een intelligente verdeling van de hoofdactiviteiten: lezen, elkaar ontmoeten en het delen van de collectie. Hun ontwerp benadrukt het publieke aspect van de bibliotheek en beschouwt 'lezen' als een complexe activiteit die verschillende ruimtes vereist. De benedenverdieping is vooral een plek voor ontmoetingen en debat: een agora. Lezen kan in principe overal, maar de ruimtes die hiervoor specifiek ter beschikking worden gesteld kregen een plaats apart.

Om de bibliotheek te kunnen heruitvinden moet je aanvaarden dat de instelling niet langer een groot archief van boeken, tijdschriften, platen en cd's is. De digitalisering heeft de manier waarop we toegang krijgen tot informatie voor altijd veranderd en zal die blijven veranderen. De digitale collecties brengen meer informatie op één plaats samen dan ooit tevoren, dus Leibniz' droom is uitgekomen: kennis wordt eenvoudig bewaard en onmiddellijk gedeeld. Niettemin staat het feit dat mensen digitaal toegang hebben tot kennis los van de waarde van lezen of van de openbare bibliotheken. Het datacentrum van Facebook, in Princeville, is zo'n kolossaal archief, maar toch is het niet meer dan een grote 'serverruimte' die geen blijk geeft van enige 'posthumanistische' toestand.[9] Zeggen dat het digitale archief de mensheid zal overnemen, is als zeggen dat ik een topchef zal worden als ik een hoogtechnologische koelkast koop. Oorzaak en gevolg kloppen hier niet. Een topchef word je niet doordat je goed bent in het bewaren van eten en net zomin word je een lezer doordat je gemakkelijk toegang hebt tot veel informatie. Om een goede lezer te worden zijn aandacht, verbeeldingskracht en het trainen van een goed geheugen noodzakelijk.

De bibliotheek is de plek waar lezers informatie kunnen omzetten in inzicht door aandachtig te lezen, deel te nemen aan creatieve activiteiten en gebruik te maken van de ruimte waar kan worden gedebatteerd. Los van de digitale wereld waarin hij leeft, telt de dag van de hedendaagse lezer nog steeds slechts 24 uur, heeft hij weinig tijd en een beperkt concentratievermogen. In de nieuwe bibliotheek is het scherm niet zozeer een vijand[10] maar eerder een overschatte bondgenoot. Het helpt ons niet om betere lezers te worden en verbetert al evenmin ons inzicht in de wereld. Wellicht is het technologische resultaat van de 'moderne mens die niet langer werkt aan wat niet kan worden ingekort' (Paul Valéry).[11] Informatie kan digitaal gecomprimeerd worden, maar inzicht vereist tijd, aandacht, geheugen, verbeelding en geduld. De digitale wereld beïnvloedt wel het soort informatie waar we toegang tot krijgen, maar hij heeft slechts een bescheiden impact op onze inzichten.

Het idee van encyclopedische kennis compact te willen samenbrengen in een ruimte lag aan de basis van het bibliotheekontwerp sinds de zeventiende eeuw. De Bodleian Library (Oxford) is een vroeg voorbeeld van deze betrachting. De ruimtelijke indeling is aangepast aan de gestage ontwikkeling van de boekdrukkunst: al tegen het midden van de zes-

works at what cannot be abbreviated'.[11] Information can be digitally compressed but insight demands time, attention, memory, imagination and patience. The digital world does impact the kind of information we access, but it still has a modest impact when it comes to insight.

The idea of compressing encyclopedic knowledge into a single space has motivated the design of libraries since the seventeenth century. The Bodleian Library (Oxford) is an early testimony of this ambition. The spatial arrangement is adapted to the steady development of printing: by the mid sixteenth century already, the printers of Northern Europe are quite active. The rococo libraries of the eighteenth century (such as St. Gallen and Weimar) were fitted within a bombastic decorum, but their shelves were well-adapted to smaller volumes. This encyclopedic figure of the library space, the optimal access to books on shelves, would motivate the modern library throughout the nineteenth and twentieth centuries. The first truly modern architectural interior is to be found in the famous iron stacks of Henri Labrouste's *Bibliothèque Nationale* (1858–68), its functional shelves of 2.3 m accessible to any worker and representing the absolute compression of knowledge.[12]

The twentieth-century library emulates this archival spatial setting with a social programme where the functional shelves are mixed with casual meeting spaces. From the library of Seattle to De Krook in Ghent, the library has become a more or less successful salon where access to knowledge is as important as feeling like in an airport lounge or a covered public square. Korteknie Stuhlmacher Architecten discovered a different advantage in The Predikheren. They did not just turn it into a public living room, but showed the public that this space can provide them with experiences that can develop their attention, imagination and memory. The new design discloses the ability of this reclusive monastic space both to mediate knowledge *and* to increase attention, to bring people together *and* to cherish silence, to move around the main corridor *and* to enjoy the promising box room in the attic. Other than the library as foreseeable public square, The Predikheren also suggests to the community that there is something valuable in silence and domesticity.

Adaptations

It would be tempting to call The Predikheren a 'palimpsest', but the metaphor would only add some poetic license to a simple truth: like a parchment on which different texts have been written, buildings combine different adaptations of its space and function. Yet the important thing about palimpsests and buildings is the *time* that has passed between the various layers of texts written on them. This factor says a lot about the value of the preceding and the subsequent text, about the previous and the future programme. The fascinating thing about The Predikheren is the pace at which it has been transformed: built between 1650 and 1720, its religious vocation lasted only 50 years because after the French Revolution it was quickly adapted to military ends, as a barracks, hospital and depot. From 1975 until its current transformation, it remained a ruin that increased the 'age value' of Mechelen. Compared to other adaptations, the monastery was built during a period of radical cultural transformations, almost directly disturbed by the restless upheavals of revolutions. About 1250 years passed between the building of Diocletian's baths in Rome and their transformation by Michelangelo into the sublime *Santa Maria degli Angeli e dei Martiri.*

Adaptations are as old as architecture because people have often started out from given structures. Only recently has adaptive reuse become a specialization that researches blasé truisms like the 'spirit of the place' while trying to 'emulate' the old to the building's new 'atmosphere'. This formalist gesture secures the aspect of reused buildings, increases their heritage value and may please art historians and architectural tourists. From this perspective, adaptations standardize the use of old buildings[13]: the church becomes an oasis of reflection and the factory a museum of contemporary art. The recent search for models of adaption is the result of the modern heritage industry that was caught in a predictable tension: since heritage cherishes the past and modernity only has time for the future, adaptations of architecture had to follow.

tiende eeuw zijn de drukpersen uit Noord-Europa behoorlijk actief. De rococobibliotheken van de achttiende eeuw, zoals die van Sankt Gallen of Weimar, zien er erg bombastisch uit, maar hun rekken zijn goed aangepast aan kleinere volumes. Dit encyclopedische beeld van de bibliotheekruimte en het steeds optimaliseren van de toegang tot de boeken in de rekken, zal ook het uitzicht van de moderne bibliotheek bepalen in de negentiende en de twintigste eeuw. De *Bibliothèque Nationale* (1858-68) was de eerste bibliotheek die een echt modern, architecturaal interieur kreeg met de beroemde ijzeren boekenrekken van Henri Labrouste. Haar functionele rekken van 2,3 meter hoog zijn toegankelijk voor iedereen en belichamen volledig de idee om kennis compact bijeen te brengen.[12]

De twintigste-eeuwse bibliotheek heeft een ruimtelijke indeling die niet alleen vertrekt vanuit haar bewaarfunctie, maar die ook focust op haar sociale taak: naast het optimaal bewaren van media krijgen ook ontspannings- en ontmoetingsruimtes een plaats. Van de bibliotheek van Seattle tot De Krook in Gent: de bibliotheek is er min of meer in geslaagd om een salon te worden waar de toegang die ze biedt tot kennis even belangrijk is geworden als het gevoel dat ze evenaart van in een luchthavenhal te zijn, of op een overdekt publiek plein. Korteknie Stuhlmacher Architecten hebben nog een ander voordeel ontdekt in Het Predikheren: ze hebben deze plek niet enkel omgetoverd tot een publieke woonkamer, maar tonen het publiek ook dat ze er ervaringen kunnen opdoen die hen helpen om hun concentratie, verbeelding en geheugen aan te scherpen. Hun nieuwe ontwerp onthult het potentieel van deze afgezonderde, monastieke ruimte waar je tegelijk in gedachten verzonken kan zijn én je aandacht kan verscherpen, waar mensen samenkomen én de stilte kunnen koesteren, waar je in de centrale gang kan rondwandelen én kan genieten van de veelbelovende bewaarplaats op zolder. Het Predikheren is een bibliotheek die een openbaar plein voorziet, maar de gemeenschap ook toont dat er iets waardevols schuilt in stilte en huiselijkheid.

Herbestemming

Het is verleidelijk om Het Predikheren een 'palimpsest' te noemen, maar deze metafoor zou niet meer doen dan een eenvoudige waarheid verpakken in poëzie: zoals op een stuk perkament verschillende teksten werden geschreven, is een gebouw een opeenstapeling van verschillende aanpassingen aan de ruimte en wijzigingen van functie. Maar het belangrijkste aan palimpsesten en gebouwen is de *tijd* die verstrijkt tussen de verschillende lagen 'tekst' die erop geschreven werden. Deze factor zegt veel over de waarde van de voorgaande en volgende tekst, over het vorige en het toekomstige programma. Het fascinerende aan Het Predikheren is het tempo waarmee het gebouw is getransformeerd. Het werd opgetrokken tussen 1650 en 1720. Zijn religieuze roeping duurde slechts vijftig jaar, want na de Franse Revolutie werd het snel aangepast in functie van militaire doelen en kwamen er barakken, een hospitaal en een depot. Van 1975 tot haar huidige transformatie bleef het gebouw een ruïne die de 'ouderdomswaarde' van de stad Mechelen verhoogde. In vergelijking met andere periodes waarin het gebouw werd herbestemd, was de periode waarin het klooster werd gebouwd er een van radicale culturele omwentelingen, die bijna onmiddellijk werden verstoord door de woelige opstanden van de revolutie. Ongeveer 1250 jaar gingen voorbij tussen het bouwen van Diocletianus' baden in Rome en het moment waarop ze door Michelangelo werden omgevormd tot de sublieme *Santa Maria degli Angeli e dei Martiri*.

Het aanpassen van gebouwen is zo oud als de architectuur zelf omdat mensen vaak vertrokken van een gegeven structuur. Slechts recent is herbestemming een specialisatie geworden waarbinnen hoogdravende clichés

Alternatively, emphasizing the redesign of the new *function* of old buildings could be a pertinent alternative to the current adaptive reuse machine. Adaptation is, after all, the core function of architecture, starting with the adaption of nature to human life. The adaptation of buildings has always mirrored the values of a given community and the concern with the heritage value is symptomatic for the recent stages of the Western world. Concerned with their survival, communities adapted buildings pragmatically: Diocletian's palace in Split was adapted into housing quite fast after the emperor's abdication. In the eleventh century, the Colosseum was turned into a workspace, living space and storage area. The citadel of the powerful Frangipani family also claimed the space and transformed the arch of Septimius Severus into a defensive tower.[14] But there are also buildings that lack any art-historical 'aura' and some communities are faced with more serious problems than – as Pérez-Gómez rightly warns against – turning their city into a postcard.[15] However, in medieval times, the church was the authority that shaped and protected the purpose of the community. The challenge nowadays is whether the community itself will have the authority to determine its public spaces and use them for common goals. Among these common places, the public library, the flag-bearer of an Enlightened Europe, seems to have a privileged position. The Predikheren is an interesting adaptation because its design focuses on the complex nature of social encounters and information.

Layers

Mechelen's new library consists of a series of zones tailored to various functions. The design provides the specific conditions for various activities. The *near* zone is around the garden and the church, and is a place for meetings. The *middle* zone is dedicated to large book collections. The *deep* zone is dedicated to research and occupies the previous library of the monastery. The collection is organized by theme, but the library space is distributed around the activities that the library will facilitate: reading and making, meeting and debating. In The Predikheren, this gradation of activities revolves around the spatial conditions that people need: from the

retreat in silence to the buzzing hum of voices, from the dynamic circulation of the ground floor to the intimate *studiolo* upstairs, framed by the large windows. The interior design consists in a distribution of zones that resemble the protective 'enclave' of a concentrated St Jerome[16] or social encounters reminiscent of a Dutch seventeenth-century church interior.

For Korteknie Stuhlmacher Architecten, adaptation is an opportunity to generate new social interactions. Millennials are digitally active, and yet they adamantly choose to work in public spaces. As housing in cities becomes smaller, the social value of the library has increased because it functions like a civic 'living room', the 'hub' of a community.[17] Mechelen's library can become an urban hub, a generous spatial scenography for the 'public interior' (Mark Pimlott). Screen and doors divide its internal access areas, yet this the architecture is felt like a superposition of (semi-)public space, the library *and* the agora.

The Predikheren consists of layers of history made visible in different areas of its new interior: abstract expressionist coats of paint were archeologically discovered, secured and presented as the material memory of the building. For Korteknie Stuhlmacher Architecten, adaptive reuse means unveiling the life of the building, showing its material aspect and 'arranging' activities rather than radically changing the spatial set-up. Like an intelligent parent, the architect knows that adaptations do not require rules as much as gestures that enable future activities. The interior of Mechelen's new library works on the basis of arrangements and not on directives; it feels like a stage design that furthers the existing scenography, a continuity that is essentially material: there is a sharp gradation between the old beams and the new wooden additions, stairs and bookshelves.

This adaptation responds to the equally layered functioning of the new library which no longer merely stores information but stages activities: listening, reading, debating, making and meeting. For Korteknie Stuhlmacher Architecten, successful adaptive reuse means that it is the community that determines its own fate. This is the *Minimum Common,* like the *res* in *res publica,* a thing of pub-

worden onderzocht, zoals ‘de ziel van een plaats’ en de nieuwe ‘sfeer’ van het gebouw die de oude moet ‘oproepen’. Deze formalistische benadering legt het perspectief van waaruit herbestemming wordt bekeken vast, ze verhoogt de erfgoedwaarde van gebouwen en zal wellicht kunsthistorici en architectuurtoeristen behagen. Door deze zienswijze wordt het gebruik van oude gebouwen gestandaardiseerd:[13] de kerk wordt een oase voor reflectie en de fabriek een museum voor hedendaagse kunst. De recente zoektocht naar aanpassingsmodellen is het resultaat van het voorspelbare spanningsveld waarin het moderne industriële erfgoed zich bevindt: aangezien erfgoed het verleden koestert en de moderniteit enkel tijd heeft voor de toekomst, moest herbestemming van de architectuur wel volgen.

Wat echter een goed alternatief kan zijn voor de huidige ‘herbestemmingsmolen’ is om bij het herbekijken van oude gebouwen de nadruk te leggen op de nieuwe functie ervan. Adaptatie is uiteindelijk de kernfunctie van architectuur, ze vertrekt immers vanuit het aanpassen van de natuur aan het leven van de mens. De manier waarop gebouwen worden aangepast weerspiegelt steeds de waarden van een bepaalde gemeenschap, en het belang dat wordt gehecht aan erfgoed is een symptoom van de recente fases waarin de Westerse wereld zich bevindt. Vanuit de wens gebouwen te bewaren, hebben gemeenschappen ze pragmatisch aangepast: het paleis van Diocletianus in Split werd vrij snel na diens afzetting als keizer aangepast aan huisvesting. In de elfde eeuw werd het Colosseum omgevormd tot werk-, woon- en opslagruimte. Bovendien plaatste de machtige familie Frangipani er een citadel, waarvoor ze de Boog van Septimus Severus omvormde tot een verdedigingstoren.[14] Maar er zijn ook gebouwen die geen enkel kunsthistorisch ‘aura’ hebben en sommige gemeenschappen moeten andere problemen het hoofd bieden en hebben geen tijd om na te denken over hoe ze hun stad in een post-

kaart moeten veranderen.[15] In de middeleeuwen was de kerk de autoriteit die het doel van een gemeenschap vormgaf en beschermde.

De uitdaging vandaag is de gemeenschap zelf de macht te geven om te bepalen wat er met haar publieke ruimte gebeurt en hoe ze die kan inzetten voor gemeenschappelijke doeleinden. De bibliotheek, de vaandeldrager van een Verlicht Europa, lijkt binnen de gemeenschapsplaatsen een bevoorrechte positie in te nemen. Het Predikheren is op een interessante wijze herbestemd omdat haar ontwerp focust op de complexe aard van sociale ontmoetingen en informatie.

Lagen

De nieuwe bibliotheek van Mechelen telt een aantal zones die zijn aangepast aan haar verschillende functies. Het ontwerp houdt rekening met de specifieke omstandigheden die verschillende activiteiten vereisen: de *nabije* zone bevindt zich rond de tuin en de kerk en is een ontmoetingsplaats. De *middelste* zone is gewijd aan de grote boekencollectie. De *diepe* zone is gewijd aan onderzoek en bevindt zich op de plaats waar vroeger de kloosterbibliotheek was. De collectie is gerangschikt op thema, maar de bibliotheekruimte is ingedeeld volgens de activiteiten die de bibliotheek faciliteert: lezen en maken, ontmoeten en debatteren. In Het Predikheren bepalen de ruimtelijke condities die mensen nodig hebben de overgangen tussen de activiteiten: men kan zich in stilte terugtrekken of zich begeven tussen een zacht gezoem van stemmen, men kan wandelen in de dynamische rondgang op de benedenverdieping of de rust opzoeken in de intieme *studiolo* boven, omkaderd door grote raampartijen. Binnen is Het Predikheren in zones verdeeld, waarvan sommige doen denken aan de beschermende ‘enclave’ van een geconcentreerde Heilige Hiëronymus[16] en andere sociale ontmoetingsplekken zijn die uit het interieur van een zeventiende-eeuwse Nederlandse kerk lijken te komen.

lic importance that concerns the community at large. The new public library is both a thing and an arrangement, a building and an order where the community can represent itself and work on both itself and its future.

1
Walter Gropius, ‘Die soziologischen Grundlagen der Minimalwohnung für die städtische Industriebevölkerung, in Walter Gropius. Band 3. Ausgewählte Schriften’, ed. Hartmut Probst, Christian Schädlich, Ernst & Sohn, 1988, p. 134.

2
Bruno Latour introduces the distinction between global and local in *Où atterrir? Comment s’orienter en politique,* La Découverte, 2017.

3
James Meek, ‘Somerdale to Skarbimierz’, in *London Review of Books,* vol. 39, no. 8, 20 April 2017, pp. 3-15.

4
K. Sp. Staikos, *The Architecture of Libraries in Western Civilization. From the Minoan Era to Michelangelo,* trans. Timothy Cullen et al., Oak Knoll Press, 2017, p. 321.

5
Guglielmo Cavallo, Roger Chartier, eds., *A History of Reading in the West,* trans. Lydia G. Cochrane, University of Massachusetts Press, 1999, p. 332.

6
Charles Dickens, *Speeches,* ed. K.J. Fielding Claredon Press, 1975, p. 152.

7
Günther Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen. 2. Über die Zerstörung des Lebens im Zeitalter der dritten industriellen Revolution,* Beck, 1980, p. 60.

8
Alberto Manguel, *The Library at Night*, Yale University Press, 2006.

9
See *Architectural Design,* no. 257, Jan.–Feb. 2019, guest edited by Liam Young.

10
Bart Verschaffel, *Raden naar de toekomst van de bibliotheek,* in *Van Hermes en Hestia. Over Architectuur,* A&S/books, 2010, p. 229.

11
In Walter Benjamin, ‘The Storyteller: Reflections on the Works of Nikolai Leskov’ (1936), *Illuminations*, trans. Harry Zorn, ed. & intro. Hannah Arendt, Harcourt Brace Jovanovich 1968, p. 93.

12
See Marc Le Coeur, ‘The Bibliothèque Nationale: Between Rationalism and Illusionism’, in Corinne Bélier, Barry Bergdoll, Marc Le Coeur, *Henri Labrouste. Structure Brought to Light,* MoMA, 2012, p. 158.

13
E.g., Graeme Brooker, *Adaptation Strategies for Interior Architecture and Design*, Bloomsbury, 2016.

14
Françoise Choay, *L’allégorie du patrimoine,* Seuil, 1992, p. 30.

15
Alberto Pérez-Gómez, ‘The City Is not a Postcard: The Problem of Genius Loci’, in *Arkitektur,* (4) 2007, pp. 42-47.

16
Alison Smithson, ‘Saint Jerome. The Desert. The Study’, in Alison and Peter Smithson. *From the House of the Future to a House of Today*, ed. Dirk van den Heuvel, Max Risselada, 010 Publishers, 2004, p. 227.

17
Tracey Ingram, ‘A Living Room for the City’, in *Frame*, no. 127, March – April, 2019, p. 134.

Voor Korteknie Stuhlmacher Architecten biedt het herbestemmen van een gebouw de mogelijkheid om nieuwe sociale interacties te genereren. Millennials zijn digitaal actief maar kiezen er toch resoluut voor om te werken in publieke ruimtes. Als de huisvesting in de steden verkleint, vergroot de sociale waarde van de bibliotheek omdat ze dienst doet als de 'woonkamer' van de burgers, de 'hub' van de gemeenschap.[17] De bibliotheek van Mechelen kan zo'n *urban hub* worden, een genereus ruimtelijk decor voor het 'publieke interieur' (Mark Pimlott). Schermen en deuren verdelen de interne toegangsruimtes maar toch voelt deze architectuur aan als een overlapping van (semi)publieke ruimtes: de bibliotheek én de agora.

Het Predikheren is opgebouwd uit geschiedenislagen die zichtbaar worden in verschillende zones van het nieuwe interieur: de archeologische abstract-expressionistische verflagen die werden ontdekt, werden gefixeerd en worden nu tentoongesteld als het materiële geheugen van het gebouw. Herbestemming betekent voor Korteknie Stuhlmacher Architecten het leven van een gebouw onthullen, onder meer door zijn materiële aspecten te tonen, en de activiteiten te 'schikken' in de bestaande ruimte in plaats van radicaal in te grijpen in de ruimtelijke opmaak. Zoals een intelligente ouder weet de architect dat adaptaties geen regels vereisen maar wel gebaren om toekomstige activiteiten mogelijk te maken. Het interieur van de nieuwe bibliotheek van Mechelen is ontstaan vanuit de basisindeling en niet vanuit richtlijnen. Het voelt aan als een decorontwerp dat voortbouwt op de bestaande decorum, als een in essentie materiële continuïteit: er is een scherpe overgang tussen oude balken en nieuwe houten toevoegingen, trappen en boekenrekken.

Dit herbestemmingsontwerp beantwoordt aan de gelaagdheid van de nieuwe bibliotheek, die niet langer enkel informatie bewaart, maar ook een platform biedt aan activiteiten als luisteren, lezen, debatteren, maken en ontmoeten. Een succesvolle herbestemming betekent voor Korteknie Stuhlmacher Architecten dat de gemeenschap zelf haar bestemming bepaalt. Dit betekent dat *het gemeenschappelijke minimum*, zoals de *res* in *res publica*, van publiek belang is, iets is wat de volledige gemeenschap aangaat. De nieuwe openbare bibliotheek is zowel een ding als een ordening, een gebouw en een orde waarin de gemeenschap zichzelf kan vertegenwoordigen, kan werken aan zichzelf en aan haar toekomst.

1
Walter Gropius, *Die soziologischen Grundlagen der Minimalwohnung für die städtische Industriebevölkerung,* in *Walter Gropius. Band 3. Ausgewählte Schriften,* red. Hartmut Probst, Christian Schädlich, Ernst & Sohn, 1988, p. 134.

2
Bruno Latour schrijft over het onderscheid tussen 'le global' en 'le local' in *Où atterrir? Comment s'orienter en politique*, La Découverte, 2017.

3
James Meek, *Somerdale to Skarbimierz*, in London Review of Books, vol. 39, nr. 8, 20 april. 2017, p. 3-15.

4
K. Sp. Staikos, *The Architecture of Libraries in Western Civilization. From the Minoan Era to Michelangelo,* vertaald naar het Engels door Timothy Cullen et al., Oak Knoll Press, 2017, p. 321.

5
Guglielmo Cavallo, Roger Chartier, red., *A History of Reading in the West,* vertaald naar het Engels door Lydia G. Cochrane, University of Massachusetts Press, 1999, p. 332.

6
Charles Dickens, *Speeches,* red. K.J. Fielding, Claredon Press, 1975, p. 152.

7
Günther Anders, *Die Antiquiertheit des Menschen. 2. Über die Zerstörung des Lebens im Zeitalter der dritten industriellen Revolution,* Beck, 1980, p. 60.

8
Alberto Manguel, *The Library at Night,* Yale University Press, 2006.

9
Zie *Architectural Design,* nr. 257, januari-februari, 2019, gastredacteur: Liam Young.

10
Bart Verschaffel, *Raden naar de toekomst van de bibliotheek,* in *Van Hermes en Hestia. Over Architectuur,* A&S/books, 2010, p. 229.

11
In Walter Benjamin, *The Storyteller: Reflections on the works of Nikolai Leskov* (1936), *Illuminations*, vertaald door Henry Zorn, redactie en introductie door Hannah Arendt, Harcourt Brace Jovanovich 1968, p. 93.

12
Zie Marc Le Coeur, *The Bibliothèque Nationale: Between Rationalism and Illusionism,* in Corinne Bélier, Barry Bergdoll, Marc Le Coeur, *Henri Labrouste. Structure Brought to Light,* MOMA, 2012, p. 158.

13
Bijvoorbeeld Graeme Brooker, *Adaptation Strategies for Interior Architecture and Design*, Bloomsbury, 2016.

14
Françoise Choay, *L'allégorie du patrimoine,* Seuil, 1992, p. 30

15
Alberto Pérez-Gómez, *The city is not a postcard: the problem of Genius Loci,* in *Arkitektur,* (4) 2007, 42-47.

16
Alison Smithson, *Saint Jerome. The Desert. The Study,* in *Alison and Peter Smithson. From the House of the Future to a House of Today,* red. Dirk van den Heuvel, Max Risselada, 010 Publishers, 2004, p. 227.

17
Tracey Ingram, *A Living Room for the City*, in *Frame*, nr. 127, maart-april, 2019, p. 134.

ZOMER/ SUMMER 2019

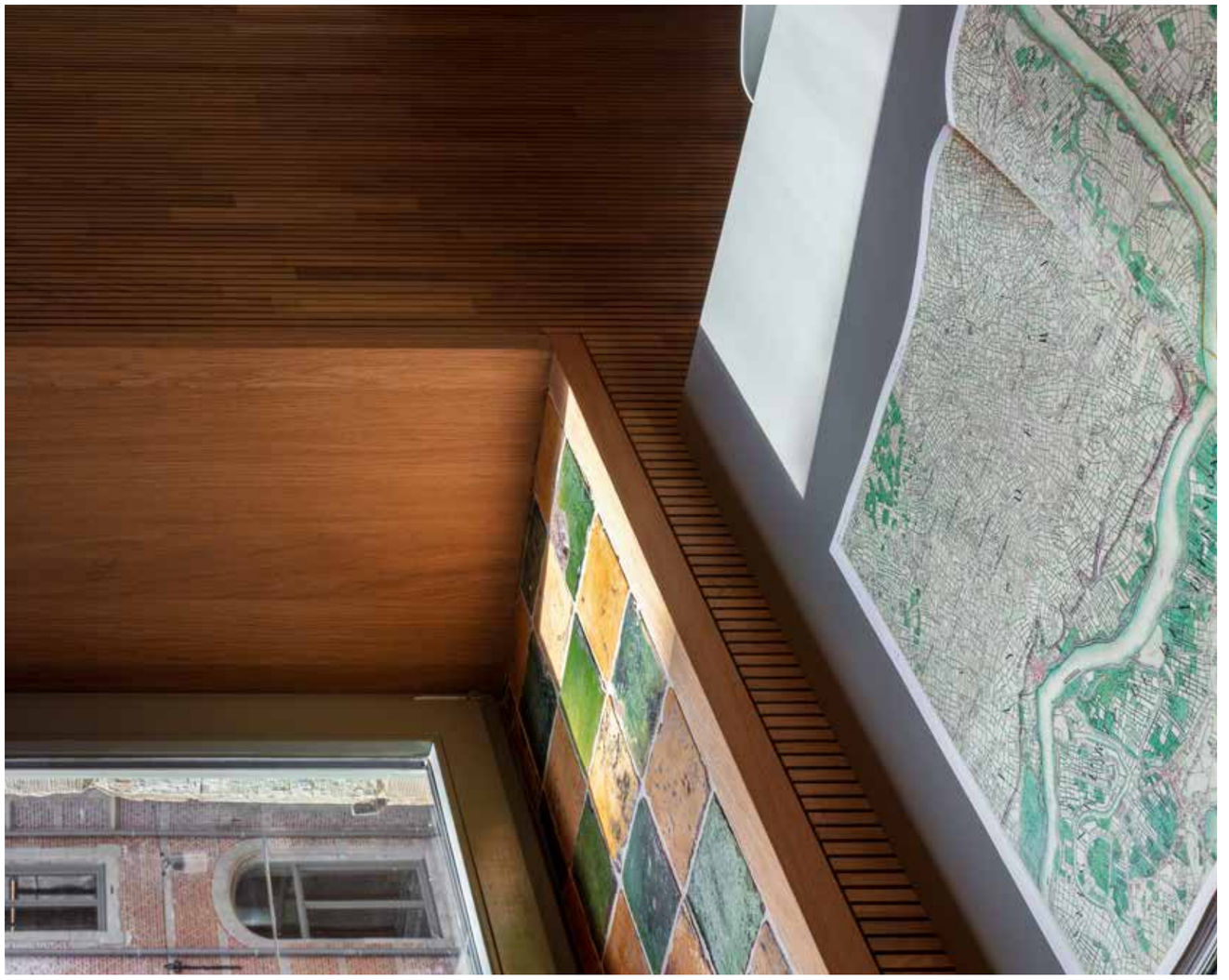
KARIN BORGHOUTS

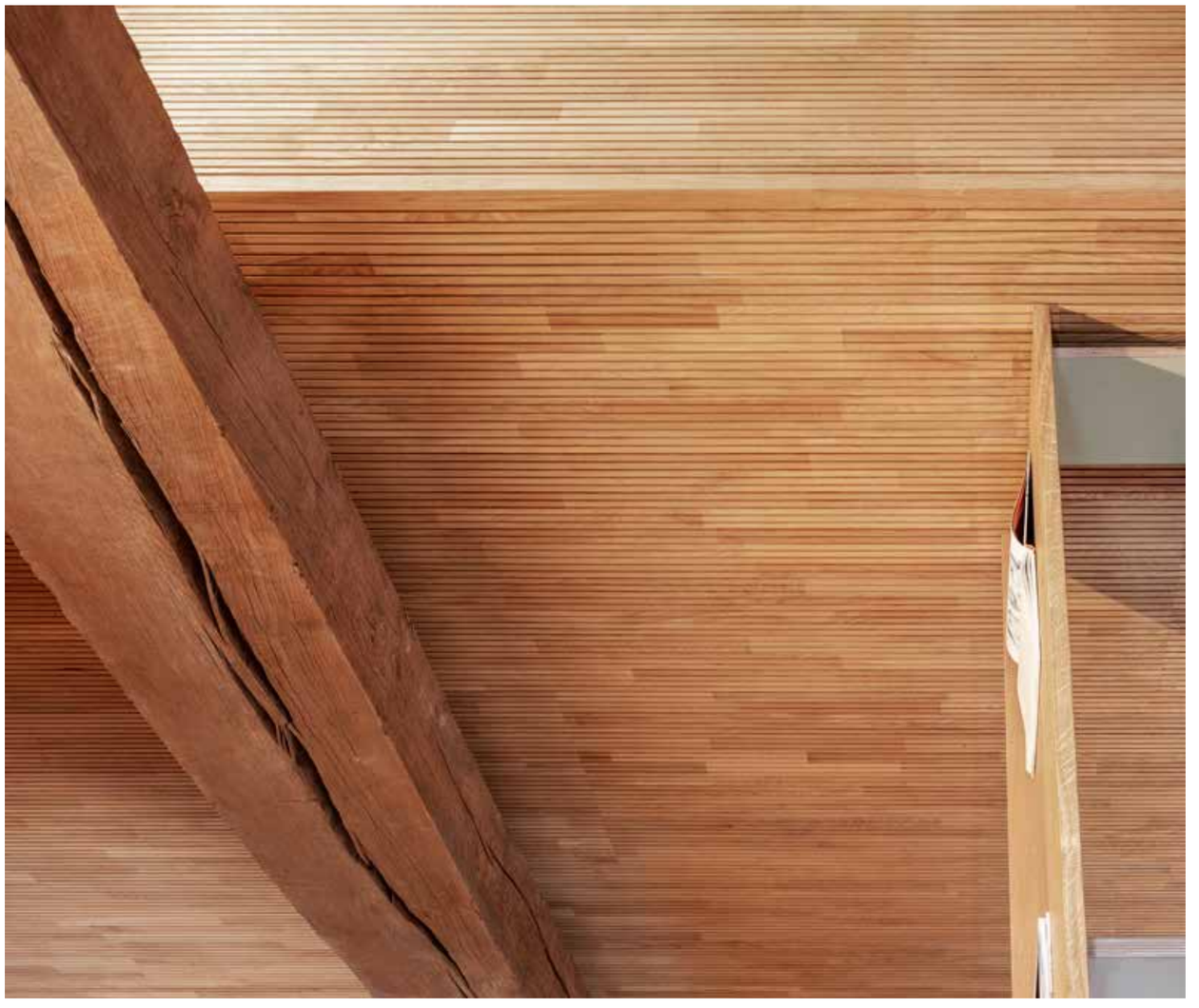
Karin Borghouts

Pesten
Wat vind jij?

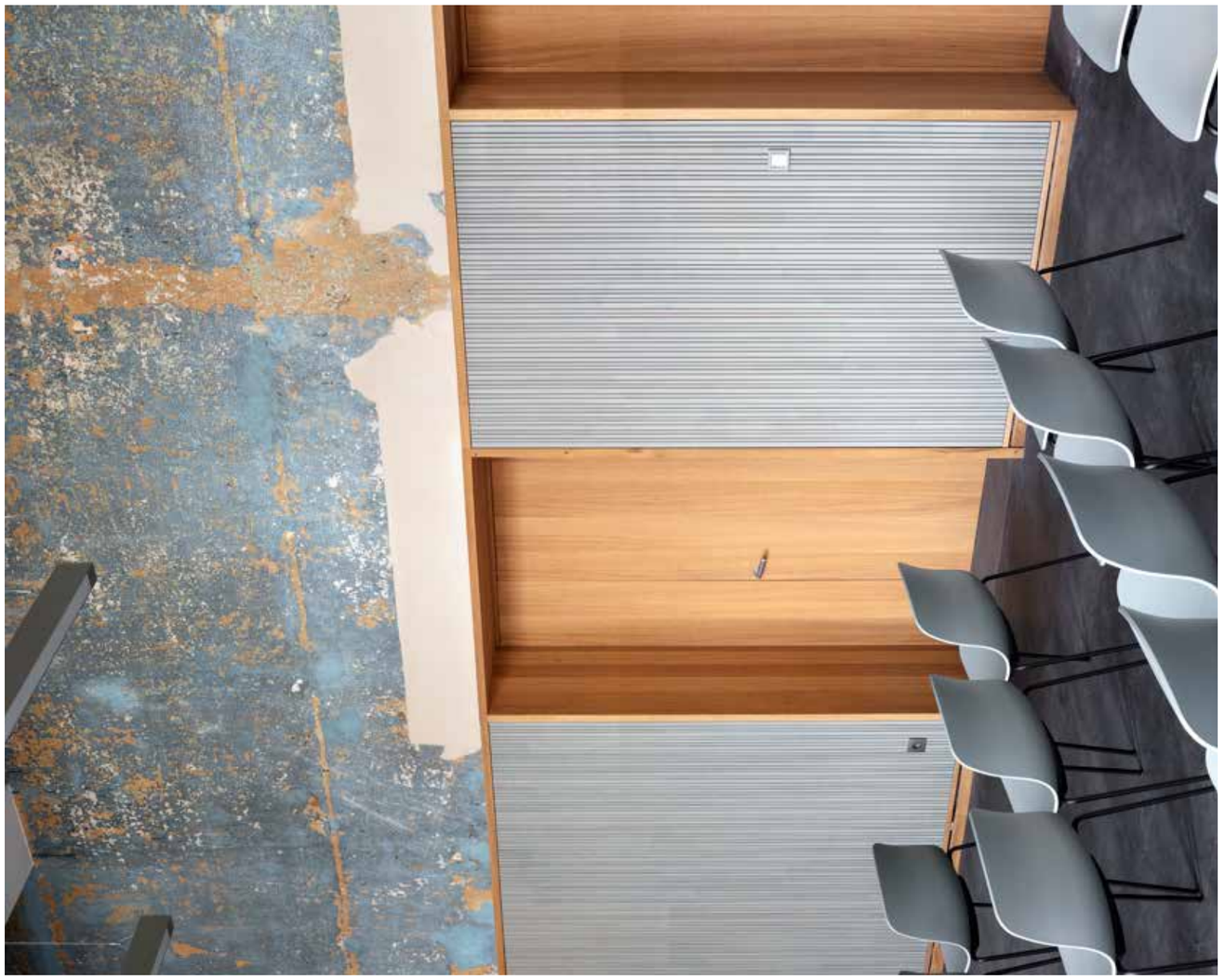
CONGO
BELGE
en images
OORLOG
LUCHT

Karin Borghouts

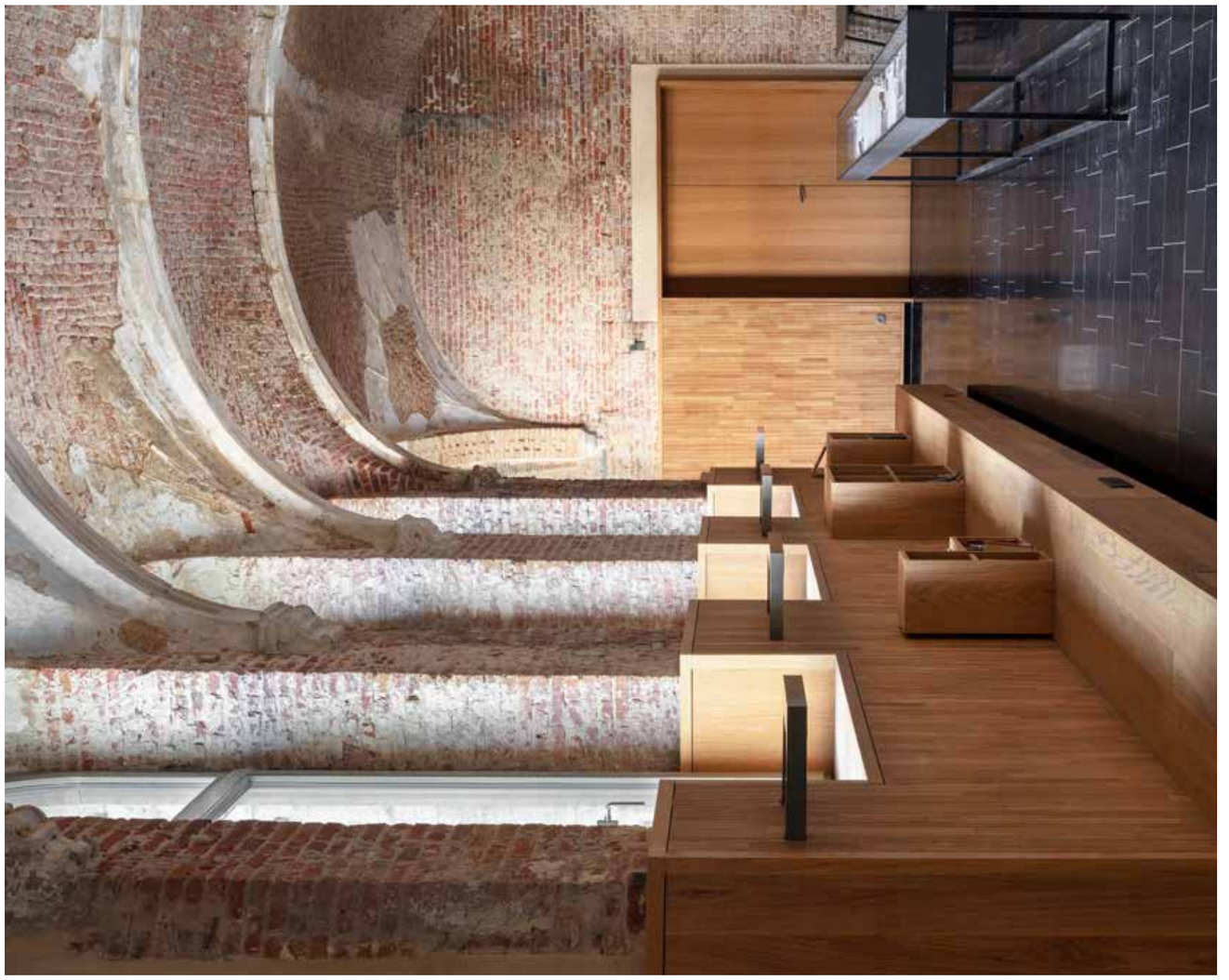

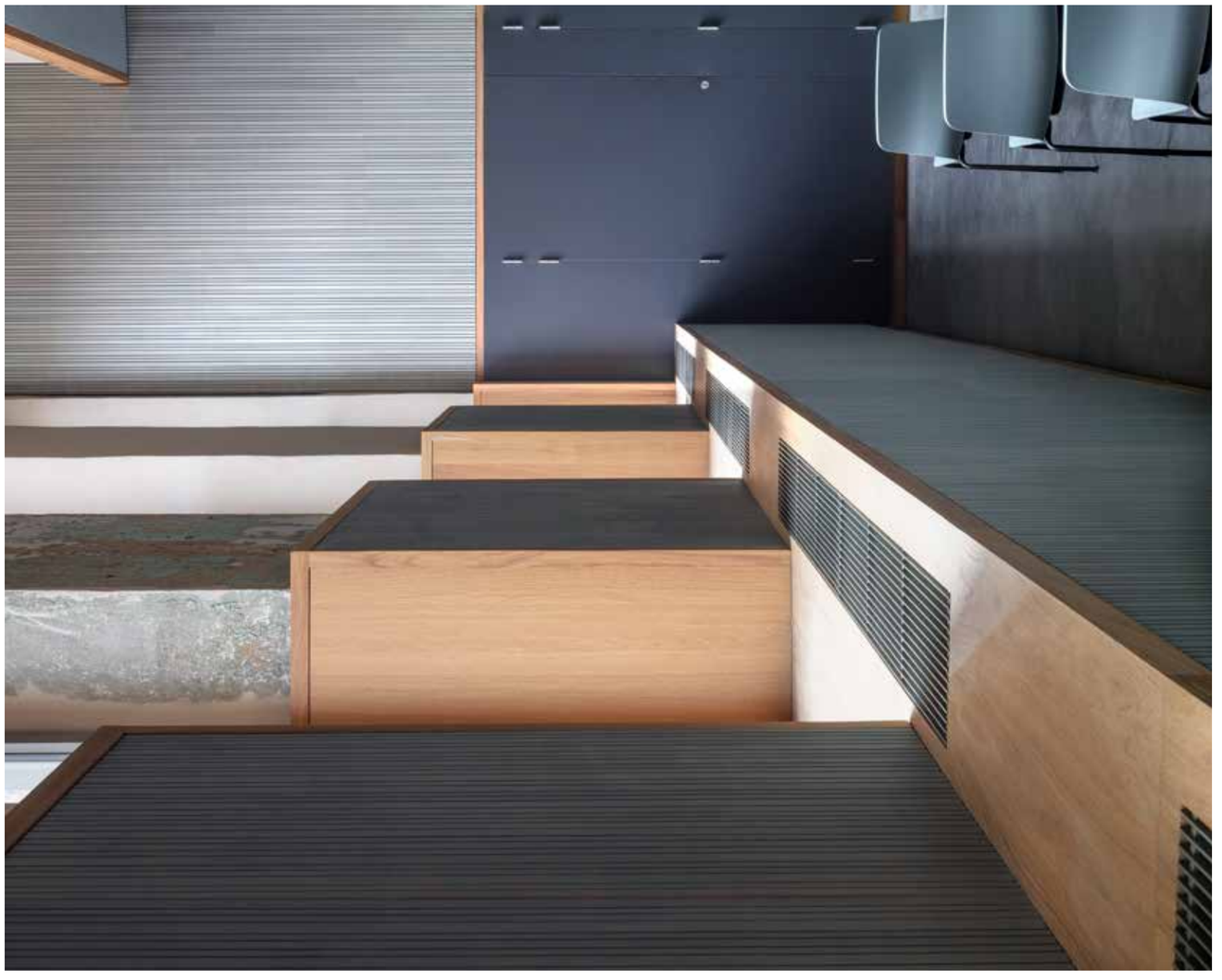

Karin Borghouts

Karin Borghouts

VERGADERLOKALEN
BAR BIB
TOILETTEN

PLAATS, TIJD EN MONUMENTEN

Architecten houden meer van ruimte dan van tijd. Dat is de schuld van Alberti. Hij heeft ons verteld dat een gebouw pas goed is als er niets aan kan worden weggelaten of aan kan worden toegevoegd.[1] En dus is een ontwerp klaar als het klaar is en daarmee uit. In *Building in Time* beschrijft Marvin Trachtenberg mooi de *chronofobie* van de moderne architect. Verandering knaagt aan de samenhang van het ontwerp en vertroebelt het auteurschap.[2] Daardoor tast verandering ook een verborgen motief van de architect aan: zijn verlangen tot onsterfelijkheid. Alberti's renaissancistische idee over ontwerpen ontwikkelde zich niet toevallig parallel met het inzicht dat een mens wel eens gewoon dood zou kunnen gaan.

Toch wint de vierde dimensie van de architectuur, de tijd, de laatste jaren weer wat aan terrein. De glans van het spiksplinternieuwe verdoft in het aanschijn van een smeltende planeet. Nog voor onze oude spullen de kans krijgen slijtage te vertonen, worden we alweer overstelpt door nieuwe versies van bijna hetzelfde. Dit uitzinnige metabolisme botst zichtbaar op zijn fysieke grenzen. Te midden van die versnelling herwinnen de vertraagde tijd, de geschiedenis en het patina weer aan uitstraling. Het nieuwe is overal en altijd leverbaar terwijl het oude steeds schaarser wordt.

In dit essay probeer ik een aantal verschillende strategieën af te lijnen waarin de fascinatie voor tijd een essentiële rol speelt. De meest courante vorm om tijd een plaats te geven in het ontwerp steunt op een modernistische logica. Modernistisch ruimtelijk denken hanteert een simpel, dialectisch idee over tijd en maakt graag een duidelijk onderscheid tussen de verleden tijd en de moderne tijd. Architecturale ingrepen positioneren zich in diezelfde dialectiek tussen oud en nieuw. Hoewel die dialectiek ons allen nog steeds heel vertrouwd is, wordt ook voelbaar hoe ook de moderniteit zelf steeds meer geschiedenis wordt. Bij de herontwikkeling van naoorlogs erfgoed hapert de visuele dichotomie tussen oud en nieuw.

PLACE, TIME AND MONUMENTS

Architects prefer space to time. That's Alberti's fault. He told us that a building is only good if nothing can be left out or can be added to it.[1] And so a design is ready when it's ready, and that's that. In *Building in Time*, Marvin Trachtenberg nicely describes the 'chronophobia' of the modern architect. Change eats away at the coherence of the design and blurs authorship.[2] As a result, change also affects a hidden motif of the architect: his or her longing for immortality. It is no coincidence that Alberti's Renaissance conception of design developed in parallel with the insight that a person might die just like that.

Nevertheless, the fourth dimension of architecture, time, has been gaining ground in recent years. The brilliance of the brand-new is growing dull in the face of a melting planet. Even before our old things get a chance to show wear and tear, we are already overwhelmed by new versions of almost the same thing. This frantic metabolism is visibly stretching its physical limits. In the midst of this acceleration, slowed-down time, history and patina are regaining their charm. The new is available anywhere, anytime, while the old is becoming increasingly scarce.

In this essay I try to outline a number of different strategies in which the fascination with time plays an essential role. The most common form by which to give time a place in the design rests on a modernist logic. Modernist spatial thought uses a simple, dialectical idea of time and likes to distinguish clearly between the past age and the modern era. Architectural interventions position themselves in that same dialectic between old and new. Although this dialectic is still familiar to all of us, we can also feel how modernity itself is increasingly becoming history. In the redevelopment of post-war heritage, the visual dichotomy between old and new is faltering. There is generally too little distance between the historical and contemporary production methods to allow for a strong contrast. New concrete looks like old concrete, new steel like old steel. The make-over of monuments that have already undergone a post-war renovation also compels reflection. Do we join modernity as a layer of time and do we therefore continue to work as a modern

Er is meestal te weinig afstand tussen de historische en actuele productiemethoden om een sterk contrast mogelijk te maken. Nieuw beton lijkt op oud beton en nieuw staal lijkt op oud staal. Ook de *make-over* van monumenten die al een naoorlogse renovatie over zich heen kregen, dwingt tot reflectie. Vervoegen we de moderniteit als tijdslaag en werken we dus verder als moderne architect? En zijn we dan nog wel modern? Of houdt de dialectiek op te bestaan door een derde, postmoderne laag? Vaak kiezen we ervoor om de moderne interventies in het monument simpelweg te elimineren, om zo een nieuw contrast tussen echt heel oud en echt heel nieuw te kunnen bewerkstelligen. Laat het in elk geval duidelijk zijn dat hoe ouder de moderniteit, hoe moeilijker het wordt een simpele dialectiek oud-nieuw in stand te houden. Vandaar is het interessant om over de twintigste-eeuwse haag heen te kijken naar nieuwe articulaties van tijd in architectuur.

Een tweede, meer hedendaagse strategie loopt vaak gebukt onder het illustere devies *rough-and-ready*: een vlotte Engelse exclamatie met de duffe bijsmaak van een weekendbijlage. De architecturale substantie van de strategie omvat het bloot laten van een gestript casco, waaraan vervolgens nieuwe, eerder nonchalante lagen wordt toegevoegd. *Rough-and-ready* bestaat als genre in heel veel soorten en kwaliteiten. Veel van dit soort interventies haalt weinig niveau. Maar toch is het helemaal geen hopeloos genre. De verfijning zit in de manier waarop nieuwe toevoegingen dialogeren met de ruige ruïne, en in de dosering van texturen en contrasten. Een academisch meer verantwoorde benaming voor *rough-and-ready* zou *patinated patchwork* kunnen zijn. Het *patinated patchwork* drijft op een compositorische energie van afwisseling in afwerkingsgraad waarbij textuur en materialiteit de basis vormen. Artisanale en verweerde oppervlakken contrasteren met gladgestreken abstractie en moderne, industriële texturen.

Het recente Goldsmiths Centre for Contemporary Art in Londen illustreert mooi hoe oud en nieuw niet voor elkaars voeten hoeven te lopen, maar elegant op elkaar inspelen met een diverse materiële en ruimtelijke beleving als resultaat. De ontwerpers van Assemble voegen aan de reeds bestaande rijkdom aan texturen en afwerkingen een eigen laag toe die soms erg autonoom en soms erg in het verlengde van de gestripte ruïne opereert. Gave witte ruimtes distantiëren zich van de ravage elders, terwijl nieuwe materiële vondsten zoals in de massa gekleurde golfplaat of duister gebeitst hout voortbouwen op de identiteit van het uitgeklede badhuis.

Nog delicater is de aanpak van een aantal panden langs Raven Row in hartje Londen. Hier fileert 6A architects de eeuwenoude geschiedenis van een paar doordeweekse rijhuizen in een kleine zijstraat om zo op een erg secure manier een aantal situaties en tijdslagen zichtbaar te maken. Verwering, vergankelijkheid en *petite histoire* voeden de geestdrift waarmee gerenoveerd wordt.

Patinated patchwork kan als genre verworden tot een slordige, onachtzame manier om snel effect te creëren. Maar het kan ook erg verfijnd en zachtaardig ingrijpen op een historische onderlaag. *Patinated patchwork* haalt op zijn best een sprekend karkas vanonder de stoflagen, om daarop weer verder te bouwen aan het wezen van het naakte monument.

Een derde strategie kan je benoemen als de *geconstrueerde ruïne.* De geconstrueerde ruïne kan je niet volledig los zien van de tweede strategie. Je kan *patinated patchwork* zien als een losse en meer ongedwongen vorm van het visueel maken van tijd. De geconstrueerde ruïne dwingt tot meer architectonische samenhang met de historische substructuur. Als strategie voelt de geconstrueerde ruïne zich meer thuis in situaties waar veel nieuw volume wordt toegevoegd aan oude structuren.

De meest besproken restauratie van de afgelopen decennia is ongetwijfeld het Neues Museum in Berlijn door David Chipperfield en Julian

architect? And are we then still modern? Or does the dialectic cease to exist through a third, postmodern layer? We often choose to simply eliminate the modern interventions in the monument in order to bring about a new contrast between really very old and really very new. In any case, let it be clear that the older the modernity, the more difficult it becomes to maintain a simple dialectic of old and new. That is why it is interesting to look beyond the twentieth century at new articulations of time in architecture.

A second, more contemporary strategy is often weighed down by the illustrious motto 'rough and ready': a slick English phrase with the stale flavour of a weekend supplement. The architectural substance of the strategy consists in leaving a stripped shell exposed, to which new, rather nonchalant layers are then added. 'Rough and ready' exists as a genre in a great many types and qualities. Many of these types of interventions fail to take off. But it is not a hopeless genre at all. The sophistication lies in the way in which new additions engage in a dialogue with the rough ruin, and in the dosage of textures and contrasts. In academic terms, a more sensible name for 'rough and ready' could be 'patinated patchwork'. The 'patinated patchwork' floats on a compositional energy of alternation in the degree of finishing, with texture and materiality forming the basis. Artisanal and weathered surfaces contrast with smoothed abstraction and modern, industrial textures.

The recent Goldsmiths Centre for Contemporary Art in London illustrates nicely how old and new do not have to get in each other's way, but can interact elegantly with each other, resulting in a varied material and spatial experience. The designers of Assemble add to the already existing wealth of textures and finishes a layer of their own that operates at times very autonomously and at times very much in the continuation of the stripped ruin. Perfect white spaces distance themselves from the debris elsewhere, while new material finds such as mass-coloured corrugated iron or dark-stained wood build on the identity of the stripped bathhouse.

Even more delicate is the approach to a number of buildings along Raven Row in the heart of London. Here 6A architects has deboned/torn to shreds the centuries-old history of a few average terraced houses in a small side street in order to make a number of situations and temporal layers visible in a very painstaking way. Weathering, transience and microhistory nourish the passion with which the renovation has been carried out.

As a genre, 'patinated patchwork' can slip a messy, careless way of rapidly making an impression. But it can also intervene in a highly sophisticated and gentle manner on a historical foundation. At its best, 'patinated patchwork' pulls a talking carcass out from under the layers of dust, in order to continue building on the core of the naked monument.

A third strategy can be called the 'constructed ruin'. The 'constructed ruin' cannot be viewed entirely separately from the second strategy. You can consider 'patinated patchwork' as a loose and more casual form of the visualization of time. The 'constructed ruin' compels greater architectural coherence with the historical substructure. As a strategy, the constructed ruin feels more natural in situations where a lot of new volume is added to old structures.

The most widely discussed restoration of the past decades is without doubt the Neues Museum in Berlin by David Chipperfield and Julian Harrap. The conservation pays a lot of attention to the surface of walls, floors and ceilings. But a lot of new elements were also built. Much of the preliminary study went into the appearance of the added masonry. The stones and the pointing had to tie in with the weathered shell that the Second World War had left behind. Chipperfield's elementary classicism was the perfect match for the stripped-down Neues Museum. Columns without capitals, naked lintels and missing skirting boards characterize the museum's worn rooms as well as the core of Chipperfield's abstracted vocabulary. For instance, beside the ruinous nineteenth-century porticoes, you will find a similar, brand-new stripped portico designed by Chipperfield. That way, the ruin can remain a ruin, and the Berliners spent as much money on the perpetuation of the weathering as

Hans Döllgast, Alte Pinakothek München, 1946-1957, een restauratieproject volgens het door Döllgast zelf geformuleerde principe van de *schöpferische Wiederherstellung* oftewel de 'creatieve wederopbouw'. © Maurice Tjon

Hans Döllgast, Alte Pinakothek Munich, 1946-1957, a refurbishment following Döllgast's principle of a so-called 'creative reconstruction'. © Maurice Tjon

Hans Döllgast, Alte Pinakothek München / Munich, 1946-1957. © Maurice Tjon

Harrap. De restauratie besteedt veel aandacht aan het oppervlak van wanden, vloeren en plafonds. Maar er wordt ook veel nieuws gebouwd. Veel voorstudie ging naar het uitzicht van het toegevoegde metselwerk. De stenen en het voegwerk moesten aansluiten bij het verweerde casco dat de Tweede Wereldoorlog had achtergelaten. Chipperfields elementaire classicisme was de uitgelezen match voor het uitgeklede Neues Museum. Kolommen zonder kapitelen, naakte lateien en ontbrekende plinten kenmerken net zo goed de uitgesleten kamers van het museum als de kern van Chipperfields geabstraheerde vocabulaire. Zo vind je naast de ruïneuze negentiende-eeuwse portieken een gelijkaardige, nagelnieuwe ontblote portiek, door Chipperfield bedacht. Op die manier kan de ruïne ruïne blijven, en zo besteedden de Berlijners even veel geld aan de bestendiging van de verwering, als aan een nieuw en perfect afgewerkt gebouw. De tijd is ons kostbaar geworden.

De gereconstrueerde ruïne zoals in Berlijn kunnen we ons niet voorstellen zonder haar unieke precedent in München: de Alte Pinakothek die Hans Döllgast herbouwde na de Tweede Wereldoorlog. Döllgast bewees met zijn ruïneuze herbouw dat je tegelijkertijd naar de destructie en reconstructie van een gebouw kan kijken zonder daar onwel bij te worden. Dat we hier op veel Duitse voorbeelden stoten is niet toevallig. Naast de eindeloze oorlogsschade was er hier ook de oorlogsschande. De totale herbouw van culturele instituten zoals de Alte Pinakothek en het Neues Museum kan nog altijd te snel geïnterpreteerd worden als een poging tot reconstructie van het grote Duitse Rijk. De geconstrueerde ruïne is niet enkel een ode aan de materiële lagen van de tijd, hier speelt ook het respect voor de lessen die de tijd ons heeft geleerd.

Weiterbauen (of 'voortbouwen'), de vierde strategie, is een motto dat op elk van de voorgaande strategieën zou kunnen worden toegepast. Maar de meest fanatieke vorm van *Weiterbauen* leunt dicht aan bij de

on a new and perfectly finished building. Time has become dear to us.

We cannot imagine the constructed ruin as in Berlin without its unique precedent in Munich: the Alte Pinakothek that Hans Döllgast rebuilt after the Second World War. With his ruinous rebuilding, Döllgast proved that you can take in simultaneously the destruction and reconstruction of a building without becoming unwell. It is no coincidence that we come across many German examples here. Besides the endless damage of war, there was also the shame of war. The complete rebuilding of cultural institutions such as the Alte Pinakothek and the Neues Museum can still be interpreted too quickly as an attempt to reconstruct the great German Empire. The 'constructed ruin' is not only an ode to the material layers of time; it is also a matter of respect for the lessons that time has taught us.

Weiterbauen (continuing to build), the fourth strategy, is a motto that could be applied to each of the preceding strategies. But the most fanatical form of *Weiterbauen* closely resembles the conservation practices of the French Beaux-Arts. In the hands of the Beaux-Arts architect, a historical artefact is an unfinished fact where there is always room for improvement. The fascination for stylistic and historical eclecticism allowed the Beaux-Arts to further refine each building in the direction of an evolving ideal.

When Viollet-le-Duc laid his hands on the fourteenth-century ruins of Pierrefonds, he transformed the castle into a sublimated version of the original. Viollet-le-Duc combined his thorough knowledge of historical castle building with a bundle of late-nineteenth-century imagination and aspiration. His own agenda coloured the historical interpretation. The name Viollet-le-Duc sends shivers up the spine of many monument preservers because of the ridiculous and wilful corrections of original elements. But wherever you come across these nineteenth-century conservation, they are part of the protection decree. This ambiguity illustrates the curious chronophobia of the heritage sector. In theory, old buildings should not be tampered with, but in practice, all that beautiful, shoddy nine-

restauratieve praktijken van de Franse Beaux-Arts. In de handen van de Beaux-Arts-architect is een historisch artefact een onafgewerkt feit waarbij er altijd ruimte is voor verbetering. De fascinatie voor stilistisch en historisch eclecticisme liet de Beaux-Arts toe om elk gebouw verder te verfijnen in de richting van een doorgroeiend ideaal.

Toen Viollet-le-Duc de veertiende-eeuwse ruïnes van Pierrefonds in handen kreeg, vormde hij het kasteel om tot een gesublimeerde versie van het origineel. Zijn gedegen kennis van historische kastelenbouw combineerde Viollet-le-Duc met veel laat-negentiende-eeuwse verbeelding en aspiratie. De eigen agenda kleurde de historische interpretatie. De naam Viollet-le-Duc doet veel monumentenwachters griezelen vanwege de aberrante en moedwillige correcties van originele elementen. Maar overal waar je deze negentiende-eeuwse restauraties tegenkomt, maken ze deel uit van het beschermingsbesluit. Die dubbelzinnigheid illustreert de verknipte chronofobie van de erfgoedsector. In theorie hoort er niet geprutst te worden aan oude gebouwen, maar in de praktijk wordt al dat mooie negentiende-eeuwse prutswerk te waardevol en te overtuigend geacht om zomaar terug te draaien.

Dichter bij onze tijd – in de jaren tachtig van de vorige eeuw – breidde de Weense architect Hermann Czech de Villa Pflaum uit met veel fascinatie voor het *Weiterbauen*. Daarmee daagde hij de traditionele noties over monumentenzorg uit.[3] Czech hekelt de conventionele opvatting dat een gebouw in zijn oorspronkelijke toestand moet worden teruggebracht en wijst erop dat de wijze waarop we die oorspronkelijkheid definiëren erg tijdsgebonden is. Tegelijkertijd vernietigen dit soort puristische restauraties veel geaccumuleerde tijdslagen. Steeds weer dezelfde chronofobie geeft de voorkeur aan de duidelijkheid van één tijd in plaats van de gelaagdheid van vele tijden. Voor Czech gaat het erom om niet tegen de haren van de tijd in te strijken. Daarom voegt hij aan de Villa Pflaum vooral gelaagdheid toe. De complexiteit van het samengestelde monument wordt erkend, fijnzinnig geanalyseerd en verder aangevuld. Opvallend genoeg kiest Czech niet voor een eenduidige toevoeging, maar voor een taal die op zichzelf al erg gelaagd is. Moderne en klassieke invloeden worden hartstochtelijk gecombineerd tot een postmoderne collage. Czech toont dat niet enkel de overgeleverde geschiedenis veel lagen kent, maar dat ook onze eigen tijd bestaat uit een samensmelting van invloeden. Op vlak van materiaalgebruik valt dan weer de continuïteit op met de oude Villa, en ook compositorisch creëert Czech langs de zuidgevel een subtiele symmetrie die voor een onverwachte vanzelfsprekendheid zorgt.

Weiterbauen legt het meest van al de nadruk op de continuïteit van tijd. Waar het *patinated patchwork* en de *geconstrueerde ruïne* de tijd nog esthetiseren, vertrekt het echte *Weiterbauen* van de natuurlijke, antimoderne vaststelling dat niets ooit helemaal klaar is. Met voldoende empathie en eclectisch denken valt er altijd wel een mouw te passen aan het overgeleverde gebouw. Het *Weiterbauen* opent op die manier ook een deur naar de toekomst. Door het verleden niet te esthetiseren blijft er meer ruimte over voor verdere accumulatie, voorbij de tegenstelling tussen oud en nieuw.

Ontwerpen categoriseren leidt onvermijdelijk tot een discussie over grijs en zwart-wit. Categorieën suggereren absoluut te zijn, terwijl restauraties dat allerminst vermogen. Maar toch laat een gezonde dosis zwart-wit toe om het grijze beter te begrijpen en te definiëren. Bij elke restauratieve handeling hoort een idee over tijd. Dat kan een modern dialectisch idee over oude tijd en nieuwe tijd zijn. Het kan om een – letterlijk – oppervlakkige visuele en tactiele omgang met tijd gaan, zoals bij het *patinated patchwork*. De *gereconstrueerde ruïne* bouwt voort op de onmogelijkheid van de reconstructie, en geeft zo vorm aan het verlies dat

teenth-century work is considered too valuable and too convincing to be reversed just like that.

Closer to our times – in the 1980s – the Viennese architect Hermann Czech expanded the Villa Pflaum with great fascination for *Weiterbauen*. In doing so, he challenged the traditional notions of monument preservation.[3] Czech denounces the conventional view that a building should be returned to its original state and points out that the way in which we define that originality is very much a product of its age. At the same time, these kinds of puristic restorations destroy many accumulated layers of time. Again and again, the same chronophobia prefers the clarity of *one* time instead of the stratification of many times. For Czech it's about not rubbing time the wrong way. That is why he mainly adds layers to Villa Pflaum. The complexity of the composite monument is recognized, analysed discerningly and further completed. Strikingly enough, Czech does not opt for an unambiguous addition, but for a language that in itself is multilayered. Modern and classical influences are fervently combined into a postmodern collage. Czech shows that it is not only the inherited history that has many layers, but that our own time too consists of an assortment of influences. As regards the use of materials, the continuity with the old Villa stands out, and in terms of composition Czech also creates along the southern façade a subtle symmetry that appears unexpectedly natural.

Most of all, *Weiterbauen* emphasizes the continuity of time. Whereas the 'patinated patchwork' and the 'constructed ruin' still aestheticize time, the real *Weiterbauen* is based on the natural, anti-modern observation that nothing is ever completely finished. With sufficient empathy and eclectic thinking, there is always a way to get around the inherited building. As such, *Weiterbauen* also opens a door to the future. By not aestheticizing the past, more room is left for further accumulation, beyond the contradiction between old and new.

Categorizing designs inevitably leads to a discussion about grey and black-and-white. Categories suggest absoluteness, while restorations possess that least of all. And yet a healthy dose of black-and-white allows us to better understand and define the grey. Every act of conservation implies an idea about time. That can be a modern dialectic idea about the old time and the new time. It can be a (literally) superficial visual and tactile approach to time, as in the case of the 'patinated patchwork'. The 'constructed ruin' builds on the impossibility of reconstruction, and in doing so gives shape to the loss that is inextricably linked to time. *Weiterbauen* accepts time as a continuum, and opposes the idea that revolutions and breaks should be stimulated in a restoration practice.

The conservation of the Predikherenklooster by Korteknie Stuhlmacher Architecten is imbued with love and fascination for time. In the main building, Mechthild and Rien also combine several restoration strategies. There is not *one* idea about time that has been used as a guideline, but different ideas about time are placed next to each other in space. The outer walls are treated as a 'constructed ruin'. New stones, like aesthetic scars, complete the openings in the old masonry. In the inner courtyard, the façade has been subject to a real restoration and largely returned to its original state.

Inside, the arches have been cleaned and partly touched up. Decay and consolidation thus go hand in hand visually. The high-quality oak furnishings add cachet and intimacy to the exposed ruin. Here we see a 'patinated patchwork' of decorative layers of plaster, rough brick walls and fine oak joinery.

The visual experience changes in the attic. Here, old and new layers are always made of wood. This creates a close continuity between the existing and the additions. Beautifully boasted acoustic panels with oak veneer provide visual continuity and rescaling of the line pattern between the trusses and the rafters. It seems as if the attic was always waiting for a moment with so much care and attention. The ruin dissolves in an entirely wooden version of *Weiterbauen*. In the Predikherenklooster, Korteknie Stuhlmacher Architecten have once again shown how much they love wood. They have furnished the stone ruin and put the wooden attic in order.

The varied implementation of restorative tactics in the Predikherenklooster clearly illustrates the relativeness of the categorization in this essay. Tactics can be applied side by side and interchangeably.

onlosmakelijk met tijd verbonden is. *Weiterbauen* accepteert de tijd als een continuüm, en verzet zich tegen het idee dat revoluties en breuken moeten aangewakkerd worden in een restauratieve praktijk.

In de restauratie van het Predikherenklooster door Korteknie Stuhlmacher Architecten leeft de liefde en de fascinatie voor de tijd. In het grote gebouw hanteren Mechthild en Rien ook meerdere restauratieve strategieën door elkaar. Er is niet één idee over tijd als leidraad gebruikt, maar verschillende tijdsideeën worden in de ruimte naast elkaar geplaatst. De buitengevels worden behandeld als *gereconstrueerde ruïne*. Nieuwe stenen completeren als esthetische littekens de openingen in het oude metselwerk. Op de binnenkoer wordt de gevel echt restauratief behandeld en in grote mate teruggebracht naar de oorspronkelijke toestand. Binnen worden de gewelven schoongemaakt en partieel bijgewerkt. Daardoor gaan verval en consolidatie visueel samen. De standingvolle eiken meubilering geeft cachet en intimiteit aan de blootgemaakte ruïne. Hier zien we een *patinated patchwork* van decoratieve lagen pleister, ruwe bakstenen muren en noest eiken schrijnwerk.

Op zolder wisselt de visuele ervaring. Hier zijn oude en nieuwe lagen steeds uit hout. Daardoor ontstaat er een hechte continuïteit tussen bestaand en toegevoegd. Prachtig gefrijnde akoestische panelen met eikenfineer zorgen voor visuele continuïteit en verschaling van het lijnenspel van de spanten en het keperwerk. Het lijkt alsof de zolder altijd al wachtte op een moment met zoveel zorg en aandacht. De ruïne lost op in een geheel houten versie van *Weiterbauen*. In het Predikherenklooster tonen Korteknie Stuhlmacher Architecten nog maar eens hoezeer ze houden van hout. De stenen ruïne hebben ze gemeubileerd, de houten zolder hebben ze in orde gezet.

De diverse omgang met restauratieve tactieken in het Predikherenklooster illustreert duidelijk de relativiteit van de categorisering in dit essay. Tactieken kunnen naast en door elkaar worden toegepast. Er kan ook zeker meer geschreven worden over de paradigma's en de ideologische posities die aan deze wat geforceerd afgelijnde tactieken ten grondslag liggen. Restauraties blijven uitzonderlijke momenten waarop we gedwongen worden kleur te bekennen over onze verhouding tot de tijd. De vele discussies tussen monumentenzorg en ontwerpers illustreren de fragiele en dubbelzinnige posities van waaruit over elkaar en over herbestemmingsplannen geoordeeld wordt. Als de woorden en termen in dit essay wat structuur in het broodnodige debat kunnen binnen brengen, kan er zeker tijd worden gewonnen.

1
Leon Battista Alberti, *De Re Aedificatoria*, 1452.
2
Marvin Trachtenberg, *Building in Time. From Giotto to Alberti and Modern Oblivion*, Yale University Press, 2010, p. XXI.
3
Eva Kuss, *Hermann Czech: Architekt in Wien*, Park Books, 2018, p. 219.

There is certainly more to be written about the paradigms and ideological positions that underlie these somewhat forcibly outlined tactics. Conservation projects remain exceptional moments when we are forced to show our colours regarding our relation to time. The many discussions between monument conservation and designers illustrate the fragile and ambiguous positions from which judgements are made about each other and about repurposing plans. If the words and terms in this essay can lend some structure to the much-needed debate, we might certainly save time.

1
Leon Battista Alberti, *De Re Aedificatoria*, 1452.
2
Marvin Trachtenberg, *Building in Time. From Giotto to Alberti and Modern Oblivion*, Yale University Press, 2010, p. XXI.
3
Eva Kuss, *Hermann Czech: Architekt in Wien*, Park Books, 2018, p. 219.

HET PREDIKHEREN, EEN MONUMENTAIRE

Op de binnenplaats staan stoelen in een grote cirkel geschikt. Een zachte bries waait langs een gemoedelijk pratende groep mensen. De architecten en academici uit Nederland en België hebben net een rondleiding door Het Predikheren gekregen. Het is de informele start van een discussie over de betekenis van Het Predikheren voor de hedendaagse architectuur- en restauratiepraktijk. Hoewel er de voorbije jaren in Nederland en België toonaangevende restauratie- en herbestemmingsprojecten gerealiseerd zijn, blijft een grondig vakdebat daarover uit. De gangbare projecten volgen veelal een strategie van een restauratie die teruggrijpt naar één enkele, oorspronkelijke periode, met een toevoeging van een nieuwe architectuur die met moderne materialen een sterk contrast zoekt met het historische gebouw. De architecten van Het Predikheren hebben een geheel andere benadering gekozen. Hoog tijd voor een gesprek over verschillende architecturale posities.

Materiaal, kleur, tactiliteit

'Het artefact is nauwgezet aanvaard met al zijn onvolmaaktheden, zonder dat het bij zijn herbestemming volledig geconserveerd is,' verwoordt Caroline Voet de gedeelde opvatting. Voet, partner en architect bij Voet en De Brabandere en assistent-professor aan de KU Leuven, stelt dat in Het Predikheren heel bewust gekozen is voor een nieuwe weg in de restauratiepraktijk. Het project is geen reconstructie van een oorspronkelijke toestand, noch heeft het een herkenbare nieuwbouw die zich in beeld afzet tegenover het bestaande. De ruïneuze staat van het gebouw is als uitgangspunt genomen voor de restauratie. In confrontatie met het nieuwe programma is vervolgens een nieuwe laag van meubels toegevoegd. Deze laag geeft tactiliteit aan het gebouw en sluit in schaal aan op het nieuwe gebruik.

Elsbeth Ronner

THE PREDIKHEREN, A MONUMENTARY

In the courtyard, chairs are set out in a large circle. A gentle breeze blows past a group of people having a friendly chat. The architects and academics from the Netherlands and Belgium have just been given a tour of The Predikheren. It is the informal start of a discussion on the significance of The Predikheren for contemporary architectural and conservation practice. Although several prominent conservation and repurposing projects have been carried out in recent years in the Netherlands and Belgium, a thorough professional debate has not yet taken place. Typically, projects follow a restoration strategy that focuses on a single, (usually) original period, and to which is added a new architecture in modern materials, seeking a strong contrast with the historic building. The Predikheren's architects have opted for a completely different approach. It is high time for a discussion on various architectural positions.

Material, colour, tactility

'The artefact has been meticulously accepted with all its imperfections, without being fully preserved in its repurposing', is how Caroline Voet expresses the shared view. Voet, a partner and architect at Voet and De Brabandere and an assistant professor at KU Leuven, states that a very conscious choice was made at The Predikheren for a new approach to historic buildings. The project is not a reconstruction of an original condition, nor does it include a distinct new construction that contrasts with the existing. The building's ruinous state was the starting point for the work. In confrontation with the new programme, a new layer of furniture was then added. This lends tactility to the building and ties in with the new use in terms of scale.

Sofie De Caigny, director of the Flanders Architecture Institute, takes up this point specifically. The colour palette and the proportions of the new interventions give the monumental building a human character. Placing the library in the attic was an intelligent decision. The warmth radiated by the wooden rafters gives the right atmosphere to the area dedicated to the book collection. 'I'm moved by the beauty of the different strategies used in dealing with the existing material', says De Caigny. The preservation of the partially deteriorated sections,

Sofie De Caigny, directeur van het Vlaams Architectuurinstituut, haakt hierop in. Het kleurenpalet en de proporties van de nieuwe ingrepen geven een menselijk karakter aan het monumentale gebouw. De plaatsing van de bibliotheek op zolder is een intelligente keuze. De warme uitstraling van de houten kapconstructie geeft een passende sfeer aan de ruimte voor de boekencollectie. ‘Ik ben getroffen door de schoonheid van de verschillende strategieën die gehanteerd zijn in de omgang met het bestaande,’ zegt De Caigny. Het behoud van de gedeeltelijke aftakeling, de restauratie van het gebouw en de hedendaagse toevoegingen zijn op evenwichtige wijze met elkaar vervlochten. Soms kiezen de architecten voor onzichtbare reparaties, terwijl bijvoorbeeld in de voormalige refter de blauwe lambrisering harmonieus samengaat met de blauwe, afgebladderde wandschildering erboven. In de materiaal- en kleurkeuze maakten de architecten zorgvuldige afwegingen voor de restauratie van het bestaande gebouw en de toevoeging van de nieuwe tijdslaag. De toevoeging is even tijdloos als het bestaande, zodat het gebouw weer een lange tijd mee kan gaan. Daarmee toont het project aan dat monumentenzorg niet retrospectief hoeft te zijn, maar juist vooruitkijkend.

De wereld van het approximatieve en de wereld van de precisie

Een opvallende lezing van Het Predikheren doet Dirk De Meyer, professor architectuurgeschiedenis en architectuurontwerp aan de Universiteit Gent, over de omgang met het bestaande gebouw in het nieuwe ontwerp. ‘Het nieuwe Predikherenklooster is een onderhandeling tussen de wereld van het approximatieve en de wereld van de precisie.’ Het gebouw dat de architecten aantroffen behoort tot de premoderne, approximatieve wereld. De relatie tussen architect en uitvoerders was heel anders en het gebouwde resultaat niet louter en exact de uitkomst van gedetailleerde plannen en bestekken. Een maquette en enkele tekeningen vormden de basis voor elke vakman om zijn onderdeel uit te voeren. Het approximatieve karakter is versterkt door de lagen die er in de loop van de jaren overheen gelegd zijn. Vaak negeert een restauratie dat aspect van een gebouw, of doet het gebouw volledig verkrampen. De restauratie en de nieuwe toevoegingen zijn de uitdrukking van de wereld van de precisie, als resultaat van de huidige gunnings- en bouwwijze waarin alles voorafgaand aan de bouw wordt vastgelegd in bestekken. Ondanks dat ook deze restauratie uitgevoerd wordt binnen de wereld van de precisie, overleeft het approximatieve in Het Predikheren. Dit komt voort uit de keuze in het ontwerp om grote delen van het gebouw ogenschijnlijk onaangeraakt te laten, zoals de wandschilderingen en de gewelven. Het maakt dat het gerestaureerde gebouw, als weinig andere, de sfeer van het bestaande vast heeft weten te houden, aldus De Meyer.

Dubbelzinnige ontwerphouding

Ook is het behoud van die atmosfeer terug te leiden tot de manier waarop Korteknie Stuhlmacher Architecten en Wouter Callebaut Architecten hebben gekozen voor een dubbelzinnige benadering van restaureren. De architecten bewogen met hun ontwerp tussen verschillende strategieën en maakten per vraagstuk een nieuwe afweging. Dit resulteerde in een rijke schakering van benaderingen, die bijvoorbeeld zichtbaar zijn in de verschillende manieren waarop de wandschilderingen zijn behandeld. Soms zijn de aangetaste schilderingen verdekt aangevuld met passende kleuren, soms zijn ze duidelijk herkenbaar aangevuld met een neutrale crèmekleur. Op sommige plekken markeert een harde lijn de overgang tussen oud en nieuw pleisterwerk, elders is de overgang organisch en vloeit ze over in het geheel.

De dubbelzinnige ontwerphouding bij de herbestemming van Het Predikheren staat tegenover de meer gangbare ontwerpbenadering waar-

the repair of the building, and the contemporary additions have been woven together in a balanced way. At times the architects have opted for invisible repairs, whereas in the former refectory, for example, the blue wainscot blends harmoniously with the peeling blue wall painting above it. The architects have given a lot of thought to the choice of materials and colour in the restoration of the existing building and the addition of the new time layer. The addition is as timeless as the existing material, giving the building another long lease of life. In this way, the project shows that conservation of monuments is not a retrospective act, but always looks to the future.

The world of the approximate and the world of precision

Dirk De Meyer, professor of History of Architecture and Architectural Design at Ghent University, gives a striking interpretation of how the existing building was handled within the new design. ‘The new Predikherenklooster represents a negotiation between the world of the approximate and the world of precision.’ The building that the architects found belongs to the pre-modern, approximate world. In those days, the relationship between architect and builders was very different, and the final building was not merely and precisely the outcome of detailed plans and specifications. A model and a handful of drawings formed the basis for every craftsperson to carry out their part. This approximate character was then reinforced by the layers added over the course of time. Often, a restoration ignores that aspect of a building, or totally tenses up the building. The restoration and new additions are the expression of the world of precision, an outcome of today’s contract-awarding and construction method, in which everything is recorded in specifications prior to construction. Although this conservation was also carried out in the world of precision, the approximate survives in The Predikheren. This stems from the design choice to leave large parts of the building, like the wall paintings and the vaults, visibly untouched. For De Meyer, this has enabled the restored building, like few others, to retain the atmosphere of what already was.

Ambiguous design attitude

The preservation of this atmosphere can also be traced back to the way in which Korteknie Stuhlmacher Architecten and Wouter Callebaut Architecten opted for an ambiguous approach to the building. The architects moved between different strategies, assessing each issue separately. This resulted in a rich variety of approaches, visible, for example, in the different ways in which the murals have been treated. In some places the damaged paintings have been discreetly supplemented with suitable colours, in others they are clearly and recognizably supplemented with a neutral cream colour. In some places, a hard line marks the transition between old and new plasterwork, while elsewhere the transition is organic and flows into the whole.

This ambiguous design attitude to the repurposing of The Predikheren contrasts with the usual restoration approach with an unequivocal treatment of the existing building and new additions. These approaches are typified by the reconstruction of a time layer with a contrasting new building added to it. Such projects are often included in the yearbooks and receive attention from the profession, while other approaches in historic building practice remain underexposed. ‘The added architectural layer bearing the architect’s signature is the starting point’, says Paul Meurs, partner at cultural-historical research agency SteenhuisMeurs. In such cases, the discourse focuses solely on the architecture of the new addition rather than on the treatment of the existing building. This is a one-sided reading of the architectural assignment, excluding a multitude of approaches with the monument as a starting point. There is little, if any, discussion in the professional world of other positions in this field.

Heritage care as design assignment

Maarten Liefooghe, lecturer in architecture theory and history at Ghent University, also recognizes a gap in the debate in Belgium. More than in the Netherlands, attention appears to be paid to the materiality of architecture, and architectural criticism leaves room for ambiguity in design choices. This discussion is not, however, carried over into conservation practice. In other countries, such as

bij gekozen wordt voor een eenduidige behandeling van het bestaande gebouw en de nieuwe toevoegingen. Deze benaderingen kenmerken zich door een vakmatige reconstructie van een tijdslaag met een contrasterende nieuwbouw. Dergelijke projecten verschijnen veelal in de jaarboeken en krijgen daarmee aandacht vanuit de vakwereld, terwijl andere benaderingen in de restauratiepraktijk onderbelicht blijven. 'De toegevoegde architectonische laag met het handschrift van de architect is hierin het vertrekpunt,' zo stelt Paul Meurs, partner bij cultuurhistorisch onderzoeksbureau SteenhuisMeurs. Hiermee focust het gesprek louter op de architectuur van de nieuwe toevoeging in plaats van op de behandeling van het bestaande gebouw. Het is een eenzijdige lezing van de architectuuropgave die een veelheid aan benaderingen met het monument als vertrekpunt uitsluit. Over andere posities in het veld wordt nauwelijks gesproken in de vakwereld.

Erfgoedzorg als ontwerpopgave

Maarten Liefooghe, docent architectuurtheorie en -geschiedenis aan de Universiteit Gent, herkent ook een leemte in het debat in België. Meer dan in Nederland lijkt er aandacht voor de materialiteit van architectuur en laat de architectuurkritiek ruimte voor dubbelzinnigheid bij ontwerpkeuzen, maar het gesprek hierover wordt niet doorgetrokken tot de restauratiepraktijk. In andere landen zoals Duitsland en de Verenigde Staten is er wel een debat gaande dat radicalere posities in beeld brengt. Liefooghe benoemt drie strekkingen. De eerste, *Critical heritage studies,* bekritiseren de eenzijdige waardering van erfgoed als een verzameling waardevolle objecten uit het verleden. *Critical heritage studies* distantiëren zich van een strikt technische conservatiebenadering. Ze betrekken een breed cultureel en maatschappelijk engagement in de discussie over de hedendaagse waarde van monumenten. Hiermee geven kritische erfgoedstudies in het debat niet alleen plaats aan monumentenzorgers of architecten, maar ook aan vertegenwoordigers van andere sociale groepen. Ten tweede is er een recentere praktijk die zichzelf *experimental preservation* noemt, met Jorge Otero-Pailos van Columbia University als centrale figuur en vertegenwoordigers in Scandinavië. In experimentele installaties onderzoeken architecten, kunstenaars en academici op kritische wijze de conventies en methodes van de monumentenzorg. Zoals kunst die ontstaat vanuit kritiek op de kunstwereld zelf, zo lokt deze praktijk zelfonderzoek naar de discipline uit, met werk ontstaan op de grens van erfgoedzorg en conceptuele kunst. Een derde praktijk die te onderscheiden valt, is de reconstructie van monumenten die beschadigd of volledig verdwenen zijn als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. De omgang met zulke gebouwen leidt tot hevige debatten onder monumentenzorgers en architecten, maar ook onder intellectuelen en het brede publiek. Voorbeelden hiervan zijn de restauratie van het Neues Museum in Berlijn door David Chipperfield Architects en Julian Harrap Architects en facsimilereconstructies van het Berlijnse stadskasteel of de binnenstad van Dresden. Los van de moraliserende posities die sloop of heropbouw van gebouwen uit getroebleerde periodes hekelen, is het debat over de ontwerpbenadering bij deze uitdagende reconstructies belangrijk, omdat erfgoedzorg dan ook pas als ontwerpopgave wordt erkend, aldus Liefooghe.

Wijze van waardering

Het lijkt erop dat in Nederland en België het Charter van Venetië uit 1964[1] nog altijd de posities in de restauratiepraktijk bepaalt. Een oppervlakkige lezing van die overeenkomst stelt dat er geen vervalsing van historisch materiaal mag plaatsvinden, en dat dus duidelijk moet zijn wat het oorspronkelijke gebouw was en wat nieuw is toegevoegd. Dit leidt tot de zogenoemde benadering van 'historische restauratie' en 'contras-

Germany and the United States, there is an ongoing debate around more radical positions. Liefooghe names three trends. The first, *Critical heritage studies,* which criticizes the one-sided evaluation of heritage as a collection of valuable objects from the past. *Critical heritage* distances itself from a strictly technical conservation approach by engaging a broad cultural and social commitment in the discussion about the contemporary value of monuments. In this way, *critical heritage* gives space, not only to conservationists or architects, but also to representatives of other social groups.

Second, there is a more recent practice that calls itself *experimental preservation*, with Jorge Otero-Pailos of Columbia University as its central figure and other representatives in Scandinavia. In experimental installations, architects, artists and academics critically examine the conventions and methods of preserving monuments. Like art emerging from criticism of the art world itself, this practice provokes self-research into the discipline, with work created on the border between heritage care and conceptual art.

A third practice that can be distinguished is the reconstruction of monuments that were damaged or completely destroyed in the Second World War. The handling of such buildings has led to fierce debates among conservationists and architects, but also among intellectuals and the general public. Examples include the restoration of the Neues Museum in Berlin by David Chipperfield Architects and Julian Harrap Architects, and facsimile reconstructions of the Berlin Stadtschloss or Dresden city centre. Aside from the moralizing positions denouncing the demolition or reconstruction of buildings from troubled periods, the debate about the design approach in these challenging reconstructions is important, because, by the nature of the task, heritage care is also recognized as a design assignment.

Methods of valuation

It seems that in the Netherlands and Belgium the 1964 Venice Charter[1] continues to determine positions in conservation practice. The broad thrust of the document states that there must be no falsification of historical material, and it must therefore be clear what is the original building and what has been added as new. This leads to the so-called approach of 'historic restoration' and 'contrasting new construction'. The difficulty lies in the designation of what is 'original'. Which interventions from the past belong to the original building and which are 'improper' additions? Who determines this? This general interpretation of the Charter also ignores the passage calling for a 'harmonious addition of new architecture'. Nevertheless, the ambiguous design approach that Korteknie Stuhlmacher Architecten and Wouter Callebaut Architecten apply also produces tension in The Predikheren. It is precisely this design approach, in which the relationship between old and new synthesizes different forms throughout the building, that raises the question of how design decisions are made. Where does one opt for reconstruction, conservation or renovation? How discreet or present should the intervention be? And how do you maintain the coherence between the interventions when different strategies are chosen? Without a clear anchor, such as a return to a single time layer or a clear idea about a contrasting new architecture, such decisions are even more complex.

A 'statement of significance' can serve as the anchor. 'With the statement of significance to underpin the design process, you have starting points for a discussion whenever design choices have to be made. But the question of how to guarantee a sense of coherence in the design remains', Meurs says. 'The statement of significance' (*waardestellingen*) is a key concept in Dutch conservation practice. These statements represent the conclusions of cultural-historical explorations and analyses undertaken by experts who are independent of the design process. These statements of significance are often regarded as law by evaluation committees. In such a statement, for example, the integrity and rarity of architectural elements are defined by a building historian. Changes to these elements are virtually excluded, with the architect expected to incorporate the heritage statements in the design. At the same time, the statements of significance also provide a certain freedom to intervene in the existing building outside the marked elements. However, the

terende nieuwbouw'. Daarbij schuilt de complexiteit in de benoeming van het 'oorspronkelijke'. Welke ingrepen uit het verleden horen bij het oorspronkelijke gebouw en wat zijn 'oneigenlijke' toevoegingen? En wie bepaalt dit? Ook gaat deze vertaling van het Charter voorbij aan de passage waarin gepleit wordt voor een 'harmonieuze toevoeging van nieuwe architectuur'. Toch levert de ambigue ontwerpbenadering die Korteknie Stuhlmacher Architecten en Wouter Callebaut Architecten hanteren in Het Predikheren ook spanning op. Juist deze ontwerphouding, waarbij de verhouding tussen oud en nieuw afwisselend anders wordt vormgegeven, werpt de vraag op hoe ontwerpbeslissingen tot stand komen. Waar wordt gekozen voor reconstructie, conservatie of vernieuwing? Hoe af- of aanwezig mag de ingreep zijn? En hoe behoud je de samenhang tussen de ingrepen wanneer voor verschillende strategieën wordt gekozen? Zonder een duidelijk ankerpunt, zoals een terugkeer naar een enkele tijdslaag of een helder idee over een contrasterende nieuwe architectuur, zijn zulke beslissingen zo nodig nog complexer.

Als ankerpunt kan een 'waardestelling' genomen worden. 'Met de waardestelling als onderlegger in het ontwerpproces heb je aanknopingspunten voor een gesprek wanneer je keuzes maakt in het ontwerp. Maar de vraag blijft hoe de samenhang in het ontwerp wordt gewaarborgd,' stelt Meurs. 'Waardestellingen' is een sleutelbegrip in de Nederlandse restauratiepraktijk. Het zijn de conclusies van cultuurhistorische verkenningen en analyses die worden opgesteld door deskundigen die los staan van het ontwerp. Deze waardestellingen worden door beoordelingscommissies vaak beschouwd als wetten. Hierin worden bijvoorbeeld de gaafheid en zeldzaamheid van bouwkundige elementen vastgelegd door een bouwhistoricus. Verandering van deze elementen zijn nagenoeg onbespreekbaar. Van de ontwerper wordt verwacht dat hij de waardevolle onderdelen een plaats geeft in het ontwerp. Tegelijkertijd zorgen de waardestellingen ook voor een bepaalde vrijheid om buiten de gemarkeerde elementen in te grijpen in het bestaande gebouw. Het behoud en de integratie van deze monumentale onderdelen vertellen echter weinig over de kwaliteit van de restauratie van het gebouw.

Nagalmtijd

Deze werkwijze stuit op onbegrip bij Philippe Viérin, architect en partner bij noAarchitecten in Brussel en Brugge. 'Natuurlijk is het belangrijk dat de architect voldoende kennis heeft over wat een belangrijk element is en welke elementen minder van belang zijn, maar je kunt dat niet rationaliseren.' Veel eerder gaat het om een proces van synthese. Tijdens het ontwerp en de bouw worden voorstudies gemaakt, en ook de erfgoedconsulent heeft een sterke stem in de besluitvorming, maar de ontwerpvisie geeft samenhang. Synthese tussen bestaand en nieuw zoekt de architectuurpraktijk van Viérin in de logica van het historische gebouw. Een herbestemming roept nieuwe vragen op en geeft ook nieuwe antwoorden, maar de ontwerpbenadering komt niet voort uit een bewust streven om een nieuwe laag met een signatuur achter te laten. De nieuw toegevoegde laag moet het mogelijk maken het gebouw verder te gebruiken en zorgt tegelijkertijd voor het behoud van de monumentenwaarde.

Bijval krijgt hij van Floris Cornelisse, architect en partner van Happel Cornelisse Verhoeven Architecten. Het is aan de ontwerper om de balans te vinden tussen de nieuwe ingreep en het bestaande. In het bureau gebruiken ze de term *nagalmtijd*. Op sommige momenten verstomt de nagalmtijd tot niks, de ingreep is dan zeer beperkt. Maar andere momenten geven aanleiding om de nagalmtijd te rekken. Volgens Cornelisse kan het zoeken naar balans of het aanbrengen van accenten op verschillende manieren ingegeven worden: vanuit het programma, artistieke overwegingen om iets aan te duiden of vanuit praktische be-

preservation and integration of these monumental parts tell us little about the quality of the building's conservation.

Reverberation time

Philippe Viérin, architect and partner at noAarchitecten in Brussels and Bruges, finds such an approach incomprehensible. 'Of course it's important that the architect has sufficient knowledge about which elements are important and which are less important, but that's not something you can rationalize.' It is rather a process of synthesis. Preliminary studies are made during the design and construction stages, and the heritage consultant also has a strong voice in decision-making, but it is the design vision that provides coherence. Viérin's architectural practice seeks this synthesis between the existing and new within the logic of the historic building. A repurposing raises new questions and also gives new answers, but the design approach does not stem from a conscious effort to create a new layer with a specific signature. The newly added layer should make it possible to continue using the building and at the same time preserve its value as a monument.

His position is endorsed by Floris Cornelisse, architect and partner at Happel Cornelisse Verhoeven Architecten. It is up to the designer to find the balance between the new intervention and the existing building. In his practice they use the term *reverberation time*. At some moments the reverberation time lasts only an instant, and the intervention is then very limited. But other moments give cause to stretch the reverberation time. According to Cornelisse, the search for balance or the placing of accents can happen in different ways: by the programme, by artistic considerations, or from practical necessity. In the course of renovating the roof, the addition of steel trusses and dormer windows had the effect of lengthening the reverberation time. At the same time, a new balance was sought in the design. The German word *Stimmung* (atmosphere, spirit) describes this well. All interventions look for a certain harmony, a shared theme. This is visible, for example, in the colour of the window frames that mediates nicely with the dilapidated building.

Where do the architects show themselves?

The visibility of interventions, and the visible presence or absence of the architects raise questions. How does this come together in a single project? When do the architects show themselves, where are the architects absent? Maarten Liefooghe puts forward the useful concept of *monumentary* coined by Jorge Otero-Pailos. Otero-Pailos compares working on a monument to making a documentary. The documentary maker is generally absent, but sometimes comes to the fore. The documentary maker offers a *frame* for viewing. The architect also takes elements from a value appraisal or preliminary study and ranks them. The project is then a sort of 'interpretation model' of the monument, highlighting certain qualities and pushing others into the background. It is a form of editing, in which choices are made by the architects, albeit often in a game of dealing with coincidental factors. For Liefooghe this is very literally visible in The Predikheren in the framing of the ruinous walls. In some places the walls are completely visible, in others they are framed by the panelling. The framings are gentle but present.

New reference

Back to the place of The Predikheren in the debate. The starting points for the building are familiar: a multitude of past uses, followed by a long period of neglect. At the start of the project, the building was a ruin. The repurposing of a seventeenth-century monument for intensive public use is also rare. How can the chosen restoration approach serve as a model for other heritage projects?

For Elke Denissen, heritage consultant at the Flemish Organization for Immovable Heritage, every historic building project is unique. There is no formula whereby the value appraisal can be applied in the same way in every case. But the approach adopted for The Predikheren can offer a good alternative to an all too invasive addition. Dirk De Meyer agrees that The Predikheren can be a new reference point in historic building practice. An important approach in the design is the recognition of the atmosphere (*Stimmung*) encountered by the design team on the first visit and situating this value in the design. The conservation project does not consist in the meticulous display of different

lang. In de vernieuwing van het dak, met het aanbrengen van de stalen spanten en het doorbreken van het continue dakvlak door de toevoeging van dakkapellen, is de nagalmtijd op zolder langer. Tegelijkertijd is in de vormgeving gezocht naar een nieuwe balans. Het Duitse *Stimmung* is hiervoor een mooi woord. Alle interventies zoeken naar een harmonie, een gedeelde grondtoon. Dit is bijvoorbeeld zichtbaar in de kleur van de kozijnen die heel mooi bemiddelt met het gehavende gebouw.

Waar laat de architect zich zien?

De wisselende herkenbaarheid van ingrepen, en de soms grote aanwezigheid, op andere momenten juist afwezigheid van de auteur, roepen vragen op. Hoe komt dit samen in één project? Wanneer laat de architect zich zien, waar is de architect afwezig?

Maarten Liefooghe rijkt een handvat aan middels het door Jorge Otero-Pailos gemunte begrip *monumentaire*. Werken aan een monument vergelijkt Otero-Pailos met het maken van een documentaire. Meestal is de documentairemaker afwezig, maar soms komt hij op de voorgrond. De documentairemaker biedt een *frame* aan om te kijken. Ook de architect neemt elementen uit een waardestelling of voorstudie en brengt daarin hiërarchie aan. Het project is dan een soort 'leesrooster' van het monument, dat bepaalde kwaliteiten belicht en andere kwaliteiten naar de achtergrond duwt. Het is een vorm van redactie, waarin er keuzes gemaakt worden door de ontwerpers, zij het vaak in een spel van omgaan met toevalligheden. In Het Predikheren is dat heel letterlijk zichtbaar in de framing van de ruïneuze wanden, aldus Liefooghe. Op sommige plekken zijn de wanden volledig in het zicht, op andere plekken zijn ze ingekaderd door de lambrisering. De framings zijn zacht maar wel aanwezig.

construction phases, but rather in making explicit the surprising beauty of dilapidation. This beauty stems from values and properties that are difficult to quantify, such as smell, light and decay, and cannot be reduced to one particular phase in the building's history. By displaying these values in the design, The Predikheren presents itself as a new reference point in the wider debate about conservation.

A cloud of thoughts forms in the courtyard. This area, kept free from any imposed function, offers space for the discussion about the architecture of The Predikheren. The thoughts exchanged are about light, materiality and tactility, and how they found their way into the building. Thoughts that will be supplemented in the future by the library's new users, but also by fellow architects. Because in its harmonious approach to the interweaving of time layers, The Predikheren stands out as a radical forerunner in the debate on conservation practice.

Nieuwe referentie

Terug naar de plaats van Het Predikheren in het debat. De uitgangspunten voor het gebouw zijn uniek: een veelheid van gebruiken is opgevolgd door een lange tijd van verwaarlozing. Bij aanvang van het project was het gebouw een ruïne. Ook de herbestemming voor intensief publiek gebruik van een zeventiende-eeuws monument komt weinig voor. Op welke manier kan de gekozen restauratiebenadering als model dienen voor andere erfgoedprojecten?

Iedere restauratie is maatwerk, volgens Elke Denissen, erfgoedconsulent bij het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid. Er is geen formule waarbij de monumentenwaarde op eenzelfde manier toegepast kan worden. Maar de aanpak van Het Predikheren kan wel een goed alternatief zijn voor een al te invasieve toevoeging op het bestaande. Dat Het Predikheren een nieuw referentiepunt in de restauratiepraktijk kan zijn, onderschrijft Dirk De Meyer. Een belangrijke benadering in het ontwerp is de herkenning van de aangetroffen sfeer door het ontwerpteam bij het eerste bezoek tijdens de wedstrijd én het situeren van deze waarden in het ontwerp. De restauratie bestaat niet uit het nauwgezet tonen van verschillende bouwfases, maar juist uit het expliciteren van de verrassende schoonheid van aftakeling. De schoonheid komt voort uit lastig te kwantificeren waarden en eigenschappen zoals geur, lichtinval en vervaalde kleuren en is niet te herleiden tot één fase uit de geschiedenis van het gebouw. Door het tonen van deze waarden in het ontwerp poneert Het Predikheren zich als een nieuw referentiepunt in het ruimere debat over restauratie.

Een wolk van gedachten vormt zich in de binnentuin. De plek, die vrijgehouden is van een opgelegde functie, biedt ruimte aan het gesprek over de architectuur van Het Predikheren. Het zijn gedachten over licht, materialiteit en tactiliteit en de manier waarop ze hun weg vonden in

1
The Venice Charter is an internationally accepted set of guidelines drawn up in 1964, which provides a framework for the conservation and restoration of historic buildings.
The two articles that apply to the one-sidedness of the debate:
Article 11 - The valid contributions of all periods to the building of a monument must be respected, since unity of style is not the aim of a restoration. When a building includes the superimposed work of different periods, the revealing of the underlying state can only be justified in exceptional circumstances (...)
Article 12 - Replacements of missing parts must integrate harmoniously with the whole, but at the same time must be distinguishable from the original so that restoration does not falsify the artistic or historic evidence.

het gebouw. Gedachten die in de toekomst worden aangevuld door de nieuwe gebruikers van de bibliotheek, maar ook door vakgenoten. Want in zijn harmonieuze benadering van het vervlechten van tijdslagen blijkt Het Predikheren radicaal toonaangevend in het debat over de restauratie-praktijk.

1
Het Charter van Venetië is een internationaal aanvaard stelsel van richtlijnen opgesteld in 1964. Hierin staat beschreven hoe omgegaan dient te worden met restauratie en conservatie van architectonisch materieel erfgoed.

De twee artikelen die op de eenzijdigheid van het debat van toepassing zijn:

Artikel 11 - Aangezien met restauratie geen eenheid in stijl wordt nagestreefd, moeten alle waardevolle toevoegingen die in verschillende perioden aan het monument zijn gedaan, worden geëerbiedigd. Als aan een bouwwerk lagen uit verschillende tijdsperioden te onderscheiden zijn, is het zichtbaar maken van een oudere situatie slechts bij uitzondering gerechtvaardigd. (...)

Artikel 12 - De onderdelen die de verdwenen gedeelten moeten vervangen dienen op harmonieuze wijze in het geheel opgenomen te worden. Deze moeten echter duidelijk van de originele gedeelten te onderscheiden zijn zodat er geen vervalsing optreedt van de artistieke en historische informatie.

HERFST/ AUTUMN 2019

STIJN BOLLAERT

Stijn Bollaert

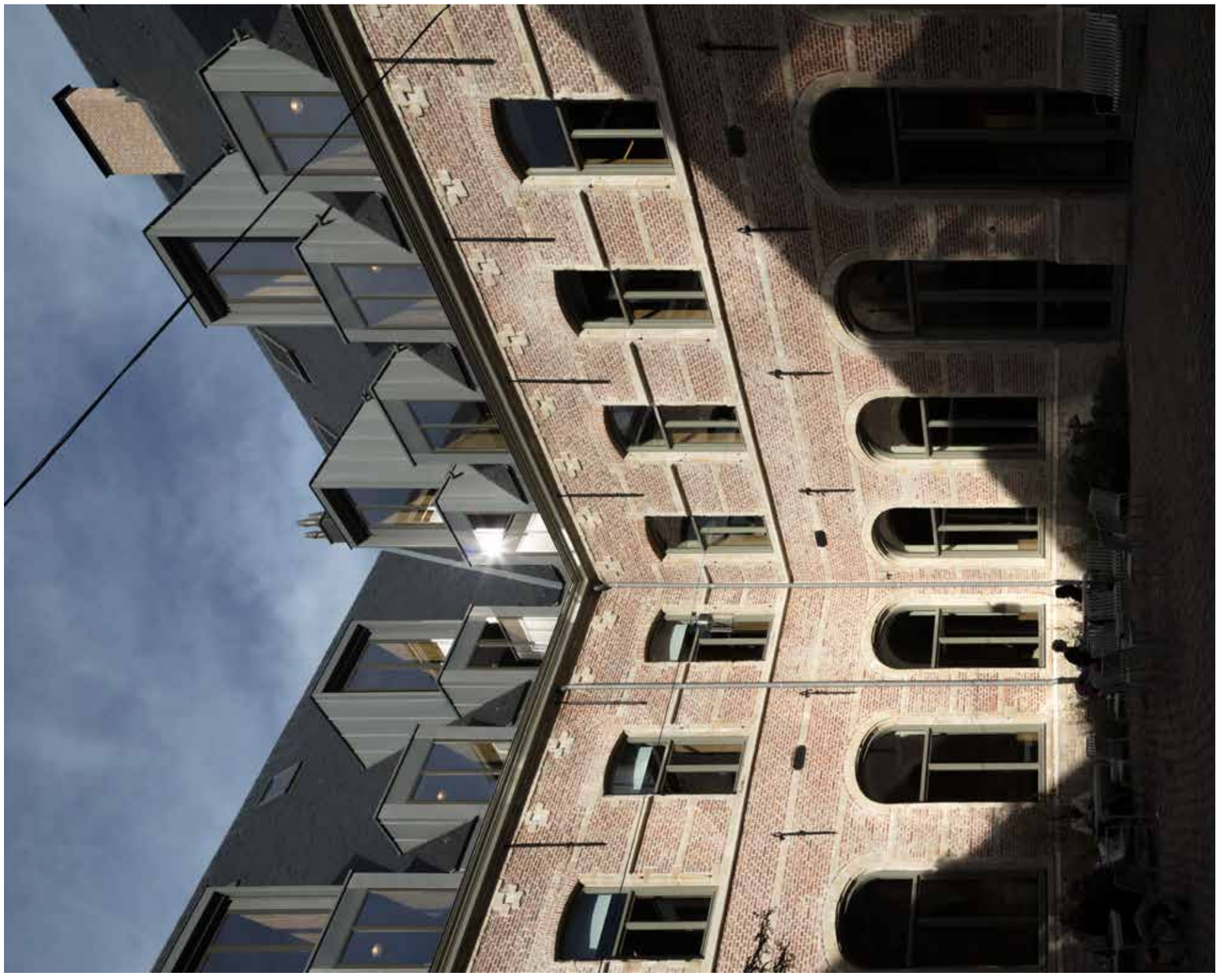

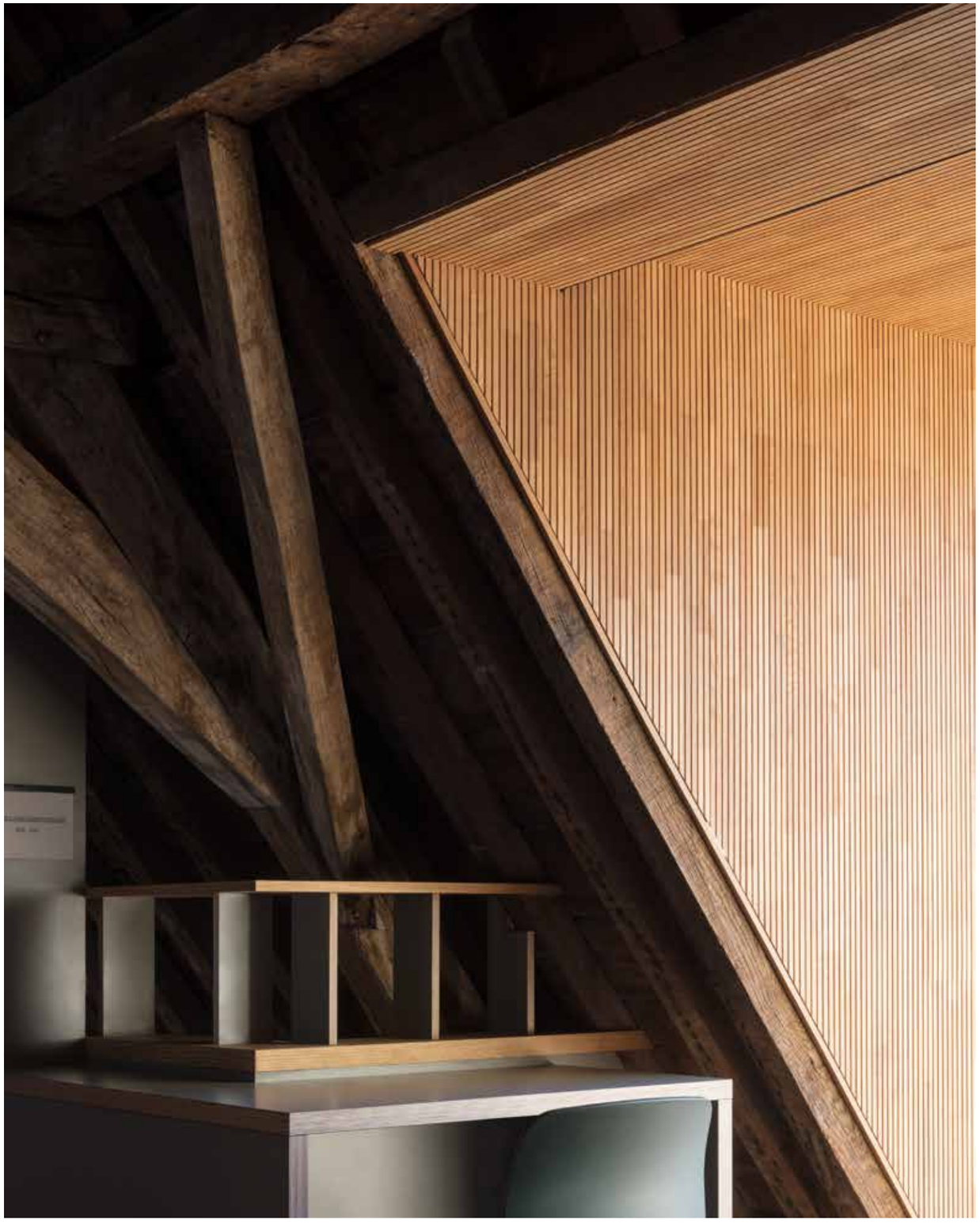
BIBLIOTHEEK

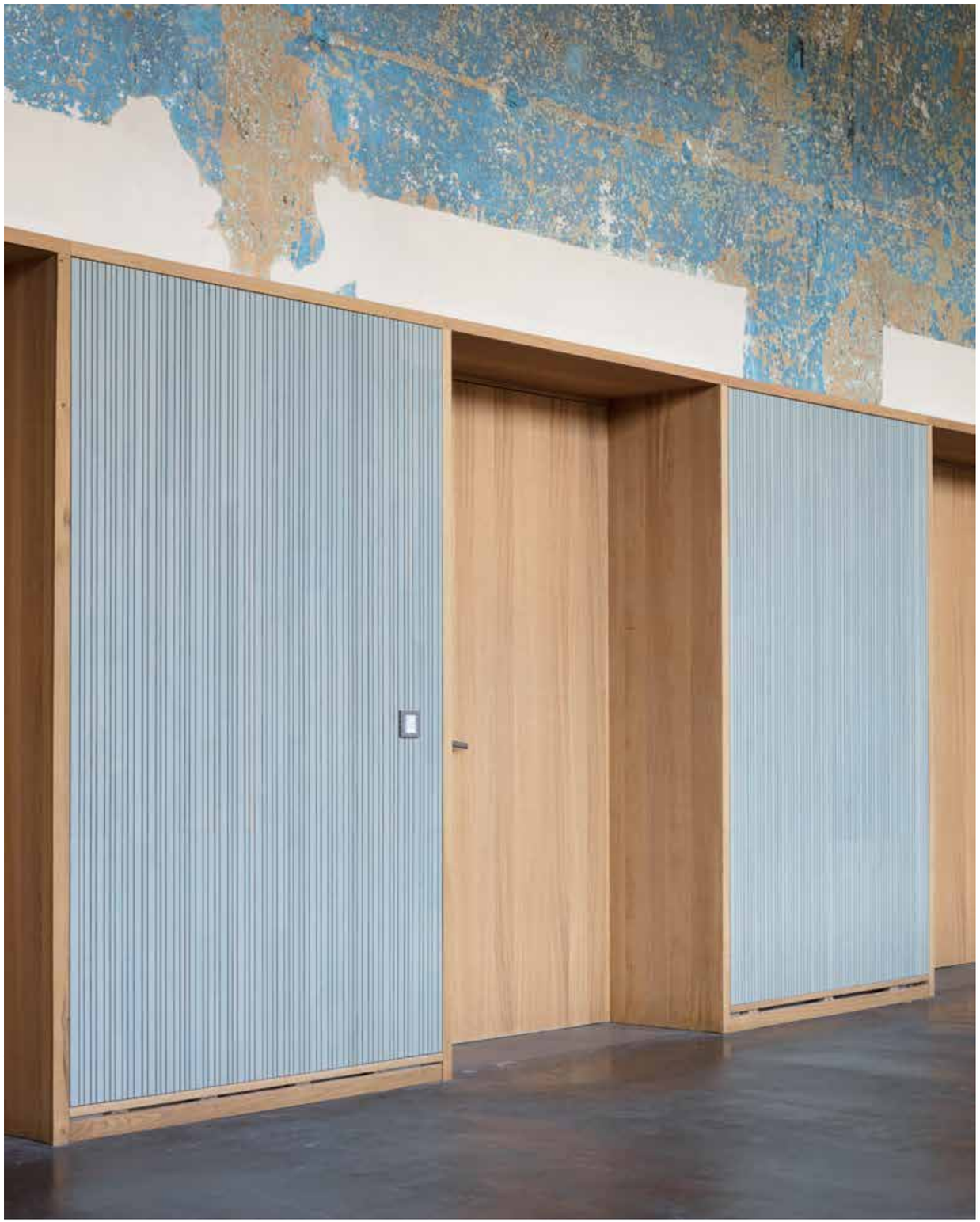
Stijn Bollaert

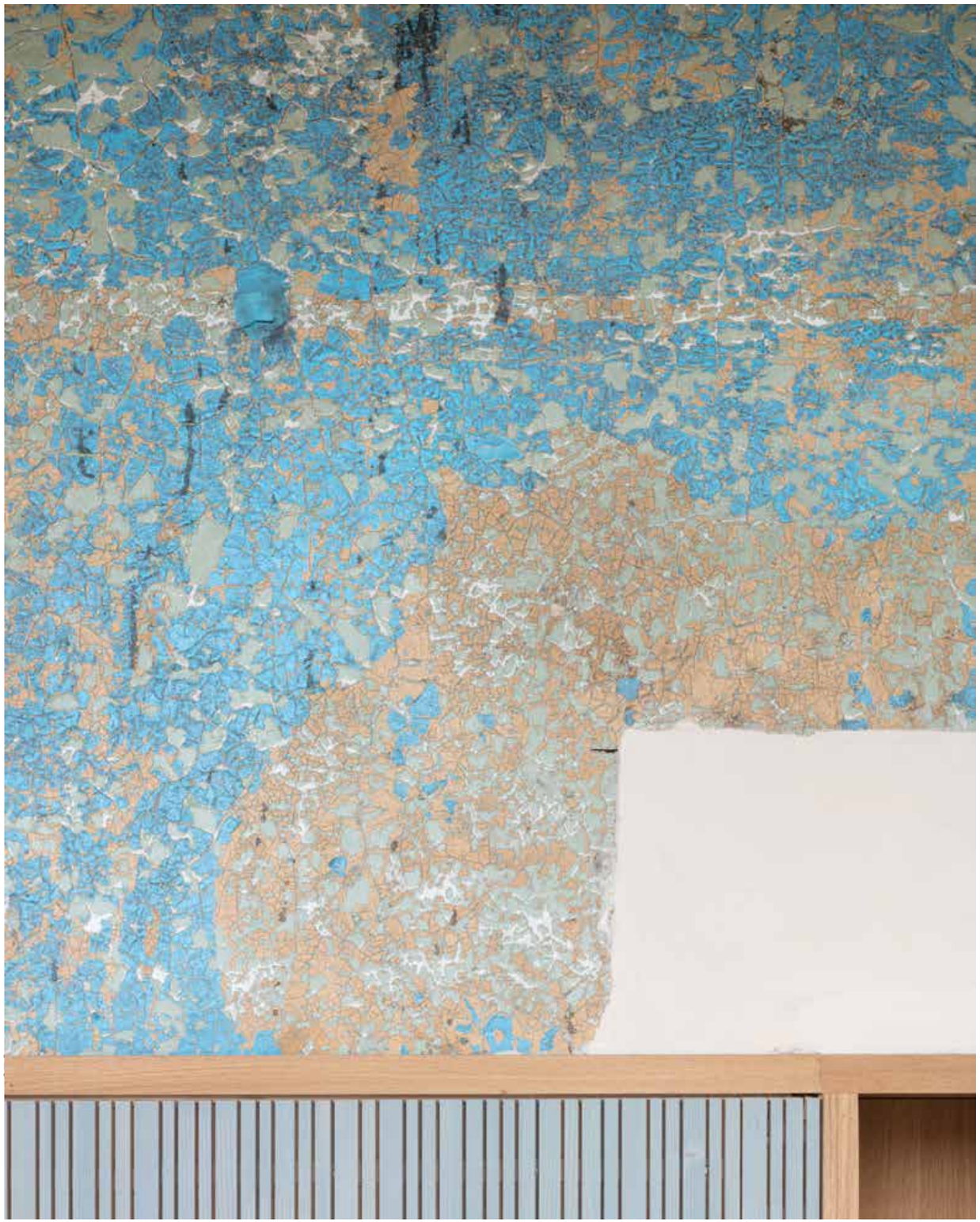

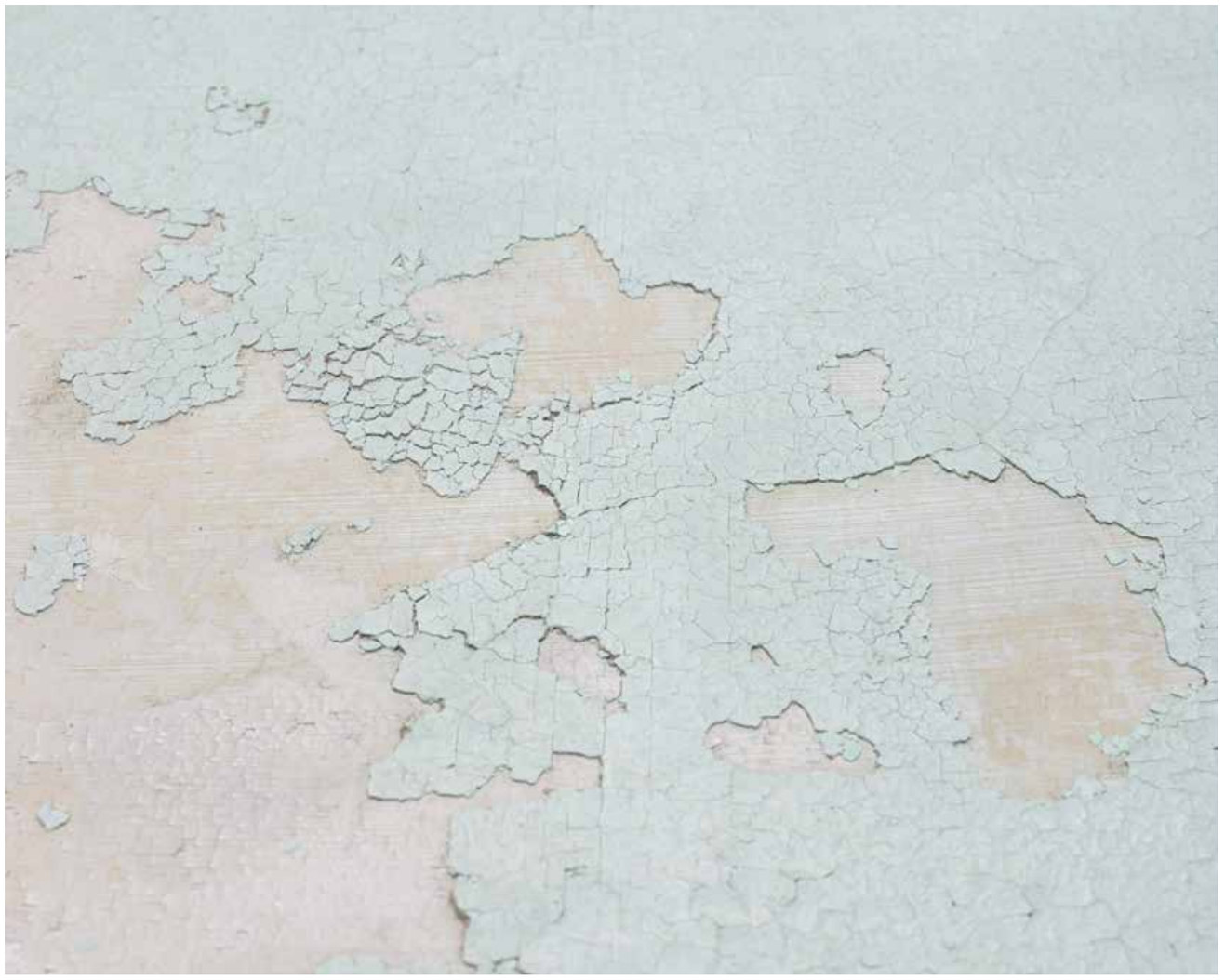

Stijn Bollaert

Stijn Bollaert
Stijn Bollaert besloot na enkele jaren architectuurstudies over te schakelen naar het medium fotografie. In 2002 behaalde hij de graad van Meester in de Beeldende Kunst aan de Hogeschool Sint-Lukas Brussel. Hij fotografeert het al dan niet stedelijke landschap, en werkt ook in opdracht van architecten en architecturale instellingen. Zijn beelden zijn te zien in tal van boeken en de meeste architectuurmagazines. In zijn werk richt Stijn Bollaert de aandacht sterk op context en omgeving en gaat hij met grote precisie op zoek naar het moment in het landschap en de architectuur.

Karin Borghouts
Karin Borghouts studeerde schilderkunst, beeldhouwkunst en fotografie en werkte ook als grafisch ontwerper. Ze fotografeert als onafhankelijke kunstenaar-fotograaf bij voorkeur architectuur en interieurs. Ze werkt graag aan sitespecifieke projecten en heeft een ruime ervaring in het drukken, publiceren en tentoonstellen. Ze werkt ook in opdracht van kunst-, cultuur- en erfgoedorganisaties, musea, uitgevers, architecten en stadsbesturen. Karin Borghouts woont en werkt in de buurt van Antwerpen.

Joeri De Bruyn
Joeri De Bruyn studeerde filosofie in Antwerpen en Leuven. Hij was van 2001 tot 2008 redacteur bij het Belgisch architectuurtijdschrift A+. In 2008 richtte hij Public Space op, een uitgeverij en productiehuis voor publicaties, tentoonstellingen en interdisciplinair onderzoek over stad, landschap en maatschappij.

Steven Defoor
Steven Defoor studeerde fagot aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen. Hij speelde bij de meeste orkesten van het land. Na een pedagogische carrière aan verschillende muziekacademies werd hij directeur van cultuurcentrum CC de Kollebloem te Puurs. Momenteel is Steven Defoor algemeen coördinator Kunst en Cultuur van de Stad Mechelen. Hij staat aan het hoofd van Het Predikheren en Cultuurcentrum Mechelen.

Stefan Devoldere
Stefan Devoldere is hoogleraar en decaan van de Faculteit Architectuur en Kunst aan de Universiteit Hasselt. Hij schrijft geregeld over architectuur en stedenbouw en was hoofdredacteur van het Belgisch architectuurtijdschrift *A+* (2004–2010). Hij was curator van kunst- en architectuurtentoonstellingen in binnen- en buitenland, en betrokken bij de Belgische bijdrage voor de architectuurbiënnale van Venetië in 2008, 2010 en 2012. Als adjunct en waarnemend Vlaams Bouwmeester (2011-2016), en als voorzitter van het Stadsatelier Oostende, bewaakt en stimuleert hij de kwaliteit van de bebouwde omgeving in Vlaanderen.

Christoph Grafe
Christoph Grafe; architect, curator en schrijver; woont en werkt in Amsterdam, Londen en Wuppertal. Hoogleraar architectuurgeschiedenis en theorie aan de Universiteit van Wuppertal. Van 2011 tot 2017 was hij directeur van het Vlaams Architectuurinstituut in Antwerpen. Gastprofessoraten aan de Universiteit van Hasselt (België) en Politecnico di Milano. Zijn boek *People's Palaces – Architecture, Culture and Democracy in Post-War Western Europe* werd in 2014 gepubliceerd. Redacteur van *OASE* en uitgever/redacteur van *Eselsohren*. Lid van de redactieraad van het Journal of Architecture (RIBA) en de adviesraad van het Baukunstarchiv Nordrhein-Westfalen. Werkzaam als voorzitter architectuurcommissie (met Bob Van Reeth) in Antwerpen in 2015.

Vlad Ionescu
Vlad Ionescu studeerde filosofie en kunsttheorie aan de KU Leuven. In 2012 verdedigde hij zijn proefschrift over de esthetische en epistemologische gronden van een moderne kunstwetenschap, zoals deze wordt omschreven door Aloïs Riegl, Heinrich Wölfflin en Wilhelm Worringer. Daarnaast publiceerde hij over Deleuze en de esthetiek van Jean-Francois Lyotard. Vlad is als docent architectuurgeschiedenis en theorie verbonden aan Sint-Lucas Architectuur (Gent / Brussel) en als onderzoeker aan het Institute of Philosophy van de KU Leuven. Sinds 2019 is hij docent kunst- en architectuurtheorie aan PXL MAD / Universiteit Hasselt.

Luuk Kramer
Luuk Kramer studeerde biologie in Eindhoven en Beeldende Kunst aan de Rijksacademie in Amsterdam. Sindsdien werkt hij als zelfstandig fotograaf en fotografeert hij in opdracht van architecten, aannemers en opdrachtgevers. Zijn werk is gepubliceerd in binnen- en buitenland en is veelvuldig tentoongesteld solo en in groepsverband. Luuk Kramer richt zich met name op architectuur en landschap en beschouwt zijn werk als documentaire fotografie. Luuk Kramer woont en werkt in Amsterdam.

Stef Lernous
Na een opleiding grafische vormgeving richtte Stef Lernous in 1999 samen met Tine Van den Wyngaert en Nick Kaldunski in Mechelen het theatergezelschap Abattoir Fermé op, waar hij vandaag artistiek leider is. Naast theater zoekt hij met zijn gezelschap ook geregeld andere media op, waaronder muziektheater, concert, televisie, film, installatie of publicatie. Als auteur schreef Stef Lernous een hondertal theaterteksten. Abattoir Fermé is de thuisbasis van waaruit Lernous opereert en regelmatig samenwerkt met opmerkelijke internationale partners binnen en buiten de podiumkunsten. Hij publiceert ook geregeld teksten of levert foto's voor literaire en kunstmagazines. Stef Lernous is al meer dan vijftien jaar verbonden als docent aan de Drama-afdeling van het RITCS. In 2017 werd hij verkozen tot Stadsartiest van Mechelen 2017-2019. In 2020 verschijnt zijn eerste langspeelfilm: *Hotel Poseidon*.

Bart Robberechts
Bart Robberechts behaalde zijn diploma Archeologie met grote onderscheiding aan de KU Leuven. Van 2001 tot 2003 werkte hij in Nederland bij RAAP Archeologisch Adviesbureau en in 2004 voor de Vlaamse Landmaatschappij. In 2005 ging hij bij de Stad Mechelen aan de slag als archeoloog-diensthoofd. Daarnaast startte hij in 2017 met een eigen adviesbureau, ARCHEOproof. Hij adviseert overheden, levert professionele bijstand aan wie met archeologie te maken krijgen (bouwers, vastgoedontwikkelaars…) en zet zich in voor de valorisatie van erfgoed.

Elsbeth Ronner
Elsbeth Ronner is in 2010 cum laude afgestudeerd aan de faculteit Bouwkunde van de TU Delft. Sindsdien voert ze Lilith Ronner van Hooijdonk, bureau voor narratieve architectuur met opgaven in onderzoek en ontwerp. Daarnaast levert Ronner tekstuele bijdragen over architectuur in verschillende media, is medeoprichter van de Nederlandse architectuurpodcast Windoog en is sinds 2019 als docent betrokken bij de leerstoel Urban Architecture aan de TU Delft.

Dirk Somers
Dirk Somers studeerde architectuur in Antwerpen en Milaan en stedenbouw in Leuven. In 2001 richtte hij samen met Erik Wieërs Huiswerk architecten op en in 2011 het Antwerpse architectenbureau Bovenbouw (www.bovenbouw.be). Hij doceert sinds 2003 architectonisch ontwerp aan de TU Delft en is als gastprofessor en gastdocent betrokken bij architectuuropleidingen in Gent, Antwerpen en Brussel. Het werk van Huiswerk architecten en Bovenbouw architecten werd reeds uitvoerig gepubliceerd. In 2018 wijdde het Vlaams Architectuurinstituut een monografische tentoonstelling en boekpublicatie aan het werk van Bovenbouw. Dirk Somers is curator voor het Belgische paviljoen op de Biënnale van Venetië in 2020.

Mechthild Stuhlmacher
Mechthild Stuhlmacher studeerde muziek en architectuur in Duitsland en Nederland en richtte in 2001, samen met Rien Korteknie, het bureau Korteknie Stuhlmacher Architecten op (www.kortekniestuhlmacher.nl). In het werk staan nieuwbouw- en transformatieprojecten voor cultuur, onderwijs, zorg en wonen centraal. Zij doceert sinds 1999 architectonisch ontwerp aan de TU Delft en was van 2016 tot 2018 als gastdocent betrokken bij de meesterproef Sint-Lucas Gent / KU Leuven. Ze was redacteur van het tijdschrift *OASE* en het *Architectuurboek Vlaanderen* en is betrokken bij diverse publicatieprojecten. Ze wordt regelmatig gevraagd voor lezingen, jury's en workshops in binnen- en buitenland.

Roel Van den Bril
Roel Van den Bril volgde de opleiding Criminologische Wetenschappen aan de KU Leuven en studeerde af in 2007. Hij is werkzaam bij de stad Mechelen sinds 2010, en startte eind 2017 als Cultuurcoördinator Bibliotheek en Communicatie binnen de afdeling Kunst en Cultuur. In deze functie is hij onder andere verantwoordelijk voor de organisatie van de openbare bibliotheek en het educatieve aanbod in Het Predikheren.